

מתעלים

לימוד מוסר יומי

לעילוי נשמת רבינו שר התורה מרן
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

ברכה לראש משביר

ברכת ה' שלוחה לאיש יקר רוח מורם מעם,
אוהב התורה ולומדיה, נדיב לב
ולא מחזיק טיבותיה לנפשיה,
אשר זכה להארת פנים
מרבינו מרן שר התורה זיע"א,

החפץ בעילום שמו

אשר נדבה רוחו אותו
לתרום מהונו לחיזוק לימוד המוסר
למען ילמדו ויתקדשו הרבים,
בהחדרת תורת אלוקים חיים אלו בנפשותם,
למען שמו באהבה.

זכות הרבים תעמוד לו, לחשפיע עליו שפע ברכת ה',
לחזקן ולסעדו ולתת ברכה בכל מעשי ידיו
להצליח בכל אשר יפנה ברוחניות ובגשמיות,
עם כל בני ביתו, אמן כן יהי רצון.

בידידות איתנה
אריה קניבסקי

בטחון

①

מתעלים

לימוד מוסר יומי

לעילוי נשמת רבינו שר התורה מרן
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

חמישים וחמשה יום

והוא לימוד מספרי המוסר מחולקים ללימוד יומי לתקופה של חודשיים.
יו"ל במשך שנת האבל על מרן זצוק"ל ע"י ארגון ארחות יושר

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחזרות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

©

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש פנימי ו/או
מסחרי ללא אישור מפורש מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב
03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

בטחון

מתעלים

לימוד מוסר יומי

לעילוי נשמת רבינו שר התורה מרן
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

"בטחון"

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב חנוך יצחקי

הרב ישראל מאיר וולך

תוכן עניינים

אקדמות מילין

הקדמה

8

ספר חובות הלבבות

שער הבטחון

13

ספר ארחות צדיקים

שער השמחה

63

ספר ארחות יושר

השגחה

167

אקדמות מילין

בס"ד, שבט תשפ"ג

השיר והשבח לחי העולמים שזוכים אנו לברך על המוגמר בהוצאת החלק השישי והאחרון מסדרת המוסר "מתעלים" - והפעם בנושא "ביטחון".

לפני קרוב לשנה לאחר הסתלקותו של מורה דרכנו רבן של ישראל שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל יצאנו לדרך במיזם חדש לעילוי נשמתו הטהורה. וכמו בכל דרך חדשה, רבות הן הספיקות, האם יתקבלו מעשינו לרצון אצל הלומדים, האם אכן יש תועלת ובשורה לשוחרי המוסר, אך כל הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל, ונטלנו עצה מזקני הדור גדולי ישראל שליט"א שהמליצו וחיזקו את ידינו במיזם "מתעלים" זה, ואכן ראינו הצלחה עצומה בס"ד בביקוש האדיר והצימאון הרב ללימוד בחוברות אלו, והתנועת עלתה על כל הציפיות ב"ה.

ייחודה של סדרה זו היא בליקוט מספרי המוסר בכל פעם בנושא אחר, כאשר השתדלנו להקיף את הנושא בתמציתיות וללא אריכות מיותרת, יחד עם קבלת המושגים הנדרשים ללימוד ולחזרה, בחלוקה ללימוד יומי השווה לכל נפש. החוברת הראשונה יצאה לאור לקראת ימי הפסח בשנה שעברה ועסקה בענייני דיומא של ספירת העומר - 'בין אדם לחבירו', ולאחר מכן מיד לאחר חג מתן תורה עסקנו ב'תורה', בחודש אלול וימי הדין למדנו את 'תשובה', בתחילת החורף התחזקנו ב'תפילה', ולקראת חנוכה למדנו מה היא 'רה"א'.

כעת, לקראת הוצאת החלק האחרון לסידרה זו, קיבלנו בקשות רבות לעסוק בענייני אמונה וביטחון, שמצד אחד כל כך נדרשים ומוכרחים עבור כל אחד ואחר ובפרט בימים טרופים של קשיים רבים, איש איש והמתמודדותיו. אך מאידך הסוגיה היא קשה ועמוקה מיני ים, ויש ללומדה כסוגיה לכל דבר.

...

מרגא ורבנא החזון איש זללה"ה הנחיל לנו את יסודות האמונה והביטחון בכותבו: "טעות נשנת נתאזרח בלב רבים במושג הביטחון, שם ביטחון המשמש למידה מהוללה ועיקרית בפי החסידים, נסתובבה במושג חובה להאמין בכל מקרה שפוגש האדם, ועמידתו לקראת העתיד אינה מוכרעת, ושני דרכים בעתיד אחת לטובה ולא שניה, כי בטח יהיה הטוב, ואם מסתפק וחושש על היפוך הטוב הוא מחוסר ביטחון. ואין הוראה זו בביטחון נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד, אין העתיד מוכרע, כי מי יודע מפשטי ה' וגדולותיו יתברך, אבל ענין הביטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאתו יתברך".

ואת יסוד זה עלינו להשריש בליבנו, ע"י לימוד ושינון דברי חז"ל ורבנותינו המדברים בזה. ונביא מעשה שהיה ביהודי עשיר המתגורר בפרבר יוקרתי בחו"ל אשר שלא לשאול את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל: הקב"ה חננו בממון ובנכסים רבים ומטבע הדברים שבעולם בו אנו חיים יש להציב שמירה על הבית וכו', בין באבטחה אלקטרונית משוכללת ובין במאבטחים אנושיים, בכדי להגן על הרכוש מפני אינשי דלא מעלי.

וכמובן כך נהג אף אותו עשיר.

והנה פנה אליו רב הקהילה דשם ואמר לו, מדוע לך להשקיע ממון רב ומאמצים גדולים, פזיזים ונפשניים, בשמירה על ביתך, והרי יש לך מזוזות בבית, ומבואר בגמרא (עי' ע"ז י"א) ובחז"ל שהמזוזות שומרות על הבית מפני המזיקים, וא"כ כל אמצעי האבטחה מיותרים הם... וביקש לשאול לדעת תורה, האם אכן צודק אותו רב, ויכול הוא לוותר על כל השמירה אותה הציב על הבית.

השיבו מרן זצ"ל ביסוד גדול וחשוב, וכך אמר: "זה אמת כמובן שהמזוזות שומרות על הבית, אבל צריך גם השתדלות, וגודל ההשתדלות נמדד לפי דרגת המאמץ. כלומר, אם אותו עשיר מאמין באמונה שלמה ובלב שלם שהמזוזה שומרת עליו, אז באמת זה מספיק. אך אם הוא לא בדרגה גבוהה כזו, ויש חשש - אפילו קל - בליבו, הרי שעליו להעמיד שמירה גשמית ולא להסתפק בשמירה הרוחנית".

...

בחוברת זו כללנו את הקדמת "חובות הלבבות" לשער הביטחון [מחוסר מקום להביא את כל השער, ואי"ה עוד חזון למועד להדפיס את שער הביטחון כולו בפני עצמו] כפי שנדפס בספר חובות הלבבות שהוצאנו לאור עם פירוש המילים ועיונים. מספר "ארחות צדיקים" הבאנו את 'שער השמחה' העוסק רובו בעניני הביטחון, ולא נמנענו מלהביא את כל הפרק אף החלק העוסק בענין השמחה. ומספר "ארחות ישר" למרן זצוק"ל הבאנו את פרק 'השגחה', וכל זה עם ביאורים ועיונים כפי שנדפס בהוצאתנו.

סדרת חוברות זו - "מתעלים", נוסדה כאמור לעילי נשמתו הטהורה של מורינו ורבינו מורה דרכינו ומחוללנו, עטרת ראשינו ורבן של כל ישראל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א, אשר עורר ודירבן אותנו לפעול לחיזוק הציבור ביראת שמים ומידות טובות ע"י לימוד המוסר. תדיר היה מורה לשואלים כעצה טובה ללמוד מוסר, ובפרט עם הצעירים ואף תשב"ד, ואף יותר מכך עוררנו להמשיך ולחזק את ארגון "ארחות ישר", ובוודאי זכות הלימוד והחיזוק של רבבות הלומדים, יהיו לנחת רוח לנשמתו הטהורה ולעילוי נשמתו.

ותפילותינו נפיל לפני בורא עולמים, שנוכה להמשיך במורשתו ובדרכיו, להתחזק ביתר שאת וביתר עוז בלימוד התורה והמוסר, ויתקבלו הדברים לתועלת ולרצון לפני המוני ישראל, ונוכה לגאולה שלימה ויבוא גואל לעמו ישראל, אמן.

בברכת התורה
אריה קניבסקי

החוברות מסדרת "מתעלים" מחולקות לקטעי לימוד יומיים,
הנפרסים על פני חמישים וחמשה יום.

החומר המוקדש לכל יום
מותאם ללימוד יומי הנמשך מספר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה
צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

חובות הלבבות

שער הבטחון
הקדמה

חברו בלשון ערבית הרב הגדול החסיד רבינו בחיי ז"ל
ותרגמו ללשון הקודש החכם רבי יהודה אבן תיבון ז"ל

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

השער הרביעי

שער הכטחון

בכטחון על האלהים יתברך לכהו

אמר המהבר: מפני שקדם מאמרנו

בחייב קבלת עבודת האלהים,

ראיתי להביא אחריו מה^(*) שהוא

צריך יותר מכל הדברים לעובר

האלהים יתברך, והוא הכטחון עליו

בכל דבריו, בעבור מה שיש בו מן

התועלות הגדולות בענין התורה

ובענין העולם.

אמר המהבר: מפני

שקדם מאמרנו

- הואיל וביארנו

בשער הקודם (שער

השלישי, שער עבודת

האלוקים) בחייב

קבלת עבודת האלהים

- את החייב שיש

לאדם לקבל על עצמו

לעבוד את האלהים,

ראיתי להביא אחריו

- מצאתי לנכון לבאר

אחריו מה שהוא צריך

- את העניין הנצרך

ביותר מכל הדברים

לעובר האלהים

יתברך, והוא הכטחון

עליו - על השי"ת בכל

דבריו - בכל ענייני

האדם, בעבור מה

שיש בו מן התועלות

הגדולות - מפני שיש במידת הביטחון תועלת גדולה לשני עניינים עיקריים:

הן בענין התורה - להשיג שלימות בתורה ובעבודת ה', והן בענין העולם -

להשיג אושר ושמחה בעולם הזה.

עיונים

א. שהוא צריך יותר מכל הדברים לעובר אלהים יתברך. יסוד החסידות ושורש

העבודה הוא בטחון, והוא מרומז באות הראשונה שבתורה, וכדברי הגר"א זצ"ל

שששת האותיות של תיבת "בראשית" רומזות לששת היסודות לקיום התורה:

ב - ביטחון, ג - רצון, א - אהבה, ש - שתיקה, י - יראה, ת - תורה. והביטחון הוא

היסוד הראשון, שישים האדם בטחונו בה' יתברך בלב שלם, שאפילו צרה קרובה

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

וְתוֹעֲלוּתִי בּוֹ בְּתוֹרָתוֹ, מִהֵן,

מְנִיחָת נַפְשִׁי

ותועלותי בו בתורתו

- והרי כמה מהתועלות

שמביא הביטחון

להשגת שלימות

בתורה ובעבודת ה'. אחת מהן היא מנוחת נפשו

עיונים

מאוד, יבטח בהקב"ה שירחם עליו להצילו וכו'. והביטחון הוא כמו צינור, שדרכו נמשך השפע והברכה מן השמים לארץ. כדוגמת האדם הרוצה להמשיך מים לתוך ביתו שמתקין צינור, ואי אפשר לו בלעדיו, כך הרוצה להמשיך שפע וברכה ברוחניות ובגשמיות, עליו להתחזק במידת הביטחון. וכמו שבצינור של מים כמות המים הזורמים היא כפי רוחב הצינור, כך ממש השפע והברכה שמושפע על האדם הוא כפי גודל מידת בטחונו, אם רב ואם מעט. וכמו שהצינור צריך להיות שלם בלי נקב, ולולא זה חלק מן המים לא יגיעו ליעדם, כן הביטחון צריך להיות בשלימות בלי ספק כלל (ספר 'בטוב ירושלים', תחילת ההקדמה).

וז"ל רבינו הגר"א: "ועיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה"... והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות..." (הגר"א משלי כד, יט). [ועיין בספר משנת ר' אהרן (מאמרים ושיחות מוסר ח"א שער א' פ"ז) שכתב לבאר דברי הגר"א וז"ל: ונראה דאין כוונת הגר"א לומר דתכלית הכל הוא הבטחון והתורה אינה אלא אמצעי דוודאי תכלית כל הבריאה היא התורה, אך תכלית נתינת התורה לישראל היא שיקבלוה בקדושתה, ולא שתהא להם בבחינת ידיעה וחכמה בעלמא אלא שידבקו בה, והלומדה והעוסק בה תהיה התורה עצמותו ממש, והדבקות בתורה זוהי הדבקות בקב"ה, ודרגה זו לא תיתכן בלתי הבטחון השלם, דמסור לגמרי לקב"ה, וזהו דכתב הגר"א דתכלית נתינתה היתה הבטחון השלם היינו דהמדרגה הנכונה בתורה שכדאי היה מתן תורה עבורה, הוא כדי שישומו בטחונם בה, דע"י דרגת הבטחון השלם, הוא מסור כולו לקב"ה, ואין בו שותפות בין עניני עולמו ועניני תורתו לחצאין, ואז תורתו מאירה, ובשביל דרגה זו בתורה כדאית נתינת התורה וזה המכוון בנתינתה, עכ"ד]. וכמה רבה חובת האדם לקנות את האמונה בהשגחה פרטית והביטחון, כי בנפשו הוא, כמו שכתב ה"חזון איש" (אמונה ובטחון פ"ה ד'): "שליילת הבטחון, מחסור בנפש המשכלת וכמעט שאין לו חלק בעיקרי היהדות".

ביושר לבב חובות שער הבטחון הלככות

וביטחוני על אלהי
יתברך - מי שבוטח
על אלויו שהוא דואג
לכל מחסורו בדרך
הטובה ביותר, הריהו
שרוי במנוחת הנפש,
ללא דאגות העולם
הזה, וממילא יכול
להתמסר לעבודת ה', כמו שהעבד חייב לבטוח על אדוניו - כשם שהצלחתו
של העבד להתמסר לאדונו בשלימות תלויה בכך שיסמוך על אדונו שיספק לו
את כל צרכיו.

מוסיף רבינו: אי אפשר לו לאדם להיות משוחרר מדאגות, אלא אם כן הוא
בוטח בה, מפני שאם איננו בוטח באלהים, בהכרח שהוא בוטח בזולתו -
במשהו אחר - באדם אחר או בעצמו, כגון: בעושרו, בחכמתו או בכוחו ועוצם
ידו [כי בטבע האדם לחפש להיתלות במישהו]. ומי שבוטח בכוח אחר זולת
ה' - חוץ מה', מסיר האלהים השגחתו מעליו,

עיונים

ב. מסיר האלהים השגחתו מעליו. בספר 'שפתי חיים' (מדות ועבודת ה', ח"א
עמ' תקע"ז) ביאר את דברי רבינו באמרו שהקב"ה מסיר ההשגחה ממנו, בוודאי
שאין כוונתו כמשמעות הפשוטה שהוא מופקר למקרים המזדמנים בלי שום יד
מכוונת ח"ו, אלא שהבוטח בה' ומאמין באמת שהשי"ת לבדו הוא המנהיג, זוכה
לראות השגחת ה' גלויה עליו וסייעתא דשמיא מיוחדת, ומבחין במוחש שהשי"ת
משגיח עליו ומנהיג אותו. לעומת זאת מי שאינו בוטח בהשי"ת, הנהגת ה' אתו
היא בהסתער פנים, ולכן קשה לו להכיר שכל מה שקורה לו מכוון אליו מהשי"ת,
אף על פי שכן הוא האמת שהקב"ה משגיח ופועל הכל, מכל מקום לאדם זה
נדמה בטעות שכל מה שעובר עליו הם מקרים טבעיים הקורים מאליהם.

בדברי רבינו מתבאר שהשפע בא עם הבטחון ואם יבטח כראוי ישיג פרנסתו
ושאר צרכיו בנקל. מצינו בזה דבר נפלא בספר 'נועם אלימלך'. הנה בפרשת בהר
אמרה התורה: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את
תבואתנו, וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, ועשת את התבואה לשלש

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

וּמִנִּיתִי אוֹתוֹ בְּיַד מִי שֶׁכָּטַח עָלָיו,
וַיְהִיָּה כְּמִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (יִרְמְיָה ב', יג):
כִּי שְׁתִּים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֲתִי
עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לְחֻצֵּב
לָהֶם בָּאֲרוֹת בָּאֲרוֹת נִשְׁכָּרִים,

ומניתי אותו ביד מי
שבטח עליו - ועוזב
אותו להשגחת מי
שהוא בחר לבטוח
בו. ויהיה - המסיר
ביטחונו מה' יהיה כמי
שנאמר בו - כמו אלו
שנאמר עליהם (ירמיה

ב', יג): 'כי שתיים רעות עשה עמי' - ירמיהו הנביא מוכיח את בני ישראל על
שעזבו את ה' והלכו אחרי האלילים. הם עשו שתי רעות: א. 'אותי עזבו' - עזבו
את ה', המושל ל'מקור מים חיים' - מעיין שנובעים מתוכו מים חיים. [כשם שמי
המעייין נובעים ממקורם מעצמם ללא הפסק, כך הקב"ה הוא המקור לכל הטובות
שאינן פוסקות לעולם (טוב הלבנון)]. ב. הלכו 'לחצוב להם בארות בארות
נשכרים' - עם ישראל שמו את מבטחם באלהים אחרים, המושלים ל'בארות

עיונים

השנים" (ויקרא כה, כ-כא). וצריך ביאור, שממשמעות הכתוב נראה שרק
באופן שישאלו - מה נאכל - אז מבטיחה התורה "וציויתי את ברכתי". ותמוה,
וכי אם לא ישאלו 'מה נאכל' לא יבוא השפע, וכי צריכים להיענות על כך שלא
שאלו מה נאכל, הלא אדרבה כשלא שואלים הינם בדרגה גבוהה יותר? עוד יש
להתבונן, מדוע כתבה התורה בלשון שאלה ותשובה, והלא די היה שתכתוב
"וציויתי את ברכתי" וממילא לא תהיה סיבה לשאול מה נאכל בשנה השביעית?
וכתב שם בשם אחיו ר"ז זצ"ל, ליישב כך: כשברא הקב"ה את העולם העמיד
הנהגת עולם שירד תמיד שפע לצרכי בני אדם ללא הפסק כלל, אלא שכשאינן
לאדם בטחון בבורא ב"ה הריהו מקלקל בזה את צינורות המושכים שפע, ונפסק
חלילה השפע, וצריך השי"ת ב"ה לצוות ציווי מחודש על השפע שירד כמו
בתחילת הבריאה.

ולפי זה ביאור הפסוקים כך הוא אם תבטחו בה' ולא תשאלו 'מה נאכל' - לא
יחסר לכם מאומה ותהיה הברכה מצויה מאליה, אך אם תפלו מאמונה ובטחון
ותשאלו 'מה נאכל', תגרמו לקלקל את השפע, ואז 'וציויתי את ברכתי' - אצטרך
לצוות מחדש שירד השפע כמו בתחילת הבריאה.

בארות נשברים'. [כשם שהמים בבורות באים ממקורות חיצוניים, ואינם נובעים ממקורם מעצמם, ולא די בכך שהם בורות, אלא הם בורות נשברים, שהמים שבהם אינם מתקיימים, כך גם טובתם של האלילים שבני ישראל בטחו בהם, אינה מתקיימת. הרי מוכח, כי מי שבטח בכוחות אחרים, הקב"ה מסיר את השגחתו ומניח אותו בידי מי שבטח בו

וַאֲמַר (תהלים קו, כ): **וַיִּמִּירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשָׂב, וַאֲמַר הַתְּנוּב (יִרְמְיָה יז, ז): בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִכְטַח בְּיָי וְהָיָה יְיָ מִכְטָחוֹ, וַאֲמַר (תהלים מ, ה): אֲשֶׁרִי הַגִּבֹּר אֲשֶׁר שָׁם יְיָ מִכְטָחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רֵחַבִּים וְשִׁטִּי כֹזֵב, וַאֲמַר (יִרְמְיָה יז, ה): אֲרוּר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִכְטַח בָּאָדָם וְשָׁם בָּשָׂר זִרְעוֹ וּמִן יְיָ יִסּוּר לָבּוֹ.**

(טוב הלבנון)). **ואמר** - עוד נאמר בעניין חטא העגל (תהלים קו, כ): 'וימירו את כבודם' - כשהיו ישראל במדבר, החליפו את ה', שהוא כבודם ותפארתם של ישראל ומשיגים טובתם וכבודם, 'בתבנית שור אוכל עשב' - שהוא עגל הזהב. ובהמשך נאמר: "ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית". הרי שהקב"ה מעניש את מי ששם מבטחו בכוחות אחרים מלבדו (עפ"י טוב הלבנון ומרפא לנפש). ולעומת אלו המסירים ביטחונם מהש"ת, **אמר הכתוב** בה' (יִרְמְיָה יז, ז): 'ברוך הגבור אשר יכטח בה'. באותה מידה שביטח בה' - 'והיה ה' מכטחו' - כך יהיה ה' בעזרו למבטח ולעזרה, ולא יירא מכל רע (מצודת דוד ורד"ק). **ואמר (תהלים מ, ה): 'אשרי הגבור אשר שם ה' מכטחו ולא פנה אל רחבים' - לעזרתם של בעלי כוח וגאוה, 'ושטי כזב' - אנשים הנוטים מדרך האמת אל דרך השקר ואינם בוטחים באל אמת (אבן עזרא ורד"ק). ואמר (יִרְמְיָה יז, ה): 'ארוּר הגבור אשר יכטח באדם ושם בשר זרעו' - ששם ביטחונו בבשר ודם, 'ומן ה' יסור לבו' - מסיר ליבו מלבטחו בה' (מצודת דוד).**

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

וְאִם יִכְמַח עַל חֻכְמָתוֹ וְתַחבּוּלוֹתָיו וְכִחַ גּוֹפּוֹ וְהַשְׁתַּדְּלוּתוֹ, יִיגַע לְרִיק, וְיַחְלֹשׁ כֹּחוֹ, וְתִקְצַר תַּחבּוּלוֹתוֹ מִהַשְׁגֵּי חֲפָצוֹ, כְּמוֹ שְׁאֹמֵר הַכְּתוּב (איוב ה, יג): לִכְדּ חֻכְמִים בְּעֶרְמָם, וְאָמַר (קְהֵלֶת מ, יא): שִׁבְתִּי וְרָאִה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי לֹא לִקְלִים הַמְרוּיָן וְלֹא לִגְבוּרִים הַמְלַחֲמָה וְגַם לֹא לַחֻכְמִים לַחֵם, וְאָמַר (תהלים לד, יא): כְּפִירִים רִשּׁוֹ וְרַעֲבּוֹ^(ג) וְדוֹרְשֵׁי יָי לֹא יַחֲסְרוּ כָּל טוֹב.

ואם יכמח על חכמתו ותחבולותיו וכוח גופו והשתדלותו, ייגע לריק - הוא יתייגע לשווא, וסופו יהיה שייחלש כחו, ותקצר תחבולותו מהשיג חפצו - תחבולותיו לא יועילו להשיג את רצונותיו, כמו שאמר הכתוב (איוב ה, יג): 'לויכד חכמים בערמם' - החכמים שרוצים להתחכם ולהשיג את מבוקשם על ידי

תחבולותיהם מבלי לבטוח בה', נכשלים באותה תחבולה שרצו להצליח על ידה, וגורמים לעצמם רעה תחת טובה (טוב הלבנון). ואמר - עוד נאמר (קהלת ט, יא): 'שבתי וראיה תחת השמש' - חזרתי להתבונן בנעשה בעולם הזה, וראיתי שטבע הדברים אינו מוכרח, 'כי לא לקלים המרויץ' - גם אדם קל רגליים, אין מובטח לו שיינצל על ידי ריצתו [כשם שקלותו של עשהאל לא עמדה לו כשהגיעה פקודתו (רש"י)]. 'ולא לגבורים המלחמה' - לא מובטח לגיבורים שינצחו במלחמה [שהרי לאבנר לא עמדה גבורתו משהגיע יומו (רש"י)]. 'וגם לא לחכמים לחם' - חכמת החכמים אינה מסייעת להם להשגת לחם, [וכן היה ראוי לחכמים להיותם מושלים בכסילים וראשים עליהם, והדבר הפוך ברוב (אבן עזרא)]. ואמר (תהלים לד, יא): 'כפירים רשו ורעבו' - אנשים שיש להם גבורה כארי, פעמים הם עניים ורעבים, ולא תועיל להם גבורתם, 'ודורשי ה' - אך הבוטחים בה', גם בעת אשר נעשו עניים, 'לא יחסרו כל טוב'

עיונים

ג. ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. לא נאמר שלדורשי ה' יש כל טוב. כי מתחילת

ביושר לבב חובות שער הכמחון הלבבות

**וַיֹּאמֶר יִבְמַח בָּרַב עֲשָׂרוֹ, יוֹסֵר מִמֶּנּוּ
וַיִּשְׁאַר לְזוּלָתוֹ, כִּמּוֹ שְׁאֵמֹר**

- כי ה' מזמין להם את
מזונותיהם (מלבי"ם).
**וּאִם יִבְמַח הָאָדָם בְּרֹב
עוֹשָׁיו וַיִּסֵּר בִּיטְחוֹנוֹ**
מה', **יוֹסֵר מִמֶּנּוּ** - ילקח עושרו ממנו על ידי אחד ממיני סיבות העולם, ו**יִשְׁאַר**
לזולתו - וייתן עושרו לאדם אחר, **כִּמּוֹ שְׁאֵמֹר**

עיונים

יצירתו של אדם נקבע עבורו מסלול חייו והתמודדותו, אם יהא עני או עשיר (נדה טז, ב). אבל דורשי ה' שמחים הם בחלקם ומאושרים בגורלם, מסתפקים במועט ואינם חשים שחסר להם דבר מה. והם, העשירים באמת!

יעקב אבינו בפגישתו עם עשו אמר "כי חנני אלקים וכי יש לי כל" (בראשית ל, ג). מפרש הכלי יקר: "כי דרך הצדיקים אפילו כשיש מעט בידם, מסתפקים בו ושמחים בחלקם, ונראה כאילו יש להם כל".

מדת ההסתפקות והשמחה בחלקו לא היתה נחלת יעקב אבינו בלבד, ואין היא חידוש שנוכל רק בבית מדרשו, אלא "ירושה" היא לו מיצחק אביו ואברהם זקנו. וכמו ששינוי באבות (ה, יט) "עין טובה... מתלמידיו של אברהם אבינו", ופירש הרמב"ם: "עין טובה - היא ההסתפקות". ולכן אמר אברהם למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך" וזוהי תכלית ההסתפקות, והוא שיניח אדם ממון גדול ולא יהנה ממנו אפילו בדבר מועט.

הוא שאמר הכתוב על אברהם: "וה' ברך את אברהם בכל" (בראשית כד, א). כלומר: ה' ברך את אברהם באותה מידה ותכונה נפלאה של "כל" - שמרגיש שיש לו הכל, ולא חסר לו דבר כל-שהוא מחוץ לחלקו אשר שמח בו. בתכונה זו התברך אברהם, והורשה ליצחק בנו, כמו שנאמר: "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק; ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות" (שם כה, ה-ו) ותמונה: אם אברהם נתן כבר את כל אשר לו ליצחק, מהיכן נותרו לו מתנות ליתן לבני הפילגשים?

אלא יתכן גם כך לפרש את הפסוק: "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק" כלומר: אברהם הוריש ליצחק את אותה מדת "כל" אשר לו, מדת ההסתפקות שקנה אותה, ואשר בה כלול כל הטוב האפשרי, אותה הוריש ליצחק, וממילא נותר בידי אברהם מתנות לתת לבני הפילגשים והוא הרכוש שקיבל אברהם מאחרים [על דבר שרה] מעבר לחלקו.

חובות שער הכטחון הלבבות

ביושר לבב

הַכְּתוּב (אִיּוֹב כו, יט): עֲשִׂיר יִשְׁכַּב
וְלֹא יֵאָסֶף עֵינָיו פָּקַח וְאֵינֶנּוּ, וְאָמַר
(מִשְׁלֵי כג, ד): אֵל תִּיגַע לְהַעֲשִׂיר
מִבִּינְתֶךָ חֲדָל, וְאָמַר (מִשְׁלֵי כג, ה):
הַתַּעֲרִיף עֵינֶךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ, וְאָמַר (יִרְמְיָה
יז, יא): בְּחֲצֵי יָמוֹ יַעֲזֹבֶנּוּ וּבְאַחֲרֵיתוֹ
יִהְיֶה נִבְלָה. אוֹ תִמְנַע מִמֶּנּוּ הַנְּאֻתוֹ בּוֹ,
כְּאֲשֶׁר אָמַר הַחֶכֶם (קֹהֶלֶת ו, ב):

הַכְּתוּב (אִיּוֹב כו, יט): עֲשִׂיר יִשְׁכַּב -
(יט): 'עֲשִׂיר יִשְׁכַּב' -
פעמים רבות קורה
שאדם שוכב בלילה
לישון כשהוא עדיין
נחשב לעשיר, 'ולא
יאסף' - ולא מת,
אלא בעוד הוא חי
'עֵינָיו פָּקַח וְאֵינֶנּוּ' -
הוא פוקח את עיניו
בבוקר, ונוכח לדעת
שבמשך לילה אחד
אבד כל עושרו על ידי

גנבים, או שהיה למאכולת אש, או על ידי שאר מקרים רעים (אבן עזרא ופת
לחם). וְאָמַר (מִשְׁלֵי כג, ד): 'אֵל תִּיגַע' - אל תתייגע ותתאמץ 'לְהַעֲשִׂיר' -
להיות עשיר. [לא נאמר 'אל תיגע להתעשר' אלא 'להעשיר', ללמדנו, שפעמים
אדם מתייגע, אך לבסוף אחרים מתעשרים מיגיעתו (מרפא לנפש בשם
האלשיך)]. 'מִבִּינְתֶךָ חֲדָל' - אל תימשך אחר קיבוץ העושר, משום שעל ידי
כך תימנע מלהתבונן בתורה (מלבי"ם). ויש מבארים: אל תייגע את שכלך
איך להשיג עושר, שאין השגת העושר תלויה בשכל האדם, אלא מתנה הוא
מאת הקב"ה. וְאָמַר - עוד נאמר שם (מִשְׁלֵי כג, ה): 'הַתַּעֲרִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ'
- פעמים שהעושר נאבד בשעה קלה בעוד הנך מונע עיניך להסתכל בו,
וכבר נעלם ואיננו (מצודת דוד). וְאָמַר (יִרְמְיָה יז, יא): 'בְּחֲצֵי יָמָיו' - באמצע
חיי 'עֲזֹבֶנּוּ' - יסתלק הונו ממנו, 'וּבְאַחֲרֵיתוֹ' - ובסוף ימיו 'יִהְיֶה נִבְלָה' - בזוי
ומושפל. או - עתה מוסיף רבינו לבאר, שגם אם העושר נותר בידי האדם,
פעמים תימנע מִמֶּנּוּ הַנְּאֻתוֹ בּוֹ - לא יוכל ליהנות ממנו [כגון שהקב"ה נותן
בלבו שתהא עינו צרה בממונו, וימנע מלהשתמש בו אפילו לצורכי עצמו,
מפחד שמא לא יהיה לו ממון לעת זקנותו וכדו']. נמצא שגם כשיש ממון
בידי האדם, צריך לזכות שיוכל ליהנות ממנו, כְּאֲשֶׁר אָמַר הַחֶכֶם (קֹהֶלֶת
ו, ב) בעניין אדם שיש לו עושר וכבוד, וכפי שנאמר בתחילת הפסוק שם.
אך

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

(ד') וְלֹא יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכֹל מִמֶּנּוּ, וַיְהִי אֶצְלוֹ פֶּקֶדוֹן שְׁשׁוּמֵר אוֹתוֹ מִן הַפְּנָעִים עַד שִׁשּׁוּב לְמִי שֶׁהוּא רָאוּי לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (קֹהֶלֶת ב, כו): וְלִחוּטָא נָתַן עֲנִיָן לְאִסְפָּה וְלִקְנוֹם לְתֵת לְטוֹב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים, וְאָמַר (איוב כו, יז): יִכִּין וְצָדִיק יִלְבָּשׁ וְכֹסֶף

ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו - לא ייתן לו ליהנות מעושרו ומכבודו, ויהיה - העושר אצלו - בידו רק כפיקדון ביד שומר ששומר אותו מן הפגעים - שמשיגה עליו מכל נזק, ואינו נהנה ממנו כלל, עד שישוב למי שהוא ראוי לו - עד שיגיע

הממון לאדם אחר שרצון ה' שעושר זה ראוי לו, כמו שאמר (קֹהֶלֶת ב, כו): 'ולחוטא נתן' - הקב"ה בליבו 'עניין' וחשק 'לאסוף ולכנס' הון רב, אך לא כדי שיהנה הוא ממנו, אלא הכסף יישמר בידו כדי 'לתת' אותו 'לטוב' - לאדם שהוא צדיק וטוב 'לפני האלהים' - שאותו אדם ייקח הכל, ואמר (איוב כו, יז) - קודם לכן נאמר: 'זה חלק אדם רשע' וגו', ולאחר מכן נאמר: 'יכין וצדיק ילבש' - פעמים שהרשע עמל להכין את הכסף, אך בסופו של דבר מגיע הכסף אל הצדיק, והוא נהנה ממנו. וכסף

עיונים

ד. וְלֹא יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכֹל מִמֶּנּוּ. כתב האלשיך הק': הנה בזה יספר רוע מידת כמה בני אדם, שהעשירים ה' ית' למען זַפּוֹת אותם בצדקה יכוננו, ולא יעשו כן, אך ישימו כל מגמת פניהם להעשיר את בניהם אחריהם, ולא יעשו צדקה. ומידה כנגד מידה, הוא לא רצה להאכיל לזולת, גם הוא לא יאכל ממנו. או שלא יסאירונו לו, כי אם יעשה לו כנפיים ויעוץ ממנו אל זולתו, כמו שאמרו במדרש רבה (במדבר כח, ח): קודשא בריך הוא לא עביד דינרין אלא דשקיל מן דין ויהיב לדין, או שלא יתנו לאכול ממנו, שישים בליבו אכזריות על עצמו שלא יאכל, ויפזר עד יבוא אחר כיורשו או נושא אלמנתו ויקחנו במלואו, כי היה כפיקדון אצלו ולא יאכל ממנו. וגם זה מידה כנגד מידה, הוא לא האכיל לנפשו [לא קיים מצווה בממונו], שהוא חלק אלוה ממעל, גם האלוהים לא ישליטנו

חובות שער הבטחון הלכות ביושר לבב

נָקִי יִחְלֹק. וְאִפְשָׁר שִׁיְהִיָּה הַמְמוֹן
סִבַּת רָעוּתוֹ וְאֶבְדֵּן נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר
הַכֶּתוּב (קֹהֶלֶת ה', יב'): יֵשׁ רָעָה חֹלָה
רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ עֹשֶׂה שְׁמוֹר
לִבְעָלָיו לְרָעוּתוֹ.

וּמִמָּהֶם, שֶׁהַבּוֹטָח בְּאֱלֹהִים יִבְיָאֵנוּ
הַבִּטְחָתוֹ עָלָיו שְׁלֵא יַעֲבֹד

נָקִי יִחְלֹק - כסף
שהעשיר צבר, הקב"ה
מחלקו לצדיק הנקי
מעוון (רש"י ומצודת
דוד). ואפשר - וייתכן
גם שיהיה הממון
סיבת רעתו - שהממון
יגרום לו צרות, ואבדן
נפשו - ולפעמים יגרום
לו גם את מיתתו. כמו
שאמר הכתוב (קהלת
ה', יב'): 'יש רעה חולה'
- קיימת צרה גרועה,

'ראיתי תחת השמש' - נוכחתי לראות בעולם השפל עושה שהוא שמור לבעליו,
אבל לא לטובתו הוא שמור לו, כדי ליהנות ממנו באחרית הימים ולהוריש לבניו
אחריו, כי אם לרעתו הוא שמור לו, שרכושו יגרום לו צער [כקורח, שעל ידי עושרו
נתגאה וירד לשאול (רש"י)]. או, כי בעבור רוב עושרו יעלילו עליו המלשינים ויהיה
מיוסר בייסורים (מצודת דוד)]. הרי שלא תיתכן לאדם מנוחת הנפש מדאגות, אלא
אם כן הוא בוטח בה'.

ומהם - תועלת נוספת לעבודת ה' ישיג האדם הבוטח בה', שהבוטח באלהים
יביאנו הבטחתו עליו - הביטחון בה' גורם שלא יעבוד

עיונים

לאכול לגופו, וישים בליבו להרעוב את עצמו. עכ"ל.

כתיב "ואבד העושר ההוא בענין רע" (קהלת ה', יג), ואמרו במדרש פסוק זה
נאמר על אדם שבא עני לבקש ממנו צדקה והשיב לו, למה אינך הולך לעבוד
ולהרויח ולאכול, ראו שוקיו כמה בריא הוא ויכול לעבוד, ראו רגליו ראו כרסו
ראו בשרו כמה שמן הוא, אמר לו הקב"ה לא דייך שלא נתת לו משלך מאומה,
אלא במה שנתת לו אתה משים בו עין רעה, לפיכך והוליד בן ואין בידו
מאומה כל מה דהוי ליה (ויק"ר לד', ד, וכדביאר ב'דרך אמונה' פ"י מהל' מתעני"י
ס"ק י"ח).

ביושר לבב

חובות

שער הכמחון

הלכות

זולתו - שלא יצטרך לעבוד לבני אדם אחרים כדי שירצו להיטיב עמו ולספק לו את צרכיו, ושלא יקווה לאיש - גם לא יתלה תקוותו באנשים שיושיעו אותו, ולא ייחל לבני אדם - לא יצפה לטובת בני אדם ולעזרתם, אלא יצפה רק לישועתו יתברך, ולא יעבדם כדי להתרצות אליהם - למצוא חן בעיניהם,

וזולתו, וְשָׁלָא יִקְוָה לְאִישׁ, וְלֹא יִיחַל לְבְנֵי אָדָם, וְלֹא יַעֲבֹד לְהִתְרַצוֹת אֱלֹהִים, וְלֹא יַחְנִיף לָהֶם, וְלֹא יִסְכִּים עִמָּהֶם כְּכֻלֵּי עֲבֹדַת הָאֱלֹהִים, וְלֹא יַפְחִידֵהוּ עֲנִיָּנָם, וְלֹא יִירָא מִמַּחֲלָקוֹתָם, אֲבָל יִתְפַּשֵּׁט מִבְּגָדֵי טוֹבוֹתָם וְטָרַח הוֹדָאתָם וְחוֹבֹת תַּגְמוּלָם, וְאִם יוֹכִיחַ אוֹתָם לֹא יִזְהַר בְּכַבּוֹדָם, וְאִם יְכַלִּימָם לֹא יִבּוֹשׁ מֵהֶם,

ולא יחניף להם כדי למצוא חן בעיניהם, כי יודע הוא שצרכיו אינם מגיעים אליו מחמתם, ולא יסכים עמם לדעתם ולדבריהם בבטלי - בדברים שמנוגדים לעבודת האלהים. ואינו דואג שמה יחסר לו פרנסתו בעבור זה, מפני שבטוח בה' יתברך שיוון ויפרנס אותו כל צרכו, ולא יפחידהו עניינם - איומיהם שמאיימים לעשות לו רעה, ולא יירא ממחלקותם - מלחלוק עליהם. או הכוונה, לא יפחד מהם אם יריבו עמו, אלא הוא חופשי ומשוחרר מכל לחצים חברתיים, מאחר שנכון לבו בטוח בה'. אבל יתפשט מבגדי טובותם - אלא ישתדל בכל יכולתו שלא להזדקק לטובותיהם וטורח הודאתם וחובות תגמולם - כדי שלא יצטרך לטרוח להודות להם ולגמול להם טובה. ואם יוכיח אותם - כשיש צורך להוכיחם כאשר ההלכה מחייבת זאת, לא יזחר בכבודם - אינו חושש מלהעיר להם בצורה הראויה והמותרת. [מחוסר הביטחון ייזחר זהירות יתירה מלהוכיחם אפילו בצורה הראויה והמותרת, שמה תהיה למוכח תרעומת עליו וימנע מלהיטיב לו בשעת הצורך. לעומתו, אדם הבוטח בה' יודע שהכל מאתו יתברך, והוא הנותן לו כל צרכיו, אינו חושש מלהעיר לזולת כאשר ההלכה מחייבת זאת (שפתי חיים)]. ואם יכלימם כאשר הדין מחייב לבייש את החוטא (ראה רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"ח), לא יבוש - לא יתבייש מהם,

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

וְלֹא יִיפֶה לָהֶם הַשֶּׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר
הַנְּבִיא (ישעיה ג, ז): וְיִי אֱלֹהִים יַעֲזֹר
לִי עַל כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי עַל כֵּן
שְׁמִתִּי פָנִי כַחלְמִישׁ וְאָדַע כִּי לֹא
אֲבוֹשׁ, וְאָמַר (יחזקאל ב, ו): אֵל תִּירָא
מֵהֶם וּמִדְּבָרֵיהֶם אֵל תִּירָא, וְאָמַר
(יחזקאל ב, ו): מִדְּבָרֵיהֶם אֵל תִּירָא
וּמִפְּנֵיהֶם אֵל תַּחַת, וְאָמַר (ירמיה א, ח):
אֵל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם, וְאָמַר (ירמיה א, יז):
אֵל תַּחַת מִפְּנֵיהֶם, וְאָמַר (יחזקאל ג, ט):
כְּשֹׁמֵר חֹזֵק מִצֹּר נִתְּתִי מִצָּחָךְ

ולא ייפה להם השקר - לא יצדיק בפניהם את השקר, ולא ישבחם על דרכם הרעה, אלא יעמידם על האמת. ומדוע? - מאחר שאינו סומך על עזרת אדם, הוא אינו חושש מלומר אמת, כמו שאמר הנביא ישעיה (ישעיה ג, ז) - שלפי עזות הדור, באמת היה בקל שהיו מכים אותי ומורטים לחיי (מלבי"ם): 'זה' אלהים יעזר לי' - מכיוון ששמתי את ביטחוני בה' והוא

עוזרני, 'על כן לא נכלמת' - לא נחשבה הכלימה בעיני למאומה, 'על כן שמת פני כחלמיש' - לכן כשהיה צורך להוכיחם, העזתי פני נגדם כחלמיש - כסלע חזק (כלומר, דיברתי כנגדם קשות) ללא בושה ומורא (מפרשים), 'ואדע כי לא אבוש' - שלא אבוא לידי בושה, הואיל ואני חי עם הקב"ה ואיני מבקש כבוד או שאר הנאות מעוברי רצונו. ואמר (יחזקאל ב, ו): 'אל תירא מהם' - שמא יעשו לך רע, 'ומדבריהם אל תירא' - אף אם ידברו לעשות לך רעה. ואמר (יחזקאל ב, ו): 'מדבריהם' - שידברו להורגך, 'אל תירא, ומפניהם אל תחת' - אל תשפיל עצמך נגדם (מלבי"ם). ואמר (ירמיה א, ח): 'אל תירא מפניהם' - אל תפחד לבצע שליחותך להוכיחם פן תיכשל בלשונוך ויקצפו עליך (מצודת דוד). ואמר (ירמיה א, יז): 'אל תחת מפניהם' - אל תפחד מפניהם מלומר להם את כל דברי ואל תחניף להם (מצודת דוד, מלבי"ם). ואמר (יחזקאל ג, ט): 'כשומר חזק מצור' - כתולעת השמיר, הגם שהיא בעצמה חלשה, בכל זאת היא חזקה מהאבן, מפני שיש בה סגולה לבקוע את האבן, 'נתתי מצחק' - כך גם

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

לא תִירָא אֹתָם וְלֹא תַחַת מַפְנֵיהֶם.

וּמִהֵן, שְׁהוּטָח בְּאַלְהִים יִכְיָאֵהוּ
בְטַחֲוֹנוֹ לְפָנֹת אֶת לְבוֹ
מַעֲנֵינִי הָעוֹלָם, וְלִיחַד לְבָבוֹ לְעֵנִי
הָעֲבוּדָה, וְיִהְיֶה דוֹמָה בְּמִנְחַת נַפְשׁוֹ
וְרַחֵם לְבוֹ וּמַעֲוִט דְּאַתָּנוּ לְעֵנִי
עוֹלָמוֹ לְבַעַל הָאֱלֹהִים, וְהוּא
הַיּוֹדֵעַ לְחֶפֶץ הַכֶּסֶף לְזֹהֵב וְהַנְחֹשֶׁת
וְהַבְּדִיל לְכֶסֶף עַל יְדֵי חֲכָמָה וּמַעֲשֵׂה.
וְעוֹד, ^(ה) כִּי הַבוּטָח בְּאַלְהִים, יֵשׁ לוֹ
עָלָיו יִתְרוֹן בַּעֲשֶׂרָה דְּבָרִים.

נתתי את מצחך חזק
ממצחם, היינו שאתה
חזק מהם ותנצחם
בצד הסגולה האלהית
שיש בך (פת לחם,
מלבי"ם). 'לא תירא
אותם' - מרעתם,
'ולא תחת מפניהם' -
אל תהיה שפל בעיני
עצמן לפנייהם מצד
היותם רבים ונכבדים
(מלבי"ם).

ומהן - עוד תועלת
לעניין עבודת ה' יש
ממידת הביטחון,
שהבוטח באלהים
יביאהו ביטחוני -
ביטחונו בה' גורם
שיוכל לפנות את לבו

- להסיח דעתו מענייני העולם - מעסקי העולם הזה וטרדותיו, ולייחד לבבו -
לרכז את מחשבותיו לענייני העבודה - עבודת ה'. [מאחר שידוע שהקב"ה דואג
לכל צרכיו, ממילא אינו מוטרד משום דבר, וליבו פנוי לענייני עבודת ה']. ויהיה
דומה במנחת נפשו ורוחב לבו - ורוחב דעתו ומיעוט דאגתו לענייני עולמו
- העולם הזה, לבעל האלכימיה - לכימאי, הוא אומן זיופים, והוא היודע -
שביכולתו להפוך למראית עין בלבד את הכסף לזהב, והנחושת והבדיל - יודע
להפוך מתכות זולות ופשוטות אלו לכסף, על ידי חכמה ומעשה. ולכאורה, אין
כמוהו שלו ורגוע בעניין פרנסתו, ועוד, - ולא רק זאת אלא כי הבוטח באלהים,
יש לו עליו יתרון - עולה הוא על הכימאי בעשרה דברים - יתרונות.

עיונים

ה. כי הבוטח באלהים יש לו עליו יתרון בעשרה דברים. מהו התשלום והשכר

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

תְּחִלָּתָם שֶׁבַעל הַכִּימְיָה צָרִיף

לְדַבָּרִים מִיְחָדִים

לְמַלְאכָה, לֹא יִגְמַר לוֹ דָּבָר זֹלָתָם,

וְלֹא יִמְצֵאם כָּכָל עֵת וּבְכָל מְקוֹם.

— וְהַבּוֹטָח בְּאֱלֹהִים טָרְפוֹ מִבְּטָח

התחילתם - היתרון
הראשון הוא, שבעל
הכימיה צריך לדברים
לחומרים ולמכשירים
מיוחדים למלאכה
- כדי שיתאפשר לו
להפוך את הכסף לזהב.
לא יוגמר לו דבר

זולתם - אין הוא יכול להוציא לפועל שום דבר בלי כלים וחומרים אלו. ולא ימצאם
- לא ישיג את הדברים הללו בכל עת ובכל מקום - בכל זמן שרוצה ובכל מקום
שחפץ. נמצא שאין פרנסתו מובטחת לו בכל מצב ובכל מקום שיהיה בו. ומאחר
שאינו יכול להתחיל או להשלים עבודתו בכל מצב, ממילא תקופח פרנסתו.
והבוטח באלהים - אולם הבוטח בה' אינו מוגבל לשום דבר, וטרפו מובטח

עיונים

שיזכה בעל הבטחון בעוה"ז עבור בטחונו בה'?

אמר הכתוב "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" (תהלים כז, יד). בחידוש
מרח"י ר"י הלוי על התורה (נ"ג ע"א) פירש, שכוונת הכתוב שהתשלום והשכר
שיזכה בעל הבטחון, שהקב"ה יחזק ויאמץ לבו ויהיה בטחונו יותר גדול ויותר
חזק, וזהו השכר הראוי וההוגן לבעל הבטחון. והיינו, כפי שכתב בעל 'חובת
הלבבות' (שער הבטחון) שמדת הבטחון יתירה בערכה על כל מה שיש בעולם
הזה, כגון שדות בתים וכרמים וכל מיני עשירות שיש בעולם, וגם מבעל
האלכימיה שבידו להפוך כל מיני מתכות לזהב, שכל אלו יש להם פחד מבני
אדם ומגנבים ולסטים ושופכי דמים וכדו', ואילו בעל הבטחון יש לו תמיד
מנוחה שלימה, ואין לו כל דאגה ופחד וכו' עיי"ש. ואם כן הרי ה"בטחון" עצמו
עולה בערכו על כל עשירות ממונית שבעולם, ולא יתכן לומר שה' ישלם לבוטח
בו בעד מדת הבטחון בדבר שהוא פחות מערך מדת הבטחון עצמו...

אלא התשלום הראוי וההוגן לבעל הבטחון, הוא, שה' יוסיף ויאמץ עוד לבבו
ויזכה לבטחון יותר גדול, ויהיה עוד יותר שלי, רגוע ומאושר.

וזה מאמר הכתוב "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" שבזכות הבטחון
יזכה לבטחון עוד יותר גדול, וזהו שכרו.

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

לו מִכָּל סֶכֶּה מִסִּבּוֹת הָעוֹלָם,
כִּמּוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (דְּבָרִים ה', ג):
לְמַעַן הוֹדִיעֶנָּה כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם
לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי
יִי יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי הַסִּבּוֹת אֵינָן
נִבְצָרוֹת מִמֶּנּוּ בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם,
כֹּאשֶׁר יֵדְעֵת מְדַבֵּר⁽¹⁾ אֵלֵיהֶם עַם
הָעוֹרְבִים, וְעַם⁽²⁾ הָאִשָּׁה הָאֶלְמָנָה

לו - פרנסתו מובטחת
שתיגיע אליו מכל
סיבה מסיבות העולם
- הקב"ה יכול להזמין
לו פרנסתו בכל מקום
ובכל מצב על ידי
כל אמצעי מאמצעי
הפרנסה
הקיימים בעולם, בין
קטן ובין גדול, בין מעט
ובין הרבה. וכל דבר
יכול להיות לו מקור
לפרנסתו ברצונו של

הבורא יתברך, כִּמּוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (דְּבָרִים ה', ג): 'וַיֹּאכִלֶךָ אֶת הַמֶּן וְגו' לְמַעַן
הוֹדִיעֶנָּה כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם' - חיי האדם אינם תלויים במזון
בלבד, 'כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם' - מכל דבר שנברא במאמרו ה' יכול
האדם לחיות ברצון ה' יתברך (עפ"י תרגום יונתן). כִּי הַסִּבּוֹת שעל ידן פרנסתו
של האדם מצויה לו, אֵינָן נִבְצָרוֹת מִמֶּנּוּ - אינן נמנעות מה' יתברך בכל עת ובכל
מָקוֹם, כֹּאשֶׁר יֵדְעֵת - כאשר ידוע לך מְדַבֵּר - מהמעשים המוזכרים בנביא אודות
אֵלֵיהֶם עַם הָעוֹרְבִים - כשהסתתר אליהו הנביא בנחל כרית המרוחק, היו העורבים
מביאים לו לשם בכל יום לחם ובשר ממטבחיו של אחאב, וְעַם הָאִשָּׁה הָאֶלְמָנָה -
שהיה בכדה כף אחת קמח ומעט שמן בצפת, ובזכות ברכת ה' הספיק למאכלם

עיונים

ו. אֵלֵיהֶם עַם הָעוֹרְבִים. בתקופת מלכותו של אחאב שהכעיס את ה' בעבודה
זרה, גזר אליהו הנביא שלא ירד גשם ג' שנים ועל פי ציווי ה' הלך להסתור מפני
גזירת המלכות בנחל כרית. ציווה ה' לעורבים לכלכל את אליהו הנביא, והיו
מביאים לו פעמיים ביום לחם ובשר, והיה שותה מים מן הנחל (מלכים א פרק
יז). הרי שגם במקום שומם ומרוחק דאג הקב"ה לפרנסו.

ז. הָאִשָּׁה הָאֶלְמָנָה. לאחר שנחל כרית התייבש מחמת הבצורת (ראה לעיל),
הלך אליהו הנביא על פי ציווי ה' יתברך לאשה אלמנה בעיר צרפת הסמוכה

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

ימים רבים, ועונת רצפים וצפחת המים - כשהיה אליהו במדבר, זימן לו ה' עונת רצפים וצפחת מים, ואכל ושתה והלך יום וארבעים לילה, ודבר - ומהמשה של עונתיהו עם הנביאים,

^(ח) וְעִנְתָּ רִצְפִּים וְצִפְחַת הַמֵּיִם, וְדָבַר עֹבְדֵיהוּ עִם הַנְּבִיאִים, שְׁאָמַר (מְלָכִים-א יח, יג): וְאַחֲבָא מִנְּבִיאֵי יְיָ מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה וְאָכְלָכֶלֶם לֶחֶם וּמִים, וְאָמַר (תְּהִלִּים לד, יא): כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ

שְׁאָמַר (מְלָכִים-א יח, יג): וְאַחֲבָא מִנְּבִיאֵי ה' מֵאָה אִישׁ - הסתרת מֵאָה נביאים שציוותה איזבל להרגם, וחילקתי אותם לִחֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה, כל קבוצה במערה נפרדת, וְאָכְלָכֶם לֶחֶם וּמִים. הרי שבכל מקום ממציא הש"ת לאדם את מזונו, אף בשהותו במקום מסתור מפני אויביו. וְאָמַר (תְּהִלִּים לד, יא): כְּפִירִים - אנשים שיש להם גבורה כארי, הם לפעמים רָשׁוּ וְרָעִבוּ - עניים

עיונים

לצידון, וביקש ממנה מעט מים ושתעשה לו פת לחם. "ותאמר, חי ה' אלוהיך, אם יש לי מעוג [עוגה] כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שמן בצפחת, והנני מקוששת שניים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנוהו ומתנו. ויאמר אליה אליהו, אל תיראי, בואי עשי כדברך, אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה והוצאת לי, ולך ולבנך תעשי באחרונה. כי כה אמר ה' אלוקי ישראל, כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת ה' גשם אל האדמה. ותלך ותעש כדבר אליהו ותאכל הוא והיא וביתה ימים (רבים). כד הקמח לא כלתה, וצפחת השמן לא חסר כדבר ה' אשר דיבר ביד אליהו" (מלכים-א פרק יז). הרי שאין מעצור לה' מלהושיע ולכלכל את בריותיו, אם מעט ואם הרבה, שברצון ה' היו כף הקמח ומעט השמן האמצעים לפרנס אותם ימים רבים.

ה. ועונת רצפים וצפחת המים. לאחר שאלהו הנביא קידש את שמו של ה' בהר הכרמל והרג את נביאי הבעל, ברח מפני איזבל אשת אחאב שרצתה להורגו. ולאחר מכן נאמר בפסוק (מלכים א, יט, ד): "והוא הלך במדבר דרך

ביושר לבב

חובות

שער הכניסה

הלכות

ורעבים, ואין גבורתם מועילה להם. 'ודורשי' ה' לא יחסרו כל טוב' - אך הבוטחים בה' לא תחסר להם שום טובה, כי הקב"ה מזמין להם מזונותיהם. ואמר (תהלים לד, י): 'יראו את ה' קדושי' - אתם קדושי ה', תהיו יראים את ה' לבדו, ואל תיראו שמא יחסר מצורכיכם, 'כי אין מחסור ליראיו'

וְדָרְשֵׁי יְיָ לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב, וְאָמַר (תְּהִלִּים לִד, י): יִרְאוּ אֶת יְיָ קְדֹשֵׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו.

וְהַשְׁנִי, כִּי בַעַל הַכִּמְיָה צָרִיךְ לְמַעֲשִׂים וּלְמַלְאכּוֹת, לֹא יִשְׁלַם לוֹ חֶפְצוֹ וּזְלָתוֹ, וְאִפְשָׁר שִׁמְיִיתוֹהוּ רִיחָם וְעִשָּׂנָם, עִם הַתְּמָרָה

- אין דבר חסר ליראיו ה'. [כי בהיות שלא תעשו כי אם בשבילו יתברך, הוא יעשה את שלכם וימלא חסרונכם, כי זה דרכו יתברך, כי הדורש אותו [את ה'], לכשייטיב לו [על מנת שה' ייטיב עמו, או] מדקדק [ה'] עמו, אך העושה [מצוות רק] בשביל הַדְּבָק בו יתברך, הוא ייטיב לו (אלשיך)].

וְהַשְׁנִי - הֵיתְרוֹן הַשְּׁנִי שִׁישׁ לִבְעַל הַבֵּית חוֹן עַל פְּנֵי בַעַל הַכִּמְיָה, הוּא, כִּי בַעַל הַכִּמְיָה צָרִיךְ לְמַעֲשִׂים - לַעֲשׂוֹת פְּעוּלוֹת מִיּוֹחֲדוֹת וּלְמַלְאכּוֹת - לַהֲעֲזֹר בְּמַלְאכּוֹת שׁוֹנוֹת כְּדִי לְהוֹצִיא אֶת מַגְמָתוֹ אֶל הַפּוֹעַל, וְלֹא יִשְׁלַם לוֹ חֶפְצוֹ וּזְלָתוֹ - וּבִלְעֲדִיָּהּ לֹא יוֹשֵׁלם רְצוֹנוֹ וְלֹא יַצְלִיחַ בְּמַלְאכּתוֹ. וְאִפְשָׁר - גַּם יִיתֶכֶן שִׁמְיִיתוֹהוּ רִיחָם - רִיחוֹת הַחֲמָרִים וְעִשָּׂנָם, עִם הַתְּמָרָה

עיונים

יום ויבוא וישב תחת רותם אחד וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה ה' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי. וישכב וישן תחת רותם אחד והנה זה מלאך נוגע בו ויאמר לו קום אכול. ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב. וישב מלאך ה' שנית ויגע בו ויאמר קום אכול כי רב ממך הדרך. ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלקים חורב. הרי שה' המציא לאלהיו את פרנסתו אף במדבר באמצעים נפלאים אלה.

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

הַעֲבֹדָה וְאֶרֶץ הַיְיִעָה כָּהֶם לִלְחָ
וְיִזְמֶם. — וְהַבּוֹטֵחַ כָּאֵל כְּבִטְחָה
מִזְהַפְנָעִים, וְלִבּוֹ כְּמוֹת מִמְצֵא הָרָעוֹת,
וְכָל אֲשֶׁר יִבְזְאוּנוּ מֵאֵת הָאֱלֹהִים יִהְיֶה
לוֹ לְשִׁשּׁוֹן וְלִשְׁמֻחָה, וְטִרְפוֹ כֹּא אֱלֹוִ
כְּמִנוּחָה וְהַשְׁקֵט וְשִׁלּוּהַ, כְּמוֹ שְׁכֶתוֹב
(תְּהִלִּים כג, ב): **בְּנֵאוֹת דֵּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל
מִי מְנוּחֹת יִנְהַלְנִי.**

וְהַשְׁלִישִׁי, כִּי בַעַל הַכִּימִיָּה אֵינוֹ

העבודה - נוסף על
מה שעליו להתמיד
בעבודתו זו ואורך
היגיעה בהם -
ולהתייגע בה זמן רב
לילה ויומם. והבוטח
באל - אך הבוטח בה,
כבטחה מהפנעים
- מובטח לו שהדרך
שבה יזמין לו הש"ת
את פרנסתו לא תזיקנו,
ולבו בטוח ממצוא
הרעות - שלא תאונה
לו שום רעה, וכל אשר
יבזאונו - וכל מה שיבוא
עליו מאת האלהים -

אף אם הם ייסורים, יהיה לו - יקבלם לששון ולשמחה - בששון ובשמחה, מאחר
שהוא מאמין שכל מה שה' עושה לו הוא רק לטובתו. [או הכוונה, שהוא בטוח
שלא יאונה לו רע, מאחר שהוא מאמין שכל מה שה' עושה לו הוא רק לטובתו,
ולכן הוא שש ושמח עם כל מה שבא עליו מאת האלהים]. **וטִרְפוֹ** - ומזונותיו
כֹּא אֱלֹוִ כְּמִנוּחָה וְהַשְׁקֵט וְשִׁלּוּהַ - ללא כל דאגה, כמו שכתוב (תהלים כג,
ב) - כשהיה דוד המלך במדבר יבש ושמים, שרתה עליו השכינה ושורר: 'ה' רועי
לא אחסר' - דומה אני לשה הבוטח על הרועה, ומאחר שה' הוא רועי, בטוח אני
שלא אחסר מאומה אף במדבר הזה. וממשיך ואומר: **'בְּנֵאוֹת דֵּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל
מִי מְנוּחֹת יִנְהַלְנִי'** - כאותו רועה רחמן המושיב את עדרו במקום דשא ומוליך
אותו אל מקום מים שקטים וצלולים, כן יזמין לי ה' ברחמיו את כל צרכי גם כאן.
ואמרו חז"ל במדרש, שהיה מִדְּבָר זה יבש כחרס, והרטיבו הקב"ה מטוב העולם
הבא. הרי שהבוטח בה', פרנסתו באה אליו ללא נזקים וסיכונים, אלא בהשקט
ושלווה (עפ"י רש"י, אבן עזרא ומצודות דוד).

והשלישי - היתרון השלישי שיש לבעל הביטחון על בעל הכימיה, הוא, **כִּי
בעל הכימיה אינו**

חובות שער הבטחון הלבבות ביושר לבב

**מֵאֲמִין עַל סוּדוֹ וּזְלָתוֹ, מִיִּרְאָתוֹ עַל
נַפְשׁוֹ. — וְהַבּוֹטָח בְּאֱלֹהִים אֵינְנוּ
יֵרָא מִשּׁוּם אָדָם בְּבִטְחוֹנוֹ, ^(א) אֲבָל
הוּא מִתְפָּאֵר בּוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמַר דָּוִד
הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תְּהִלִּים נו, יב):
בְּאֱלֹהִים בְּטַחְתִּי לֹא אֵירָא מִחַ יַעֲשֶׂה
אָדָם לִי.**

מאמין על סודו
וזלתו - אינו נותן
אמון באחרים ואינו
מגלה להם את סודות
אומנותו, מיראתו על
נפשו - משום שמפחד
על חייו, פן ייוודע סודו
לבני אדם ויעשו גם
הם כמוהו ותקופה
פרנסתו. ופן ייוודע
עיסוקו לרשויות
וייענש על ידם על

עסקו בזיוף ומרמה. והבוטח באלהים - ואילו הבוטח בה, לא רק שאינו
ירא משום אדם בביטחונו - בביטחון שלו, אבל - אלא הוא עוד מתפאר בו -
בביטחונו בה, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום, שלא היה ירא משום דבר
מחמת ביטחונו בה, ואמר (תהלים נו, יב): 'באלהים בטחתי לא אירא, מה
יעשה אדם לי' - דוד המלך מכריז: באלוקים בטחתי, ואינו מפחד משום דבר.
והכרזה זו היא ההתפארות (עפ"י 'נטריקן' לבעל הפמ"ג).

עיונים

ט. אבל הוא מתפאר בו. יש שפירשו בדברי רבינו שאין הכוונה שיגלה ברבים
את סודו דהיינו בטחונו בה, אלא רוצה לומר, שאם בכל זאת ייוודע סודו
לאחרים, אין הוא דואג. אמנם בספר לב אליהו (ח"ב מערכות התשובה עמוד
ס"ח) כתב: "ואמנם בכל דבר אין לאדם להתגאות ולומר אני צדיק במעשי, אבל
באמונה ובטחון שרי ליה לאיניש לומר אני מאמין ובוטח בה" בכל, "ואדרבה
מצוה גדולה היא", להראות לכל ולומר כן בפירוש אני מאמין ובוטח בה'
באמונה שלימה ובביטחון גדול כי אין עוד מלבדו" עכ"ל (וע"ש עוד בעמוד
רפ"א), ואולי גם זו היא כוונת רבינו באומרו שהבוטח באלוקים הוא מתפאר בו.
וכן כתב הרבינו יונה (שערי תשובה שער ג' ל"ד), וז"ל: "ואל יתהלל חכם זולת
בעבודת ה' יתברך וביראתו "והבטחון בו" ובאהבתו והדביקות בו, שנאמר הוא
תהלתך והוא אלוקיך, ונאמר (ירמיה ט' כ"ב כ"ג), אל יתהלל חכם בחכמתו וגו',

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

וְהִרְבִּיעִי, כִּי בַעַל הַכִּימְיָה אֵינוֹ

נִמְלֵט מִהֶזְמִין מִהֶזֶב

וְהִפְסֵף הֶרְבֵּה לַעַת צָרָבוֹ, אוֹ שְׁלֹא

יִזְמִין מֵהֶם כְּלוּם, אֶלֶּא כִּפִּי שִׁי־סִפִּיק

לְזִמְן מוֹעֵט. וְאִם יִזְמִין מִמֶּנּוּ הֶרְבֵּה,

יִהְיֶה כָּל יָמָיו מִפְּחָד עַל נַפְשׁוֹ שְׁלֹא

יֵאבֹד מִמֶּנּוּ בְּמִינֵי סִבּוֹת הָאֲבִדָּה,

וְלֹא יִשְׁקֹט לְבֹו וְלֹא תִנּוּחַ נַפְשׁוֹ

מִפְּחָדוֹ עָלָיו מִהַמֶּלֶךְ וְהָעָם. וְאִם לֹא

יִזְמִין מֵהֶם אֶלֶּא לְמִלְאֵת מַחֲסוּרֵי

והרביעי - היתרון הרביעי שיש לבעל הביטחון על בעל הכימיה, הוא, כי בעל הכימיה אינו נמלט - לא יימלט מאחת משתי האפשרויות הבאות: או מהזמין - שיכין לו מהזהב והכסף הרבה - כמות גדולה לעת צורכו - שתסיפק לו לעבודתו לכשיצטרך, או שלא יזמין מהם כלום, אלא רק מעט כפי שיסיפק לזמן מועט - כדי צורכו

לזמן קצר. ובכל מקרה הוא דואג תמיד, מפני ואם יזמין ממנו הרבה, - כשמיין כמות גדולה יהיה כל ימיו מפחד על נפשו שלא יאבד ממנו כל מה שהכין, במיני סיבות האבידה - על ידי סיבות שונות שעלולות לגרום לה להיאבד, כגון גניבה או אבידה. ולא ישקוט לבו ולא תנוח נפשו מפחדו עליו - מהפחד שמשתלט עליו. או הכוונה, מפחדו וחששו על ממונו מהמלך והעם - העלולים לקחת ממנו את סחורתו, או שמא יחקרו אחריו מאין הגיע לו ממונו, ויתפסוהו ויענישוהו. ואם לא יזמין מהם הרבה אלא כפי השיעור למלאות - למלא את מחסורו

עיונים

כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי" עכ"ל.

אמנם ה'חזון איש' ('אמונה ובטחון' פרק ב' ה') כתב: "ומטבע הבוטח באמת בהצנע לכת ולא ישמע מפיו כי הוא מן הבוטחים וגם בלבו הוא נאנח על חסרון בטחונו ומיעוט שלימותו בזה, ורק למעשה תלוה עמו בטחון ועצמה בו יתברך", אולם מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל ביאר בדברי רבינו יונה, וז"ל: מתפאר לפני הקב"ה ולא מיירי לפני אנשים עכ"ל.

ביושר לב

חובות

שער הכטחון

הלכות

לזמן מעט - שתספיק לו הסחורה שמייצר לזמן קצר בלבד, ובזה הדאגה הנ"ל אינה קיימת, אך עדיין הוא שרוי בדאגה אחרת, כי אפשר שייבצר ממנו המעשה - שלא תהיה לו אפשרות לייצר אותו כעת הצורך הגדול אליו - כאשר יהיה זקוק לו ביותר, מפני הימנע סיבה מסיבותיו ממנו - פן יחסר לו הזמן או אחד החומרים או המכשירים הדרושים לייצורו. [החומרים הם אחד הסיבות והאמצעים שעל ידם נעשית המלאכה (פת

זמן מעט, אפשר שייבצר ממנו המעשה בעת הצורך הגדול אליו, מפני הימנע סבה מסיבותיו ממנו. — והבטח באלהים בטחוני חזק באלהים שיטריף אותי כרצוני בעת שירצה ובמקום שירצה, כאשר יטריף העבד ברחם אמו והאפרוח בתוך הביצה, אשר אין בה מקום מפלש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה, והעוף באויר, והדגים במים, והנמלה הקטנה עם חלישותה, וייבצר הטרף מהארי עם תקפו

לחם)]. ולעומתו הבטח באלהים ביטחוני חזק שיטריף אותי - שייתן לי את מזוני כרצוני בעת שירצה ובמקום שירצה, ואינו צריך הכנה מוקדמת, כאשר - כמו שהוא יתברך יטריף העובר - זן את העובר ברחם אמו, ואת האפרוח בתוך הביצה, אשר למרות שאין בה מקום מפלש להכנס אליו ממנו - אין פתח כלשהו שדרכו אפשר להכניס לאפרוח דבר מחוצה - אוכל מבחוץ, הרי שאפילו במקומות כאלו, שאין לאדם גישה לשם, מזמין לו הקב"ה מזונות, וכמו שהוא זן את העוף ששט באויר אחר העופות לצוד אותם למאכלו, כמו הנץ, ושאר עופות הדורסים. וכן גם שאר העופות עפים באויר בגובה כדי לגלות ממרחק מקום מאכלם, ונמצא שהאויר גורם להשגת מאכלם (מנוח הלכות). ואת הדגים במים, ואת הנמלה הקטנה עם חלישותה, - למרות שהיא ברייה קטנה וחלשה, ולעומת זאת, יוכל להיות שייבצר הטרף מהארי עם תקפו

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

בקצת הימים, כמו שכתוב (תהלים לד, יא): כפירים רשו ורעבו ודרשי יי לא יחסרו כל טוב, ואמר (משלי י, ג): לא ירעיב יי נפש צדיק, ואמר (תהלים לו, כה): נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.

בקצת הימים - פעמים שהאריה לא ימצא לעצמו מזון, על אף חוזקו וגבורתו. הרי שאף הבריה החזקה פרנסתה אינה תלויה בחזקה, אלא הכל ברצון ה', כמו שכתוב (תהלים לד, יא): 'כפירים רשו ורעבו' - האריות החזקים פעמים שלא הועילה להם גבורתם, ונותרו דלים ורעבים, 'ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב' - אך הבוטחים בה' אינם חסרים שום טובה, כי הקב"ה מזמין להם את כל צורכיהם. ואמר

(משלי י, ג): 'לא ירעיב ה' נפש צדיק' - להחסיר ממנו גם לקיום נפשו. ואמר (תהלים לו, כה): 'נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי' - לא בנעורי ולא בזקנותי שיהיה ה' צדיק נעזב, וגם לא ראיתי ש'זרעו מבקש לחם' על הפתחים. [שהבנים הקטנים שהניח הצדיק אחריו, לא יעזבם האל יתברך בזכותו. ואף על פי שיבוא לו חיסרון, לא יבוא לו חיסרון רע כמו שיבוא לרשע (רד"ק)].

והחמישי - היתרון החמישי שיש לבעל הביטחון על בעל הכימיה, הוא, שבעל הכימיה חי תמיד תחת יראה - במורא ופחד על מלאכתו - שלא ילשינו עליו ויגלו את מלאכתו לשלטונות וייענש על כך, ולכן חושש הוא מכל אדם - מן הגדול ועד הקטן שבעם, ולכן אף שפרנסתו מצויה, אינו חי במנוחה. והבוטח באלהים אולם אצל הבוטח בה' הוא להיפך, שייראהו - יראים ממנו יראת הרוממות, ונוהרים מלעשות שום דבר נגד רצונו, ואדרבה, אף הגדולים - החשובים ונכבדי בני אדם מחפשים למלא רצונו. ואף

והחמישי, שבעל הכימיה תחת

יראה ופחד על

מלאכתו מן הגדול ועד הקטן

שבעם. — והבוטח באלהים ייראהו

הגדולים ונכבדי בני אדם, אף

החיות והאבנים מבקשים רצונו - משתוקקים לעשות רצונו, כמו שנאמר במזמור 'ושב בסתר עליון עד אחריתו (תהלים צא), ואומר (איוב ה, יט-כ): 'בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע כך רע, ברעב פדך ממות, עד סוף הענין.

החיות והאבנים מבקשים רצונו - משתוקקים לעשות רצונו, כמו שנאמר במזמור 'ושב בסתר עליון עד אחריתו (תהלים צא). בתחילת המזמור נאמר: 'ושב בסתר עליון בצל ש-ד-י 'תלונן' וגו', ובסוף נאמר: 'על כפים ישאונך, פן תגוף באבן רגלך, על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין'. הרי שאף החיות מבקשות למלא רצונו. ואומר (איוב ה, יט-כ): 'בשש צרות יצילך' - כשתבוא

החיות והאבנים מבקשים רצונו, כמו שנאמר במזמור 'ושב בסתר עליון עד אחריתו (תהלים צא), ואומר (איוב ה, יט-כ): 'בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע כך רע, ברעב פדך ממות, עד סוף הענין.

והשישי, שבעל הכימיה אינו כמות מהחליים והמדרים, שמערבבין עליו שמחתו בעשרו, ואינם מניחין אותו להנות ממה שיש לו, ולא להתענג במה

לעולם אחת משש הצרות האמורות להלן, 'יצילך ה', 'ובשבע' - גם כשתבוא הצרה השביעית, שהיא אבני השדה 'לא יגע כך רע', 'ברעב פדך ממות' - בעת בוא רעב לעולם, 'פדך ה' שלא תמות מחסרון האוכל, עד סוף הענין - שם נאמרו שבע צרות שמהם יצילהו ה' יתברך, ועל שתי צרות אחרונות נאמר שם 'כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך', הרי שגם אבנים המושלכות למכשול וחיות השדה לא יזיקו לו.

והשישי - היתרון השישי שיש לבעל הביטחון על בעל הכימיה, הוא, שבעל הכימיה אינו כמות שלא יבואו עליו מהחליים והמדרים - מחלות וכאבים [החלאים משנים את מזג האדם ומחלישים את גופו, מדווים הם פצעים וחבורות באיברים החיצוניים או הפנימיים, הגורמים כאבים (פת לחם)], שמערבבין עליו שמחתו בעשרו - שמונעים ממנו את השמחה שיש לו מעושרו, ואינם מניחין אותו ליהנות ממה - מהנכסים שיש לו, ולא להתענג במה

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

שְׁהִשְׁגֶּה יָדוֹ. — וְהַבֹּטֵחַ בְּיָד בָּטוּחַ שהשיגה ידו - מהרכוש הרב שעלה בידו להשיג, ואילו **מִן הַמְדוּיִם וְהַחֲלָיִים, אֵלָּא^(*) עַל דֶּרֶךְ** המוטח בה', הוא בטוח מן המדוויים והחללים - שלא יבואו עליו אלא לתועלת על דרך

עיונים

י. **על דרך הכפרה.** ועל כן אין זה מגרע משמחת החיים, וכמו שכתב השולחן ערוך (או"ח רכ"ב ג'): "כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו". ובמשנה ברורה שם ס"ק ד': "כי באמת כל היסורין, בין בגוף ובין בממון, הוא הכל כפרה על העוונות כדי שלא יצטרך להתיישר לעתיד לבוא, ששם העונש הוא הרבה יותר גדול" עכ"ל. וכן כתב רבינו יונה (שע"ת שער ב' ג'): "וכאשר יקבל האדם את מוסר ה' ויטיב דרכיו ומעלליו ראוי לו שישמח ביסורין לפי שהועילוהו תועלת נשגבות, ויש לו להודות לה' יתעלה עליהם כמו על שאר ההצלחות עכ"ל.

כתב ה'חפץ חיים' (שם עולם' ח"א סוף פ"ג בהגהה): "ושמעתי מזקן איש אמונים, ששמע בעצמו מהרה"ג רבי יעקב משה ז"ל, שאמר בשם זקנו הגר"א ז"ל, שאלמלא היסורין לא מציאנו ידינו ורגלינו בזה העולם.

והענין הוא, כי בשעה שנפטר האדם מן העולם והנשמה עולה למעלה, מתראה לפניו כמין כף שהוא כדי לשקול מעשיו אם יתגבר הזכות על החוב או להיפוך ח"ו. והוא שומע בת-קול שיוצאת ומכרזת שיתקבצו זכויותיו שעשה כל ימי חייו, והקול נשמע בכל העולמות שמשתרש שם שורש נשמתו, והנה תיכף נקבצו כל המליצים שנבראו מהמצוות, ועומדים כולם לצד ימין של הכף.

ואחר כך, יוצאת בת-קול נוספת, שיתקבצו גם כן כל עוונותיו שעשה בכל ימי חייו, והנה מתקבצים המונים המונים לבושים שחורים ומתעטפים שחורים ונתרבו מאד מאד, והכף חוב מכריע מצד ריבויים, וגם מחמת שמלאכי הזכות אין כוחם יפה כל-כך, שאין נעשה בכוונה וברצון כראוי, מה שאין כן העוונות הוא עושה אותם בתשוקה ובחפץ.

והנה האדם כשרואה אז דבר זה מתמרמר מאד וחושב בנפשו מה יהיה סופו, כי בודאי יכריזו עליו שאני רשע, כיון שכף חוב מכריע. ובתוך כך יוצאת בת-קול

חובות שער הבטחון הלכות ביושר לבב

הכפרה - כדי לכפר על עוונותיו, או על דרך התמורה - או כדי שתגיע לו תמורת זה טובה גדולה יותר, דהיינו להגדיל ולהרבות את שכרו בעולם הבא בשביל הייסורים הבאים עליו כאן בעולם הזה. וכיוון שידוע שכל זה הוא לטובתו, אינו דואג ומצטער עליהם, אלא

הכפרה או על דרך התמורה, כמו שכתוב (ישעיה מ, ל): 'ויעפו נערים כשול יבשלו, יחליפו כח, ואמר (תהלים לו, יז): כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים יי'.

והשביעי, שבעל הכימיה אפשר

מקבלם בשמחה, כמו שכתוב (ישעיה מ, ל): 'ויעפו נערים ויגעו' - הגויים, שהם מנועים ממצוות ועבודת ה', יתייעפו, ותיפסק גבורתם וממשלתם, 'ובחורים' - הגויים, שבזמן הזה חזקים כבחורים צעירים ומושלים בישראל, 'כשול יבשלו' - ייחלשו ויפסק שלטונם בישראל. ואמר (ישעיה מ, לא): 'זקני ה' יחליפו כח' - כלומר, הרי זה בהיפך אצל ישראל, המקווים לה' שיגאלם, ועיניהם נשואות אליו, ייתן להם ה' כוח שיתחדש בכל עת, וזה נגד החלאים המחלישים. ואמר (תהלים לו, יז): 'כי זרועות רשעים תשברנה' - הקב"ה ישובור את זרועם של הבוטחים בכוחם, ומעשיהם לא יתקיימו, 'וסומך צדיקים ה' - אולם את הצדיקים יסמוך ויחזק, וכל אשר בידם יתקיים (מצודת דוד וטוב הלבנון) - וזה נגד המדווים (פת לחם).

והשביעי - היתרון השביעי שיש לבעל הבטחון על בעל הכימיה, הוא, שבעל הכימיה אפשר

עיונים

שמכרזת ואומרת: איה היסורין שהיו לו בעודו בזה העולם?. מיד נקבצו כל היסורין שהיו לו בכל ימי חייו, והם רצים כולם לצד הימין, והכף מכריע הרבה והרבה, כי על ידי הייסורים נתכפרו לו הרבה מעוונותיו והוא נשאר בחזקת צדיק, והוא שמח ומוודה לה' על כל מה שעבר עליו. עד כאן שמעתי".

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

שְׁלֹא יִגִּיעַ אֶל מְזוֹנוֹ בְּמֵה שְׂשִׁישׁ אֶצְלוֹ
מִן הַזֶּהָב וְהַכֶּסֶף, מִפְּנֵי שְׁלֹא יִהְיֶה
הָאֶכָל נִמְצָא בְּעִירוֹ בְּקִצַּת הָעֵתִים,
כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ז, יט): כֶּסֶף
בְּחוּצוֹת יִשְׁלִיכוּ, וְאָמַר (צפניה א, יח):
גַּם כֶּסֶף גַּם זָהָב לֹא יוּכַל לְהִצִּילָם.
— וְהַבּוֹטָח בִּי לֹא יִבְצֹר מִמֶּנּוּ מְזוֹנוֹ
בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם עַד סוֹף יָמָיו,
כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה, כ): בְּרָעַב פָּדָךְ
מִמּוֹת, וְאָמַר (תהלים כג, א): יְיָ רֹעִי לֹא
אֲחֻסֶּר, וְאָמַר (תהלים לז, יט): לֹא

שלא יגיע אל מזונו ב'משה' ש'ש' אצלו -
יתכן שלא יעלה בידו
להשיג את מזונו ב'מה'
שיש אצלו - אף על
פי שיש ברשותו הרבה
מן הזהב והכסף, מפני
שכאשר לא יהיה
האוכל נמצא בעירו
ב'קצת' העתים -
באיזה זמן מן הזמנים,
וכשלא יוכל לקנות
מזון, לא יהיה לו שום
תועלת ממזונו, כמו
שנאמר על תקופה
שאין להשיג מזון
(יחזקאל ז, יט): 'כסף
בחוצות ישליכו' - בעת
הרעב לא יועיל להם

הכסף והזהב שברשותם להיצל מהרעב ומן האויבים, ועל כן ישליכו בשווקים
וברחובות (רד"ק). ואמר (צפניה א, יח): 'גם כסף גם זהב לא יוכל להציל' -
לא די שלא יוכלו להציל עצמם בגבורתם, כי גם כסף וזהב לא יצילו את עצמם
(מצודת דוד). הרי שגם עם הכסף והזהב מזונם אינו מובטח כלל. ואילו ה'בוטח'
בה' - שאינו בוטח במזונו אלא בה' בלבד, לא ייבצר - לא יימנע ויחסר ממנו
מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו - שהרי הקב"ה הוא סיבת כל הסיבות,
ואין דבר בעולם שיהא נמנע ממנו להמציא לו מזונו בכל מצב, כמו שנאמר (איוב
ה, כ): 'רעב פדך ממות' - אפילו בעת בוא רעב בעולם פדה אותך ה' שלא
תמות מחסרון האוכל (מצודת דוד). ואמר (תהלים כג, א): 'ה' רועי לא אחסר'
- מאחר שה' רועה אותי, בוודאי לא יחסר לי מאומה, כי הכל בידו יתברך (מצודת
דוד). ואמר - עוד נאמר בבעלי הביטחון: 'יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם
תהיה' (תהלים לז, יח), ותמימים כולל בעלי הביטחון, שיסודה ממצות עשה
'תמים תהיה עם ה' אלוך', ולאחר מכן מבטיחם הכתוב (תהלים לז, יט): 'לא

ביושר לבב

חובות

שער הבטחון

הלכות

יבושו בעת רעה' - בבוא הרעה לא עליהם תבוא, 'ובימי רעבון ישבועו' - בזמן שיבוא הרעב, השי"ת יזמין להם די סיפוקם. הרי שהבוטח בה' לא ייבצר ממנו מזונו בכל זמן ובכל מקום, ואף בזמן שהרעב ישרור בעולם. והשמיני - היתרון השמיני שיש לבעל הבטחון על בעל הכימיה, הוא, שבעל הכימיה איננו מתעכב

יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבועו.

והשמיני, שבעל הכימיה איננו מתעכב בשום מקום, מיִראתו שְׁמא יתגלה סודו. — והבוטח באלהים כבטחה בארצו, ובמנוחת נפש במקומו, כמו שכתוב (תהלים לו, ג): ^(א) **בטח ביה' ועשה טוב**

בשום מקום - חושש הוא להשתוות במקום אחד לזמן ממושך, **מיִראתו** - בגלל פחדו **שְׁמא יתגלה סודו** - פן יתגלו סודות אומנותו, שהמתעכב במקום אחד זמן רב מתגלים סתריו, ומכיוון שכל מלאכתו היא זיוף גמור, שהרי מוכר כסף בחזקת שהוא זהב, ואינו כן, על כן מוכרח הוא תמיד לשנות את מושבו ממקום למקום. **והבוטח באלהים כבטחה** - אולם הבוטח בה' יושב לבטח **בארצו**, ושוכן **במנוחת נפש במקומו**, כמו שכתוב **(תהלים לו, ג):** **'בטח בה'.** **ואל תאמר:** אם לא אגזול או לא אגנוב, או אם אתן לעני צדקה, במה אתפרנס? אלא - **'ועשה טוב',**

עיונים

יא. בטח בה' ועשה טוב. ביאר בעל החפץ חיים ז"ל, שמפסוק זה אנו למדים, כי לא די לו לאדם בבטחונו בהשי"ת בלבד, והוא יתעסק בהבלי עולם הזה ויעשה מה שליבו חפץ, אין הדבר כן, אלא צריך שיקבל מהעוה"ז רק המוכרח לו לקיום גופו, ויהיה לו אמונה בהשי"ת ואז מועיל לו הבטחון. וזהו מה שאמר "שכן ארץ", שתהיה רק שכן לארץ, ולא כבעל הבית אשר מתפשט בביתו ויעושה שם כל מה שירצה, ובנוסף לזה "ורעה אמונה", שתביא אמונתך למרעה טוב ודשן,

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

(יב) **יִשְׁכֵּן אֶרֶץ וְרַעַה אֱמוּנָה, וְאָמַר (תְּהִלִּים לז, כט): צְדִיקִים יִירָשׁוּ אֶרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ.**

וְהַתְּשִׁיעִי, שֶׁבַעַל הַכִּימְיָה לֹא תִלְוֶנּוּ הַכִּימְיָה שְׁלוֹ בְּאַחֲרִיתוֹ, וְלֹא יִשְׁיג בָּהּ בְּעוֹלָם הַזֶּה זֹלַת הַבְּטָחוֹן מִן הַרִישׁ וְהַצָּרָה לְבָנֵי

ואז 'שכן ארץ' - תשכון בארץ לאורך ימים, 'ורעה אמונה' - תאכל ותתפרנס משכר האמונה שהאמנת בקב"ה לסמוך עליו ולעשות טוב (רש"י). ואמר (תהלים לז, כט): 'צדיקים' - בעלי ביטחון 'יירשו ארץ וישכנו לעד עליה' - שאינם צריכים לברוח ממקום למקום. [וז"ל

רבינו בחיי (פרשת פינחס): ידוע שאין אדם נקרא צדיק אלא הבוטח בו, כעניין שכתוב (משלי כח, א) 'וצדיקים ככפיר יבטח', עכ"ל (בתורתו יהגה). והתשיעי - היתרון התשיעי שיש לבעל הביטחון על בעל הכימיה, הוא, **שבעל הכימיה לא תלונו הכימיה שלו** - תולדות אומנותו ומעשי מלאכתו לא ילווהו ולא יעמדו לזכותו באחריתו - אחרי מותו, בעולם הבא, ולא **ישיג בה בעולם הזה** - גם בעולם הזה לא ישיג על ידם זולת - כי אם הביטחון **מן הריש** - מן העניות והצורך - ומהזדקקות ל**בני**

עיונים

כלומר לפטם את עצמך באמונה בה', ואז מה שאתה בוטח בהשי"ת ועשייתך את הטוב, יניבו לך פירות יפים וטובים (לב אליהו, ח"ב עמ' רנ"א). **יב. שכן ארץ ורעה אמונה.** רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל ביאר בשם גדולים: 'רעה אמונה' מלשון מרעה, כמו שהצאן לועס במרעה כל היום, ולא מסתפק בזמנים קבועים לאכילה, כן צריך להתעסק באמונה ולהתחזק בה מידי יום ביומו, ומי שמתרפה נחלשת אצלו האמונה ואינה שולטת עליו ומכוונת את דרכיו בשלימות ובתמידות, כמו שאמר המשגיח דפונביז' הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שביום שאינו עוסק בחיזוק האמונה הוא מרגיש בעצמו קרירות באמונה, ומה אם המשגיח זצ"ל שעיקר דיבוריו ורוב זמנו היו מוקדשים לביאור

חובות שער הכסחון הלבבות ביושר לב

**אדם. — וְהַבֹּטֵחַ בֵּי יָלֹנֵי גְמוּלָה
בְּמַחֲוֵנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלַעוֹלָם הַבָּא,
כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (תְּהִלִּים לֵב, י): וְהַבֹּטֵחַ בֵּי
חֶסֶד יְסוּכְכֶנּוּ, וְאָמַר (תְּהִלִּים לֵא, כ):
מָה רֵב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאִיךָ.**

**וְהַעֲשִׂירִי, שֶׁבַעל הַכִּימְיָה אִם
יִדְעַ עֲנִינִי, תִּהְיֶה
סִבַּת מוֹתוֹ, מִפְּנֵי שְׁמָה שְׁהוּא מוֹשְׁתַּדֵּל
וְטוֹרַח בּוֹ הַפֶּךְ הַנִּהְגָּת הָעוֹלָם, וּמִנְהִיג**

אדם, דהיינו שלא יצטרך להגיע לידי מתנת בני אדם, אבל אינו מובטח בשום דבר חוץ מזה. והבטח בה' - ולעומתו הבטח בה' - ילוינו גמול ביטחוני - שכר ביטחוני מלווה אותו בעולם הזה - שמונותיו מובטחים לו מאת ה', וגם שלווה ומנוחת נפשו (כדברי רבינו לעיל), וגם לעולם הבא מובטח לו שכר אמונתו וביטחונו, כמו שכתוב (תהלים לֵב, י): 'והבטח בה' חסד יסוככנו' - שיהיה מוקף מכל צדדיו בחסד ה', הן בעולם הזה והן בעולם הבא (פת לחם), ואמר (תהלים לֵא, כ): 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך' - כמה רב הוא גמולך הטוב אשר גזזת לתת ליראיך לעולם הבא, והם החוסים בך, כסיום הפסוק: 'פעלת לחוסים בך', היינו בעלי הביטחון (פת לחם).

והעשירי - אִם יודע עניני - מהי האומנות שעוסק בה, תהיה אומנותו סיבת מותו - הגורם של מותו, מפני שמה שהוא - הדבר שהוא מושתדל - עוסק וטורח בו להפוך כסף לזהב, הוא הפך - בניגוד להנהגת טבע העולם - שהרי אי אפשר להפוך נחושת לכסף או כסף לזהב, רק למראית העין בלבד, וכל מעשיו הם בזיוף ורמאות, ומנהיג

עיונים

יסודות האמונה ולהתחזקות בה, העיד על עצמו כך, אנחנו הרוחקים ממדרגתו על אחת כמה וכמה ('שפתי חיים', מידות ועבודת ה' א' עמ' תקי"ז).

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

הכל יִשְׁלִיט עָלָיו מִי שִׁמְיָתָהּ
כְּשֵׁאִינוּ יוֹדַע לְהַעֲלִים אֶת סוּדוֹ. —
וְהַבּוֹטָח בָּנִי, כְּאִשֶּׁר יוֹדַע בְּמַחֲוֹנֹ
יִגְדֵל כְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, וַיִּכְבְּדוּהוּ בְּנֵי
אָדָם, וַיִּתְּבְּרוּ בְּקִרְבָּתוֹ וּבְרֵאֲיָתוֹ,
(ג) וַיְהִיָּה גֹרֶם לְתַקְנַת עִירוֹ וְלִדְחוֹת

הכל ישליט עליו מי
שימיתו - מושל
המדינה יצווה להמיתו
כשאנו יודע להעלים
את סודו - אם לא
ידע להסתיר את
סודו. [יש שפירשו:
הקב"ה, שהוא המנהיג
והשולט על כל בני
האדם, יסבב שכאשר

יגיע קיצו של הכימאי, שוב לא יוכל להעלים את סודו מן הבריות, ועל ידי זה
(ישליט עליו אדם) ויימצא מי שימית אותו, ורק כל זמן שאין הקב"ה חפץ
במותו, יוכל להעלים את סודו מן הבריות (טוב הלבנון ומרפא לנפש).] **וְהַבּוֹטָח**
בֵּה' - ואילו הבוטח בֵּה' **כְּאִשֶּׁר יוֹדַע** - יתגלה לבני אדם **כְּמַחֲוֹנֵי בֵּה'** יתברך,
אדרבה, **יִגְדֵל** - תגדל חשיבותו **כְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת**, **וַיִּכְבְּדוּהוּ בְּנֵי אָדָם** - כיוון שבעל
הביטחון מגן על אנשי עירו ומקומו כדלהלן, לכן בהיוודע דבר ביטחונו לרבים,
נעשה הדבר לכבודו (בתורתו יהגה). **וַיִּתְּבְּרוּ בְּקִרְבָּתוֹ בְּרֵאֲיָתוֹ** - בני אדם
יאחלו לעצמם להימצא בקרבתו ובמחיצתו ולפגוש אותו, ויהיה הוא הגורם
לְתַקְנַת עִירוֹ - בזכותו תבוא תועלת וטובה לאנשי עירו, ולדחות

עיונים

יג. ויהיה גורם לתקנת עירו ולדחות הפגעים מעל אנשי מקומו כמו שכתוב
וַצַּדִּיק יִסּוּד עוֹלָם. זה לשון רבינו יונה בפירושו על הפסוק "וַצַּדִּיק יִסּוּד עוֹלָם":
"הצדיק צדקתו תצילנו מן הצרות בשגם את הרבים היא מצלת והעולם נוסד
עליו...".

מצינו באור החיים פרשת וירא (בראשית י"ח ל"ג), בענין תפילת אברהם אבינו
על אנשי סדום שביקש מה' שלא יכלה אותם אם יש שם עשרה צדיקים, אבל
על פחות מעשרה לא ביקש, כתב שם וז"ל: כי לא תהיה הגנה בפחות מעשרה.
והגם שמצינו להרשב"י (זהר הק' חלק א' פ"ב ע"א) וצדיק יסוד עולם, אפשר
שזה יהיה כשיהיה צדיק מופלא, ואפשר שאם היה אברהם בקרבה של סדום
היה ממלט כל העיר עכ"ל. הרי שצריכים לזה צדיק מופלא דווקא. ויש להעיר

חובות שער הבטחון הלכות ביושר לב

הפגעים - בזכותו יסורו הצרות מעל אנשי מקומו, כמו שכתוב (משלי י', כה): 'וצדיק יסוד עולם' - הרי שהעולם עומד על תיקונו הטוב בזכות הצדיק. **וכענין לוט בצוער** - לוט אמר למלאך 'הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה, והיא מצער, אמלטה נא שמה הלא מצער היא, ותחי נפשי' (בראשית יט, כ). והשיבו המלאך: 'הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלי הפכי את העיר אשר דיברת'. ופירש רש"י: 'לא דיך שאתה ניצל, אלא אף כל העיר אציל בגללך'.

עיונים

על כך מדברי רבינו כאן שכתב ענין זה לגבי כל בעל בטחון וכמו שהביא ראייה מלוט בצוער? ותיירץ מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דכוונתו גם כן דווקא על בעל בטחון כראוי (בתורתו יגהה).

בענין זה שהצדיק גורם לתקנת עירו ודוחה הפגעים מעל אנשי מקומו, יעויין בספר 'שבט מוסר' (פרק לט) שכתב: "אם יש צדיק בעולם, אזי אף על פי שאין השואל ראוי, מניחים לעבור השפע לירד בעבור הצדיק, שהצדיק גורם להמשיך מלמעלה שפע לכל שואל, ואף על פי שאינו ראוי". ובחיד"א (יוסף תהלות, תהלים ס"ה ה') כתב: "ידוע שהצדיק בעולם הוא כמו צינור, שבו יורד השפע מלמעלה בזכותו, וממנו יושפע לכל העולם". ובספר חסד לאברהם (לזקנו של החיד"א, מעיין רביעי נהר נז) כתב: "הצדיקים הם גומלים עמנו חסד, שהם דרך, ותעלה וצינור, להורדת מי השפע, לגדל פרי הצלחותיו, הגשמיות והרוחניות". ובמסכת תענית (כד, ב) אמרו: "כל העולם כולו ניזון בשביל חניני בני..." וביארו בספרים כוונת המאמר, שמאותו שביל וצינור שיוורד השפע מן השמים עבור רבי חניני, משם ניזון כל העולם כולו, שכאשר יורד השפע אליו, אזי בזכותו ממשיך השפע גם לכל יצורי העולם.

יד. וכענין לוט בצוער. צריך ביאור, היכן מצינו אצל לוט את מדת הבטחון? תיירץ מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל: כוונתו כמו שניצלה צוער בשביל לוט, כך ניצלה העיר בשביל בעל בטחון. עכ"ל.

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

ומתועלת

הבטחון בני בענין
התורה, כי הבוטח

בני, אם הוא בעל ממוץ, ימהר
להוציא חובות האלהים וחובות בני
אדם מממונו בנפש חפצה ורוח
נדיבה. ואם איננו בעל ממוץ, יראה
כי חסרון הממוץ מוכה משובות
המקום עליו, מפני שנשתלקו מעליו

ומתועלת הביטחון
בה' - תועלת נוספת
שהביטחון בה' מביא
בענין התורה - לענין
קיום התורה ועבודת
ה', היא, כי הבוטח
בה', אם הוא בעל
ממוץ, ימהר להוציא
חובות - יזרז לקיים
חובותיו כלפי האלהים
- שהם קיום המצוות,
וחובות בני אדם
מממונו - וגם חובותיו

כלפי בני אדם, כגון חסד, צדקה וכיו"ב, בנפש חפצה - בשמחה רבה ורוח
נדיבה - וביד רחבה. ואם איננו בעל ממוץ - וגם אם אין לו ממון להשתמש
בו למצוות וחסד, יראה - הוא משוכנע כי חסרון הממוץ - היעדר הממון הוא
מוכה משובות המקום עליו - מהטובות שהקב"ה עושה עמו, מפני שנשתלקו
מעליו

עיונים

ובפירוש 'עיר של זהב' תירץ, שאין הכוונה להצלת צוער בזכות לוט אלא הצלת
לוט בעצמו, שלוש מצא מקום מפלט מהפיכת סדום בזכות אברהם המאמין
והבוטח בה'. וזו ראייה למעלת הבוטח בה' שהוא מציל את סובביו, כי בזכות
אברהם ניצל לוט.

ואפשר לומר, שבאמת מצינו מידת הבטחון גם אצל לוט עצמו בדבריו עם
המלאכים כפי שכתוב (בראשית יט, יח-כ) ויאמר לוט אליהם אל נא אדוני הנה
נא מצא עבדך חן בעיניך וגו', הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער
וגו', ואמרו בשבועות (לה, ב) שהגם שדיבר עם המלאכים, מכל מקום, פנייתו
היתה אל הרבוננו של עולם למי שיש בידו להמית ולהחיות. ומי שנפגש עם
מלאך שיכול להושיעו ולא מבקש ממנו אלא מהבורא יתברך זהו בעל בטחון
האמיתי (בתורתו יאהג).

חובות שער הנמחון הלבבות ביושר לב

החובות שהוא חייב בהם לאלהים ולבני אדם בעבורו, ומעוט מדרת לבו בשמירתו והנהגתו, כמו שנאמר על אחד מן החסידים שהיה אומר: המקום יצילני מפזור הנפש. אמרו לו: מה הוא פזור הנפש? אמר שיהיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קריה, והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ב, ז): מרבה נכסים מרבה דאגה, ואמרו (אבות ד, א): איזהו עשיר השמח בחלקו. —

החובות - שעל ידי כך נפטר מהחובות שהוא חייב בהם - שהיה מחויב לעשות בממונו כלפי האלהים וכלפי בני אדם בעבורו - אילו היה לו ממון, וגם גורם למיעוט טרדת לבו - שאין מחשבתו טרודה בשמירתו - לשמור על כספו והנהגתו ולנהלו כראוי. כמו שנאמר - מסופר על אחד מן החסידים שהיה אומר: המקום - הקב"ה שהוא מקומו של עולם יצילני מפזור הנפש. אמרו

לו: מה הוא פיזור הנפש? אמר: שיהיה לי ממון. כלומר, תפילתו היתה: שלא יהיה לי רכוש רב בראש כל נהר ובראש כל קריה - בכל הנמלים ובכל הערים, ובזה אנצל שלא תהייה מחשבותי מפוזרות בכל המקומות הללו. והוא מה שאמרו - לזה כיוונו חכמינו זכרונם לברכה באמרם (אבות ב, ז): 'מרבה נכסים' - העמל להרבות נכסים ומדמה שעל ידם יבלה ימיו בטוב ובנעימים, 'מרבה דאגה' - גורם לריבוי דאגה משום שחושש תמיד שמא יגלוהו או שמא יבזוהו עליו ליסטים ויהרגוהו (רע"ב). ואמרו - עוד אמרו חז"ל (אבות ד, א): 'איזהו עשיר' - איזהו אדם נחשב כעשיר (ראשונים), ומי הוא הראוי להתהלל בעושרו (רע"ב)? - הוא האדם 'השמח בחלקו' - שמקבל בעין יפה כל מה שהקב"ה נותן

עיונים

טו. איזהו עשיר השמח בחלקו. לכאורה יש כאן בדברי רבינו חידוש בפירוש דברי המשנה "איזהו עשיר השמח בחלקו", שמפרש משנה זו לא רק על חלק

חובות שער הבטחון הלכות ביושר לבב

וְהַבֹּטֵחַ כִּי יִשִּׁיג תְּוַעֲלֶת הַמָּמוֹן, לו, בין טוב ובין רע, בין רב ובין מעט, ואינו להוט ומתאמץ להשיג יותר מחלקו, ומודה להקב"ה על מה שנתן לו (רבינו בחיי). והבטח בה' ישיג רק את התועלת מן הממון,

עיונים

הגשמי אלא גם על חלקו הרוחני של האדם, שאף בזה נאמר איזהו עשיר השמח בחלקו, והיינו, שמי שאינו יכול להשיג די הצורך כדי להדר כראוי במצוות התורה ואינו יכול לפזר לצדקה כפי רצונו אין לו להצטער על שאין לו את הממון המספיק לשם כך, אלא יִשְׁמַח בחלקו הוא באופן קיום המצוות, כן הוא הנראה לכאורה מדברי הרב המחבר, שהרי בביאורו על תועלת הבטחון בענין התורה ובעבודת ה', כותב כאן, שהתועלת בבטחונו הוא, שאם אינו בעל ממון רואה הוא זאת כטובה מאת ה' כיון שעל ידי כך נסתלקו מעליו החובות שהוא חייב בהם לאלוקים ולבני אדם בעבורו וכו', ועל זה הביא את מאמר המשנה באבות איזהו עשיר השמח בחלקו ('עיר של זהב').

וכן כתב בספר 'מנוחה וקדושה' שער התורה ח"ב פרק כ"ג בשם רבינו הגר"א, וז"ל: ודע ששמעתי בשם הגר"א שכן גם במילי דשמיא צריך להיות שמח בחלקו, אף שבוודאי נכון לחמוד להיות לבו פתוח כפתחו של אולם לתורה, וגם לאמרן לחמוד אימתי 'גיעו מעשי למעשה אבותי' (כן כתוב בתנא דבי אליהו), מכל מקום צריך להיות שמח בחלקו שזכה לתורה ולמעשים טובים, כיון שעושה בכל כוחו המוטל עליו עכ"ל.

וכן בספר 'עניניו של יום' (מן המיצר עמוד קס"ב לענין ההצלחה בתורה) הביא כעין זה, והביא בשם ה'שפת אמת' לענין מה שאמרו באבות שהשמח בחלקו הוא אחד מהמ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם, דאין חלקו אלא בדברי תורה, והיינו שישמח תמיד במה שחננו האלוקים. וכמו שכתב בספר 'עירות דבש' (ח"א דרוש ד' עמוד ק"ז), וז"ל: אל יחכם לומר אילו היה לי כך הייתי עושה כך, ואילו היה לי לב נבון כמו זה הייתי מתמיד בתורה. שקר הוא. אילו היה לו לב נבון היה עוסק בהתחכמות רשע וכדו', כי אילו היה לו לב נבון לטובתו היה ה' נותן לו, כי הוא הטוב והמטיב האמיתי הרוצה בשלימות 'צוריו וכו', וישמח בחלקו אשר נתן לו ה' כי בלי ספק לטובתו ולשלימותו הוא, כי ה' חושב מחשבות לבל ידח ממנו נדח. עכ"ל.

חובות שער הבטחון הלבבות ביושר לבב

רצוני לומר פרנסתו, ותמנע ממנו
מדת המושבה של בעל הממון
והתמדת דאגתו לו, כמו שאמר
החכם (קהלת ה, יא): מתוקה שנת
העבד אם מעט ואם הרבה יאכל
והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון.

ומהן, כי הבטיח ביי לא ימנענו
רב הממון מבטח ביי,
מפני שאיננו סומך על הממון, והוא
בעיניו כפקדון צנה להשתמש בו על
פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים
לזמן קצוב. ואם יתמיד קיומו אצלו

רצוני לומר - שעל ידי הביטחון הוא ישיג את פרנסתו, ומנגד - תמנע ממנו טרדת המחשבה של בעל הממון, המצויה אצל אלה שנחסר מהם הביטחון בה, והתמדת דאגתו לו - ותימנע ממנו גם הדאגה הקבועה לממונו, כמו שאמר החכם (קהלת ה, יא): 'מתוקה שנת העובד' - שנתו של עובד האדמה ערבה עליו, 'אם מעט ואם הרבה יאכל' - בין אם הוא אוכל הרבה ובין אם הוא אוכל מעט, מפני שהורגל בכך, 'והשבע לעשיר' - אך

שובע הנכסים של העשיר 'איננו מניח לו לישון' - מפני שכל הלילה הוא מהרהר וטרוד בהם (רש"י), ובעל הביטחון ניצל מטרדה זו שהיא מטרדות העשיר. **ומהן** - תועלת נוספת שהביטחון מביא לעבודת ה', היא, כי הבטיח בה' לא ימנענו רב הממון - גם אם באמתחתו ממון רב, אין ממונו מונע אותו מבטוח בה' - מלבטוח ולתלות הצלחותיו בה' יתברך, מפני שאיננו סומך - בוטח על הממון - אלא רק על ה' יתברך שהכל שלו והכל ממנו, והוא בעיניו - ממנו נחשב בעיניו רק כפקדון, שהוא צווה - נצטווה עליו להשתמש בו על פנים מיוחדים - באופנים מסוימים ובענינים מיוחדים - למטרות מסוימות למשך זמן קצוב, כפי הזמן שהבורא גזר עליו. ואם יתמיד קיומו אצלו - גם אם יתיקיים הממון בידו זמן רב,

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לב

לֹא יִבְעֹט בְּעֵבֹרָו, וְלֹא יִזְכִּיר מִזִּכְרוֹ
לְמִי שֶׁעָזָה לָתֵת לוֹ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִבְקֹשׁ
עָלָיו גְּמוּלָה הוֹדָאָה וְשִׁבְחָה, אֲכָל הוּא
מוֹדָה לְבוֹרָאוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר שָׂמָהוּ
סֶבֶה לַמִּזְכּוֹת. וְאִם יֵאבֹד הַמִּמּוֹן
מִמֶּנּוּ לֹא יֵדָאג וְלֹא יֵאבֹל לְחֶסְרוֹנוֹ,
אֲךְ הוּא מוֹדָה לְאַלְהֵיו בְּקִחְתּוֹ
פְּקֻדּוֹנוֹ מֵאִתּוֹ, פֶּאֶשֶׁר הוֹדָה בְּנִתְיָנָתוֹ
לוֹ, וַיִּשְׁמַח בְּחֻלְקוֹ, וַאֲיֵנְנוּ מִבְּקֶשׁ הַזֶּקֶק
זוֹלָתוֹ, וְלֹא יַחְמֹד אֶדָם בְּמִמּוֹנוֹ, כְּמוֹ
שֶׁאָמַר הַחֶכֶם (מְשָׁלִי יג, כה): 'צִדִּיק
אֵיבֵל לְשִׁבְעָה נִפְשׁוֹ.

לא יבעט בה' ובתורתו
בעבורו - בגלל הממון
הרב שיש לו [אף
שפעמים רבות העושר
גורם לאדם להזניח את
קיום המצוות, וכמו
שנאמר בפסוק (דברים
לב, טו): 'וישמן ישורון
ויבעט' (מרפא לנפש)].
ולא יזכיר טובתו למי
שצווה לתת לו ממנו
- כשישתמש בכספו
לעשיית מצוות עם
הזולת, לא יזכיר את
הטובה שעשה, למי
שהוא נצטווה לתת
לו מממנו, וכל שכן
שהוא לא יבקש עליו,
עבור נתינתו מהממון,
גמול הודאה ושבח -

שהמקבלים יודו לו וישבחו אותו, אבל - אלא הוא מודה לבוראו יתברך אשר
שמהו סיבה לטובות - על שעשהו שליח ואמצעי להיטיב עם הבריות. וגם
אם יקרה שיאבד הממון ממנו, לא ידאג ולא יאבֵל לחסרונו - לא יצטער על
שנחסר ממנו, אֲךְ - אלא הוא מודה לאלהיו בקחתו פקדונו מאיתו - כשנלקח
ממנו הפיקדון, כאשר - כשם שהודה לו בנתינתו לו - כאשר ניתן לו הפקדון,
וישמח בחלקו - יישאר שמח בחלקו, ואיננו מבקש היזק זולתו - אינו שואף
לראות שאחרים מפסידים, ולא יחמוד אדם בממנו - וגם אינו חומד את ממנו
של שום אדם, כמו שאמר החכם (מְשָׁלִי יג, כה): 'צִדִּיק אוֹכֵל לְשׂוֹכֵעַ נִפְשׁוֹ'
- הצדיק הבוטח על ה', נפשו שבעה מאכילתו. והסיבה, מאחר שהוא מסתפק
ומרוצה ממה שיש לו, ואינו דואג דאגת מחר, ואינו מקנא באחרים, אלא שמח
הוא ונהנה מחלקו (פתחי לב).

אך: תועלות הכטחון בעולם, מהן, מנוחת הלב מן הדאגות העולמיות, והשלוח מנרנוד הנפש וצער להסרון תאוותיה הגופיות, והוא כהשקט וכבטחה ובשלוח בעולם הזה, כמו שכתוב (רמיה ז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח ביה והיה יי מבטחו".

אך תועלות הביטחון בעולם - ואלו הן התועלות שהביטחון מביא להשגת אושר בעולם הזה: אחת מהן היא, מנוחת הלב מן הדאגות העולמיות - מכל דאגות העולם הזה, והשלוח מנרנוד - מהתרוצצות הנפש וצער להסרון - כשנחסרות ממנה

תאוותיה הגופיות - הגופניות, והוא - כי הבוטח בה' שרי כהשקט וכבטחה ובשלוח בעולם הזה, כמו שכתוב (רמיה ז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה" - וכפי המידה שיבטח בו, כך 'והיה ה' מבטחו' - 'יהיה לו ה' יתברך למבטח ולעזרה (רש"י).

עיונים

טז. ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. יש להתבונן על כפל הלשון בפסוק "אשר יבטח בה' - והיה ה' מבטחו"?

פירש המלבי"ם: דהנה מתחילה לפני הפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה'" נאמר "אורו הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו", היינו שהבוטח רק באדם - הוא אורו, אולם הבוטחים בה' אלא שחושבים שה' יושיעם ע"י האמצעים הטבעיים שמקווה שעל ידם יושיעם ה', אלו האנשים אמנם הם אינם בגדר "אורו" כיון שבוטחים בה', אבל גם אינם בגדר "ברוך". אבל "ברוך הגבר" הוא האדם הבוטח בה' בלבד שיושיעו בלא שום אמצעי כלל, רק שה' הוא גם המבטח שלו, היינו הדבר שבו יושג בטחונו, וזהו "והיה ה' מבטחו", שלא לבד - "שבוטח בהשם" - אלא גם "והיה ה' מבטחו" - שה' הוא גם המבטח שלו, היינו הדבר שבו יושג בטחונו. [והנה בתפילת שמונה-עשרה בברכת על הצדיקים מזכירים "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת", ויש לעיין, מהו הבוטחים בשמך "באמת"? מן הגר"ח קניבסקי צדוק"ל כתב לבאר עפ"י דברי המלבי"ם

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

**וְאָמַר (יְרֵמְיָהּ יו', ח): וְהָיָה כְּעֵינִי שְׂתוּל
עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו.**

ואמר (ירמיה יז, ח):
'והיה כעין שתול על
מים' - הבוטח בה'
יהיה ממולא בטוב,
כאילו הנטוע אצל
המים, 'ועל יובל ישלח
שרשיו' - ושורשיו
מתפשטים אצל פלגי
מים שלא יצמא.
וממשיך הכתוב: 'ולא
יראה כי יבוא חום',
כלומר, גם בבוא חום
ושרב אינו מרגיש
בכך, הואיל והמים

**וַיִּמְהַן, מְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ מִלֶּכֶת
בְּדַרְכֵּים הָרְחוּקִים, אֲשֶׁר
הִיא מְכַלָּה הַגּוֹפּוֹת וּמְמַהֲרַת הַשְּׁלָמָה
יְמֵי הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קב,
כד): עֲנָה בְּדֶרֶךְ כְּחֵי קֶצֶר יָמִי. —**

מלחלים אותו תמיד (מצודת ציון). כך הבוטח בה' מבורך תמיד בכל טוב, ואינו
חסר מאומה אף פעם, ואינו מודאג מהצרות הבאות לעולם.
ומהן - עוד תועלת מן הביטחון לענייני עולם הזה היא **מנוחת הנפש מלכת**
— מהנדידה בדרכים הרחוקים כדי להשיג את מזונו, **אשר היא מכלה הגופות**
וממהרת השלמת ימי החיים - הנדידה בדרכים רחוקות מכלה את הגופות
ומקרבת את קץ החיים, **כמו שנאמר (תהלים קב, כד): 'ענה בדרך כוחי קיצר**
ימי' - שטורח הדרך הוא עינוי כוח וקיצור ימים (רד"ק).

עיונים

הנ"ל, דאכן יש בטחון שאינו באמת].

הסבא מנובהרדוק בספרו 'מדרגת האדם' (דרכי הביטחון) ביאר את הפסוק,
שאין כאן כפל מילים וייתור לשון, אלא ברכה כפולה יש כאן - אושר ועושר.
הברכה השנייה 'והיה ה' מבטחו' - שיגן בעדו מכל צרה ויגמלהו גם טוב בעושר.
אך קודמת לברכה זו ברכה נוספת, שמלבד העושר היא מעניקה לאדם אושר
רב לאין שיעור: "בורך הגבר אשר יבטח בה" - שהרי מלבד הברכה שבסיפוק
כל צרכיו ומלוי כל משאלותיו, אין אושר רב יותר ואין ברכה נעלה יותר מאשר
עצם הרגשת הקרבה לה', הדבקות בו והחסיון בצל כנפיו!

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

וְנֹאמַר עַל אֶחָד מִן הַפְּרוּשִׁים כִּי הִלֵּךְ
אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה לְבָקֵשׁ הַמָּרָף
בְּתַחֲלֵת פְּרִישוֹתָיו, וּפָגַע אָדָם אֶחָד
מֵעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּעִיר אֲשֶׁר הִלֵּךְ
אֵלֶיהָ. אָמַר לוֹ הַפְּרוּשׁ: כִּמָּה אַתָּם
בְּתַכְלִית הָעֵזְרוֹן וּמַעֲוֵט הַהֶכְנָה
בְּעִבּוּדְתְּכֶם לְכוֹכָבִים. אָמַר לוֹ
הָאֲמֻגוּשִׁי: וְכָה אַתָּה עוֹבֵד? אָמַר לוֹ
הַפְּרוּשׁ: אֲנִי עוֹבֵד הַבּוֹרָא, הַיְכוֹל,
הַמְכַלְכֵּל הָאֶחָד, הַמְטַרְף, אֲשֶׁר אֵין
כְּמוֹהוּ. אָמַר לוֹ הָאֲמֻגוּשִׁי: פֻּעֵלְךָ
סוֹתֵר אֶת דְּבָרֶיךָ. אָמַר לוֹ הַפְּרוּשׁ:
וְהִיאָד? אָמַר לוֹ: ^(ז)אֵלּוֹ הִנֵּה מָה

ונאמר על אחד מן
הפרושים - עובד
ה' הפרוש מענייני
העולם הזה, כי הלך
אל ארץ רחוקה כדי
לבקש המרף - לחפש
פרנסה בתחילת
פרישותו - כשהתחיל
להיות פרוש, ועדיין
לא הבין שמדרכי
מידת הביטחון, שאין
לנסוע למרחקים כדי
להביא את טרפו, ופגע
אדם אחר מעובדי
כוכבים בעיר אשר
הלך אליה. אמר לו
הפרוש: כמה אתם
בתכלית העיוורון
ומיעוט - וחוסר
ההכנה בעבודתכם -
בכך שהנכם עובדים

לכוכבים. אמר לו האמגושי - הגוי עובד הכוכבים: ומה - ולמי אתה עובד?
אמר לו הפרוש: אני עובד הבורא, שהוא הכל יכול, המכלכל האחד - והוא
המפרנס היחיד, המטרף - ונותן מזון לכל ברייה בהשגחתו הנפלאה, אשר
אין כמוהו. אמר לו האמגושי: פועלך סותר את דבריך - פעולתך והנהגתך
סותרת את דבריך. אמר לו הפרוש: והיאך? - כיצד? אמר לו: אילו היה מה

עיונים

זו. אילו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעירך. צריך ביאור, איזה טענה היא
זו הלא יכול להיות שאינו ראוי לכן שהקב"ה יטריף אותו במקומו, ומצד חטאיו הוא
צריך להיות נע ונד עד שיקבל לחם חקו. וכן מדוע שב הפרוש לעיר, וכי איזה חסרון

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

שְׁאֵמֶרֶת אֶמֶת, הִיא מְטַרֶפֶךָ בְּעֵירֶךָ **שְׁאֵמֶרֶת אֶמֶת** -
שאתה מאמין באמת
ובתמים שהבורא שאתה עובד לו הוא המפרנס לכל והוא כל יכול, הלוא היה לך
להאמין שהוא **היה מטרֶפֶךָ** - מפרנס אותך **בעירך**

עיונים

הוא בביטחון אם הלך לבקש טרף, הלא הצדיקים מחזיקים עצמם שהם לא יוצאים
ידי חובתם כלפי הקב"ה, לכן צריך הוא להיות נע ונד עד שיקבל טרפו?
וראה מה שכתב בספר 'חזון איש' על עיני אמונה ובטחון (פרק ב' אות א') ועל
פי דבריו מתיישבים שאלות הנ"ל. וז"ל: "גם עילות של ההצלה שטבעת בני
האדם להשתדל בהן, משתנות אצל הבוטח, כי תחת לרדוף אחר נדיבים ושרים
ולבקש תחבולות שוא, יפשפש הבוטח במעשיו ויפנה את לבו לתשובה תפילה
וצדקה להעביר את רוע הגזירה" עכ"ל.

אם כן לפי זה טוב עשה הפרוש ששב לעירו, כי במקום לחפש ולהשתדל ולהשיג
טרפו, ישוב לביתו ויתבודד בעצמו ויפשפש במעשיו ויבדוק את חטאיו אשר
בעבורם הוא חייב גלות להיות נע ונד, ויתקן את חטאיו, ואז יתן לו ה' יתברך
פרנסתו בעירו. חכמינו ז"ל אומרים אין ייסורים בלא עוון, אין אדם נוקף אצבעו
למטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה, אפילו ייסורים של אהבה אומר
הרמב"ן שהם גם כן בשביל חטאים שהאדם לא יודע שחטא, אילו לא היה חטא
בעולם לא היו סובלים אנשים כלום. שמעתי בשם הסבא זצ"ל מסלבודקא רבי
נטע צבי פינקל שאמר, כשהאדם יוצא לרחוב והשמש בוערת בו מתרגז האדם
ולא רוצה לסבול. אמר, כי הצדק הוא עם האדם, כי מתחילה לפי מידת טובו של
הקב"ה ברא את הבריאה, שהאדם לא יסבול כלום, שיהנה מהשמש הנוערת,
אלא חטא אדם הראשון גרם שהאדם אינו יכול לקבל השמש הלוהטת. עכ"ל.
לכן אומרים חז"ל הקדושים "כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול
מלכות ועול דרך ארץ" כי כמה שהאדם מטהר את לבו ונפשו מחטאים ומתקרב
אל הקב"ה במידה כזאת לא סובל מתלאות הזמן מפני שאין לו בעד מה לסבול.
אבל אם האדם לא מתקן את נפשו וחטאיו ובוטח בה' שיתן לו מה שהוא
רוצה, הוא טעות במידת הבטחון, אחרי שלא תיקן את חטאיו, הלא טובה
גדולה בשבילו שהקב"ה לא יתן לו מה שהוא רוצה, כדי למרק לו חטאיו ואין
הוא בטוח שהקב"ה יתן לו מה שלא טוב בשבילו ('דרכי מוסר' עמוד שני"א).

כמו שהטריף הנח - כמו שמפרנס אותך כאן, ולא היית מורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת. ובזה נפסקה טענת הפרוש - שלא היה לו מה להשיב לאותו עכו"ם, כי ראה אמיתות דבריו, ושב לארצו, וקיבל על עצמו הפרישות לפרוש מהיגיעה והרדיפה אחרי ענייני העולם הזה מן העת ההיא, ולא יצא מעירו - עוד כדי לחפש פרנסה אחר כך. ומהן - לבוטח בה' יש עוד תועלת לענייני העולם הזה, והיא: מנוחת הנפש והגוף מן המעשים הקשים - מנוחת הנפש ממעשים שאין בהם יגיעה וחלישות הגוף, אך בכל זאת קשים הם, מחמת שצריכים זהירות ושימת לב רבה באופן תמידי, משום שבקלות עלול לבוא בהם לידי הפסד [כמו מלאכת הציור והרקמה ומלאכת פיתוחי חותם ומלאכת הרפואה בחלאים הקשים, שבכל אלה הנפש נטרדת ומתקשה בהם (פת לחם)], ומנוחת הגוף מהמלאכות הכבדות המייגעות את הגופות [והם רוב המלאכות, כמו חוטבי עצים מן היער וחוצבי אבנים מן ההר (שם)]. ועוזב עבודת המלכים וחוקיהם - הביטחון בה' יביאהו שלא יצטרך לעבוד עבור המלכים, ולא יצטרך להתנהג בנימוסיהם [שבזמן ההוא היה זה מבוא לפרנסה, אלא שבהיותו קרוב למלכות צריך להתנהג בנימוסי המלכות ולעמוד בעוד ניסיונות], מפני הקושי שיש בשמירה ועמידה בנימוסי המלכות. והמם אנשיהם - וגם יינצל מפני סכנת אנשי המלוכה העלולים לחמוס אותו ולהרע לו. והבוטח בה' - אולם הבוטח בה' הוא טובע - בוחר לעצמו מקור לפרנסתו

כמו שהטריף הנח, ולא היית מורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת. ונפסקה טענת הפרוש, ושב לארצו, וקיבל הפרישות מן העת ההיא, ולא יצא מעירו אחר כך.

ומהן, מנוחת הנפש והגוף מן המעשים הקשים והמלאכות המייגעות את הגופות, ועוזב עבודת המלכים וחוקיהם והמם אנשיהם. והבוטח בה' הוא טובע

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

מִסְבוֹת הַטָּרֵף מִה שֵׁשׁ בּו יוֹתֵר מְנוּחָה
לְגוּפוֹ וְשֵׁשׁ טוֹב לוֹ, וּפְנָאֵי לְלִבּוֹ, וּמִזֶּה
שֶׁהוּא מְפִיק יוֹתֵר לְחֻבוֹת תּוֹרָתוֹ עִם
יָתֵר אֱמוּנָתוֹ, כִּי הַסֶּכֶה לֹא תוֹסִיף לוֹ
בְּחֶקֶן וְלֹא תַחֲסֶרְהוּ מִמֶּנּוּ מְאוּמָּה,
אֲלֵא בְּנִזְרֵת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים עה, ז-ח): **כִּי לֹא מְמוּצָא
וּמִמַּעֲרֵב וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים, כִּי אֱלֹהִים
שֹׁפֵט זֶה יִשְׁפִּיל זֶה יָרִים, וְאָמַר**

מִסְבוֹת הַטָּרֵף - מִבֵּין
מִקְצוּעוֹת הַמְּלָאכָה
וְהַמְּסַחֵר מִה שֵׁשׁ בּו
יוֹתֵר מְנוּחָה לְגוּפוֹ -
אֵת הַמִּקְצוּעַ שְׁנוֹתָן
לְגוּפוֹ הֵכִי הִרְבָּה
מְנוּחָה, וְשֵׁשׁ טוֹב לוֹ -
וְשַׁעַל יָדוֹ קוֹנֶה לוֹ שֵׁם
טוֹב, וּפְנָאֵי לְלִבּוֹ - וּלְבוֹ
יִישָׁאֵר פְּנוּי לַעֲבוּדַת
הַשֵּׁ"ת, דְּהֵיִינוּ
שְׂבוּחַר לַעֲצֻמוֹ פְּרִנְסָה
שְׂאִינָה מְטְרִידָה אֶת
מַחֲשַׁבוֹתָיו יוֹתֵר מְדִי,
וּמִה שֶׁהוּא מְפִיק יוֹתֵר

לְחֻבוֹת תּוֹרָתוֹ - הוּא בּוֹחֵר מִקְצוּעַ הַמַּתָּאִים בְּיוֹתֵר לְקִיּוֹם מִצְוֹת הַתּוֹרָה, כְּדִי
שֶׁיִּסְקוּ בְּמִלְאֲכָתוֹ לֹא יִפְרִיעֵהוּ לְקִיּוֹם אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְגַם מַתָּאִים עִם יָתֵר
אֱמוּנָתוֹ - שָׂאֵר עֲקֻרוֹנוֹת אֱמוּנָתוֹ. [אִי הַכוּוֹנָה, שֶׁלֹּכֵל זֶה הַגִּיעַ זְכוּת אֱמוּנָתוֹ
הַחֻזְקָה]. **כִּי הַסֶּכֶה** - כִּי הַטְּרַחָה עַל אֲמֻצְעֵי הַפְּרִנְסָה לֹא תוֹסִיף לוֹ מְאוּמָּה
עַל מִה שֶׁקָּצַב לוֹ בְּחֻקּוֹ - בְּמִזְנוֹ, וְלֹא תַחֲסֶרְהוּ - וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ מְאוּמָּה -
מִהַקְצָבָה שֶׁנִּקְצַב לוֹ, אֲלֵא הֵכֵל נִקְבַּע בְּנִזְרֵת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרֵךְ. [וְאִם ה' גּוֹזֵר
שֶׁהָאָדָם יִתְעַשֵּׂר, אִז כָּל דָּבָר שֶׁיִּעֲסוֹק בּוֹ יֵבִיא אוֹתוֹ לְיָדֵי עוֹשֵׁר, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר
חז"ל (קִידוּשֵׁין פב, ב) שֶׁאֵין עֲנִיּוֹת מִן הָאֱמוּנָה וְאֵין עֲשִׁירִית מִן הָאֱמוּנָה, אֲלֵא
מִמִּי שֶׁהוֹעִשֵׂר שְׁלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב, ח): 'לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נָאוֹם ה' צְאֹתוֹ' (פֶּת
לַחֵם).] **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים עה, ז-ח): 'כִּי לֹא מְמוּצָא וּמִמַּעֲרֵב וְלֹא מִמִּדְבַּר**
הָרִים - אֵין אָדָם מִתְרוֹמֵם וּמִתְעַשֵּׂר עַל יְדֵי רֹב הַשְּׁתַּדְלוּתוֹ בְּמַסְחָר בְּאֶרְצוֹת
הָרְחוֹקוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּמִזְרָח אִם בְּמַעֲרָב, אוֹ עַל יְדֵי שִׁישׁוּטֵט בְּמִדְבָּרִית, וְהַטּוּעָה
לְחֻשׁוֹב כֵּן, עֲלֵיו נֶאֱמַר הַמִּשְׁךְ הַפְּסוֹק: **'כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל זֶה יָרִים'**
- הַקֶּבֶ"ה נוֹטֵל מִמֶּנּוּ אֶת עוֹשְׁרוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה גּוֹרֵם לְהַשְׁפִּילוֹ, וְנוֹתֵן אֶת מִמּוֹנוֹ
לְאַחֵר, וְעַל יְדֵי זֶה מְרוֹמְמוֹ וּמִעֲשִׁירוֹ, וְהֵכֵל בְּיוֹשֵׁר וּבְמִשְׁפָּט (רד"ק וּפֶת לַחֵם).

וְאָמַר

(תהלים כג, ב):
 'בנאות דשא ירביצני'
 - כרועה רחמן המושיב
 את עדרו במקום
 דשא, 'על מי מנוחות
 ינהלני' - על מים נחים
 ורגועים ינהג אותי.

(תהלים כג, ב): (יח) **בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי**
עַל מִי מְנוּחוֹת יִנְהַלֵּנִי.

וּמִיָּהֵן, מֵעֵוֶיט צֶעֶר נִפְשׁוֹ כְּמִסְחָרוֹ,

הרי שהקב"ה חפץ שיראיו יחזרו לעסוק לפרנסתם בעיסוקים שיוכלו לחיות עמם במנוחה ובשלוה, וה' יתברך יעזרם וישלים כל צורכיהם (פת לחם).
ומהן - ועוד מתועלת הביטחון בה', **מיעוט צער נפשו** - לבוטח בה' אין עגמת נפש ודאגה **במסחרו**, כגון כשהתחיל במשא ומתן עם חבירו כדי להרוויח, או כשביקש ממנו שילווה לו, או ייתן לו סחורה בהקפה, או כשעוסק בסרסרות וכיוצא בזה, והדבר מתעכב מלהיגמר (מנוח הלכות).

עיונים

יח. בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני. יש לעיין, מדוע המשיל דוד המלך את הבטחון האמיתי בהש"ת לצאן שלכל מחסורם דואג הרועה? בספר 'רוח חיים' (אבות פרק ב' ד') ביאר: הנה הבטחון האמיתי, המשילו דוד לצאן אשר כל מחסורם הוא על הרועה, כן ישליך האדם יתבו על ה' בבטחונו כי הוא יכלכלהו, וזה שאמר דוד (תהלים כג, א) 'ה' רועי', הוא אלי כרועה לצאן, הן אותם, ואם כן איפוא לא אחסר. ואף מה שנראה לי נגד רצוני, הם באמת אך לטובתי. והמשיל לו מהצאן, אשר לפעמים ירצה לו השה לעלות ממקום שכנו, והרועה לא יניח אותו ללוד אנה ואנה, והשה לא יבין למה, אשר באמת כוונת הרועה לטוב, יען כי אך פה מקום מרעה דשן וטוב. וזהו שאמר "בנאות דשא ירביצני" מה שהוא מרביץ אותי על מקומי, הוא למען הנאות דשא אשר פה. ולפעמים נהפוך הוא, כי השה רוצה ללוד ולהרגיע ולהישאר במקומה, והרועה לא יניח אותו ללוד, ומנהל אותו הלאה נגד רצוני. ובאמת הוא לטובה, יען כי במקום אחר הוא מי מנוחות, וצריך לשתות אחר אכילה. וזהו שאמר "על מי מנוחות ינהלני", מה שמנהל אותי ממקומי, הוא למען המי מנוחות אשר שם. כן הקב"ה רועה אותנו, וכשרואה מצבנו לא טוב, מעתיק אותנו על דרך אחר, ואנחנו כאשר לא נדע ולא נבין הטוב הצפון בזה לנו, מצטערים אנחנו. ובאחרית, אז מתבוננים אנחנו כי בחמלת ה' עלינו עשה לנו כזאת.

חובות

שער הכטחון

הלכות

ביושר לבב

וְאִם תִּתְעַכֵּב אֶצְלוֹ פֶּרֶק מִטֵּיא, אוֹ
אִם לֹא יוּכַל לִגְבוֹת חוּבוֹ, אוֹ אִם
יִפְגְּעוּהוּ חָלִי כְּגוֹפוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ
כִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ מִתְקַן עֲנִיּוֹ יוֹתֵר
מִמֶּנּוּ, וּבוֹחֵר לוֹ טוֹב יוֹתֵר מִמָּה
שֶׁהוּא בּוֹחֵר לְעַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
(תְּהִלִּים סב, ו): אֵךְ לֵאלֹהִים דּוֹמִי נַפְשִׁי
כִּי מִמֶּנּוּ תִקְוֶה.

וּמִיָּהֵן, שֶׁמַּחֲתוֹ כָּכָל עֲנִין שִׁיעֵתָק
אֵלָיו, וְאִם יִהְיֶה כְּנֶגֶד
טִבְעוֹ, מִפְּנֵי כְּטֻחוֹנוֹ בֵּאלֹהִים שְׁלֵא

וְאִם תִּתְעַכֵּב אֶצְלוֹ
פֶּרֶק מִטֵּיא - כשמונחת
אצלו סחורה, ואינו
יכול למוכרה ברווח,
ומתעכב עד זמן שיוכל
להרוויח ממנה (שם),
אינו מצטער ודואג על
עיכוב המכירה מחמת
ביטחונו, כי יודע הוא
שזהו הטוב ביותר
בשבילו. או אם לא
יוכל לגבות את חובו
- שאחרים חייבים לו,
או אם יפגעוהו חולי
כגופו, לא ידאג, וכל
זאת הוא מפני שהוא
יודע כי הבורא יתברך
מתקן עניינו - דואג
לצרכיו יותר ממנו -

יותר ממה שהאדם דואג לענייניו האישיים [ומאמין שפעמים רואה השי"ת
שאם יביא עליו ייסורים, יתחזק באמונה וישוב בתשובה ויגיע לתכליתו],
והקב"ה בוחר לו - בוחר בעבורו את הטוב לו יותר ממה שהוא - האדם בוחר
לעצמו [שהרי הקב"ה הוא מקור הטוב והחסד, ובוודאי יודע יותר טוב מהאדם
מהו הטוב האמיתי בשבילו], כמו שנאמר (תהלים סב, ו): 'אך לאלהים דומי
נפשי' - רק לה' יתברך בדממה נפשי מייחלת, 'כי ממנו תקותי' - כי תמיד
קוויתי וציפיתי לקבל את הנצרך לי רק ממנו לבדו (מצודת דוד).
ומהן - תועלת נוספת שיש לבוטח בה' היא שמחתו - שהבוטח בה' שמח בכל
עניין שיעתק אליו - בכל מקרה שיזדמן לו, ובכל מצב שיסבב לו ה', וגם אם
ידיה הדבר כנגד טבעו - שסבור שהדבר אינו מתאים למזגו, אף על פי כן
הוא מקבל את הדבר באהבה ובשמחה מפני כיטחונו - מכיוון שהוא בוטח
באלהים שלא

יעשה לו אלא את הטוב לו ביותר בכל עניין - בכל עניינו, כאשר תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו והיתולו וקשירתו והתרתו על קרחו, כמו שאמר דוד עלי השלום (תהלים קלא, ב): אם לא שניתי ודוממתי נפשי בגמל עלי אמו בגמל עלי נפשי.

זכרון

שבארתי מתועלותי
הבטחון באלהים

והנאותיו בתורה ובעולם מה

והתגברתי בעת צערי, 'ודוממתי' - ושתקתי וייחלתי אליך, וכל זאת מכיוון ש'נפשי בגמול עלי אמו בגמול עלי נפשי' - אני יודע שנפשי ביד ה' כתינוק ביד אמו המרחמת עליו ודואגת לכל מחסורו (פת לחם). וכמו הגמול היונק משדי אמו, כאשר יינק כדי שובעו אינו דואג ושם על לבו אם יהיה לו מה לינוק כששוב יהיה רעב לאחר זמן. כמו הגמול הזה, כך היא עלי נפשי, שאיני דואג מה יהיה עימי אחרי שעה או ליום מחר (הגר"א).

זכיון שביארתי מתועלות המגיעות לו לאדם מהבטחון באלהים, והנאותיו - וגם את ההנאות שיש לו לאדם מהן, הן להשגת שלימות בתורה ועבודת ה', ובעולם - והן להשגת אושר ושמחה בעולם הזה, וביארתי את התועלת

עיונים

יט. הבטחון באלקים והנאותיו בתורה. כפי שנתבאר לעיל בארוכה שהבטחון נותן שלווה לאדם ועל ידי כך יוכל להיות לבו פנוי לעבודת ה' ולתורתו. על פי

חובות

שער הבטחון

הלכות

עיונים

זה ביאר בספר 'דרכי חיים' (ח"א עמ' ר"פ) את נוסח הברכה באהבה רבה וכו' "בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים..." כי כל זמן שחסר את מעלת הבטחון, אין לאדם מנוחת הנפש להשקיע עצמו לגמרי ביגיעת התורה, והאבות הקדושים הרי עברו כמה גלויות וצרות, ולא חשבו מאומה על חיי עולם הזה אלא בטחו בהקב"ה ולכן זכו לתורה.

בספר 'דרכי מוסר' (פרשת במדבר) הרחיב לבאר בשם המשגיח דשיבת לומז'א, שלכך נתנה התורה לאבותינו דוקא במדבר כדי ללמדם לבטוח בהקב"ה שהרי הנמצא במדבר אין לו על מי להשען אלא על השי"ת, והבטחון הוא סיבה להצלחה בתורה. ולכן אנו מבקשים "בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים, כן תחנונו ותלמדנו".

מרח"ה קניבסקי כתב: "דור המדבר שיצאו למדברות בלי מזון ומחיה ובטחו בהקב"ה - זכו למתן תורה" עכ"ד.

ולפי זה ביאר ב'דרכי מוסר' מה שדרשו חז"ל עה"פ "וידבר ה' אל משה במדבר סיני" (במדבר א, א) - "למה במדבר סיני, מכאן שנו חכמים, בג' דברים התורה ניתנה באש ובמים ובמדבר". וביאור ענין של "מדבר" הוא: דהנה אדם הנמצא במדבר שממה - בודד, ללא אכילה ושתייה, נתון לשיני החיות, ואין לו ממי לצפות לעזרה, חש הוא היטב שהפתרון היחידי - לבטוח בבורא ית' שרק בכוחו לעזור ולהושיע, בכל מקום, בכל מצב וללא מגבלות.

כן הדבר לגבי קניית התורה, צריך שישים עצמו כמי שנמצא במדבר הפקר, ואין לו על מי להישען אלא רק על הקב"ה. רק בתחושה זו יוכל ללמוד את התורה ולקנותה, ולולא הבטחון - אין אפשרות לקנות את התורה.

בספר 'שירת דוד' הביא שמצאנו בחז"ל כי עיקר ההכנה לתורה שאדם יתחזק במידת הביטחון. דהנה בפרשת בשלח, בפרשת המן (שמות טז, לב-לד) כתוב, שנצטווה אהרן לשמור מלא העומר מן לדורות, ומביא רש"י בשם חכמינו ז"ל, שבימי ירמיהו אמרו ישראל לירמיהו, שאין הם יכולים לעסוק בתורה, מפני שהם טרודים בפרנסתם, אמר להם ירמיהו, הביטו בצנצנת המן שנתן הקב"ה לישראל בצאתם ממצרים, שהתפרנסו מאת ה'.

וביאור הדבר, שבחזיון הביטחון בה', על ידי ההתבוננות בצנצנת המן, יבינו, שאמנם עליהם להשתדל לפרנסתם, אבל אין עליהם להרבות בכך, וימצאו זמן לעסוק התורה. ולפי זה פשוט, שעיקר ההכנה לתורה הוא, שהאדם יתחזק

חובות שער הכטחון הלבבות ביושר לבב

שְׁמוֹדֶמֶן לִי, אֲבֹאֵר עֲתָה מֵעֵינַי
הַכְּטָחוֹן שְׁבַעַה דְּכָרִים. אַחֲרֵי מָהֶם,
מָה הוּא הַכְּטָחוֹן. וְהַשְׁנִי, בְּסִבּוֹת
הַכְּטָחוֹן עַל הַכְּרוּאִים. וְהַשְׁלִישִׁי,
בְּכֹאֹר הַחֲקֻדָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעֵבְרוֹן
יִתְחַיֵּב הַכְּטָחוֹן בְּאַלְהִים, וְחַיִּיב
הָעֵסֶק בְּסִבּוֹת. וְהַרְבִּיעִי, בְּכֹאֹר
הַדְּכָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִהְיֶה הַכְּטָחוֹן,
וְחַיִּיב שְׂכָחוֹ וּגְנוּתוֹ בָּהֶם. וְהַחֲמִישִׁי,
בְּהַפְרִישׁ שִׁישׁ בֵּין עֵסֶק הַבּוֹטָח
בְּאַלְהִים בְּסִבּוֹת הַטָּרָף, וּבֵין עֵסֶק מִי

מִה שְׁמוֹדֶמֶן לִי - עַל
פִּי מִה שְׁעָלָה בְּדַעְתִּי
וּנְזוּדִמֶן בְּמַחֲשַׁבְתִּי,
אֲבֹאֵר עֲתָה מֵעֵינַי
הַכְּטָחוֹן - בְּנוֹשָׂא
הַכְּטָחוֹן שְׁבַעַה דְּכָרִים,
וְהֵם שְׁבַעַת הַפְּרָקִים
דְּלֵהָלָן: אַחֲרֵי מָהֶם, מָה
הוּא הַכְּטָחוֹן. וְהַשְׁנִי,
בְּסִבּוֹת הַכְּטָחוֹן
עַל הַכְּרוּאִים - מָהֶם
הַגּוֹרָמִים שְׁבַגְלָם
יִהְיֶה מְקוֹם לוֹמֵר
שֶׁאִפְשָׁר לְבַטּוֹחַ עַל
הַכְּרוּאִים. וְהַשְׁלִישִׁי,
בְּכֹאֹר הַחֲקֻדָּמוֹת
אֲשֶׁר בְּעֵבְרוֹן -
כְּתוּבָאָה מִהֵן יִתְחַיֵּב

הַכְּטָחוֹן - מוֹכֵרֵי הָאָדָם לְבַטּוֹחַ בְּאַלְהִים, וְחַיִּיב הָעֵסֶק בְּסִבּוֹת - יָחַד עִם
חֻבּוֹת הַהִשְׁתַּדְּלוּת [דְּהֵינּוּ חַיִּיב הַמוֹטֵל עַל הָאָדָם לְעִסּוֹק בְּאַמְצָעִים לְהַשְׁגַּת
פְּרִנְסָתוֹ וְשֶׁאֵר צְרִיכִין]. וְהַרְבִּיעִי, בְּכֹאֹר הַדְּכָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִהְיֶה הַכְּטָחוֹן
- בְּאִילוֹ דְּכָרִים יֵשׁ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִידַת הַכְּטָחוֹן, וְחַיִּיב שְׂכָחוֹ וּגְנוּתוֹ בָּהֶם -
וּמִתִּי הַתְּנַהֲגוֹת הָאָדָם בְּמִידַת הַכְּטָחוֹן מְשׁוּבַּחַת וּמִתִּי הִיא מְגוּנָה. וְהַחֲמִישִׁי,
בְּהַפְרִישׁ - בְּהַבְדִּיל שִׁישׁ בֵּין עֵסֶק הַכּוֹטָח בְּאַלְהִים בְּסִבּוֹת הַטָּרָף - בֵּין אוֹפֵן
הַהִתְעַסְקוֹת בְּאַמְצָעֵי פְּרִנְסָה שֶׁל הָאָדָם הַבּוֹטָח בְּאַלְקִים, וּבֵין עֵסֶק - לְבִין
הַהִתְעַסְקוֹת בְּאַמְצָעֵי פְּרִנְסָה שֶׁל מִי

עיונים

במידת הביטחון, שאז ימצא זמן לעסק התורה ולקיום מצוותיה, ויכול להפריש
מכספו למצוות וכו', שכל קיום התורה והמצוות תלוי במידת הביטחון, והוא
הבסיס להכנה לתורה. ע"כ.

חובות

שער הבטחון

הלכות

ביושר לבב

שְׁאִינוּ כּוֹמֵחַ בָּאלֹהִים בָּהֶם. וְהַשְׁשִׁי, בְּבֹאֹר אֶפְנֵי חַיּוֹב גְּנוּת דַּעַת הָאוֹמְרִים בְּאִרְכּוֹת הַתְּאוּזוֹת בְּעוֹלָם, וּמִי־חֵלִים נַפְשׁוֹתָם בְּקִבְלַת עֲבוּדַת הָאֱלֹהִים כְּשִׁיגִיעוּ לְהַפְצֵם בּוֹ, וְהֵם בְּעֵלֵי הַמִּשְׁכּוֹנוֹת. וְהַשְּׁבִיעִי, כְּמַפְסְדֵי הַבִּטְחוֹן בָּאלֹהִים, וְכָל מַה שְּׁצָרִיךְ לְדַבֵּר בְּעֵינֵי הַבִּטְחוֹן, וּלְקַצֵּר בְּחֻלְקָיו.

שאינו כומח באלהים בהם. והששי, בבואר אפני חיוב גנות - ביאור הטעמים המחייבים לגנות את דעת האומרים בארכות התאוות בעולם - שתחילה יש לעסוק זמן רב להשיג את תאוות העולם הזה קודם העיסוק בעבודת ה', ומיחלים נפשותם בקבלת עבודת האלהים - ומתנחמים בתקווה

שיקבלו עליהם את עבודת האלהים כשיגיעו להפצם בו - לאחר שישגו את ענייני העולם הזה שהם משתוקקים אליהם, והם נקראים בעלי המשכונות - כת 'לוקחי המשכון', שאינם בוטחים בבורא יתברך שהוא נאמן לשלם להם שכרם, אלא רוצים לקחת ממנו 'משכון' קודם שיתחילו בעבודתו [וזוה מפני שרק לאחר שהם אוגרים רכוש וממון שיספיקו להם לכל ימי חייהם, ובטוחים בעצמם שלא יחסר להם מאומה מצורכיהם בעולם הזה, אז הם מוכנים לפרוע את חובם כלפי הבורא ולקיים את מצוותיו (מרפא לנפש)]. והשביעי, כמפסדי הביטחון - מהם הגורמים המאבדים מן האדם את ביטחונו באלהים, וכל מה שצריך לדבר - ויתר הדברים בעניין הביטחון, ולקצר בחלקיו - וביאור קצר של עשרת חלקי הביטחון.

ארחות עדיקים

שער התשיעי

שער השמחה

א. להרבות בשחוק. בברכות (לא) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו [שימלא פיו בצחוק] בעולם הזה, שנאמר (תהלים קכו, ב): "אז ימלא שחוק פיו ולשונו רנה" [רק "אז" יהיה ראוי למלאות את פיו בשחוק, ולא עכשיו]. אימתי [-ומתי יהיה זה? לעתיד לבוא] בזמן ש"יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה" (שם). כלומר, כאשר יראו "בשוב ה' את שיבת ציון" (שם פסוק א'), יאמרו הגוים "הגדיל ה' לעשות עם אלה".

השמחה. המדה הזאת באה לאדם מחמת רב שלוה בלבו¹ בלי פגע רע. ואדם המשיג תאוותו, ולא יארגע לו דבר המעצב אותו, בזה יהיה שמח תדיר, ויאירו פניו,² וזיוו מבחיק, וגופו פריא,³ ואין זקנה ממחרת לבוא עליו, כמו שנאמר: "לב שמח ייטיב נקה" (משלי יז, כב). ומן השמחה יבוא שחוק לאדם, ואין ראוי לאיש משכיל⁵ להרבות בשחוק, כי עם השחוק

המפרשים נחלקו בסיבת איסור זה, יש מפרשים (מאירי, טור וב"י או"ח תקס) שהוא משום אבילות על חורבן בית המקדש. לפי זה, הפסוק בתהלים מלמד שהאיסור יתבטל כשיבנה בית המקדש.

ביאורים

1. בלי פגע. בלי מאורעות רעים. 2. זיוו מבחיק. תואר פניו מאיר. 3. ואין זקנה ממחרת לבוא עליו. אין סימני הזקנה מקדימים לבוא אצלו, אלא נשאר עם כוחות רעניים. 4. לב שמח וגו'. כשהאדם שמח בחלקו פניו מאירין (רש"י). 5. להרבות בשחוק. "שאין דעת שחוק מיושבת" (רש"י, שבת ל: ד"ה שחוק).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עינים

מִשְׁתַּתֵּן⁶ רַעַת קִלָּה, כְּמוֹ שְׁנֶאֱמַר:

"כִּי בְּקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר, בֵּן

שֹׁחַק הַכְּסִיל"⁷ (קהלת ז, ו). וְכִבֵּר נֶאֱמַר:

⁸מֵאוֹתוֹת הַשּׁוֹטָה - שֶׁשֹּׁחַק בְּמָקוֹם

⁹שֶׁאֵין רְאוּי בּוֹ הַשְּׁחֹק. וְאֵין רְאוּי

לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ¹⁰ מוֹסֵר לְהִתְנַהֵּג בְּשֹׁחַק

אחרים (רבינו יונה, שולחן ערוך תקס, ו) מפרשים שאיסור זה הוא בתוקף גם בזמן שבית המקדש קיים [וכן מדויק בלשונו של רבי יוחנן, שאמר "עולם הזה" ולא אמר "משחרב בית המקדש"]. לפירוש זה

צריך לומר שהאיסור נובע מחשש שמא שמחה יתירה תביא לידי רדיפה אחר תענוגי העולם וזלזול במצוות. לדעה זו, הפסוק בתהלים מלמד שבזמן הגאולה העתידה, כשהקב"ה יעשה לנו ניסים, ישמש הצחוק כאמצעי לפרסומי ניסא. על ידי הצחוק תהיה ניכרת שמחתו הגדולה בישועת ה' לפני אומות העולם, וזה יגרום להם לומר "הגדיל ה' לעשות עם אלה". צחוק כזה, שכולו לשם שמים ולא להנאת עצמנו כלל, לא זו בלבד שאינו גורם לזלזול במצוות, אלא מהווה מצוה בפני עצמה.

ב. דעת קלה. וכתב ה'מסילת ישרים' (פ"ה): "כי הנה השחוק הוא מאבד את לב האדם (-דעתו ותבונתו), שכבר אין הטעם (כלומר, השכל הישר המבחין באופן טבעי בין הטוב והרע) והדעה (-החכמה שהאדם קונה ממוריו ומן הנסיון - שהיא משמשת לכוון, להרחיב ולהעמיק את ההבחנה הטבעית שב"טעם") מושלת בו, והרי הוא כשכור או שוטה אשר אי-אפשר לתת להם ערמה (חכמה - שינהיגו את עצמם בה) או להנהיגם (שיקבלו הנהגת אחרים עליהם), כי אינם

ביאורים

6. **דעת קלה.** בריבוי השחוק מעורב קלות דעת (-ליצנות) וחוסר רצינות.
7. **כי בקול וגו'.** כמו קול תבערת קוצים שתחת הסיר ישמיעו קול קשקוש יקשקשו בסיר, ולא יבוא בסדר מיושר כדרך שבא מכלי הניגון. כן הוא שחוק שמחת השיר מהכסיל, כי לא יבוא בסדר מיושר כדרך השיר, אבל יערב בו דברי קלות ראש (מצודת דוד).
8. **מאותות.** מסימני.
9. **שאיין ראוי.** שאין מתאים.
10. **מוסר.** תורה - המישרת אורחות אדם (רש"י, שבת לב: ד"ה לשוא)

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

מקבלים הנהגה... כן כל עצמו של השחוק (כלומר, ההתנהגות באווירה של קלות-דעת) אינו אלא מסיר הלב מן המחשבות הישירות והעיוניות - ונמצא שלא יבואו הרהורי היראה בלבו כלל". עכ"ל.

¹¹ בְּמוֹשְׁבוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת, מִפְּנֵי
שְׁאֲמָרוּ: מִי שָׂרֵב שְׁחוֹקָן - ¹² מִתְמַעֵט
מִזְרָאוֹ, כִּי בַשֹּׁעַת הַשְּׁחוֹק אֵין יָכוֹל
לְחַשֵּׁב שׁוֹם יִרְאֵת שָׁמַיִם עָלָיו. לָכֵן
¹³ יִיָּסֵר אָדָם ¹⁴ אֶת עֲצָמוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁחַק
וְשֶׁלֹּא יִקְנֶה לוֹ רֵב אוֹ חֵבֵר ¹⁵ מִשְׁחָק,
שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִשְׁכְּתִי ¹⁶ בְּסוֹד
מִשְׁחָקִים וְאֶעֱלֶה" (ירמיה טו, יז), וְכָתִיב: "כָּל כָּל עֶצֶב יִהְיֶה
מוֹתֵר" (משלי יד, כג).

הַרְבֵּה רְעוֹת יֵשׁ בְּשִׁמְחָה וּבְשְׁחוֹק, כְּמוֹ הַשִּׁמְחָה
בְּמִכְשׁוֹל חֵבֵר בְּעֵת שְׁמוּגִיעַ לוֹ פֶּנֶע רָע מִפְּגָעֵי

ביאורים

11. בְּמוֹשְׁבוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת. במקומות שיושבים או עומדים בו בני-אדם. כלומר, במקומות שהרצינות וישוב הדעת ראויים שם כחברת אנשים ואסיפות עם.
12. מִתְמַעֵט מִזְרָאוֹ. אדם המרבה בשחוק, מתמעטת יראת-שמים שבו.
13. יִיָּסֵר. בדברי מוסר. ¹⁴ אֶת עֲצָמוֹ. בכת"י הגירסא: את בנו. ¹⁵ מִשְׁחָק. הנוהג בשחוק ובקלות ראש. ¹⁶ בְּסוֹד מִשְׁחָקִים וְגו'. הנביא אומר, משמעתִי את דבר ה' ואת הנבואות שאמר לי לנבא לישראל (על הפורענות שתבוא), חדלתי לשבת עם קבוצת בני אדם ששוחקים ושמים ולא שמחתי איתם.
17. כָּל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתֵר. רש"י (ברכות ל:), פירש, שעל כל עצבות שאדם מראה בעצמו יהיה לו יתרון ושכר. וכתב בעץ יוסף, שרש"י דקדק לומר "שמראה את עצמו" עצב ולא שהוא באמת עצב, כי העצבות היא מדה מגונה בעבודת הבורא. אלא רק מראה את עצמו עצב שלא יהיה נראה לאחרים כפורק

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיניים

הַעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: ^(ג) "בְּנֶפֶל
אֵיבֶכְךָ אֶל תִּשְׁמַח" (משלי כד, יז). וְעוֹד
יֵשׁ שְׂמִיחָה רָעָה מְזֻמָּה, כְּמוֹ הַשְׂמִיחַ
בְּשִׁחְבָּרוֹ נִכְשֵׁל בְּעִבּוּדֵת הַבּוֹרָא
וְתִבְרָךְ, אִי שְׂמִיחַ בְּמַעֲזוּט יָדִיעֵתוֹ.
מִשָּׁל, צָרִיךְ שְׂתִבֵּין, עֶבֶד הַמִּשְׁרָת
לְמֶלֶךְ בְּאַמּוֹנָה, שֵׁשׁ לוֹ לְהַצְטָעַר
בְּרֹאוֹתוֹ אֲנָשִׁים הַמְּוֹרְדִים בְּאֶדְנוֹ
וְהַמְּחַרְפִּים אוֹתוֹ, וּמִחֵיב לְהוֹכִיחֵם
עַל פְּנִיָּהֶם ¹⁸ וְלְהוֹדִיעַ נִבְלוּתָם. אֲבָל
בְּהִיּוֹת הָעֶבֶד שְׂמִיחַ בְּרֹאוֹתוֹ ¹⁹ קִלְקוּל
אֶדְנוֹי וְחִרְפָּתוֹ - אֵין זֶה עֶבֶד נֶאֱמָן,

ג. בנפל אייבך אל
תשמח. והטעם -
מסיים הפסוק - "פן
יראה ה' ורע בעיניו
והשיב מעליו אפו",
כלומר, שיש לחשוש
שה' יראה שאתה
שמח בנפילת אייבך,
ויהיה רע בעיניו על
כך, לפי שנראה הדבר
שאתה סבור שהקב"ה
מעניש את אייבך כדי
לעשות רצונך, ונמצא
שאתה עושה כביכול
את הקב"ה כשלוחך
למלאות רצונך, ומתוך
שירע בעיני הקב"ה

רק חבר ²⁰ לְאִישׁ מִשְׁחִית, וְעוֹזְנוֹ יִשָּׂא. וְהִנֵּה הַכְּתוּב
אוֹמֵר: "רוֹצֵחַ ה' אֶת ²¹ יִרְאָיו" (תהלים קמו, יא), וּמִי שֶׁשְׂמִיחַ

ביאורים

מעליו עול מלכות שמים. 18. ולהודיע נבלותם. לאחרים, כדי שלא ילמדו מהם.
19. קלקול. בכת"י הגירסא: זלזול. 20. לאיש משחית. פסוק הוא במשלי (כח,
כד). במסכת ברכות (לה:): הוגדר ירבעם בן נבט כ"איש משחית", על שהשחית
(-החטיא) את ישראל לאביהם שבשמים, וכאן חידש רבנו, שגם השמח בלבו
בראותו זלזול הבורא וחרפתו, נכלל בהגדרת "איש משחית". [אמנם בכת"י
ובדפוס ראשון לא נמצא מילים אלו: 'רק חבר לאיש משחית ועונו ישא'.
21. יראיו. שרצונם כרצון הבורא.

דבר זה, תיענש על כך שהקב"ה ישיב מעל אויבך את אפו וישימנו עליך (רש"י, מגן אבות ורע"ב).

בְּמִכְשׁוֹל חֲבֵרוֹ אֵין רְצוֹנוֹ כְּרִצּוֹן
הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ, עַל-כֵּן הִתְפַּלֵּל רַבִּי
נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה: אֵל יִכְשְׁלוּ חֲבֵרֵי
כְּדָבָר הַלֵּכָה ²² וְאַשְׁמַח בָּהֶם, וְלֹא
אֲכַשֵּׁל ²⁵ וְיִשְׁמְחוּ בִּי (ברכות כה, ב). וְעַל-כֵּן הִתְפַּלֵּל רַבִּי
נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה עַל זֶה, כִּי רָאָה שֶׁזֶּה דְּבַר מְצוּי שְׂאֵחַד
שְׂמִיחַ בְּמַעֲוֵת חֲבֵרוֹ כְּדִי שִׂיחָא הוּא נּוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ וְיִהְיֶה
לּוֹ ²⁶ שֵׁם, וְאַתָּה כְּמָה כְּנִי-אֲדָם חֲשׂוּבִים אֵינָם נִזְהָרִין בָּזֶה.
לְכֵן כָּל אִישׁ אֲשֶׁר רְצוֹנוֹ ²⁷ רְצוֹן הָאֱלֹהִים יִצְטָעַר עַל
שְׂאִין נַעֲשֶׂה רְצוֹן הַשֵּׁם. וְאַפְלוּ עַל שׁוֹנְאֵי יִתְפַּלֵּל אֲדָם
שִׂיעֵבַד לְבוֹרָא יִתְבָּרַךְ, וַיִּכּוֹן בְּתַפְלָתוֹ בְּכִרְכַּת "אַתָּה
חֹנֵן" וּבְכִרְכַּת "הַשִּׁיבֵנוּ" וּבְכִרְכַּת "סֵלַח לָנוּ" ²⁸ עַל כָּל
יִשְׂרָאֵל, אֲזַהְבּוּ וְשׁוֹנְאֵיו, וְכֵן בְּכָל הַכִּרְכּוֹת, כִּי אִידֵי יִתְבָּן
שִׂיתְפַּלֵּל "רוּפָא חוֹלֵי" וְשָׂאֵר הַכִּרְכּוֹת וְהוּא לֹא חָפֵץ

ביאורים

22. בדבר הלכה. ויעשו מעשה שלא כהוגן. 23. ואשמח בהם. בכשלונם.
24. ולא אכשל. בדבר הלכה ואעשה מעשה שלא כהוגן. 25. וישמחו בי.
- חברי על כשלוני. ושתי רעות יש בזה: עצם הכשלון שיטעה בדבר הלכה, ועוד,
- שיחטאו חבריו בשמחה לאידו וייענשו, ונמצא שגורם לחבריו להענש (רש"י,
- לפי ביאור תוספות יו"ט ברכות פ"ד מ"ב). 26. שם. שם טוב בעיני הבריות.
27. רצון. בכת"י הגירסא: כרצון. 28. על כל ישראל. וכדברי אב"י (ברכות
- ל): "לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא" [-יכלול אדם עצמו יחד עם
- הציבור], ויתפלל בלשון רבים, שמתוך כך תפילתו נשמעת (רש"י).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עינים

שְׁחִכְרוּ יִתְרָפָא אוּ יִתְחַפֵּם! וְעָבוּר
²⁹שְׁזָה הַיָּצֵר הוּא רָגִיל מְאֹד בְּלִבְבוֹת
 בְּנֵי-אָדָם וְאִין מְרָגִישׁ בְּעֵינָן הַזֶּה,
 לְכֵן נִכְתַּב ^(ד)לְהַזְהִיר יִרְאֵי-הַשֵּׁם
 לְהִכִּין לָבָם לְאַלְקִים בְּכֹנֶנֶה שְׁלֵמָה
 אֱמִתִּית לְשִׁפְךָ נִפְשָׁם נִכַּח פְּנֵי הַשֵּׁם
 עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, אוֹהֲבָיו וְשׂוֹנְאָיו,
 וּבְזָה יָקֻם "וְאַתְּבִתָּ לְרַעְךָ" ³⁰בְּמוֹד
 (וּיקרא יט, יח), ³¹וְיִטְהַר יָדָיו יִסִּף
 אֲמִין (איוב יז, ט).

ד. להזהיר יראי ה'
 וכו'. "כי אין הקב"ה
 אוהב, אלא למי
 שאוהב את ישראל.
 וכל מה שאדם מגדיל
 אהבתו לישראל, גם
 הקב"ה מגדיל עליו
 (-מרבה כלפיו אהבה
 וקירבה). ואלה הם
 הרועים האמתיים של
 ישראל, שהקב"ה חפץ
 בהם הרבה, שמוסרים
 עצמם על צאנו,
 ודורשים ומשתדלים
 על שלומם וטובתם
 בכל הדרכים, ועומדים

תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזרות הקשות, ולפתוח עליהם שערי
 הברכה. הא למה זה דומה? לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה
 שאוהב את בניו אהבה נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד על כך. והוא ענין כהן
 גדול, שאמרו עליו (מכות יא.) [בהשיבם על השאלה: מהי אשמת הכהנים
 הגדולים שבמותם תלה הכתוב (במדבר לה כה) את שובו של הרוצח-בשגגה

ביאורים

29. שְׁזָה הַיָּצֵר. לחשוב רק על טובת עצמו, ולשמוח בטעות חברו. 30. כְּמוֹד.
 'כמוך' - בלי שום הפרש, 'כמוך' - בלי חלוקים, בלי תחבולות ומזימות, כמוך
 ממש! (מס"י, פי"א). 31. וְיִטְהַר יָדָיו וְגו'. מי שהוא טהור ידיים מגזל ועושק
 הלא יוסיף אומץ בראותו רוע הסדור הנופל בקנייני עולם-הזה ובהצלחתו כי
 מעתה מאד ימאס בו וישם תקותו בהצלחת הנפש ויחדל כפו מעושק (מצודת
 דוד). הביא מקרא זה כדוגמא, שכן גם בעניינו נאמר, שהירא את השם יתחזק
 ויוסיף אומץ בענין תפלתו להזהר לכוון גם על הצלחת כל ישראל ולא רק על
 עצמו.

מ ע י ר - ה מ ק ל ט ?
והשיבו: "שהיה להם
לבקש רחמים על
דורם ולא בקשו". וכן
אמרו (שם): "ההוא
גברא דאכלה אריא
בריחוק תלתא פרסי
מינה דרבי יהושע
בן לוי, ולא אשתעי
אליהו בהדיה תלתא
יומי" (אדם אחד אכלו
אריה במרחק שלוש
פרסאות ממקומו
של רבי יהושע בן
לוי - וכתגובה על כך
לא דיבר עמו (עם רבי
יהושע בן לוי) אליהו
הנביא (שהיה רגיל עד
אז להתגלות לפניו)
שלושה ימים - כטענה
וכתביעה על שלא הגן

יֵשׁ עוֹד שְׂמִיחָה וּשְׂחֹק רַע מְאֹד,
בְּגוֹן מִי³² שְׂמִשְׁחָק בְּמִי שְׂזָהִיר
בְּעִבּוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהַמְקַנִּים
מִצְוֹתָיו. וְיֵשׁ בָּזָה אֲרַבַּע רָעוֹת:
הָאֶחָת - ³³שֶׁהוּא מַחֲשִׁיךְ נַפְשׁוֹ מְאֹד
הַמְצוֹת, כִּשְׁהוּא מוֹאֵם וּמְשַׁחֵק
בְּמִקְנֵי הַמְצוֹת אֶז יִתְנַנּוּ הַמְצוֹת
בְּעֵינָיו. הַשְּׁנִיָּה - כִּי אוֹלֵי מִתְוֶה
הַשְּׂחֹק³⁴ יִמְנַע הַצָּדִיק מִצְדִּיקוֹתָיו,
כִּי לֹא יוּכַל לְסַבֵּל הַשְּׂחֹק. הַשְּׁלִישִׁית
- כִּי אֲנָשִׁים רַבִּים³⁵ אֲשֶׁר לֹא נִסּוּ
לְלַכֵּת בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יוּכְלוּ
לְעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה מִפְּנֵי הַשְּׂחֹק,

כראוי בזכויותיו ובתפילתו על סביבתו). הרי לך החובה המוטלת על החסידים
לבקש ולהשתדל על בני דורם". (מסילת ישרים' פרק יט).

ביאורים

32. שמשחק, צוחק ומזלזל. 33. שהוא מחשיך נפשו מאור המצוות. גורם
נוק לנשמתו שגם כשמקיים את המצוות אין נמשכת הארת המצוות לנשמתו,
מאחר ונפשו לא מעריכה את המצוות ממילא לא תהנה מאורם. 34. ימנע
הצדיק מצדקותיו. ונמצא זה השוחק מונעו מקיום מצוות. 35. אשר לא נסו.
כלומר, בני-אדם הרחוקים משמירת תורה ומצוות ועדיין לא חזרו בתשובה ולא
ניסו ללכת...

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

³⁶ וַיֵּלְכוּ בַחוּשׁ כָּל יְמֵיהֶם, וְנִמְצָא
שָׁזָה הַמִּשְׁחָק לֹא דִי שְׁמוֹנֶעַ מַחְבְּרו
רַב טוֹב ³⁷ הַצִּפּוֹן לַצַּדִּיקִים, אֲלָא
שְׁמוֹרִיד אוֹתוֹ ³⁸ לְשֹׂאוֹל תַּחְתִּית.
וְהִנֵּה הַמִּשְׁחָק הַזֶּה בְּכָלֵל עֲנֵשׁ
³⁹ הַמַּחְטִיא אֶת הָרָבִים. הָרַבִּיעִית -
שְׁדוּמָה ⁴⁰ לְלִסְטִים שְׁעוֹמֵד עַל
פְּרִשְׁתֵּי דָרָכִים ⁴¹ וְקוֹצֵץ רַגְלֵי
הַמְּבִיאִים דוֹרוֹן לַמֶּלֶךְ, הֲלֹא זֶה
(ה) שְׁוֹנָא וְאוֹיְבוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ וְרַעְתּוֹ
רַבָּה מְאֹד.

ה. שונאו ואויבו של המלך. רבינו יונה (שע"ת ג, קס) מנה כמה כתות בני-אדם שאין להם חלק לעולם הבא. והראשונה - כת 'אויבי השם'. וז"ל: "וענין שונאי השם נמצא לפעמים גם באנשים שהם עושים המצוה ונוהרים מכל עבירה במעשה ולשון, אם נפשם רעה (כלומר, יש להם צער) ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה (והרי יהיה להם יתרון עליהם),

וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו, (והם נקראים בגלל זה שונאי השם, כי אוהבי השם יתברך אינם מרגישים כל זה, אדרבה, כל עיקר תשוקתם ומגמתם שיתרבו עבדי ה' וכבוד ה' בעולם, ואיזה חילוק יש אם על ידו או על ידי חברו יתרבה כבודו יתברך, העיקר שיתרבה, ומשה רבנו ע"ה

ביאורים

36. וילכו בחושך. ימשיכו ללכת בחושך, כנאמר במשלי (ד, יט): "דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו", ופירש במצודת דוד: "כאפלה, כהולכים בדרך חשיכה ולא ידעו במה יוכלו להכשל להיות נשמר ממנו, רצונו לומר, שוגים בדעתם ותועים מדרך האמת ואינם יודעים ממה להזהר". 37. הצפון. השמור לצדיקים לעולם הבא. 38. לשאול תחתית. לגיהנם. 39. המחטיא את הרבים. ועונשו שיורד לגיהנם ונדון שם לדורי דורות (ד"ה יז). 40. ללסטים. לשודד. 41. וקוצץ רגלי המביאים דורון למלך. ומטרתו כדי שלא יוכלו להביא את המתנה

אמר: ומי יתן כל עם ה' נביאים), כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפוץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו, כי הוא שונא את המלך; כל-שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפועל, שהם מניאים (-מרחיקים ומפריעים)

י"ז עוד שמחה⁴² **מֶרָה כְּלַעֲנָה, בְּגוֹן רֹדְפֵי נַאֲוָה וְגִיל וְשָׂאֵר עֲבֹדוֹת, וְשִׁמְחִים בְּהַשְׁיָגָם הַתְּאוֹזוֹת הָרְעוֹת. וְעַל אֵלֹהִים אָמַר:** **"הַשְׁמִיחִים לַעֲשׂוֹת רָע, יִגְלִילוּ בְּתַהֲפֻכּוֹת רָע"** (משלי כ, יד), **וְעַנְשָׁם גְּדוֹל עַד שְׂאוֹל תַּחֲתִית.**

את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצוות (ואף שהם בעצמם עוסקים בתורה ובמצוות), כי הם שונאי ה'. וכן האנשים אשר עינם צרה (-אינם יכולים לסבול) בכבוד תלמידי-חכמים הישרים והצדיקים, ושונאים עטרת תפארתם (של החכמים), או ירע לבבם אם (יהיו מושלי הדור) עדיהם (-אליהם) תאחה (-תגיע) ובאה ממשלת הדור, וכן כתוב (ש"א ח, ז): 'כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם' (כלומר, זה שמאסו בשמואל נחשב שמאסו בה'), וכל שכן אם יבקשו כבודם לכלימה או ישפילו (אם יבקשו להכלימם ולהשפילם)... כי אלה באמת שונאי השם, ואין רצונם בקיום עבודתו (שתתקיים עבודת ה'), ולא יחפצו בהדרת קודש יראתו, ואשר ירבון מאד (-אינם חפצים שיתרבו מאד) עבדיו ויראיו."

ז. וענשם גדול. בפרשת כי תבוא קוראים אנו על עונשים חמורים מאד שיבואו על אדם כאשר נמנע מלעבוד את ה' מתוך שמחה. כנאמר לאחר פירוט כל העונשים (דברים כח, מז): "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל".

ביאורים

למלך. **42. מֶרָה כְּלַעֲנָה.** שמחה שסופה יהיה רע ומר כלענה - מין ירק מר ביותר. **43. הַשְׁמִיחִים וְגו'.** כאשר יעשו הרע ישמחו ולא ידאגו כדרך המאמין בהשגחה ושכר ועונש שאף אם בא לידו דבר עבירה בהסתת היצר-הרע מלא הוא דאגה מאימת הדין (מצודת דוד). **44. יִגְלִילוּ וְגו'.** חוגגים כאשר מתהפך הטוב להיות רע, כפי רוע מחשבתם.

ארחות שער השמחה צדיקים עינים

מקשים המפרשים, הייתכן שיגיעו לאדם עונשים כה חמורים, ככתוב בתוכחה, רק בגלל שלא היה בדרגה של שמחה בעת שקיים את מצוות ה' ומתרצים, כוונת הכתוב להוכיח את האדם, שלא די שנמנע מלעבוד את ה', אלא עוד היה שרוי בשמחה ובטוב לבב בשל פריקת העול. על כך באמת מגיע להענישו קשות.

וַיֵּשׁ עוֹד שְׂמֵחָה⁴⁵ **מְעַרְבָּבֶת,**
הַמַּעֲלָה עֵשֶׁן לְכָל⁴⁶
הַמַּצְוֹת וְהַמְשַׁבַּחַת יְרֵאת הַשֵּׁם
יִתְבָּרַךְ מִלְּבוֹת בְּנֵי-אָדָם, כְּגוֹן אֱלֹו
הַמְּשַׁבְּרִים וְשִׁמְחִים בְּבֵית
הַמִּשְׁתָּה, וְאַחֲרֵי הַשְׂמֵחָה הַזֹּאת -
תִּזְנֶה,⁴⁸ **כִּי הִרְבָּה קִלְקוּלִים בָּאִים**
מִתּוֹךְ הַמִּשְׁתָּה. וְמִי בְּחֻכְמָה חָכֵם
כְּשֶׁלְּמֹה בֶן דָּוִד, אֲשֶׁר אָמַר: "לְמִי
אִוִי, לְמִי אָבוֹי, לְמִי מְדִינִים, לְמִי
שִׁיחַ, לְמִי פְּצָעִים חֲנָם, לְמִי חֻכְלִלוֹת
עֵינַיִם -⁵⁰ **לְמֵאחֲרֵיהֶם עַל הַיּוֹן, לְבָאִים לַחֲקֹר מִמֶּסֶךְ"**

ביאורים

45. מערבבת. שמחת הוללות שהיא ערוב הדעת. 46. המעלה עשן. כלומר, מקלקלת ומזיקה לכל המצוות. 47. המשתה. משתה היין. 48. תזנה. צער. 49. למי אוי ונאי. מי הוא הצועק "אוי" (היא לשון צעקה ויללה, רש"י), ומי זה מילל "אבו" (היא לשון צעקה בארמית, רש"י סנהדרין ע), למי קטטות ומריבות עם אנשים, מי הוא זה שיש לו צער, מי הוא זה שמלא בפצעים שהכוהו חבירי [דרך השיכור להתקוטט ולפצוע את הבריות, ומתוך כך חוזרים ופוצעים אותו, והם פצעי חנם, כיון שלא פצעם מדעת אלא מתוך שהיה מבלבל מיינו], למי יש עינים אדומות? התשובה לכל השאלות הללו בפסוק שאחריו זה. 50. למאחרים על היין. לשבת זמן רב במשתה היין, ולאילו שחוקרים היכן אפשר למצוא יין טוב שמעורבים בו בשמים.

(משלי כג, כט ל). גם הנביא אמר: "הוי משכימי בבקר
שקר ירדפו, ⁵²מאחרי בנשף יין ידליקם" (ישעיה ה, יא);
ואמר: "והיה כגור ונבל תף וחליל ויין משתייהם, ואת
פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו" (שם פסוק יב);
ואומר: "לכן גלה עמי מבלי דעת, ⁵⁵וכבודו מתי רעב,
והמונו צחה צמא" (שם פסוק יג); ואומר: "לכן הרחיבה
שאל נפשה ופערה פיה לבלי חק, ⁵⁷וירד הדרה והמונה
ושאונה ועלו בה" (שם פסוק יד); ונאמר: "וגם אלה ביין
שגו ובשקר תעו, בהן ונביא שגו בשקר, נבלעו מן הין,

ביאורים

51. הוי משכימי בבוקר. הנביא מוכיח את אלה המשכימים בבוקר ובמקום
ללכת לעבודת הבורא הם מחפשים את היין המשכר לספק את תאות גופם.
52. מאחרי בנשף. וגם מאוחר בלילה במקום לעסוק בדברי תורה הם יושבים
ומשתכרים ביין המעורר ומדליק אותם לעשות עברות. 53. והיה כגור ונבל.
הם עסוקים בעריכת משתה עם כלי נגינה ומשתכרים ביין, ובתורת ה' אינם
מסתכלים ובודאי אינם עוסקים בה, ומתעלמים מכך שה' ברא את העולם
ואת כל הנמצא בו ויש תכלית לבריאה לעבוד את ה'. 54. לכן גלה עמי. ילך
לגלות משום שהוא נבער מדעת ולא למד תורה. 55. וכבודו וגו'. והנכבדים
שבעים ימותו ברעב, מדה כנגד מדה על כך שהיו עסוקים בסעודות. והמון
העם יהיה צמא וגורנו יהיה נחר, כנגד מה שהיו עסוקים בשתית יין לשכרה.
56. לכן הרחיבה וגו'. מכיון שעסקו בתאות גופם ופתחו פיהם למאכל
ולמשתה, השאל - האבדון יפתח ללא גבול וכולם יפלו ויאבדו בו. 57. וירד
הדרה וגו'. 'הדרה' - הנכבדים והחשובים שבעם. 'המונה' - שאר המון העם,
'ושאונה' - אנשי השוק והמסחר שמקימים רעש ושאון, 'ועלו' - ואנשים
שהולכים למשתה היין ועוזלים שם, כל אלו יאבדו. 58. וגם אלה וגו'. גם בני

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

תַּעֲזוּ מִן הַשִּׂכָּר, שְׁגוּ בְּרֵאָה, פָּקוּ
פְּלִילִיָּה" (שם כה, ז). ⁽¹⁾ רֵאָה מִה קָלְקוּל
בָּא מִן הַיֵּין. וּבְתִיב: "לֵץ הַיֵּין הָמָּה

ז. ראה מה קלקול
בא מן היין. במסכת
סנהדרין (ע). מביאה
הגמרא כמה דרשות
בגנות שתיה מרובה

של יין: רב כהנא רמי [-הקשה סתירה], כתיב (בראשית כז, כח) 'תירש' [ללא
ניקוד ניתן לקרוא מלה זו כאילו נכתב 'תִּירֶשׁ'], וקרינו [וקבלה בידינו לקרוא]
'תִּירֹשׁ', [עם וא"ו, ומה טעם הדבר? ללמדנו, שאם] זכה [אדם, ושתה יין במדה
הנכונה, הרי הוא] נעשה ראש [שהיין מפקח את לבו בחכמה (רש"י יומא עו:),
ולזה רומזת קריאת המלה 'תִּירֹשׁ' (תהיה ראש'), אבל אם] לא זכה, [ונשתה יותר
מדי, הרי הוא] נעשה רש [ולזה רומז הכתיב של המלה 'תִּירֶשׁ' (תהיה רש')].
רבא רמי [-הקשה סתירה], כתיב (תהלים קד טו) 'ויין ישמח לבב אנוש'.
[אפשר לקרוא תיבה זו 'שִׁמְח' (ב"שין" ימנית), מלשון 'שמחה', וקרינו
[-וקבלה בידינו לקרוא] 'שִׁמְח' [ב"שין" שמאלית, מלשון 'שמחה', ללמדנו-]
זכה [ונוהר לשתות יין במדה הנכונה, היין] משמחו, [שמפקח את לבו, ולזה
רומז הקרי 'שִׁמְח', אבל אם] לא זכה [ונשתה יותר מדי, היין] משממחו, [ועושהו
שממה, נוטל את חכמתו לבו, ולזה רומז הכתיב של המלה 'שִׁמְח', (והאות
ח" מתחלף באות ה", וכאילו נכתב "ישמה", מלשון שממה. מהרש"א
סנהדרין ע:)]. והיינו דאמר [וזהו שאמר] רבא: חמרא וריחני פקחין [-היין
ששתיתי במדה נכונה והבשמים שהרחתי, הם שעשאוני חכם, שהרי הזוכה
ושותה במדה הנכונה היין משמחו ומפקחו].
דרש עובר גלילאה, שלשה עשר ווי"ן נאמרו (בפרשה העוסקת) ביין, [כלומר,

ביאורים

יהודה ובנימין בתקופת אחז המלך 'ביין שגו' היין גרם להם לשגות במעשייהם
'ובשכר תעו' שתית השכר גרמה להם לעשות מעשים תועים. 'כהן' שאמור
ללמד תורה ומשפט 'ונביא' שאמור להורות להם את הדרך הישרה שילכו בה
'שגו בשכר' שתית השכר גרמה להם להורות דברי שטות, 'נבלעו מן היין' שתית
היין העלימה את שכלם הישר, 'תעו מן השכר שגו בראה' לא קבלו דעת תורה
מנביאי אמת 'פקו פליליה' ולא שפטו משפט צדק. 59. לֵץ הַיֵּין וגו'. שותה היין
נהפך ללץ, והשותה שכר צועק ומשתולל, וכל הלהוט אחר היין דעתו משתבשת.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

בפרשה זו נכתבה האות וי"ו בסמיכות לאות יו"ד שלש עשרה פעמים, שנאמר (בראשית ט כ-כד): 'ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו, וירא חם אבי נענן את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ, ויקח שם ויפת את השמלה ושימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את

שכר, וְכָל שָׁגָה בּוֹ ⁶⁰לֹא יִחָכֶם" (משלי כ, א). הנה תיין גורם להיות מתלוצץ ולהיות ⁶¹הומה ובעל דברים, וְכָל שֹׁגָה בּוֹ לֹא יִרְבֶּה חֲכָמָה.

כָּתַב רַבְּנֵי מֹשֶׁה ⁶²חֲמִימוֹנִי:
⁶³חֲקִבּוּיָן עַל הַשְׂתִּיָּה
חֲמִשְׁפֶּרֶת רְאוּי שְׁתִּיהָ אֶצְלָהּ יוֹתֵר
חֲרָפָה מִהִתְקַבֵּין אֲנָשִׁים עֲרָמִים

ערות אביהם ופניהם וגו', וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. [שלש עשרה הוו"ן הללו שנכתב בסמוך לאות יו"ד, מלמדות שהיין גורם לאדם לצעוק "י" "י"].

במסכת יומא (עו:): שואלת הגמרא, למה נקרא היין במקרא לפעמים בשם "יין" ולפעמים בשם "תירוש"? ומשיבה, שיש בשמות אלה רמז לטבעו של היין: "יין" - שמביא יללה לעולם [מלשון "תאניה ואניה", כלומר: ששתיית יין יותר מדי גורמת לניאוף ופורענות באה לעולם כעונש על כך, ומתוך כך היין מביא יללה לעולם]. "תירוש" - שכל המתגרה בו [שנכנע לגירוי היין ומשתכר], נעשה רש [-עני, "תירוש" - "תהיה רש", עני].

ביאורים

60. לא יחכם. בכת"י נוסף כאן: ראה מה קלקול הבא מן השכרות, כדכתיב (אצל נח): 'וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה' (בראשית ט, כא) ועל זה באו כנענים לעולם. 61. הומה ובעל דברים. צועק ומרבה דיבורים. 62. חמימוני. הרמב"ם במורה נבוכים ג, ח. 63. הקביון. ההתאספות וההתחברות לשתות יחד במסיבת מרעות יין ושאר משקאות משכרים.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

⁶⁴מַגְלֵי הָעֲרוּהָ. וְהַשְׁכָּרוֹת הוּא מִמַּעֲשֵׂה הָרָעָה, כִּי הוּא
⁶⁵מִפְסִיד הַשְּׂכָל אֲשֶׁר נָפַח הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּאִפּוּי.

אָמְנָם שְׁתִּיתָ חֵיין טוֹבָה מְאֹד בְּזֶמֶן שְׁתִּשְׁתֶּה עַל
⁶⁶**מְנַחֵג הַמִּשְׁכִּילִים, בְּדֶרֶךְ שְׂאֵמֶר שְׁלֹמֹה:**
⁶⁷**"תִּנְנוּ שֹׂכֵר לְאוֹכֵל, וְיֵינִין לְמָרִי נָפֶשׁ."**⁶⁸**יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח**
רִישׁוֹ, וְעִמְלּוֹ לֹא יִזְכֹּר עוֹד" (משלי לא, ו-ז). **וְעוֹד נֶאֱמַר עַל**
חֵיין: ⁶⁹**"הַמִּשְׁמַח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים"** (שפטים ט, יג), **וּבְתִיב:**
"יֵינִין יִשְׂמַח לִבָּב אֲנֹשׁ" (תהלים קד, טו). **גַּם אָמֵר הַפֶּתוּב:**
⁷⁰**"כִּי טוֹבִים וְדִידָךְ מֵיין"** (שיר השירים א, ב), **וְנֶאֱמַר:**
⁷¹**"וְחִכְךָ כֵּיין הַטוֹב"** (שם ז, י). **מִכָּל אֱלֹה נִדַּע**⁷²**שְׂכַח חֵיין**

ביאורים

64. **מַגְלֵי הָעֲרוּהָ.** במורה נבוכים שם: מגולי הערוה נפנים ומתריזים ביום בבית אחד. וביאור זה, כי היציאה ענין הכרחי והשכרות הוא ממעשה האיש הרע בבחירתו, כי מפסיד השכל... 65. **מִפְסִיד הַשְּׂכָל.** מאבד את הדעת. 66. **מְנַחֵג הַמִּשְׁכִּילִים.** בעלי החכמה השותים יין במדה נכונה ולמטרה הרצויה. 67. **תִּנְנוּ שֹׂכֵר לְאוֹכֵל.** לאומלל, ויין לעצוב ולמדוכא. 68. **יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח.** ישתה וגו'. ישתה ומתוך כך ישכח את עניו, וצערו ימחה מלבו. 69. **הַמִּשְׁמַח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים.** במסכת ברכות (לה). מקשה הגמרא, אכן, היין משמח אנשים, אך אלהים במה (היין) משמח? אלא מכאן אנו למדים שאין הליים אומרים שירה בבית המקדש אלא על היין בשעת ניסוכו על המזבח. 70. **כִּי טוֹבִים וְיֵינִין.** כנסת ישראל אומרת לה: לקרבנת ה' ולהארת פניך אני משתוקקת יותר מחיבת היין [כלומר, יותר מכל מעדני העולם, (היין הוא סמל המעדנים והתענוגות, ראה רש"י)] 71. **וְחִכְךָ.** וגו'. למוד התורה יהיה נעים וערב בפיהם כיון הטוב (מפרשים). 72. **שְׂכַח חֵיין.**

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

ח. ועם חסידים וצדיקים ולא עם ערטילאים ורקים. במסכת שבת (סז:): מספרת הגמרא: מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה (של נישואין) לבנו, ועל כל כוס וכוס שהביא (ומזג) ונתן לפני המסובים, אמר: 'חמרא וחיי לפום רבנן [-יין וחיים לפיהם של החכמים],

כְּשֶׁהוּא כְּמִשְׁפָּט הַחֲכָמִים הַשּׁוֹתִים כְּשֶׁעוֹר, שִׁיגְבֵר הַשְּׂכָל עַל הַיֵּין וְלֹא יִגְבֵר הַיֵּין עַל הַשְּׂכָל, וְהַשּׁוֹתִים בְּזִמְן ⁷³הַקְּבוֹעַ עִם אוֹהֲבִים וְרַעִים ^(ח)וְעִם חֲסִידִים וְצַדִּיקִים, וְלֹא עִם ⁷⁴עֲרִטִילָאִים וְרִיקִים, כִּי הַיֵּין יוֹסִיף ⁷⁵חֲכָמָת עַמְקִים, וְעֵין הַחַיִּים ⁷⁶לְמַחְזִיקִים. וְעוֹד, הַיֵּין יוֹסִיף חֲכָמָת

חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון [-חיים ויין לפיהם של החכמים ולפי תלמידיהם].

הקשה השל"ה (שער האותיות, אות ק, ערך קדושת האכילה, אות רב) מדוע אמר רבי עקיבא ברכה זו על כוס יין ולא על המאכל? עוד הקשה, מדוע אמר רק 'לפום רבנן', והלא כל ישראל צריכים חיים ולא רק החכמים? וביאר, שכוונת רבי עקיבא בברכה זו היתה לעורר ליבות החכמים ותלמידיהם במשתה היין, שלא יכוונו בשתייתם להנאת השכרות ולמילוי בטנם, אלא שתהיה עיקר כוונתם אל התכלית הטובה הנמשכת מזה, והיינו שיפתח ליבם מחמת שמחת היין, ויאמרו דברי תורה מכח הביסוס. ולכן אמר 'לפום רבנן', ללמד אותם שאין ראוי לעשות משתה יחד אלא כשיהיו החכמים ותלמידיהם מסובים לבדם, אך לא כשמעורבים ביניהם שאר ההמון שאינם בני תורה, שמא ילמדו מהם הבעלי בתים שעמהם להשתכר כמותם, וישתכרו באופן שאינו ראוי, כלומר, ישתו כוסים בבת אחת כגרגרנים ותהיה עיקר כוונתם רק למילוי הגרון.

ביאורים

מעלתו ותועלתו. ⁷³הקבוע. כלומר, בזמנים הראויים לשתיה. ⁷⁴ערטילאים וריקים. ערומים וריקים מדעת. ⁷⁵חכמת עמוקים. עומק לחכמה. ⁷⁶היין יוסיף וכו'. כלומר, היין מחדד את החושים שבאדם, ולכן חכם היין מוסיף לו

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הַמְשִׁכִּיל וְיִכְפִּיל נְשָׁמוֹת הָאֵוִיל,
 77 וַיַּחֲדֹשׁ אֶהֱבֵת אֹהֶב וַיַּעֲזֹר אֵיבֵת
 הָאֵוִיב, וַיַּפְתַּח יָד הַנָּדִיב וַיַּחֲזֹק לֵב
 78 הַבִּילִי. וְזֹאת מִדַּת שְׁנֵי יָיִן:
 (ט) יֵשׁוּס הַיָּיִן רְפוּאָה 79 לְדֹאגָתוֹ
 וַיִּתְחַזַּק בַּתּוֹרָה לְלִמּוּדָה בְּשִׁמְחָה, כִּי
 כָּל זְמַן שֶׁאָדָם שָׂרוּי בְּצַעַר 80 לֹא יוּכַל
 לְלַמֵּד, וְגַם בֵּית-דִּין הַמְצַטְעָרִים לֹא
 יוּכְלוּ לְבַרֵּר הַמְשָׁפֵט. גַּם 81 הַצַּעַר

ט. ישים היין רפואה
 לדאגתו וכו' וגם כ"ד
 המצטערים וכו' גם
 הצער מבטל כונת
 הלב בתפלה. יש לעיין,
 כיצד הותר לשתות יין
 ולהורות או להתפלל,
 הרי השותה רביעית
 הלוג יין (הוא כ-86
 סמ"ק או 150 סמ"ק,
 לפי הדעות השונות)
 אסור לו להורות הלכה
 (כמבואר בשו"ע יו"ד
 סי' רמ"ב סי"ג בהג"ה),

כי הוא עלול לטעות מתוך שאין דעתו צלולה? וכן גבי תפלה כתב השו"ע (או"ח
 סי' צט ס"א): "שתה יין כדי רביעית, אל תפלל עד שיסיר יינו?"

אמנם ברמב"ם (פ"א מהלכות ביאת מקדש ה"א) מבואר דהיינו דוקא בשותה
 רביעית יין חי שאינו מזוג במים, אבל אם שתה כדי רביעית בלבד והיה בה
 מים כל שהוא מותר להורות. וכן אם שתה רביעית יין חי לא בבת אחת אלא
 בשני פעמים מותר להתפלל ולהורות (ב"י סי' קכ"ח ד"ה ומ"ש, בדעת הרמב"ם.
 מג"א סי' צט סק"א ואלויה רבה שם סק"א).

ביאורים

חכמה על חכמתו, ולטפש היין מכפיל את שטותו. 77. ויחדש אהבת אוהב.
 היין יגביר אהבה שבלבו על אוהבו. 78. הבילי. הקמצן, שיתחזק בקמצנותו.
 79. לדאגתו. להסיר דאגתו מלבו. 80. לא יוכל ללמוד. וכמבואר בחז"ל
 (ילקו"ש יונה רמז תקנ): "אין השכינה שורה אלא על לב שמח, שנאמר 'והיה
 כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'". ובמסכת שבת (ל:) אמרו: "אין השכינה שורה על
 האדם מתוך עצבות (-כשהוא עצב)". ופירש המאירי: שהעצבות מטמטמת את
 הלב, וסותמת את שבילי ההכנה [לתורה ועבודת ה']". 81. הצער מבטל כונת
 הלב בתפלה. בברכות (לא) תנו רבנן, אין עומדין להתפלל (תפילת שמונה

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

אכן יש שבארו שאין כוונת רבינו שישתה קודם התפילה או קודם ההוראה ממש, שזה ודאי אסור, אלא כונתו שאם במועדים אחרים כגון בלילה קודם שנתו או בזמן אחר שאינו סמוך להוראה או לתפילה ישתה יין ישמחנו ויהיה יותר צוהל תמיד ודבר זה יעזרנו בתפילה ובהוראה.

מבטל כוונת חלב בתפילה. גם כשאדם שרוי בצער, מי שמדבר אליו או מי שמבקש ממנו לעשות עמו חסד, ⁸² "אין לו כח לעשות בקשתו, ובתיב: "בעת רצון עניתיו" (ישעיה מט, ח). לכן על הרף זה יבון המשכיל לשמות יין, ויזהר שלא ירבה בשתייה שיצטרף לבטל מלאכתו ועסקיו, ועל הכל ישתמר מלשמות כל-כך עד שיתבטל מתורתו ומתפלתו, או עד שירבה שחוק וקלות-ראש, ולא ישתה עד שיגלה סודותיו או סודות של אחרים. ואם תשתה במדה הזאת, לא יהיה לך תיין ⁸⁴ לזרא. גם כמועדים וברגלים, אשר בתיב בהם: "ושמחת לפני ה'

ביאורים

עשרה) לא מתוך עצבות וכו'. ופירש רבינו יונה, כי שמחה מביאה להתעוררות כוונה נכונה בזמן התפילה. ⁸² אין לו כח. פירוש, מאחר ונפשו שרויה בצער אין לו כח נפשי ופיזי להיענות לבקשות אחרים. ⁸³ בעת רצון עניתיו. שגם כלפי שמיא מצינו מושג זה [במסכת ברכות ז.]. דורשת הגמרא את הפסוק 'פני ילכו והניחותי לך' (שמות לג, יד), אמר הקב"ה למשה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך], כל שכן אצל האדם כשאין לו מצב של רצון ומנוחת הנפש, אין לו דעת לעזור לשני כי הוא טרוד בעצמו. ⁸⁴ לזרא. לדבר מתועב (-לרחוק גדול).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

אֱלֹהֶיךָ" (דברים יב, יח), ⁸⁵לֹא יִמְשָׁךְ
 עֲצָמוֹ בֵּין יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, פִּנְאָמֶר:
 "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
 בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב" (שם כח, מז) הָא
 לְמַדְתָּ, שֶׁלֹא נִצְטוּינוּ ⁸⁶עַל שִׂמְחָה
 שִׁישְׁבַּח בָּהּ יוֹצֵר הַכֹּל. וְאִי אֶפְשֶׁר
 לְעַבֵּד הַשֵּׁם יַתְבָּרָךְ לֹא מֵתוּךְ קָלוֹת רֹאשׁ, וְלֹא מֵתוּךְ
 שְׁחוֹק, וְלֹא מֵתוּךְ שִׁכְרוֹת.

בְּמַדְתָּ הַשִּׂמְחָה תִּלְוִיָּה מִצְוֹת עֲשֵׂה שִׁיִּצְדִּיק ⁸⁷כָּל
 מְאֻרְעוֹתָיו, שִׁנְאָמֶר: ⁸⁸"וַיִּדְעָתָ עִם לְבָבְךָ, כִּי
 בְּאֲשֶׁר יִיסַר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרָךְ" (שם ח, ה).

ביאורים

85. לא ימשוך עצמו בין יותר מן הראוי. ברמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט ה"כ) הוסיף: "ויאמר שכל מי שיוסיף בזה, ירבה במצות שמחה". 86. על שמחה שישבב בה יוצר הכל. בכת"י הגירסא: שלא נצטוינו אלא על שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, ואי אפשר וכו'. כלומר, השכרות היא הוללות וסכלות ואינה שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, כי אי אפשר לעבוד את השם מתוך שכרות וקלות ראש. 87. כל מאורעותיו. הקשים והמכאיבים. 88. וידעת וגו'. מה שראיתם את הנהגת הקב"ה במדבר שביד יסר אתכם, וביד שניה ריפא אתכם - הרעיב אתכם וגם שלח לכם מן - מזה תבוננו בלבבכם שהקב"ה שולח לכם יסורים לא כדי להנקם בכם אלא לטובתכם בגלל האהבה שאוהב אתכם. כמו איש שמיסר את בנו שכל כונתו היא להחזירו למוטב, כך נהג ה' עמכם כדי שיתעורר לבכם לחזור בתשובה (מעם לועז).

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

וְאִם אַחֲרֵי שְׂאֵדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה לֹא יִהְיֶה עֲנִיָּנוּ בְּטוֹבָה בְּמֹז בְּתַחֲלָה, מִצְוָה שִׁיחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ כִּי לְמוֹכְתּוֹ נִהְפֶּךְ עֲנִיָּנוּ לְרַע, ⁸⁹ כִּי קָדָם שְׁעֵשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה הִיָּה הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא ⁹⁰ מוֹשְׁלֵם לוֹ שֹׁכֵר הַמִּצְוֹת שְׁעֵשָׂה בְּרִי ⁹¹ לְטָרְדּוֹ ⁹² מְעוֹלָם הָבָא,

אלא רק את בנו, עליו מקפיד הוא אם רואה אותו עושה רע, ברם כאשר רואה אדם את בן חבירו עושה רע, אין הוא מרגיש צורך וחובה לייסרו ולהוכיחו.

לכן גם כאשר האומות עושים רע ומרשיעים, לא מקפיד עליהם השי"ת כמו שהוא

מקפיד על כלל ישראל. "כי כאשר ייסר איש את בנו, ה' אלקיך" - שנתייחד שמו עליך - "מייסרך", מחמת אהבתו אותך והיותך לו כבן, הוא מייסרך ומענישך עכ"ה. על כך אמר שלמה במשלי (ג, יב): "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה". וביאר הגר"א: "כי דרך האב לייסר רק את בנו, אבל אם חברו אינו שומע לתוכחתו, הוא עוזב אותו לילך בדרך אשר חפץ. אבל את בנו, אם אינו שומע לתוכחתו, אף על פי כן אינו עוזבו אלא מוכיחו ביסורים עד שעוזב דרך הרע. והיינו מפני אהבתו אשר גדלה עליו יותר מכל, כן לבו כואב וחפץ בהצדקו על כן מייסר אותו להיטיב לו.

והסימן שמחמת אהבה הוא, שאחר כך, כאשר יסיר שבטו ממנו, חפץ למלאות רצונו ומדבר לו תנחומים לפייס דעתו. וזהו: ש'אל תמאס' את היסורים, כי כאשר מייסר אותך ביסורים, מסתמא אתה חביב עליו כבן, ואחר כך 'וכאב את בן ירצה' - וימלא חסרונך". עכ"ד.

ביאורים

89. כי קודם שעשה אדם תשובה. והיה מצליח בכל ענינו הגשמיים.
90. מושלם לו. בעולם הזה. **91. לטרדו.** לסלקו. **92. מעולם הבא.** הגמרא (סנהדרין קא). מספרת: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו, אמר להם (רבי אליעזר), חמה עזה (-כעס גדול) יש בעולם (שהקב"ה כועס עליו והכביד עליו את חליו. רש"י). התחילו הן (-תלמידיו) בוכין, ורבי עקיבא משחק (-היה

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

שְׁנָאֵמָר: "וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ" (שם ז, י). וְכִדְרָךְ ⁹⁴**שְׁהוּא עוֹשֶׂה לְשִׁנְאָיו בֶּן מִשְׁלָם לְאַהֲבָיו עֲנֵשׁ הָעֲבֵרוֹת שֶׁעָשָׂו בְּעוֹלָם**

י.א. ומשלם לשנאיו אל פניו להאבדו. אל יהא הדבר לפלא בעיני האדם, אומר ה"חפץ חיים" (בספרו 'שם עולם' פ"ו), בראותו מחללי שבת

בשאט נפש שההצלחה מאירה להם פנים. כעין זה יקשה גם לכל מי שלמד את המשנה: "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וכו'" (פאה א, א), והלא רואים אנו בעליל אנשים שאין בהם אפילו מעשה טוב אחד הנמנה שם במשנה, ובכל זאת ביתם מלא כל טוב?

על כל אלה אין לתמוה ולהתפלא, שכן המתבונן היטב יראה שבסופו של דבר כאשר תתמלא סאתם תישלח מארה בנכסיהם ויכלו לגמרי. אך גם אם כילו את ימיהם בטוב ובנעימים, והלכו לעולמם מדושני עונג מרוב כל, אין להסיק עדיין מאומה; ויבואר הדבר על פי משל:

למה הדבר דומה, לפקיד גבוה שבגד במלכות והיה ראוי להענש בעונש מות. אכן בהיותו מקורב למלכות, פקד המלך לבל ימיתוהו בידים, רק יכניסוהו לחדר מוקף מחיצות זכוכית, ויותירוהו ללא אוכל ומשקה עד שימות ברעב, למען יראו הכל מצבו הרע, ויראו לשוב על מעשיו הרעים. כך הלך מצבו והחמיר,

ביאורים

שמח). אמרו לו (התלמידים רבי עקיבא) למה אתה משחק? אמר להם, וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, אפשר (הדבר שרבי אליעזר שהוא חשוב כ)ספר תורה שרוי בצער (-מחמת מחלתו) ולא נבכה?! אמר להם, לך אני משחק, שכל זמן שאני רואה את רבי אליעזר שאין יינו מחמיץ, ואין פשתנו לוקה (-ניזוק), ואין שמנו מבאיש (-מתקלקל), ואין דובשנו מדביש (-מתקלקל מחמת החום ונעשה צלול), אמרתי (בליבי), שמא חס ושלוש קיבל רבי את עולמו (-שכרו בעולם הזה), ואילו עכשיו שאני רואה את רבי בצער (הרי שעל מעט חטאיו הוא נענש בעולם הזה), אני שמח (שכל שכרו משתמר לו לעתיד לבוא). ע"כ. ⁹³. ומשלם לשנאיו. בעולם הזה שכו מעשיהם הטובים בחייו של השונא כדי להאבדו מהעולם הבא. ⁹⁴. שהוא עושה לשונאיו. לשלם להם בעולם

ומשהתגבר עליו הרעב החל תולש חתיכות בשר מגופו, להשקיט את רעבונו.

נודמן לשם הלך פלוני, וכשראה את ההמון מקיף החדר ודואג למר

הַזֶּה כָּרִי שִׁיחִיו ⁽²⁾ וְכָאִים וְנִקְיִים
לְעוֹלָם הַבָּא. ⁹⁵ וְכָל זֶה תִּלְוִי בְּמִדַּת
הַשְּׂמִיחָה, ⁹⁶ שְׂהוּא שְׂמַח ⁹⁷ בְּחֻלְקוֹ
שֶׁחֲלָק לוֹ הָאֵל יִתְבָּרֵךְ.

גורלו של האומלל המורעב, השתומם הזר הלזה: מה פירוש גיווע מרעב, הרי הוא אוכל בשר! השיבוהו העומדים, אוי ואבוי לאכילה שכזו, הרי את בשר עצמו הוא אוכל...

והנמשל: אמנם ישנם דברים רבים בהנהגת העולם הנראים בעינינו משונים ותמוהים. בין השאר תמהים לנו על שלווה הרשעים. אך דומים לנו בתמימתנו זו לאיש שדימה אכילת בשר עצמו לסעודה דשנה. זאת משום שכאשר הקב"ה מספק לבני ישראל את צורכם הוא משלם להם רק את הפירות של מעשיהם הטובים, בקרן אין הוא נוגע כלל. היא שמורה להם לעולם הבא, כמבואר במשנה הנ"ל. לא כן האנשים שסרו מדרך ה' לגמרי, מסולקים הם מהעולם הבא. אם יש להם איזו שהיא זכות בגין מצוה שעשו (כגון שענו אי-פעם, אפילו בקטנותם, אמן על ברכה) משלם להם הקב"ה גם את הקרן בעולם הזה, וממילא יהיו אבודים לגמרי בעולם הבא. עד בואם שמה כבר לא תשאר להם שום זכות. על זה נאמר כאן: "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", שכן כזה הוא בבחינת עונש - כמי שאוכל בשר עצמו - כי בכך הוא מכלה את הקרן שלו. ועל זה רמז הכתוב בקהלת: "הכסיל חובק את ידי ואוכל את בשרו".

יב. זכאים ונקיים לעולם הבא. מה טעם משלם לרשע שכרו בעולם הזה, ולצדיק משלם בעולם הבא? מבאר בעל ה"נודע ביהודה" כי בעולם הבא אין

ביאורים

הזה שכן מצוותיהם שעשו. **95. וכל זה.** להצדיק כל מאורעותיו אף הקשים והמכאיבים. **96. שהוא שמח בחלקו.** שמקבל בעין יפה כל מה שהקב"ה נותן לו, בין טוב ובין רע, בין רב ובין מעט, הוא יכול להצדיק כל מאורעותיו - אף הקשים - ולשמוח בהם, כי מבין שהכל עושה ה' לטובתו, ושנותן לו את חלקו הראוי לו. **97. בחלקו שחלק לו האל יתברך.** במסכת עבודה זרה (ד.) מפרש

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

אך

הַדֶּרֶךְ שִׁישָׁמַח הָאָדָם בְּחֻלָּקוֹ,

(יג) שִׁיקְבֵּל בְּשִׂמְחָה הָרַע כְּמוֹ

הַטּוֹב, ⁹⁸ הַדֶּרֶךְ הַזֶּה מִתְחַלֵּק לְכַמָּה

לא אכילה ושתיה ולא
שום תענוג גשמי, וכל
התענוג שם אינו אלא
שנהנים מזיו השכינה,
והצדיקים זוכים
לדבקות ולמדרגות

נפלאות. וכיון שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, לכן כשם שהצדיק מתכוון בעשותו המצוה לשמה, להתדבק בשורשים העליונים, כך את שוכרו הוא מקבל שם בעולמות העליונים. אבל הרשע, שעושה המצוה שלא לשמה, ואין כל דביקות במעשיו, רק מעשה גשמי גרידא, לכך כל שכר מצוותיו גם-כן בעולם הזה הגשמי. הוי אומר, שכל אחד מקבל שוכרו במקום שבו דבקה נפשו בעת עשיית המצוה. נוסף על זה, שהרשע אינו יכול כלל להדבק בשרש עליון, אף בעשותו מצוה, משום עוונותיו אשר הן כמסך המבדיל בינו לבין המקום. יג. שיקבל בשמחה הרע כמו הטוב. במשנה (ברכות נד.) שינוי: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". ומבאר הגמרא (שם ס:) שכוונת המשנה להשמיענו בזה שחייב האדם לקבל בלב שלם את הפורענות הבאה עליו ולברך עליה 'ברוך דיין האמת' באותה שמחה שהיה מברך על הטובה 'ברוך הטוב והמטיב'. [דבר זה נלמד מהפסוק "חסד ומשפט אשירה, לך ה' אזמרה", אם חסד - אשירה, ואם משפט - אשירה. וכן מפסוק "בה' אהלל דבר, באלהים אהלל דבר", בה' אהלל דבר - זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדה

ביאורים

רב פפי בשם רבא את הפסוק (הושע ז, טו) 'ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע': אמר הקב"ה, אני אמרתי, איסרם ביסורין בעולם הזה, כדי שיחזקו זרועותם לעולם הבא, 'ואלי יחשבו רע' - [וישראל חושבים שיסרתם בעולם הזה כדי לעשות עמהם רע (על פי הראב"ד)]. וכתב הסמ"ג (עשה יז): וכל אדם צדיק או בעל תשובה שמהרהר על המאורעות שאינם לטובתו, עליו הכתוב אומר 'ואני יסרתי חזקתי זרועותם לעולם הבא ואלי יחשבו רע'. והיה להם לחשוב 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח' (משלי ג, יג). ⁹⁸ הדרך הזה מתחלק וכו'. כלומר, בכדי להשיג דרגה זו (לקבל בשמחה הרע כמו הטוב), זקוק האדם לכמה הקדמות.

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

דָּרְכִים: הָאָחֵר - צָרִיף⁹⁹ גָּדֵר גָּדוֹל
שִׁיבְטָח בְּאֱלֹהִים. הַשְּׁנִי - הָאֲמוּנָה.
הַשְּׁלִישִׁי - ¹⁰⁰הַשֶּׁבֶל. הָרְבִיעִי -
¹⁰¹הַהִסְתַּפְּקוּת. אָמַר הַחֶכֶם: כָּל
אָדָם צָרִיף¹⁰² גָּדֵר וְסֶעֶד וְסִמָּךְ בְּדֵי
שִׁיתְקִימוּ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וּמָהוּ
הַגָּדֵר? זֶהוּ הַבְּטָחוֹן, ^(ד')שְׁבוּטָח

פורענות. וכן מפסוק "כוס ישועות אשא - ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא - ובשם ה' אקרא". וכן מפסוק "ה' נתן, וה' לקח, יהי שם ה' מבורך".

כיצד ניתן לקבל את הרעה בשמחה כשם ששמח בטובה? מבאר ה'אור החיים' (שמות כח, א) שאדם בחטאו

מרחיק ענף אחד מענפי נשמתו משורשה - כנגד אותו ענף שבו חטא. והנה היסורים הם מקרבים ענפי הנשמה שהיו רחוקים משורשם, שאין לך רע ומר כעוזבו את ה' אלהיו, ובאמצעות היסורים יתקרב הרחוק, ועל זה ישמח לב המשיכיל.

יד. שְׁבוּטָח תְּמִיד בְּאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ. כתב ה'בית הלוי' (הוספות, עמוד ג): "חובת הבטחון בא בפסוקים הרבה רבו מספור, ומי שמחסר בו - עבירה גדולה היא, ועבירה זו עצמה גורם לו ליפול כמאמר הכתוב (משלי כט): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב", שעל ידי זה שיחרד האדם ויפחד מאיזה דבר ולא בטח בה' - זהו עצמו גורם לו שינתן לפניו מוקש שלא היה כלל מקודם באותו דבר, ובוטח בה' ישוגב" דגם מהצרה שהיה בו ינצל... כי אם היה האדם מעלה בלבו

ביאורים

- 99. גֵּדֵר גָּדוֹל.** כמו גדר ששומר על שדהו, כן על האדם לעשות גדרים וסייגים בכדי שישתמרו בו מעשיו הטובים ומדרגותיו הטובות, כגון קבלת הרע בשמחה כמו הטוב. והגדר הוא מדת הבטחון כפי שממשיך ומבאר. **100. הַשֶּׁבֶל.** התבוננות השכל, שעל ידה רואה את הנולד ומשלים עם קשיי הרגע בידעו שלא ימשכו לעולם. **101. הַהִסְתַּפְּקוּת.** שמסתפק ומרוצה במה שיש לו. **102. גֵּדֵר וְסֶעֶד וְסִמָּךְ.** שמירה ועזרה. **103. זֶהוּ הַבְּטָחוֹן.** כי ללא מדת הבטחון, יעסוק תמיד בענייני הגשמיים ולא יתפנה לעשות מעשים טובים.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

תִּמְדִּיר בְּאַלְהִים יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:
 104 "הַשֵּׁלֶךְ עַל ה' יִהְיֶה, וְהוּא
 יִכְלֶכֶלְךָ" (תהלים נה, כג). וּמִהוּ גִּדְר
 הַבְּטָחוֹן, אֵיזָה דְּבָר מִבִּיא שִׁיבְטָה
 הָאָדָם בְּאַלְהִים? זֹהִי הָאֱמוּנָה!
 מִתּוֹךְ שְׂמָאֵמִין בְּבוֹרָא, שֶׁכֵּל
 105 הַצִּלְחָתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא

אשר כל הנמצא בעולם
 הכל מאתו יתברך,
 ואין בשום בריה יכולת
 לשנות גזרתו, לא
 להעדיפה ולא לחסרה
 אפילו כחודה של מחט,
 ולא להקדימה ולא
 לאחרה אפילו רגע אחד
 וכמאמר הכתוב (איוב
 כ"ג) "והוא באחד ומי
 ישיבנו", ממילא אין
 לו לירא משום אדם

וכמאמר הכתוב "מה יעשה לי אדם" וכתוב (איוב ל"ד) "והוא ישקית ומי ירשיע".
 וגם בעת אשר שלט האדם באדם לרע חלילה, יבין כי הכל מאתו יתברך ואין האדם
 ההוא רק השבט אשר בו מעניש להחייבים וכמאמר הכתוב (ישעיה י') "הוי אשור
 שבט אפי"... וכן בענין מזונותיו של אדם כל יגיעתו והשתדלותו לא יועילו לו
 מאומה להעדיף לו על הנגזר לו וכמאמר הכתוב "ולא העדיף המורבה ולא החסיר
 הממעט", והמן היה סימן לדורות כי ההשתדלות לא יועיל כלל להרבות לו..."
 "ואחרי שיתברר להאדם כי אין ראוי לו לבטוח בשום בריה, יראה לשום בטחונו בו
 יתברך כי הוא אחד מהמצוות שבתורה, ובשעת הדין שואלים לו 'ציפית לישועה',
 פירוש, אם חיכה לישועה ולא נתייאש ממנה והתחזק בבטחונו בכל פרט שנתחדש
 עליו. והבוטח מרויח בשתים, בעולם הזה בודאי ישיג מה שחסר לו מהצטרותו
 וכמאמר הכתוב "לא ירעב ה' נפש צדיק" וכתוב (תהלים קי"ב) "משמועה רעה לא
 יירא נכון לבו בטוח בה" והרבה פסוקים כדומה לזה, ועוד זאת שכרו מרובה לעולם
 הבא, דזה הוא כלל גדול בכל המצוות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכל טובת עולם
 הזה הם רק פרי המצוות שאוכל בעולם הזה והקרן קיים לעולם הבא שכולו טוב".

ביאורים

104. השלך וגו'. השלך על ה' את משאך, כלומר, בטח עליו שהוא יקל משאך
 מעליך וכן יהיה, כי לא לעולם יעזוב את הצדיק להיות נוטה. (מצודת דוד).
 105. בעולם הזה ובעולם הבא. בעניניו הגשמיים והרוחניים.

הכל הוא ממנו ואין אחר זולתו, נותן לבו לאהב אותו בכל לבבו. ומחו גדר האמונה, איזה דבר מכיא אדם לידי אמונה שלמה? הוא ¹⁰⁶שלא יתנועע מדבר רע, שיקבל כל הבא עליו בשמחה. וזה דומה לעבד שמכיר אדוניו שהוא נדיב ורחמן ומשלם לעושי רצונו ושליחותו שבר גדול, ¹⁰⁷ובעד שיכביר על משרתיו עבודה קשה הוא מטיב להם טובות גדולות, מגדלם ומנשא אותם, ויהיו ¹⁰⁸אנשי עצתו, ואוכלים על שלחנו, ומרכיבם במרכבת המושגה אשר לו, ומפקידם על ארצו - אין ספק, שזה העבד היודע ומכיר זאת באדוניו, שיעזב כל מה שבעולם ויעשה רצון אדוניו בשמחה, ואף אם העבודה קשה עליו מאד, בזכרו הטובה אשר תגיע אליו בגלל העבודה הזאת. אבל העבד הרואה שאדוניו מקפח שבר עבדיו, ויודע בלבו שאדוניו ¹⁰⁹כילי וטרחו יותר גדול ¹¹⁰משכרו, אין זה העבד טורח לאדוניו כי אם בעצבו. בן הוא הענין הזה: המאמין אמונה שלמה ביוצרו, שהוא מטיב

ביאורים

106. שלא יתנועע מדבר רע. לא יתרגש ולא יתפעל מכל מקרה ופגע רע הבא עליו. 107. ובעד שיכביר על משרתיו. ותמורת מה שמשמעבד בעבדיו בעבודה קשה. 108. אנשי עצתו. אנשי סודו. 109. כילי. קמצן. 110. משכרו. כלומר, השכר שמקבל מאדונו הוא מעט ביחס לטרחו שטורח עבור אדונו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וּמְרַחֵם יוֹתֵר מִכָּל מְרַחֵם, וְיִשְׁחָא דִּין אֲמַת, וְכָל מַה
שִׁיעוּשָׁה לוֹ הַכֹּל הוּא לְטוֹבָתוֹ וְלִתְּנָן לוֹ שְׂכָר גְּדוֹל עַל
כָּל מַה שִׁסּוּבַל לְשִׁמּוֹ הַגְּדוֹל, וְעַל כָּל הָעֲבוּדָה וְהַשְׁרִוּת¹¹¹
שִׁיעוּשָׁה לְשֵׁם שְׁמִים יִשְׁיֵג לוֹ¹¹² נְעִימוֹת גְּדוֹלָה¹¹³ בְּעוֹלָם
הַנְּעִים, בְּעִנְיַן שְׁמִצְיָנוּ בְּנִבְכֻדְנָצַר, עָבוּר¹¹⁴ שְׁפִסַּע אַרְבַּע
פְּסִיעוֹת לְכַבּוֹד הָאֵל יִתְבָּרַךְ זָכָה לְגִלְגָּל גְּדוֹלָה (סנהדרין

ביאורים

111. כל מה שסובל לשמו הגדול. כל מה שטורח ומתייגע בעבודת ה' לשמו הגדול. ואמרו באבות (ה, כג): 'לפום צערא אגרא', כלומר לפי מדת הצער שיש לאדם בלימוד התורה וקיום המצוות, כן יתרבה שכרו. 112. נעימות גדולה. להתענג על ה' (על הקשר עמו) וליהנות מזיו שכינתו (מאור-השכינה שה' משפיע על הדביקים בו), שזהו התענוג האמתי (השלם והמוחלט) והעידון הגדול (הן באיכות והן בכמות) מכל העדונים שיכולים להמצא (לא רק יותר מכל התענוגות הנמצאים בפועל, אלא גם מכל האפשריים בכוח). (מסילת ישרים' פ"א, עם ביאור 'שמחת מרדכי'). 113. בעולם הנעים. הוא העולם-הבא הנברא במצב המוכן בהתאם לנצרך לשם כך (הנ"ל). 114. שפסע ארבע פסיעות. במסכת סנהדרין (צו). מסופר שבאותו יום שמת אחז נתקצר היום לשתי שעות בכדי שלא יהיה פנאי לסופדו כראוי ולקוברו בקברי מלכי ישראל. וכשחלה חזקיהו והתרפא, החזיר הקב"ה את אותם עשר שעות והתארך היום לעשרים ושתיים שעות, [כתב המהרש"א שנעשה הנס באופן זה כיון שסוגלת השמש היא לרפאות חליים, כמבואר בנדרים (ח); וממילא על ידי שביום זה זרחה השמש עשרים ושתיים שעות, התרפא חזקיהו], וכאשר שמע זאת מרודך, אמר ברצוני לשלוח איגרת שלומים לאדם שנעשה לו מופת כזה. כתבו סופרי המלך לחזקיהו 'שלמא למלכא חזקיה, שלם לקרתא דירושלים, שלם לאלהא רבה'. כאשר הגיע נבוכדנצר שהיה אז סופר המלך ונתברר לו מה שכתבו, הוכיחם ואמר להם קראתם לקב"ה 'אלהא רבה' וכתבתם אותו לבסוף, אלא כך צריך לכתוב 'שלם לאלהא רבה, שלם לקרתא דירושלים, שלם למלכא חזקיה'.

טו. כי מי לא ישמח כשנוטלים וכו'. אמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה צא, י'): "ויאמר ישראל למה הרעותם לי וגו' (בראשית מג, ו). [יעקב שאל את בניו, למה עשיתם לי רעה זו שאמרתם ליוסף שיש לכם עוד אח - בנימין]. ר' לוי בשם ר' חמא בר

צו, א); וְכַעֲנֵן נִשְׁמָצִינוּ בְּעֵשׂוֹ, עָבוֹר ¹¹⁵שְׁנוּזָהּ בְּכָבוֹד אָבִיו זָכָה לְגִדּוּלָהּ בְּעוֹלָם הַזֶּה ¹¹⁶הוא וְזָרְעוֹ אַחֲרָיו (עֵיין דברים רבה א, טו), וְכֵן רַבִּים. אֵין סֶפֶק בְּהִיּוֹת אָדָם מֵאֲמִין בְּכָל זֶה בְּלֵב שְׁלָם, וְדַאי יִשְׁמַח ¹¹⁷בְּכָל דִּינֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, (טו) כִּי מִי לֹא יִשְׁמַח

חנינא: מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה אלא כאן. אמר הקב"ה: אני עסוק להמליך את בנו (-יוסף) במצרים, והוא אומר למה הרעותם לי, הדא דאמר (ישעיה מ): למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלוקי

ביאורים

אמרו לו הסופרים 'קריינא דאיגרתא איהו ליהווי פרוונקא [-קורא האגרות הוא יהיה השליח]. רץ נבוכדנצר אחר נושא האיגרת, ומשרץ ארבע פסיעות, בא המלאך גבריאל והביא מרחוק את נושא האיגרת והעמידו לפני נבוכדנצר. ועל אותם ארבע פסיעות שפסע לכבוד ה' קיבל שכר גדול כל כך שמלך על כל העולם והחריב את ירושלים. ¹¹⁵. שְׁנוּזָהּ בְּכָבוֹד אָבִיו. בילקוט שמעוני (תהלים תת"ח) "בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני". רב הונא בשם רבי נחוניא: מי אֲחֵר כבודו של יעקב בעולם הזה - כבוד גדול שכיבד עשו את הוריו. אמר רבי שמעון בן גמליאל, אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמש בבגדים צואים, כשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים כדי שאצא לשוק מבוסס, אבל עשו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות דכתיב "את בגדי עשו בנה החמודות", אמר כדאי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות. ¹¹⁶. הוא וְזָרְעוֹ אַחֲרָיו. היינו שעבוד מלכויות, שעם ישראל בגלותם כפופים ומשועבדים לאומות העולם עד ביאת המשיח. ¹¹⁷. בְּכָל דִּינֵי הַשֵּׁם. אף כשמתנהג עמו בדין ישמח ויצדיק הדין על כל מאורעותיו הקשים והמכאיבים.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

משפטי יעבור". ע"כ.

אומר על זה הרמח"ל בספר "דעת תבונות" (עמוד קמג): "בשעה שנראה כאילו העולם עוזב ממנו, הענין הוא שאדרבה הרי הוא מחדש טובה לעולמו, ונפלאותיו ומחשבותיו תמיד כל היום לתקונו של עולם ולא לקלקולו. אלא שהוא מסתיר עצתו הסתר גדול מאד, ואז נמצא העולם כמו עוזב, ובני אדם סובלים ענשי חטאיהם. וכך אמרו חז"ל על יעקב אבינו ע"ה: ויאמר ישראל למה הרעותם לי וגו'. והיינו כי כל זמן שהיה יעקב בצער על פרישת יוסף ממנו, הקב"ה לא היה אלא מגלגל גלגולים להמליך את יוסף ולהחיות את יעקב בשלוה. אלא שמתוך שעצה עמוקה היתה, היה הצער עובר על יעקב".

"וזה בנה אב שלכל עילוי שרוצה הקב"ה לתת לאדם או לעולם, הנה כל זמן הזדמן הטוב - אינו מזדמן ובא, אלא מתוך עומק עצה נסתרת, ועל כן יקרה לו צער. והרי זה כענין שאמרו ז"ל (ברכות ה.) שלש מתנות טובות ניתנו לישראל, וכולן לא ניתנו אלא על ידי יסורין". עכ"ל.

התביעה מיעקב אבינו ע"ה מהווה דוגמא מוחשית למה שהקב"ה מצפה מהאדם. שכן לכאורה יש להתפלא עד מאד, מה חטא יעקב? הרי באמת היה שריו במצב קשה: יוסף איננו, שמעון איננו ועתה עומדים לקחת ממנו את בנימין. האם אב יכול לסבול זאת?! ואם אז הוא שואל את בניו למה הרעותם לי, הרי אין בזה חלילה התרסה כלפי מעלה, שהרי לא על ה' תלונתו, אלא על בניו. התשובה היא: אכן התורה דורשת מהאדם אמונה תמימה האומרת - אין מציאות של "הרעותם לי". אפילו במצב שבו היה נתון יעקב, היה עליו להבין שהקב"ה מתנהג עמו בעצה עמוקה, שתכליתה היא להיטיב עמו. השקפה זו נתבעת מכל איש ישראל באשר הוא - להאמין באמונה שלימה שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

ועל זה כתב עוד ב"דעת תבונות" (עמוד מה): "שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם. וכענין שאמרו (ברכות ס:) כל מאי דעבדין מן שמאי - טב. כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבוא לעיני כל ישראל איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה והכנה ממש לברכה. כי הקב"ה אינו רוצה אלא בתיקון בריאתו ואינו דוחה הרשעים בידיהם, אלא אדרבה מצרפם בכור להתקן ולצאת מנוקים מכל סיג".

כְּשֶׁנִּטְּלִים מִמֶּנּוּ פְּרוּטוֹת נְחֻשֶׁת וְנוֹתָנִים לוֹ תְּמוּרָתָן כֶּכֶר
זָהָב.

מ' שְׂמֵאֲמִין בְּאַלֹּהִים בְּלֵב שְׁלֵם וּבִטֵּחַ בּוֹ בְּכַתְּחוֹן חֶזֶק,
יָבִיא אוֹתוֹ הַכַּתְּחוֹן שְׁלֵא יִפְחַד ¹¹⁸ מִעוֹלָם מִדְּבַר רָע,
וְלֹא יַעֲבֹד ¹¹⁹ לְאָדָם זוּלָתוֹ ¹²⁰ לְהִתְרַצוֹת אֵלָיו, וְלֹא יִקְנֶה
¹²¹ לְאִישׁ, וְלֹא יִסָּכֵם עִמָּהֶם בְּדָבָר שֶׁהוּא בִּנְגַד עֲבוֹדַת
הַפּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא יִפְחִידוּהוּ ¹²² עֲנִינֵיהֶם וְלֹא יַחַת
¹²³ מִמְּחֻלָּקָתָם, ¹²⁴ וְאִם יוֹכִיחַ אוֹתָם - לֹא יִזְהַר בְּכַבּוּדָם,
¹²⁵ וְאִם יִכְלִימוּהוּ - ¹²⁶ לֹא יִבּוֹשׁ מֵהֶם, וְלֹא ¹²⁷ יִיפֶה לָהֶם
הַשֶּׁקֶר, כִּמּוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא: "וְאֵרָנִי אֱלֹהִים" ¹²⁸ יַעֲזֹר לִי,

ביאורים

118. מעולם [בכת"י הגירסא: מאדם] מדבר רע. כלומר, לא יפחד מאנשים העלולים להרע לו. 119. לאדם זולתו. לאדם אחר. 120. להתרצות אליו. כדי למצוא חן בעיניו. 121. לאיש. לא יתלה תקותו בבני אדם שיעזרוהו. 122. עניניהם. לא יפחד מבני אדם פן יעשו לו רע. 123. ממחלוקתם. אף אם יחלקו עליו וירחיקו אותו או יריבו אתו לא יפחד מהם, מאחר שנכון לבו בטוח בה' ומה יעשה לו אדם (מרפא לנפש). 124. ואם יוכיח אותם. באופן שלא יהיה אפשר להזהר בכבודם, כגון מה שאמרו חז"ל: "במקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב". 125. ואם יכלימוהו [בכת"י הגירסא: יכלימם]. באופן שיש צורך להכלימם, כגון ברשעים גמורים שידוע ומפורסם רשעתם (מרפא לנפש). 126. לא יבוש מהם. לא יהיה נזהר להוכיחם דרך כבוד שאז לא יתפעלו כל כך מתוכחתו ולא יבוש להכלימם (פת לחם). 127. ייפה. יצדיק. 128. יעזר לי. מפני המתקיפים והמכלימים.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

¹²⁹על בן ¹³⁰לא נכלמתי, ¹³¹על בן שמיני
שמיני פני ¹³²בחלמיש ואדע כי
¹³³לא אבוש" (ישעיה נ, ז).

הבוטח באלהים, וביאנו הבטחון ¹³⁴לפנות לבו מעניני
העולם ליחד עצמו לעניני התורה והעבודה.
וצריך אדם ¹³⁵לחקר הדעות המחזיקות את לבו ¹³⁶להיות
בבטחון שלם באלהים. מהשבה ראשונה, שידע בדיעה
ברורה כי האלהים מרחם על האדם יותר מכל מרחם,
והוא משגיח עליו ¹³⁷בסתר ובגלוי, ובעת שהוא אינו שומר
עצמו בראוי, האלהים מרחם עליו ושומר אותו מן הפגעים,
בענין שנאמר: ¹³⁸"שומר פתאים ה'" (תהלים קמז, ז).

ביאורים

129. על בן. ששמיני בטחוני בו. 130. לא נכלמתי. להשמיע את האמת.
131. על בן. שדבר אלוים אמת בפי. 132. בחלמיש. התחזקתי כסלע איתן
בלי מורא ופחד לדבר קשות. 133. לא אבוש. מפני המלעיגים עלי. 134. לפנות
לבו מעניני העולם. להסיח דעתו מעניני העולם הזה, ולרכז את מחשבותיו
לעניני עבודת ה'. 135. לחקור הדעות המחזיקות. לחפש ולהתבונן במחשבות
המחזקות את לבו... 136. להיות. בכת": לחיות. 137. בסתר ובגלוי. הן
בדברים הנגלים לעינינו כשאנו רואים בהם בעליל את יד ה', והן על ידי מהלכים
נסתרים שלא נודעים לנו כלל וכלל ולעולם לא נדעם וכמו שכתוב (תהלים צא,
ז) "פול מצדך אלף ורובה מימין, אליך לא יגש". (עלי אורח). 138. שומר
פתאים ה'. ה' שומר על אלו שאין בהם דעת לשמור את עצמם.

עיונים

שבדרך כלל אסור לאדם להביא עצמו לידי סכנה ממשית, ו"אין סומכין על הנס" [ואפילו אם יצטרך לחלל שבת או לעבור על מצוות אחרות כדי שלא יסתכן מחויב הוא להישמר מן הסכנה], מכל מקום בדבר שהורגלו בו רבים ועיינו ראות שאין היזק מצוי בהם, לא חייבה התורה להימנע ממנהג העולם, והנהגת הקב"ה היא לשמור עליהם אף בדבר שמטבעו יש בו סכנה, ומותר לאדם לסמוך על כך [כי מכיון שכך הוא מנהגו של עולם, הרי זה כאילו אין בידו לשמור עצמו מן הסכנה, והרי זה בכלל "שומר פתאים ה'"] אשר מובטחים אנו בשמירה משמים שלא נבוא לידי סכנה (עיין קובץ שעורים, כתובות אות קלה; תורת חיים ע"ז ל: ד"ה פי; וע"ע בשו"ת אגרות משה אבה"ע א, סג, א).

לפנינו שתי דוגמאות: במסכת שבת (קכט:) מובא שנהגו להקיז דם בערב שבת, אע"פ שהוא זמן המסוכן להקזת דם (כי מזל מאדים הממונה על הדבר ועל החרב ועל הפורענות משמש בו בשעה שישית שהיא שעה זוגית, ובשעות זוגיות יש רשות לשדים להזיק, ובשעה זוגית שמזל מאדים משמש בה יש לחשוש בה לסכנה יותר מהרגיל), מכל מקום כיון שכבר הורגלו רבים בהקזה ביום ישי כי להקיז סמוך לסעודת שבת (פירוש, שמפני דוחקם להוציא הוצאות על צרכי סעודה הנצרכת לאחר הקזת דם, היו מקיזים בערב שבת, שהוא קרוב לסעודת ליל שבת שהיו אוכלים בה דגים שהם טובים לגוף לאחר הקזת דם), אין לחשוש לסכנה שכן "שומר פתאים ה'". וביאר ב'תורת חיים' שכמו שהקב"ה שומר על השוטים מפני שאינם יודעים לישמר מהסכנות המצויות להם בעצמם, כמו כן שומר הקב"ה גם על החכמים מפני הסכנות שקשה לישמר מהן, וכגון כאן לענין הקזת דם, שמאחר שהורגלו להקיז דם בערב שבת מפני דוחקם וכמעט אי אפשר להמנע מכך, הרי זה בכלל 'שומר פתאים ה'".

דוגמא נוספת מצאנו במסכת עבודה זרה (ל:): אוכלים תאנים בלילה, ולא חוששים לסכנה, "ומן השמים ירחמו". ומדוע? מתוך ה'קובץ' שעורים: "וצריך לומר דאין אדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו, ואז נשמר מן השמים. אבל ירא שבידו להזהר, אינו בכלל 'פתאים', ואם לא ישמור את עצמו, הוא מתחייב בנפשו, ולא יהיה משומר מן השמים".

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הַמְחִשְׁבָּה

**הַשְׁנִיָּה - אֲשֶׁר כָּל
הַטּוֹבוֹת הַמְּנִיעוֹת**

אֵלָיו¹³⁹ מֵאֲבִיו וּמֵאִמּוֹ וְאֶחָיו וְקִרְוָיו
וְרַעֲיוֹ, הַכֹּל מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא,
וְאֵלֹהֵי הֵם שְׁלוֹחֵי הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא.

הַשְׁלִישִׁית

**- שְׂדֵדָה, שְׁכָל
הַטּוֹבוֹת הֵם**

מִחֲסְדֵי הָאֱלֹהִים,¹⁴⁰ לֹא שֶׁהוּא רָאִי
לִכְךָ, וְאֵין הַקְדָּוָשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְטִיב
לוֹ¹⁴¹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ,¹⁴² אֵךְ

יז. אך נרבה וחסד.
"הנה כעיני עבדים
אל יד אדוניהם כעיני
שפחה אל יד גבירתה
כן עינינו אל ה' אלקינו
עד שיחנונו, חנונו ה'
חנונו כי רב שבענו בזה"
(תהלים קכג). מדוע
השווה הכתוב את
ישראל כ"עבדים אל יד
אדוניהם"? ועוד, מהו
לשון "חנונו" שהכתוב
שב ומזכירו פעם אחר
פעם?

כתבו התוספות (ר"ה
ז:): שישוד מדת "חנונו"
הוא מתנת חנם, כמו
שנאמר "וחנותי את

אשר אחון" ודרשו חז"ל (ברכות ז.) אף על פי שאינו הגון.

ביאורים

139. מאביו ומאמו וכו'. האהבה והרחמנות הטבועה בלבם, הדאגה לבניהם
והרצון להיטיב עמהם, אין זה חוק טבע אלא גם זהו רצון ה' כמו רצונו שכל
הבריאה תתנהל על פי חוקים מסודרים. על כן אין לו לאדם לבטוח בהוריו או
בקרוביו, באהבתם ובדאגתם, ועליו ליחס כל מה שהם מטיבים לו אל הבורא
יתברך ולבטוח רק בו. 140. לא שהוא ראי לך. הן מצד חסרון בשלימות
עשיית המצוה והן מחמת חטאיו. ועוד, אף אם יש לו זכויות, שמא נתמעטו
זכויותיו מפני הטובות והחסדים שעושה עמו הקב"ה, ואף יעקב אבינו ע"ה
אמר (בראשית לב, יא): "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את
עבדך". ופירש רש"י: נתמעטו זכויותי על-ידי החסדים והאמת שעשית עמי.
141. מפני שהוא צריך לו. לאדם ולמעשיו. 142. אך נרבה וחסד. כלומר,

נִרְכָּה (יח) וְחֶסֶד.

**הַרְבִּיעִית - שִׁידֵּעַ, אֲשֶׁר ¹⁴³לְכָל
עֲנִינֵי יֵשׁ גָּבֹול וְקִין,
וְאֵין שׁוֹם אָדָם יָכוֹל לְחַסֵּיף
וְלִגְרֹעַ עַל מַה שֶּׁגִּזַּר הַבּוֹרָא יִתְעַלָּה.**

והנה, הקשר שבין העבד לאדונו מיוחד במינו. רק עבד, אדונו יכול לומר לו: עשה עמי ואני זנך. נמצא איפוא, שכל מה שיבקש ויקבל העבד מאדונו, לעולם תהיה זו "מתנת חנם", שהרי אף אם עשה העבד

מלאכה למענו אינו יכול לבוא אליו בתביעה כלשהי.

זהו שאמר הכתוב: הנה כעני עבדים אל יד אדוניהם וכו' כן ענינו אל ה' אלוֹקֵינוּ עד שיחננו - שכל בקשתנו היא כבקשת עבד לאדונו, היודע שכל מה שאדונו ייטיב עמו זוהי "מתנת חנם".

מכאן שגם אדם מישראל העובד את ה', אדון העולם, הרי אין לו לבקש שכר על עמלו. אלא כל מה שנותן הקב"ה בטובו ובחסדו הגדול, אינו אלא מתנת חנם. ולכן גם נקרא השכר שנותן הקב"ה "מתן שכר", שהרי השכר ניתן במתנה ולא כגמול ותמורה על המצוות והמעשים הטובים של האדם.

ובזה יבואר הפסוק "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" (תהלים סב, יג). כלומר, השכר והתשלום עבור המעשה הם בתורת חסד ומתנה גרידא, שהרי להשי"ת אין נפקא מינה במעשיו של האדם ('בית הלוי', שמות לד, ו). **יח. וחסד.** מובא בסידור הגר"א (דף 248) באמצע נשמת - "עד הנה עזרנו רחמין ולא עזבונו חסדיך. ואל תטשנו ה' אלקינו לנצח". ופירש שם הגר"א (ב"אבני אליהו) - כלומר מה שאתה עד הנה עזרנו, הוא רחמין, ואל למעננו. ומה שאתה לא עזבונו, הוא חסדיך. ולכן אנו בטוחים שאל תטשנו ה' אלקינו לנצח. כי אם היה בשבילנו היינו מתייראים שמא יגרום החטא. אבל כאשר למען חסדיך אין אנו מתייראים כלל. כי חסדיך המה קיימים תמיד. (משלי כ"ה פ' ט"ו).

ביאורים

מתנת חנם מרוב חסדו וטובו. ¹⁴³. **לְכָל עֲנִינֵי יֵשׁ גָּבֹול וְקִין.** כלומר, כל עניני האדם לטוב ולרע הם במדה קצובה מראש, כמה ועד מתי יהיו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

ומה שגזר הקדוש-ברוך-הוא שיהיה לו מעט, אין אדם יכול להרבות, או למעט הרבוי. ומה שגזר¹⁴⁴ לאחר, אין שום אדם יכול להקדים, ולא לאחר מה שגזר להקדים, אך הכל הוא בגזרת העליון וברצונו.

החמישית - שידע, שהבורא יתברך רואה את¹⁴⁵ לבו, אם בטחוננו בו בטחון שלם בלא מרמה, כי עבד המשרת לאדון בשר-ודם, יכול העבד¹⁴⁶ לגנוב לב אדונו, שיהיה האדון סובר שהעבד אוהבו בכל לב אף-על-פי שהוא שונאו, והאדון יעשה לו טובה¹⁴⁷ בחזקת שהוא אוהבו; וכל זה לא יתכן בבורא יתברך, כי הוא יודע¹⁴⁸ יצר הלב והמחשבה שבו, והוא יודע¹⁴⁹ עליונות ותחתונות, אמונתו וכפירתו, לכן אין לילך לפניו ברמאות.

ביאורים

144. לאחר. שייגע אל האדם או שיפסק ממנו בזמן מאוחר יותר. 145. לבו. מחשבות לבו. 146. לגנוב לב אדונו. להעלים מלב אדונו שלא ידע מחשבותיו. 147. בחזקת. שסבור הוא שעבדו אוהבו באמת. 148. יצר הלב והמחשבה שבו. מכיר את רצון היצר שבלב האדם ואת אמיתות מחשבתו. 149. עליונות ותחתונות. הנעשה בעולמות העליונים והתחתונים. 150. אמונתו וכפירתו. מידת אמונתו של האדם, או כפירתו.

יט. עשה רצונו וכו'.
ביאר היעב"ץ, מדוע
אמר התנא עשה
'רצונו' ולא אמר
עשה 'מצותו'? משום
שהזהר מביאות
אסורות וממאכלות
אסורות וכדומה ואינו
מתקדש במותר לו,
אמנם עושה הוא את
מצות בוראו, אבל מכל
מקום עדיין הוא אינו
עושה את רצונו, וכפי

הַשְׁמִיטָה - ¹⁵¹שִׁיקָח אֶל לְבוֹ לְקַיֵּם
¹⁵²מִזֶּה שְׁצֻהוֹ וּלְהַמְנִיעַ
מִכָּל מַה שֶׁהִזְהִירוֹ ¹⁵³שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת,
כַּאֲשֶׁר הוּא חָפֵץ שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה
יַעֲשֶׂה לוֹ הַדָּבָר שֶׁהוּא ¹⁵⁴בוֹטֵחַ בּוֹ,
כְּדָבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ: ¹⁵⁵עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ
¹⁵⁶כְּרִצּוֹנְךָ, ¹⁵⁷כְּדִי שִׁיעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ
¹⁵⁸כְּרִצּוֹנוֹ; ¹⁵⁹כִּטְל רְצוֹנְךָ ¹⁶⁰מִפְּנֵי

שפירש הרמב"ן (ויקרא יט, ב) על הפסוק 'קדושים תהיו', שיכול אדם לקיים את המצוות כולן ועדיין יהיה נבל ברשות התורה. אבל המשבר את תאוותו כפי יכולתו, הרי אדם זה ממלא את רצון בוראו, ועל כן אמר התנא עשה 'רצונו' ולא אמר 'קיים מצוותו'.

החיד"א (פתח עינים, אהבת דוד דרוש ה' לשבת זכור) פירש, שהנה האדם הוא עבד לה' יתברך, ויתבונן האדם בדעתו איך היה רוצה שיקיימו משרתיו את רצונו בזריות ובשלמות בלב שלם ובסבר פנים יפות, אף בלא שביקש מהם,

ביאורים

151. שיקח אל לבו. שיקבל על עצמו. 152. מה שצוהו. לעשות - הם מצוות עשה. 153. שלא לעשות. הם מצוות לא תעשה. 154. בוטח בו. את הדבר שעליו הוא מקוה ובוטח בה' שימלא משאלתו. 155. עשה רצונו. של הקדוש ברוך הוא. 156. כרצונך. קיים את מצוות ה' ברצון ובלב שלם, כמו שהנך ממלא את רצון עצמך (ע"פ רבינו יונה ורע"ב). 157. כדי שיעשה רצונך. כדי שה' יתברך ימלא את בקשותיך ומשאלותיך. 158. כרצונו. כפי רצונו, שרצונו תמיד להיטיב עם ברואיו (רבינו יונה), ויתן לך בעין יפה (רע"ב). 159. כטל רצונך. אם חמדה נפשך לעשות דבר שהוא נגד רצון הקדוש ברוך הוא חלילה, בטל את רצונך והנח את מאוויוך. 160. מפני רצונו. על מנת לקיים את רצון ה'.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עינים

אלא כל מה שיודעים שכן הוא רצונו יעשו כן בלב שלם. מזה יעשה האדם קל וחומר בנפשו, כמה צריך הוא שיעשה את רצון הבורא יתברך בשלמות בזריזות ובלב שלם. וזהו שאמר התנא, עשה רצונו יתברך בלב שלם כפי שברצונך שיעשו משרתיך את רצונך בלב שלם.

רְצונו¹⁶¹ כְּדִי שִׁכְחֵל¹⁶² רְצוֹן אֲחֵרִים¹⁶³ מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ (אבות פ"ב מ"ד). אֲבָל¹⁶⁴ מִי שְׂבוּטָח בְּשֵׁם יִתְעַלֶּה וְאִינוּ מְקַיֵּם מַה שִּׁצְוָהוּ, כְּמָה הוּא¹⁶⁵ שׁוּטָה וְכִסִּיל! וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "מַה תִּקְנֹת חֲנָף כִּי יִבְצָע, כִּי יִשָּׁל אֱלֹהֵי נַפְשׁוֹ.¹⁶⁶ הִצְעַקְתָּ וְשָׁמַע אֵל, כִּי תִבּוֹא עָלָיו צָרָה" (איוב כו, ח ט). וְאֹמַר: "הִנֵּנִי רָצִחַ וְנִאֲפָה וְהִשְׁבַּע לִשְׁקֹר וְקִטַּר לִבְעַל, וְחִלְךָ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעַתָּם,¹⁶⁷ וּבִאֲתָם וְעִמְדָתָם לִפְנֵי כְּבֹד הָזֶה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו" (ירמיה ז, ט-י); וְאֹמַר: "הַמַּעֲרַת פְּרִיצִים הִיא

בִּיאורִים

161. כְּדִי שִׁכְחֵל. כדי שה' יתברך יפר. 162. רְצוֹן אֲחֵרִים. החושבים להרע לך. 163. מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. להינצל מהם. 164. מִי שְׂבוּטָח בַּה'. שימלא כל משאלות לבו בעוד שהוא ממרה רצונו. 165. שׁוּטָה וְכִסִּיל. בחושבו שהקב"ה אינו יודע מעשיו. 166. מַה תִּקְנֹת וְגו'. למה אהיה רשע וגזלן, כי מה יהיה תקות רשע (-המחניף ליצור לעשות פתויו) אשר יגזול אנשים, הרי סופו הוא שיסיר וישליך ה' את נפשו מעליו. 167. הִצְעַקְתָּ וְגו'. האם האל ישמע את תפלתו כאשר תבוא עליו צרה - הרי שלא מועיל לרשע מה שהוא בוטח על ה' ומתפלל אליו (רש"י). 168. וּבִאֲתָם וְעִמְדָתָם. האם סבורים אתם כי על ידי זה שהנכם באים לבית המקדש להתפלל תנצלו מהעונש המגיע לכם עבור כל תועבותיכם. (רד"ק). 169. הַמַּעֲרַת פְּרִיצִים. האם בית המקדש הינו מערה של פושעים, המשמשת להם מפלט ומחבוא אחרי שעשו את פשעיהם (שם).

הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו
בְּעֵינֵיכֶם" (שם פסוק יא).

הַשְּׁבִיעִית - שִׁידֵע, בִּי הַבּוֹרָא

בְּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת

הָאָדָם ¹⁷⁰ לְמַלְאכּוֹת רַבּוֹת, וּבָרָא לוֹ
מְזוֹנוֹ ¹⁷¹ עַל-יְדֵי מַרְחַ גְּדוֹל וְעִבְדוּתָהּ.
¹⁷² וְאִם הָיוּ כָּל הָעֲנִינִים וְהַמְּזוֹנוֹת

כ. ואם היו וכו'.
לכאורה יש לעיין במה
שכתב רבינו טעמים
מדוע נגזר על האדם
לעבוד קשה לפרנסתו,
והלא הטעם מפורש
בתורתנו הקדושה
שכיון שחטא אדם
הראשון באכילה
מעץ הדעת נגזר עליו
'בזעת אפך תאכל
לחם' (בראשית ג,
ט) [וכדברי ה'מסילת

ישרים' (פכ"א): "וכבר היה האדם יכול להיות יושב ובטל והגזרה (-)ההקצבה
שנקצבה לו מראש-השנה) היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס (-)העונש על
חטא-אדם-הראשון) לכל בני-אדם: "בזעת אפך תאכל לחם" (בראשית ג, ט),
אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך
העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי, אשר אין להמלט ממנו".
וצריך לומר, שברור לרבינו שאף שודאי גזרה היא, מכל מקום גזרה כל כך
מהותית צריך שיתדרו ושיתיישב היטב בהנהגת העולם הזה - שאליו הוציא
הקב"ה את אדם הראשון מגן עדן לאחר חטאו, [ובפרט שידוע שעונשי הקב"ה
אינם נקמה ח"ו, ובודאי שיש בזה תיקון וצורך לאדם], וזהו שביאר שגזרת
העמל לצורך הפרנסה יש בכך סיוע לאדם בכמה אופנים.

ביאורים

170. לְמַלְאכּוֹת רַבּוֹת. להרבה סוגי עבודות עד שיגיע להשיג את חפציו וצרכיו.
171. עַל יְדֵי מַרְחַ. כנאמר (בראשית ג, ט) "בזעת אפך תאכל לחם", כלומר,
לאחר שתטרח בו הרבה, עד שתרח זיעה מפניך מתוך קושי המלאכה, אז תאכל
את לחמך (רש"י, ר"א"ם וגו'א). 172. וְאִם הָיוּ וכו'. מביא שלשה טעמים מדוע
פרנסת האדם באה על-ידי עמל וטורח גדול.

ארחות שער השמחה צדיקים עינים

וְהַכְנִידִים מוֹכְנִים לְאָדָם בְּלֹא טָרַח, אֲזַי
לֹא הָיוּ כְּמֹה מַצּוֹת, כְּגֹן¹⁷³ הַצִּדְקָה,
¹⁷⁴הַגּוֹלָה, הַגְּנֵבָה וְהַחֲמָדָה, וְרִבּוֹת
מַצּוֹת כְּאַלֶּה. גַּם¹⁷⁵ לֹא הָיָה אָדָם
בוֹטֵחַ בְּאַלֶּהִים. וְעַל זֶה גָּנּוּ הַזִּקְיָהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה¹⁷⁶ (כא) סֵפֶר הַרְפּוּאוֹת

ה'בית הלוי' (ליקוטי
מאמרים, מכת"י)
ביאר, כי בגזירת
"בזיעת אפך תאכל
לחם", יש שני ענינים.
א. שנענש שיהיה יגע
להשיג צרכיו וזהו בגדר
עונש. ב. אחר שאכל
מעץ הדעת נתוסף לו
נטיה אל הרע והתאוה,

ואם היה כמקדם (שכל הצטרותו היו מזומנים לו ללא שום יגיעה), היה פנוי
רק להחטא וכמאמרם ש"בטלה מביאה לידי זימה", ועל כן נגזר עליו היגיעה על
דרך אמרם "פה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון", ועל
כן מוכרח האדם לאיזה אומנות בעסק ויגיעה.

כא. ספר הרפואות. מהו המקור לספר זה ומי חברו? מצאנו בזה כמה שיטות:
א. התשב"ץ (סי' תמה) כתב שנכתב על ידי אחד מבני נח מפי מלאך שלקחו
לגן עדן ולמדו את כל הרפואות שבעולם, כדי שלא יוזקו מהמזיקים והשדים
ור"ח רע שהיה בתיבה. ב. באוצר המדרשים (ערך ת') הביא, שנמסר לנח על ידי
המלאך רפאל אחר המבול. ג. הילקוט הראובני (בראשית דף נג.) כתב, שכשהיה
אדם הראשון בגן עדן למדו וכתב לו מלאך ספר זה. ד. רבינו בחיי (שמות טו,

ביאורים

173. הצדקה. מאחר והיה לכולם פרנסתם בנקל ממילא לא היו עניים, ואף
אם ימצא נני, מכל מקום קיום מצוה זו תהיה ללא שום קושי ונסיון, ושכרו
יהיה מועט, שהרי לפום צערא אגרא. **174. הגולה והגנבה והחמדה.** בכת"י
הגירסא: והגולה והגנבה והחמדה שיתרחק מהן, שאם היה לו כל צרכו בלא
טורח, היאך יתאוה לגנוב ולגזול? [אמנם כיון שאדם נברא על מנת לטרוח
בפרנסתו, ממילא] וכשהוא טורח [ואף על פי כן מתרחק מהגול והגנבה]
ומרחיק אותו, [שאינו חומד את שאינו שלו, בזה הוא מראה ש]הוא בוטח
באלהים [שיספק לו כל צרכיו]. **175. לא היה אדם בוטח באלהים.** מאחר ויש
לו הכל מוכן ומזומן לפניו. **176. ספר הרפואות.** "ספר הרפואות" היה ספר

(ברכות י, ב), כְּרִי שִׁיבְמַח הַחֹלֶה
בְּאַלְהִים יִתְעַלֶּה ^(כב) וְלֹא בְּרִפּוּאוֹת. גַּם
אִם הָיָה אָדָם בְּטֵל מִמְּלָאכָה וְלֹא הָיָה
טוֹרֵף אַחֵר מְזוֹנֹתָיו, ¹⁷⁷ הָיָה בּוֹעֵט
וְרוֹדֵף אַחֵר הָעֵבְרוֹת, בְּרִכְתֵּיב:

כה) כתב שה' גילה
רפואות אלו למשה
רבנו כדי לנסות את
ישראל - אם ישמרו
בלבם את ההכרה
שכל הרפואה מאת ה'
היא, וימשיכו להתפלל
אליו, או שיבואו

לסמוך לגמרי על ספר הרפואות ולא יתפללו; חזקיהו גזר את ספר הרפואות
כשהבחין שעם ישראל נכשלים בזה (עי' גם רמב"ן ויקרא כו, יא). ה. הרשב"א
(שו"ת, ח"א סוס"י תיג) כתב, ששלמה המלך חברו בחכמתו. וכן הביא התו"ט
(פסחים פ"ד מ"ט) בשם הרמב"ן.

כב. ולא ברפואות. המהרש"א (גיטין סח: ח"א ד"ה לדמא) הקשה, מדוע
הוזכרו בגמרא בגיטין (שם) ובעבודה זרה (כח-כט). ענייני רפואות, והרי מבואר
בברכות (י: שחזקיהו גזר ספר הרפואות בשביל שייבקשו רחמים, ושיבחוהו
חכמים על כך?

וכתב ליישב, שבדאי ניתן רשות לרפואות ולידע רפואות כל החלאים, אלא
שאין ראוי לגלות כולם לכל אדם משום אנשים שאינם מהוגנים שלא יבטחו
בה' אלא ברפואות. וכשם שהותר לכתוב את הגמרא משום עת לעשות לה'
הפרו תורתך, כך הותר להם לכתוב את הרפואות ולגלותם לרבים כיון שאי
אפשר לזכרם בעל פה ופן ישתכחו מכל אדם. [ועוד] ומתוך שכתבום חכמים
נראה שאין התלמוד חסר מכל החכמות, שלכל חולי תמצא בו רפואה שלימה
ואמיתית למבינים לשונם, ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד שהיו חסרים
מחכמת הרפואה.

ובגרש ירחים (גיטין ע. בתוס' ד"ה רב) תירץ, שהרפואות שבספר הרפואות

ביאורים

של הוראות על התכונות הרפואיות של כל הצמחים והעשבים (עיין רבנו בחיי
שמות טו, כה). החולים היו סומכים על תרופות אלו, ולא היו מתפללים אל
ה' שירפאם מחליים. חזקיהו גזר את ספר הרפואות כדי שיפנו אל ה' במקום
לסמוך על הספר (רש"י ברכות י: ובפסחים נו, א). ¹⁷⁷. היה בּוֹעֵט. במצוות ה'.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

178" וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֵט" (דברים לב, טו). וַאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְכַרְכָּה: 179" יָפָה תִּלְמוּד-תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ-אֶרֶץ, 180" שִׁיגִיעַת שְׁנִיָּהם 181 מְשַׁכַּח עֲוֹן" (אבות פ"ב מ"ב).

אך עֵתָה מָסַר הַשֵּׁם יִתְעַלָּה שְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת פִּיד הָאָדָם: הָאֲחֵת - 182 עֲבוֹדָתוֹ, וְהַשְּׁנִיָּה -

היו בדוקות ושוות לכל נפש וקולעות אל השערה, אבל הרפואות שהוזכרו בגמרא אינן שוות לכל נפש, שיש שינוי טבע בין בני האדם לענין שיתקבלו הרפואות בגופם, וכיון שאינן בדוקות צריך רחמי שמים שיועילו, ואם כן אין לחשוש שימנעו מלבקש רחמים.

ובפרדס יוסף (פרשת בחוקותי, אות יא, עמ' 178)

שלה) כתב ליישב, שדווקא בימי חזקיהו שהיה כח התורה גדול, היה אפשר לגנוז את ספר הרפואות.

ביאורים

178. וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֵט. מרוב שפע המאכלים והתענוגים [שנתן ה' לישראל בארץ ישראל] השמין עם ישראל המכונה בשם "ישראל", וזה גרס להם לשכוח את ה' ולבעוט בתורתו ובמצותיו - שלא לקיים. 179. יָפָה תִּלְמוּד-תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ. טוב והגון הוא שהאדם העוסק בתורה יעסוק גם במלאכה או בסחורה לצורך פרנסתו. 180. שִׁיגִיעַת שְׁנִיָּהם. לפי שיגיעת האדם בשניהם [-בתורה ובמלאכה]. 181. מְשַׁכַּח עֲוֹן. מסירה ומבטלת את כחו של היצר הרע הגורר את האדם לעשות עבירות, לפי שהגיעה בתורה מתשת כחו של האדם כמו שאמרו בסנהדרין (כו: למה נקרא (-התורה) שמה 'תושיה' (ישעיה כח, כט) שמתשת כחו של אדם (רע"ב), וכן המלאכה מפרכת ומשברת את הגוף, וכשהיה האדם תשוש לא יהרהר בעבירה [כי בכל עת אשר לא יהיה דשן ושמך, לא יערב לו לעשות עבירות, כענין שנאמר (דברים לב, טו) 'וישמך ישראל ויבעט'], ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו (רבינו יונה ורע"ב). 182. עֲבוֹדָתוֹ. של

¹⁸³עבודת התורה. וצריך האדם להיות ¹⁸⁴ממצע בין שתי העבודות, וליחד שעות מיוחדות לעבודת התורה ולעבודת העולם הזה. וצריך שתתחזק, ¹⁸⁵שתעשה עבודת שתיהן לעולם לטוב לך לאחרייתך, ולא תהיה האחת ¹⁸⁶הפסד לחברתה, כמו שנאמר: ¹⁸⁷"אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה, אז טוב לו" (ירמיה כב, טו); ואומר: ¹⁸⁸"טוב אשר תאחז בזה, וגם מזה אל תנח את ידך" (קהלת ז, יח).

ביאורים

האדם, שטורח במלאכתו לצורך פרנסתו ולשאר צרכיו. ¹⁸³עבודת התורה. עבודת ה' שהתורה מטילה על האדם. ¹⁸⁴ממצע. שיעשה את שניהם בכמות הראויה ובאיזון הנכון. [אבל אין לפרש שעליו לעסוק באותה המדה בעבודתו ובעבודת התורה, שהרי שינוי 'עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי', וכתב המסילת ישרים (פכ"א): אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון וכו', אלא הדרך האמיתי הוא דרכם של החסידים הראשונים - עושים תורתך עיקר ומלאכתך טפלה, וזה וזה נתקיים בידם, כי כיון שעשה אדם קצת מלאכה, משם ואילך אין לו אלא לבטוח בקונו וכו']. ¹⁸⁵שתעשה עבודת שתיהן לעולם. כמו שאמרו במסכת אבות (פ"ב מ"ב) וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון. ¹⁸⁶הפסד לחברתה. שהעסק בתורה ובמלאכה צריך שיהיה באופן שאחד לא יפריע לשני. ¹⁸⁷אביך וגו'. פסוק זה נאמר ליהויקים: 'אביך' - יאשיהו המלך, 'הלא אכל ושתה' - התעסק לפרנסתו, 'עשה משפט וצדקה' - הוא עסק התורה, 'אז טוב לו' - לכן ה' ברך אותו והיטיב עמו. ¹⁸⁸בזה. שתעשה עיקר השתדלותך לקנות שלמות נצחי, 'וגם מזה' - מהשתדלות בחיי שעה, 'אל תנח את ידך' - מכל וכל, 'כי ירא אלהים' - השומר כוונתו, 'יצא את כולם' - יכנס בשלום ויצא בשלום משני מיני ההשתדלות, וישיג את המכוון. (ספורנו).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

וְצָרִיךְ שִׁיבְמַח בְּשֵׁם יִתְבָּרֵךְ

¹⁸⁹ **שִׁיבְמַח בְּשֵׁם יִתְבָּרֵךְ בְּעֶסְקִי,**

¹⁹⁰ **וְלֹא יִבְמַח עַל (בֵּן) מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקִי,**

אֶךְ יִחְשַׁב אֲשֶׁר מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקִי

¹⁹¹ **הֵם דֶּרֶךְ לְפִרְנֶסְתּוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם**

יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ אֲדָם הַבּוֹקֵעַ עֲצִים

כֵּן. מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקִי. כתב ה'בית הלוי': "וגם כשעסק באיזה עסק והצליח, יבין כי לא הסיבה גרמה לו הרווח רק להיפוך, הרווח ההוא שנגזר עליו גרמה לו שידמין לו הסיבה שממנה יצאה המסובב הנרצה לו יתברך".

ביאור דבריו, כי הנה בכל דבר בעולם יש סיבה ומסובב, כלומר ישנה הסיבה הגורמת את הדבר, וקיימת התוצאה [-המסובב] הנולדת מן הסיבה. באבחנה המדויקת מהי הסיבה ומהו המסובב שוררת מבוכה רבה, ורבים הם הטועים. למשל, אם אדם השקיע כספו בעסק מסוים והרויח על ידי זה רווח גדול, אומר השכל האנושי, שההשקעה הייתה הסיבה שממנה נהיה הרווח הגדול. אליבא דאמת זוהי טעות גדולה. לא ההשקעה הביאה את הרווח, אלא מן השמים נגזר עליו שירוויח, ואחר שגזרו כך מן השמים סובבו את מהלך העניינים בעולם הזה שיבוא אדם זה וישקיע את כספו בעסק מוצלח. נמצא אם כן שהמציאות היא ההיפך ממה שבני אדם רגילים לחשוב, לא העסק היא הסיבה והרווח הוא המסובב [-התוצאה], אלא הרווח שנקבע מן השמים הוא הסיבה והעסק הוא המסובב.

ממשיך ה'בית הלוי' לבאר על פי זה את הנאמר במדרש (בראשית רבה פ"ט א') אצל יוסף וחלום פרעה: "ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם, (בראשית מא, א), הדא הוא דכתיב (איוב כח) 'קץ שם לחושך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יהיה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ - חלם פרעה חלום'. רצו בזה לשלול שלא יאמר כי חלומו של פרעה גרם ליוסף היציאה מבית האסורים, רק היציאה

ביאורים

¹⁸⁹. **שִׁיבְמַח בְּעֶסְקִי.** שה' יצליח אותו להשיג פרנסתו באמצעות מלאכתו ועסקיו. ¹⁹⁰. **וְלֹא יִבְמַח עַל מְלֹאכְתּוֹ וְעֶסְקִי.** שבנוחם להעשירו. ¹⁹¹. **הֵם דֶּרֶךְ.** אמצעי להשגת פרנסתו מאת ה'.

של יוסף שהגיע זמנה גרמה שיחלום פרעה חלומו.

וכן לא נאמר כי הכתונת פסים שעשה יעקב אבינו ליוסף יתר על אחיו גרמה הגלות לאבותינו, כי היתה גזירה קדומה לזה בברית בין הבתרים, רק גזירת הגלות סיבבה שהיה הסיבה הלזו של הכתונת שעל ידה נתגלגל הגלות, ואם לא היה עושה לו הכתונת פסים היה נתקיים הגזירה על ידי סיבה אחרת, וכן בכל דבר

המסובב הנרצה לו יתברך גורם שיזדמן להאדם הסיבה. עכ"ד.

ביאורים

192. **ימציא לו פרנסתו בענין אחר.** מאחר ונגזר לו משמים פרנסה, הרי היא תגיע אליו בכל אופן, אם לא על ידי מלאכה זו, תבוא על ידי אמצעי אחר, והרבה שלוחים למקום לעשות לאדם את הנגזר עליו. 193. **ביר האל הם.** והוא הקובע מה יהיו מעשיו ומלאכתו של האדם, והאם יצליח בזה או לא, והאדם אינו פועל דבר. וכתב ה'חפץ חיים', כי מה שאנו רואים שהפקח מצליח בעסקיו ולהיפך הטיפש אינו מצליח ונשאר עני, וחושבים אנו שהודות לכשרונותיו מצליח, ומסכן זה האיש שאין לו כשרונות, אין זו ההשקפה הנכונה. אלא, קודם ביאת האדם לעולם מכריזים למעלה פלוני יהיה עשיר ואלמוני יהיה עני (נדה טז:), ואותו שנגזר עליו להיות עני חנן אותו הקב"ה במעט כשרונות, היינו שלא בגלל שהוא טיפש הוא לא מצליח, אלא להפך, בגלל שנגזר עליו לא להצליח - הרי

בְּנִרְזֹן, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִרְזֹן חוֹתֶךָ
הָעֵינִי, אֵין הִכַּח בָּא מִן הַבְּרָזֶל, אֶלָּא
מִן הָאִישׁ הַבּוֹקֵעַ בְּבְרָזֶל לַחֲתוֹךְ בּוֹ
הָעֵינִי. וְאָדָם שֵׁיִשׁ לוֹ מְלֹאכָה אוֹ אֵיזָה
עֵסֶק שִׁיחֶיהָ, שֶׁמִּפְרָנָם בּוֹ בְּנֵי-בֵיתוֹ,
לֹא יִחְשַׁב: לְדֹלֵי הַמְּלֹאכָה הַהִיא הִיא
הוֹלֶךְ לְאַבְדּוֹן, אֵדָּךְ יִבְטַח בְּבוֹרָא
יִתְעַלֶּה, וְיִחְשַׁב: אִם לֹא הָיָה לוֹ עֵנִין
זֶה הָעֵסֶק שֶׁעוֹסֵק בּוֹ, הַבוֹרָא יִתְפַּרֵּךְ
יִמְצִיא לוֹ פְּרִנְסָתוֹ בְּעֵנִין אֲחֵר, כִּי
כָּל מַעֲשֵׂה יָדָיו וְצַרְכָּיו¹⁹³ בְּיַד הָאֵל

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הם, וְהִרְבֵּה שְׁלוֹחִים לְמָקוֹם, כְּמוֹ
 שְׁאֵמֵר הַכְּתוּב: ¹⁹⁴כִּי אֵין לָהּ
 מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בָּרַב אוֹ כְּמַעַט
 (שְׁמוּאֵל א יד, ז), וְאֹמֵר: כִּי הוּא הַנִּתֵּן
 לָךְ ¹⁹⁵כַּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל" (דברים ת, יח), וְאֹמֵר: ¹⁹⁶"לֹא כָחִיל
 וְלֹא כֹכַח, כִּי אִם בְּרוּחִי, אָמַר ה' צְבָאוֹת" (זכריה ד, ו).

וְכֵן הָאָדָם אֲשֶׁר כָּל חַיּוֹתָיו וְצָרְכָיו תְּלוּיִים בְּאָדָם אֶחָד,
 לֹא יֵשִׁים בְּטַחוּנוֹ פְּלִפּוֹ עַל הָאָדָם הַהוּא, אֶךְ יֵשִׁים
 שְׂרָשׁ בְּטַחוּנוֹ מֵעַמֶּק חֶלֶב ¹⁹⁷בְּבוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ; ¹⁹⁸(כד) וְאֵין דִּי

ביאורים

הוא טיפוס, והרבה דרכים למקום. ¹⁹⁴. כי אין וגו'. אין לה' מניעה מלהושיע הן ברב עם הן במעט. (מצודת דוד). ¹⁹⁵. כח לעשות חיל. אונקלוס תרגם: "ארי הוא ירב לך עצה למקני נכסין", פירוש, כי הוא הנותן לך עצה לקנות נכסים. ¹⁹⁶. לא כחיל וגו'. רש"י פירש, לא כחיל ולא ככח שבכם תעשו את בנין ביתי, אלא אני אתן את רוחי על דריוש ויניח לכם (ס"א: ויצוה לכם) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם. עכ"ל. ובמצודת דוד פירש, ה' אומר על מלך המשיח: ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה, אבל ימשול בהם מבלי טורח מלחמה כי אם ברצונו, כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו וסורים למשמעתו. ¹⁹⁷. בבורא יתברך. כי הרי 'ה' מוריש ומעשיר" (שמואל-א' ב, ז), 'ה' רועי לא אחסר" (תהלים כג, א), 'השלך על ה' יתברך והוא יכלכלך, לא יתן לעולם מוט לצדיק" (תהלים נה, כג), ויזכור כי ארבעים שנה הלכו אבותינו במדבר לא חסרו דבר. ¹⁹⁸. אין דִּי שִׁיאמר מה כך ולבו כל עמו. כי מגדר הבטחון המעולה שיהיה לו הבטחון לא רק בידים

ענין אמונה ובטחון (עיין בזה בסמוך) כתב: "נקל לשגר בפיו ובשפתיו את הבטחון, שהוא להלכה ולא למעשה, רק כמתענג על דמיונות מזהירים ומשמחים, ומרוב הימים הוא מטעה את עצמו ומטעה את אחרים כי אמנם עלה על בני גילו במדת הבטחון, ולאמיתת הדבר משמש במדה זו להטבת חלומות נעימים על העתיד הכמוס". "ואמנם בזאת יבחן אם פיו ולבו שוין, האם בוטח הוא באמת או אך למד לשונו לצפצף

מה שיאמר כִּךְ וְלִבּוֹ כָּל עֲמוֹ, אֵלֶּה יִתֵּן שִׁבְחָה וְהוֹדָיָה לַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ עַל זֶה¹⁹⁹ אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֶסְדּוֹ מֵאֲתָו. וְקַח בְּיָדְךָ מִשָּׁל נָאָה עַל עַנְיָן זֶה, וְהוּא כְּמוֹ מֵאָה עֲוִירִים הַחֹלְקִים זֶה אַחֵר זֶה, וְכָל אֶחָד שֵׁם יְדוֹ עַל כְּתָף חֶבְרוֹ, וּבְרָאשׁ כָּלֵם יֵשׁ אִישׁ הָרוּאָה, וְהוּא מְנַהֵג פָּלֵם אַחֲרָיו. הִנֵּה כָּל אֶחָד יוֹדֵעַ, אֶף-עַל-פִּי שְׁשָׁם יְדוֹ עַל כְּתָף חֶבְרוֹ וְהוּא מְנַהֵגוֹ, שְׂאִין זֹאת הַחֲנֻקָּה כָּאֵה מִכָּחוֹ, אִךְ כָּלֵם נִמְשָׁכִים אַחֵר הָאִישׁ הָרוּאָה

'בטחון' 'בטחון' ובלבו לא קוננה, כאשר נפגש במקרה הדורש בטחון, ואשר בשעה זו תפקידו של הבטחון לנהלו, להחלימו ולרפאותו, האם בשעה הקשה הלזו פנה אל הבטחון ויבטח בו, או דוקא בשעה זו לא פנה אליו, ופנה אל רהבים ושטי כזב, אל אמצעים מגונים ותחבולות שוא".

ביאורים

במיעוט המלאכה ולבו מלא רצונות, שזה אינו בוטח בלב, ועיקר הבטחון תלוי בלב, כמאמר הכתוב 'בו בטח לבי', ועל כן צריך שגם לבו ורצונו יהיו שקטים ושלוים ולא יהיה לו שום רצון בלבו. (בית הלוי).¹⁹⁹ אשר לא עזב חסדו. ושלח אדם זה שיפרנסנו. ועל ידי שירגיל עצמו בשבח ובהודיה לבורא, גביר גם את אמונתו בלבו שה' מכלכל אותו על ידי שליח זה (עלי אורח).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הֲרֵאשׁוֹן, וְאִם יִהְיֶה נִשְׁמַט מֵהֶם, יִכְשְׁלוּ כָּלֶם וַיִּפְּלוּ. זֶה יָשִׁים הָאָדָם אֶל לְבוֹ, וַיִּחַשֵׁב שְׁחֶקְדֹּשׁ-כְּרוּךְ-הוּא חֲמֻנְהִיג, וּכְלָנוּ כְּעֹזְרִים, וְכָל אֶחָד מִמֶּנּוּ מִסְתַּיֵּעַ וְנִעָזֵר בְּעֹזֵר חֲבֵרוֹ, (כה) אֵךְ אֵין בַּח בְּחֶבְרֹ לִילִי חֲמֻנְהִיג הָעֲלִיזֹן הַנוֹתֵן כָּל דְּרָכָיו יִשְׂרָיִם וְאֵין לְחֶרֶחַר אַחֲרָיו. וּכְמוֹ שֶׁחֲמַתְפָּרְנִם לֹא יִחַשֵׁב אֶלָּא בְּהֶקְדֹּשׁ-כְּרוּךְ-הוּא, כֶּךָ ²⁰⁰חֲמַפְרָנִם לֹא יִתְנַאֵה שֶׁהוּא מִפְרָנִם, אֵךְ הוּא כְּעֹזֵר חֲמֻנְהִיג עֹזֵר חֲבֵרוֹ בְּעֹזֶרֶת חֲמֻנְהִיג הֲרֵאשׁוֹן שֶׁהוּא הָרוּאָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: ²⁰¹"וְהוֹלֵכְתִּי

כה. אך אין כח בחברו לולי חמנהיג העליון. כתב ה'בית הלוי' (ליקוטי מאמרים, מכת"י): "וגם זאת ישים האדם אל לבו, כי השם בטחונו בבשר ודם מלבד שאינו מועיל, כמאמר הכתוב 'אל תבטחו בנדיבים בנן אדם שאין לו תשועה', ובישיעה (ב) 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא', עוד זאת הרי קם ליה בארור וכמאמר הכתוב (ירמיה יז) 'ארור הגבר אשר יבטח באדם, ומה מאוד גדלה הסיכלות והאיך יוכשר

בעיני עצמו לקבל עליו לטותא (-קללה) מפי נביא אשר היזקו ודאי וברור בשביל בטחונו של בשר ודם שהוא הבל ובודאי לא יועיל לו מאומה. ונמצא מפסיד בשתים, אשר בעולם הזה לא ישיג מבוקשו וכמאמר הכתוב (איוב יא) 'ועיני רשעים תכלינה ומונס אבד מנהם ותקותם מפח נפש', וגם יענש בעולם הבא על העבירה שעשה, ונמצא הרע לנפשו בשני העולמות בשביל דבר רוח ובלתי מועיל".

ביאורים

200. המפרנס. את זולתו התלוי בו. 201. והולכתי עורים וגו'. ה' יוליך את

עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ, בְּנִתִּיכוֹת לֹא יָדְעוּ אֲדָרִיכֶם,
²⁰²אֲשִׁים מִחֶשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר, וּמַעֲקָשִׁים לְמִישׁוֹר"
 (ישעיה מכ, טז), וְאוֹמֵר: ²⁰³"וְהַעֲוִרִים הַבִּיטוּ לְרֵאוֹת" (שם
 פסוק יח), וְאוֹמֵר: ²⁰⁴"מִי עוֹר כִּי אִם עֶבְדִּי, וְחֶרֶשׁ כְּמִלְאָכִי
 אֲשַׁלַּח, מִי עוֹר כְּמִשְׁלָם, וְעוֹר כְּעֶבֶד ה'" (שם פסוק יט).

וְהִנֵּה כָּל הַדְּבָרִים שְׂבוּמָתִים בּוֹ בְּהִקְדָּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא,
 הֵם ²⁰⁵שְׂבוּמָה חֲלָקִים: הָאֶחָד - עֲנִין גּוֹף הָאֶדָם
 בְּלִבָּד. הַשֵּׁנִי - עֲנִין פְּרָנְסָתוֹ. הַשְּׁלִישִׁי - ²⁰⁶עֲנִין אִשְׁתּוֹ.

ביאורים

נדחי ישראל - שהם כעורים - בדרך שאינם מכירים, בדרכים שלא ידעו עליהן
 מקודם. ²⁰² **אֲשִׁים וְגו'.** ה' אייר להם את המקומות שהיו חשוכים, ויסלק
 את המכשולים בדרכם והיא תהיה סלולה וישרה. ²⁰³ **וְהַעֲוִרִים הַבִּיטוּ**
לְרֵאוֹת. אלה מישראל שאינם רוצים לראות את השגחת ה' בעולמו, הביטו
 לראות את הטובות והניסים שה' עשה לישראל בעבר ותדעו שגם בעתיד ה'
 יעשה כן לישראל. (מפרשים). [ב'עלי אורח' ביאר: 'והעורים הביטו לראות'
 - באמצעות המוביל הראשון (-הקב"ה) שהוא הוואה]. ²⁰⁴ **מִי עוֹר וְגו'.**
 ישעיהו מוסיף לדבריו שמה שאמר שישאל עורים וחרשים זה כולל גם את
 הצדיקים שביניהם. כלומר, גם עובדי ה' הם כעורים, וגם המושלם במידותיו,
 גם החכמים שה' שלחם ללמד את העם הם כחרשים (-כחש לא ישמע מעשי
 בני העם להזהירם על הדבר), וזאת משום שלא התאמצו ללמד את ישראל
 תורה וחכמה ולפקוח את עיניהם ואזניהם, כי אם אמונתם היתה חזקה ובהירה
 יותר היו מתאמצים לעשות זאת. ²⁰⁵ **שְׂבוּמָה חֲלָקִים.** שמונה ענינים הטעונים
 בטחון בבוא יתברך. ²⁰⁶ **עֲנִין אִשְׁתּוֹ.** בכת"י הגירסא: עניני אשתו ובניו
 וקרוביו ואוהביו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

הַרְבִּיעִי - חֹבֹת הַלְכָּבוֹת וְהַאִיכָרִים²⁰⁷ שֶׁהוּא מְתִיחַ
בְּתוֹעֲלֶתָן וְנִזְקָן. הַחֲמִישִׁי - חֹבֹת הַאִיכָרִים²⁰⁸ אֲשֶׁר
תוֹעֲלֶתָן וְנִזְקָן לְאַחֲרֵימָה. הַשִּׁשִּׁי - גָּמוּל עוֹלָם הַזֶּה.²⁰⁹
הַשְּׁבִיעִי - גָּמוּל עוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים. הַשְּׁמִינִי
- גָּמוּל יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ.

הַבְּטָחוֹן הָרִאשׁוֹן, בְּעֵינַי²¹¹ גִּוְף הָאָדָם, הוּא: שְׁיִשְׁלִיךְ
נַפְשׁוֹ²¹² וְיִמְסֹר עֲצָמוֹ עַל רַחֲמֵי הַגְּדוֹלִים,
וְיֵדַע²¹³ שֶׁאֵין לוֹ עֲצָה וְהַנְהִיגָה אֶלָּא בְּרִשּׁוֹתָיו וּבְנִזְרָתוֹ.
וְאֵף-עַל-פִּי שֶׁכָּל²¹⁴ בְּרִיאַת אֵיכָרָיו וּמִדַּת יָמָיו קְשׁוּרִים

ביאורים

207. שהוא מתייחד וכו'. שהתועלת והנוק שלהן נוגעות אליו בלבד.
208. אשר תועלתן וכו'. שהתועלת והנוק שלהן נוגעות גם לאחרים.
209. גמול עולם הזה. שכר הניתן לאדם בעולם הזה. 210. גמול עולם הבא. שכר העולם הבא שהבורא יתברך נותן לצדיקים, כמו שכתוב (תהלים לא, כ): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם". 211. גוף האדם. חייו ובריאותו. 212. וימסור עצמו על רחמי הגדולים. כלומר, שיהיה סמוך ובטוח בענינים אלה על הנהגת הבורא יתברך שמו אשר בודאי עושה עמו הכל על צד היותר טוב וברחמים גדולים. "וידע, כי לא יצאו לפועל אצלו מענינים אלה, רק אותם הדברים שהבורא ידע מראש שהם הנכונים לצורך עניניו בעולם הזה ובעולם הבא. ואף אם לפי ראות עיניו נדמה לו שאין הם טובים עבורו, ללא ספק הם הטובים ביותר לאחריתו". (חור"ל שער הבטחון פ"ד). 213. שאין לו עצה והנהיגה. להנהיג עצמו במנהגי הבריות אלא ברשות ובהנהגת הבורא. (עלי אורח). ובחור"ל (שם) ביאר, שאין לאף נברא עצה לשנות אותם (את עניני הגוף) ולא כח להנהיג אותם, רק ברשות הבורא ובכח גזרתו ודינו. 214. בריאת איכריו

בְּגִזְרַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ, מִכָּל-מְקוֹם יֵשׁ לְאָדָם²¹⁵ לְהִתְנַלְגַּל
 לְהַרְוִיחַ כָּל צָרָכָיו²¹⁶ וּלְהַצִּיל נַפְשׁוֹ וּלְתַקֵּן לוֹ הָרָפוּאוֹת,
 וּיְכַטֵּחַ בְּאֱלֹהִים שְׂרָפָאָהוּ, וְהַרְוֵא וְהַרְפּוּאָה בָּאִים לוֹ
 מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְרַפְּאָהוּ, וְלֹא יֵנִיחַ עֵינָיו זֶה אֶלָּא עַל
 הָאֱלֹהִים לְכַדּוֹ²¹⁷ וַיִּתֵּן לוֹ הַיְכָלָת וְהַכְּתָ. וְאֵל יֹאמֶר אָדָם:
 הוֹאִיל וְאֲנִי קָשׁוּר בְּגִזְרַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ,²¹⁸ אֵלֶּךְ בְּדַרְכֵי
 הַסַּכְנָה וְאַשְׁתָּה סֵם הַמָּוֶת!²¹⁹ הֲלוֹא מְצִינוּ²²⁰ בְּשִׁמוּאֵל
 בְּאֶמְרוֹ: "אֵיךְ אֵלֶּךְ וְשָׁמַע שְׂאוּל וְהַרְגָנִי" (שְׁמוּאֵל א טז, ב),
 וְאֵן-עַל-פִּי שְׂאֵמֶר כֶּךָ, לֹא נִחְשָׁב כְּמִי שְׁמַמְעֵט כְּבִטְחוֹנוֹ,
 וְחֻקְדָּוֶשׁ-בְּרוּךְ-הוּא הָשִׁיב לוֹ: "עֲגִלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ²²¹

ביאורים

ומדת ימיו קשורים וכו'. בריאות גופו ואורך ימי חייו תלויים בגזרת הבורא יתברך.
 215. להתנלל להרוויח כל צרכיו. חייב הוא להתעסק ולעמול באמצעים שיביאו
 לו את תועלתו [לחייו ולבריאותו], ולבחור מבין האמצעים את אלה שלפי ראות
 עיניו הם הטובים ביותר, ויאמין כי באמצעותם יעשה האלהים את מה שהוא גזר
 מראש. (שם). 216. ולהציל נפשו. לעסוק בהצלת נפשו. כלומר, לעשות מצדו
 מה שבידו כדי לשמור על חייו, על ידי שיאכל וישתה ויתלבש וידור כפי שדרוש
 לו. 217. ויתן לו היכולת והכח. וייחס אל הקב"ה את הכח והאפשרות לרפאותו.
 218. אלך בדרכי הסכנה. אכניס עצמי לסכנות על סמך בטחוני בגזירת הבורא,
 ואם ה' גזר שאחיה, אזי אשאר בחיים גם אם אכניס את עצמי לסכנה, ואשתה
 סמי מות וכדומה. 219. הלא מצינו וכו'. רוצה לומר, אפילו במקום מצוה אסור
 להכניס עצמו בסכנה במקום שההיזק שכיח, כי אין זה עבודת ה' רק מרי ועון
 כנמצא בשמואל... (טוב הלבנון). 220. בשמואל. כאשר ה' שלחו למשוח את
 דוד למלך, נתיירא ללכת במצות ה' מפני הסכנה שלא יהרגו שואל, ואמר: איך
 אלך וגו'. 221. והקב"ה השיב לו וכו'. כלומר, מתשובת האלקים אל שמואל

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

וְאָמַרְתָּ לְזִבְחָהּ בָּאֵתִי" (שם). וְעַל
הַמִּכְנִיס עֲצֻמוֹ בְּסִכְנָה, וְאָמַר: אֲנִי
בְּמִיתָ בָּשָׁם וְתִקְרָא! עָלָיו נֶאֱמַר:
"וְכָסִיל מִתְעַפֵּר וּבֹמֵחַ" (משלי יד,
טז). וְהַתּוֹרָה הַזֵּה־רִתְנוּ עַל זֶה, בְּמִוֹ
שְׁכִיתוֹב: "וְכָסִיל לֹא תִנְסֶה אֶת ה'
אֱלֹהֶיכֶם" (דברים ו, טז). וְהַמִּכְנִיס
עֲצֻמוֹ לְיָדֵי סִכְנָה וּמִמִּית עֲצֻמוֹ,
(כו) עֲנֵשׁוּ גְדוֹל מִמִּי שְׁמִמִּית אֲחֵרִים.

כו. עֲנֵשׁוּ גְדוֹל מִמִּי
שְׁמִמִּית אֲחֵרִים.
הטעם לכך, ביאר
ב'חובת הלבבות'
(שער הבטחון פ"ד):
כי ככל שהרוצח קרוב
יותר אל הנרצח, מגיע
לו עונש יותר חמור,
כמו שכתוב (עמוס א
יא): "על רדפו בחרב
אחיו ושחת רחמיו".
(כלומר: 'על אשר
רדף בחרב אחר אחיו,
והשחית את מדת
הרחמנות שהיה לו
לנהוג בה כלפי אחיו'. ומכיון שהיה ראוי שירחם על אחיו והוא לא רחם עליו,

ביאורים

(שהמציא לו תחבולה להנצל מן המות) יש להבין, כי זהירותו של שמואל ויראתו מן הסכנה - היתה משובחת. כי אילו היה היסוסו של שמואל נחשב לחוסר בטחון מצדו, היה ה' עונה לו: אני אמית ואחיה וגו', או תשובה דומה, כפי שענה למשה רבינו ע"ה בשעה שאמר לו (שמות ד, י): כי כבד פה וכבד לשון אנכי, וענה לו ה': מי שם פה לאדם או מי ישום אלם... הלא אנכי ה' (עפ"י חוה"ל שער הבטחון פ"ד). 222. וְכָסִיל וְגו'. הכסיל מתקוטט עם כולם וסומך על עצמו שלא תבוא לו רעה. כמו כן המכניס עצמו לסכנה ואומר שהוא בוטח בה' שיעזרו, הרי הוא כסיל. 223. לֹא תִנְסֶה אֶת ה'. "כאשר ניסיתם במסה" (דברים ו, טז). כשיצאו ממצרים וחנו ב'רפיידים', קראו שם המקום 'מסה', על שם שנסוהו במים, כמו שנאמר (שמות יז, ב) "וירב העם עם משה ויאמרו תנו- לנו מים ונשתה, ויאמר להם משה-תריבון עמדי מה-תנסון את-ה'". ופירש רש"י: מה לכם לנסות את גבורתו של הקב"ה, לומר 'היוכל לתת מים בארץ ציה' (-מדבר שמם ויבש).

נחשב זה לחטא גדול, ומכל שכן הממית עצמו ואינו מרחם על עצמו. ולפיכך, מי שהרג את עצמו, עונשו יהיה עוד יותר חמור, ללא ספק, מפני

הַבְּטָחוֹן הַשֵּׁנִי, מַעֲנִין הַפְּרָנְסָה:

יְהִי בְּטָחוֹן שְׁלֹו עַל

הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא, שְׂיִזְמִין לוֹ צָרָתוֹ

וּמִזִּזְנוֹ בְּדֵי סְפוּקוֹ, (כ"ו) וְלֹא יִדְחֵק

שהוא נמשל בזה לעבד, שאדונו ציווה לו לשמור על איזה דבר למשך זמן מסוים, והזהיר אותו שלא יעזוב את המקום עד שיבוא אליו שליח אדוניו. וכיון שראה העבד שהשליח בושש לבוא, עזב את המקום לפני בוא השליח, וכעס עליו אדונו והעניש אותו בעונש חמור. ובדומה למשל זה, מי שהמית את עצמו, עזב את עבודת האלהים, והמרה אותו בזה שנכנס לסכנת מות.

וב'מסילת ישרים' (פ"ט) כתב אודות אדם המכניס עצמו לסכנות: "ומי שירצה שלא ינהג עצמו בדרך החכמה ויפקיר עצמו לסכנות, הנה אין זה בטחון, אלא הוללות. והנה הוא חוטא במה שהוא עושה נגד רצון הבורא יתברך שמו, שרוצה שישמור האדם את עצמו. ונמצא, שמלבד הסכנה המוטבעת בדבר [הסיכון הטבעי בדברים המזיקים] אשר הוא עלול אליה מפני חסרון שמירתו [שכשאינו נשמר, מביא את עצמו להסתכן בה], הנה עוד הוא מתחייב בנפשו בקום-עשה בחטא אשר הוא חוטא, ונמצא החטא עצמו [מה שלא נשמר מהסכנה, כמצווה עליו] מביאו ליענש [בדבר הזה עצמו, כעין מידה-כנגד-מידה, שהוא מדרכי ההשגחה. ובכך גדלה סכנתו מעבר לסיכון הטבעי שבדבר]".

כו. ולא ידחוק השעה. בברכות (סד.) ובעירובין (יג.) אמרו: "כל הדוחק את השעה" - שמיגע את עצמו בכל כוחו להתעשר או להתגדל מיד, ואף כשרואה שאינו מצליח [כי אין השעה כשירה לכך] בכל זאת חוזר ומשתדל בהתאמצות יתירה [-'הולך למרחקים ומכניס עצמו לגבוהות'. רש"י], "שעה דוחקת" - הוא נכשל, כי אין השעה מסוגלת לכל. "וכל הנדחה מפני השעה" - כשאינו מצליח עתה, ממתין שתגיע שעתו, "שעה עומדת לו" - לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מצלחת.

המהרש"א מפרש, שהדוחק את השעה, מנסה לדחוק את מזלו בכח והוא אינו מצליח מפני שהמזלות קובעים מתי תבוא שעתו להצליח. הגר"א מוסיף שהמנסה לדחוק את מזלו מסתכן בנפשו, כמתבאר בגמרא מסכת ברכות (סד.).

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

הַשְׁעָה ²²⁴לְרֹדֶף אַחֵר כְּמָה עֲנִינִים
הַמְטִירִים אוֹתוֹ מִהַתְּעַסֵּק בַּתּוֹרָה.
²²⁵וְכֹאשֶׁר יִכְטַח בְּאֱלֹהִים, יִמָּצֵא
מִנוּחַת לְבָבוֹ ²²⁶וְשָׁלוֹת נַפְשׁוֹ, ^(כח)וְלֹא
יִרְדֹּף יוֹתֵר מִנִּי, אֶף יִהְיֶה דִי לוֹ כְּמָה
שִׁיכּוֹל ²²⁷לִמָּצֵא בַּשְּׁעָה מִיַּחַדְתָּ,

מעניי העולם רק את מה שהוא הכרחי לקיומו. ואם הבורא גזר שיהיה לו יותר מזה, תבוא אליו תוספת זו גם בלי טרחה ויגיעה מצדו, כשיבטח על האלהים בתוספת זו, ולא ירבה לחזר אחרי אמצעים כדי להשיג אותה, ולא יסמוך עליהם בלבד. ואם הבורא גזר שלא יהיה לו יותר מכדי מחיתו, אז גם אם ישתדלו כל הברואים שבשמים ובארץ להוסיף לו על כך, לא יוכלו לעשות זאת בשום אופן על ידי אף אמצעי. וכאשר יבטח באלהים בדבר זה, תהיה לו מנוחת הלב ושלות הנפש, שמה שנקצב לו לא יעבור לידי אחרים, שלא יבוא יותר מוקדם ולא יותר מאוחר מהזמן שנגזר עליו לבוא. עכ"ד.

כתב ה'בית הלוי' (ליקוטי מאמרים, מכת"י): "עוד זאת יבין האדם כי אם ימעט בעסקיו ויתחזק בבטחונו כן תתמעט ממנו היגיעה ומזמין לו צרכיו באומנות קלה ונקיה, וכל מה שהאדם מרבה בהשתדלות ומעמיק בהם ועושה אותו במחשבתו לעיקר, כן אין מזמין לו פרנסתו רק אחרי יגיעה רבה, וכדרך

ביאורים

224. לרדוף אחר כמה ענינים וכו'. כלומר, שלא ייגע עצמו לרדוף יותר מדאי עבור פרנסתו עד שלא ישאר לו פנאי או יישוב הדעת לעסק התורה.
225. וכאשר יכטח באלהים. שידאג לו וינהל עבורו כל צרכיו ומזונותיו על הצד היותר טוב.
226. ושלות נפשו. הרגשת רוגע שיש לו אב בשמים – הכל יכול, ואינו מוגבל לשום דבר – הדואג עבורו לכל צרכיו.
227. למצוא בשעה מיוחדת. להתעסק בפרנסתו רק בשעה מסויימת ביום, שאותה יקבע לו לצורך כך, ולא מעבר לזה.

שאמרו חכמינו ז"ל 'דרך שאתה הווה עמי, אני הווה עמך', דהבחירה ניתן להאדם לבחור בטוב או להיפך חלילה... וזהו הענין אשר מזונותינו באה לנו בעו"ה ביגיעה רבה,

וְהַשְׁעוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת יִטְרַח בָּהֶן לְקִנּוּת חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. וְכֵן אָמְרוּ:²²⁸ **תִּרְבֶּה בִּישִׁיבָה וּתְמַעֵט**²²⁹ **בְּעֶסֶק, (כט) עֲשֵׂה דְבַרֵּי תוֹרָה עֵיקָר וְעֶסֶקְךָ טָפֵל (ספרי ואתחנן ו, ז). וְעֲנִין זֶה הוּא**²³⁰ **הַגְדוֹל**

כי שולח לנו המזונות לוטה ומכוסה בכסות המלאכה למען לא יהיה ניכר לעין כל כי הבורא זן ומפרנס כל חי, אבל באמת היגיעה והמלאכה הוא רק כסות עינים לבל יראו גאות ה' וכמאמרם הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, אבל באמת אין המלאכה בעצמה מועילה כלום רק על ידי ברכת ה', וכמאמרם ז"ל לא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות ורק ברכת ה' היא תעשירי". **כט. עשה דברי-תורה עיקר ועסקך טפל.** במסכת אבות (ד, י): "רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק" - עסוק מעט בעסקיך ובסחורתך ועשה אותם עראי, "ועסוק בתורה" - ואת עסק תורתך תעשה קבע. וכמו שדרשו (עירובין נה.) מהפסוק (דברים ל, יג) 'ולא מעבר לים היא', שהתורה אינה נמצאת לא בסוחרים ולא בתגרים, ואינה נקנית אלא במיעוט סחורה, מפני שטרדת הלב בעסקים ובסחורות משכחת את הלימוד, וכל שכן שמונעת את קנין התורה מן הבא ללמוד (מאירי). וב'מסילת ישרים' (פ"ה) כתב: "כי בהיות האדם טרוד בעניני עולמו, הנה מחשבותיו אסורות בזקי המשא אשר עליהם [בקישורי (מלשון אזיקים) המעמסה המוטלת על מחשבותיו], ואי-אפשר להם לתת לב אל המעשה [להתבונן במעשיו אם טובים הם אם לא - אשר היא עיקר ה'זהירות']. והחכמים ע"ה בראותם זה אמרו (אבות ד, יב): "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה!" כי הנה העסק מוכרח לאדם לצורך פרנסתו [השגת צורכי חייו], אך ריבוי העסק

ביאורים

228. תרבה ביישיבה. לפני החכמים ללמוד מהם. **229. בעסק.** במלאכה ובמסחר. **230. הגדול שבנסיין האדם.** מפני שבאופן טבעי אדם טרוד ודואג על דמיו (השגת צורכי חייו) ואינו דואג על איבוד ימיו (-מהתעסקות בתורה ומצוות).

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

שְׁבַנְסִיּוֹן הָאָדָם, שֶׁלֹּא יִמְרִידוּ אוֹתוֹ
רַב טְרָדוֹת²³¹ שֶׁל עוֹלָם זֶה וַיִּשְׁכַּח
²³²אֲחֵרֵיתוֹ. לָכֵן יִבְטַח בָּאֵל
שִׁיסְפִיקָהוּ צָרְכּוֹ וְסִפּוֹקוֹ, (ל) וַיִּהְיֶה לוֹ
שְׁעוֹת פְּנוּיּוֹת לְפָנֹת לְבֹ לְאֱלֹהִים.

תַּבְּטָחוֹן הַשְּׁלִישִׁי, בְּעֵנִין אֲשֶׁתוֹ
וּבְנֵי וּקְרֹבָיו וְאֹהֲבָיו:
אִם הַבּוֹטֵחַ הַזֶּה²³³ נִכְרִי, וְגַר בְּלֹא
אִשָּׁה וּקְרֹבִים וְחֻבְרִים, יִקַּח לוֹ

אינו מוכרח שיהיה כל-כך גדול עד שלא יניח מקום אל עבודתו [-עבודת ה' שהוא מחויב בה], על-כן נצטוו לקבוע עיתים לתורה".

ל. ויהיו לו שעות פנויות לפנות לבו לאלהים. כי אין ההשתדלות מועלת להרבות עושרו שנקצב לו. וכפי שפירש רבי אברהם אזולאי (בעל 'חסד לאברהם'), שהנה העושר תלוי

כפי המזל, ולא תעלה ולא תוריד השתדלותו של האדם בזה. נמצא, כי אם גזור על האדם עושר, הרי שעל ידי מעט השתדלות יבוא עליו אותו עושר. ולכן אומר לו התנא, הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, שכן העושר יבוא לך ממילא, אם כן כדאי לך שתעסוק בתורה ויגיע לך שכן - נוסף על מזלך, ואם לא גזור עליך עושר, מה תועיל לך השתדלותך להרבות בעסק המלאכה. ובספר 'בית לאבות' מוסיף בענין זה, שהנה בענין עסק הגשמי תמיד יש לילך לקולא, היינו שכאשר מסופק אם מצד מידת ההשתדלות יש לו לעשות עוד בענין פרנסתו, אזי ילך לקולא וימעט העשיה. אך בענין עסק התורה, כפי רוב ההשתדלות תרבה ההשגה, וככל שיעמול ויעסוק בה וישתדל להרבות הונו, כך ירויח יותר, ועל כן תמיד יש לילך 'לחומרא', ולא להסתפק במה שכבר עשה. וזהו הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה.

ביאורים

231. של עולם זה. שאין להם גבול וקץ. 232. אחריתו. יום מותו.
233. נכרי. זר במקום מגוריו.

הָאֱלֹהִים לְקָרוֹב וּלְחֹבֵר, דְּכָתִיב: "זֶה יוֹדִי וְזֶה רַעִי" (שיר השירים ה, ז); וַיַּחְשֹׁב: ²³⁴כָּל מִי שֵׁיִשׁ לוֹ קְרוֹבִים, ²³⁵לְאַחֵר זְמַן מוֹעֵט ²³⁶יָשׁוּב לְקַבֵּר נִכְרִי, וּבָדָד יֵשֵׁב, וְלֹא יוֹעִיל לוֹ לֹא קְרוֹב וְלֹא בֵן וְלֹא חֵבֵר, ²³⁷וְלֹא יִתְחַבֵּר עִמּוֹ אַחֵר מֵהֶם. ²³⁸וַיַּחְשֹׁב אַחֵר-כֵּךְ ²³⁹בְּהַעֲדָר טְרֵדָתוֹ מִקְרוֹבִים חֲמוּטִים עָלָיו, וַיַּחְשֹׁב זֶה לְטוֹבָה, ²⁴⁰שֶׁאִם הָיָה לוֹ עֵסֶק בְּעֵנֵי הָעוֹלָם הָיָה מְרַחֵם מְרַבָּה וְלֹא הָיְתָה לוֹ מְנוּחָה. וְאִם הוּא עוֹסֵק ²⁴¹בְּעֵנֵי אַחֲרֵיתוֹ וְהַמְצוֹת וַיִּחַד לְבֹ לְאֱלֹהִים, יִהְיֶה לְבֹ יוֹתֵר פָּנוּי וּמִיָּחָד בָּעֵת שֶׁהוּא לְבַד בְּלֹא קְרוֹבִיו, אֵין סִפֵּק. וְעַל-כֵּן הָיוּ הַפְּרוּשִׁים

ביאורים

234. כל מי וכו'. גם כל מי. 235. לאחר זמן מועט. כמו שנאמר (תהלים קמד, ד): 'ימיו כצל עובר', ואמרו רבותינו ז"ל (קהלת רבה א-ג): לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל, אלא כצל עוף הפורח ועובר. רצונם לומר, כי חייב האדם להמשיל העולם הזה בלבבו כצל עוף הפורח וברגע קטן עובר. (שע"ת ב, יט). 236. ישוב לקבר נכרי. זו וגלמוד כשימות. 237. ולא יתחבר וכו'. אף אחד מהם לא יהיה בחברתו לאחר מותו. 238. ויחשוב אחר כך. כלומר, יש עוד מחשבה שיכולה להקל עליו את בדידותו. 239. בהעדר טרדתו מקרובים וכו'. יתבונן בטובה זו שאין לו קרובים התלויים בו, מאחר ועל ידי כך הוא נפטר מכל הטרדות והחובים שהיו מוטלים עליו אילו היתה לו משפחה. 240. שאם היה לו עסק וכו'. כלומר, ממה נפשך, אם הוא אדם הרודף אחרי עניי העולם הזה וצרכיו, אז יגיעתו היא יותר קלה כשהוא בלי אשה ובנים, כך שהעדר אשה ובנים מביא לו מנוחה וטובה ('לב טוב'). 241. בעניי אחריתו וכו'. ואם הוא אדם המתמסר לעניי העולם הבא, אז בלי ספק מחשבותיו יותר משוחררות ופנויות כשהוא בודד.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

²⁴²המיוחדים האל בלבבכם בורחים מבתיהם ומקרוביהם אל ²⁴³ההרים, כדי שיפנו לכם אל האלהים. ואם היה הבוטח באלהים בעל אשה ובנים וקרובים ואוהבים, יבטח באלהים שיתן לו כח ²⁴⁴לשלם להם מה שחייב להם ולעשות ²⁴⁵חפציהם, ויבטח ²⁴⁶שיהא לבו שלם עמהם ויורה אותם דרכים בעניני התורה ובעבודת הבורא, ולא בשביל שהוא מצפה ²⁴⁷שיבוא לו רוח מחמת זה מהם, ולא שיכבדוהו עבור שהוא מראה להם דרך הישר, ולא להשתרר עליהם, אלא יעשה כדי לקיים מצות הבורא ברוך הוא לבד. ויחשב שהוא שלוחו של מקום ללמד לקרוביו ולאזהרם, ולא יחזיק מוכה לעצמו ולא יגבה לבו עליהם. ²⁴⁸ואם יצטרך מקרוביו וימלאו חסרונו, יחשב שהם שלוחיו של המקום ברוך הוא למלאה

ביאורים

242. המיוחדים האל בלבבם. המפנים כל מחשבת לבם בלתי לה' לבדו ולא לענין אחר. 243. ההרים. מקום בו נמצאים הם בבדידות, ושם יכולים לרכז מחשבותיהם שתהיינה פנויות לעבודת האלהים בלבד. 244. לשלם להם. לספק להם את צרכיהם המוטלים עליו. 245. חפציהם. להשביע רצונם. 246. שיהא לבו שלם עמהם. שיעשה חפציהם באהבה בלב שלם ובנפש חפצה ולא כאנוס בדבר ('פת לחם'). 247. שיבוא לו רוח מחמת זה מהם. כלומר, את הטובות הללו (שהוא מספק להם חפציהם בגשמיות וברוחניות) יעשה לא מתוך תקוה לקבל מהם שכר על כך. 248. ואם יצטרך וכו'. דבר מקרוביו, והם יספקו לו את צרכיו.

לא. אל ישים עליהם חטאת. ככתוב "לא תקום ולא תטור" (ויקרא יט, יח). כיצד ניתן לקיים ציווי זה? בשלמא אם היה זה לאו שבמעשה - ניחא, אבל איך יוכל למחות מלבו עוול שנעשה לו?

חֲסֵרוֹנוֹ, ²⁴⁹וְלֹא יִכְטַח בָּהֶם כָּלָל. וְאִם יִכְנָשׁ מֵהֶם דָּבָר וַיָּשִׁיבוּ פָּנָיו ²⁵⁰רִיקָם - ^(לא)אֵל יִשִּׁים עֲלֵיהֶם ²⁵¹חֲטָאתָ, אֲךָ יִחְשַׁב כִּי תִרְבֶּה שְׁלוּחִים לְמָקוֹם לְמִלְאֵת חֲסֵרוֹנוֹ.

אלא - אומר ה'חפץ חיים' - עלינו לדעת, שכל טובה שגומלים עמנו נקצבה מהקב"ה, והוא זימן לנו אדם שייטיב עמנו. והראיה, שהקדוש ברוך הוא אמר לאליהו הנביא שילך לעיר צרפת הסמוכה לצידון, "הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך" (מלכים א יז, ט) - וכיצד נצטווה בכך אותה אלמנה, הן לא נביאה היתה? אלא שניתן בלבה הרצון לכלכלו, ורצון זה מה' נשלח. והוא הדין בכל הטבה, כשאדם ניאות להלוות לנו או לסחור עמנו, יש לנו לדעת כי מה' יצא הדבר.

ובהיותנו חדורים בהכרה זו, נבין שאם אדם מסויים אינו רוצה להלוותנו או להשאילנו, ומסרב להיטיב עמנו, אין לנו להתרעם עליו, כי לא מידו נגזר עלינו לקבל את הטובה. (שם עולם פ"ג, הג"ה ד"ה וכן אם).

ופעם אמר על כך ה'חפץ חיים': אומרים אנו "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים", זהו הראשון בשלושה עשר העיקרים. אבל האמננו מאמינים אנו בכך בפועל, ועוד באמונה שלמה!?

כיצד נוכל לבחון זאת? בדרך פשוטה: מי שמאמין שהבורא יתברך מנהיג לכל הברואים, והוא לבדו העושה לכל המעשים, לא תהיה בלבו כל טינה והקפדה

ביאורים

249. וְלֹא יִכְטַח בָּהֶם כָּלָל. אלא יודה לבורא יתברך על שמילא את רצונו על ידי אותו אדם שפנה אליו, ויודה למי שנעשה הדבר על ידו, על טוב לבו עמו, ועל שהבורא עזר לו על ידו. (חזה"ל שער הבטחון פ"ד). 250. רִיקָם. שלא מלאו את בקשתו. 251. חֲטָאתָ. אל יאשימם, וגם לא יחזיקם כחוטאים.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הַבְּחִיּוֹן

הָרִבְעִי, בְּעֵינֵי חַיִּים
הַלֵּב: שֶׁהָאֵדָם²⁵² מֵיחָד

לְבוּ בְּתַעֲנִית וּבְתַפְּלָה וּבְשֹׂאֵר
הַמִּצְוֹת בָּלֵם, וְנִמְנָע מִן הַעֲבֹרוֹת.
וְצָרִיךְ שִׁילֵךְ²⁵³ בְּכָל בַּחוּ לְקַיֵּם
הַמִּצְוֹת, וְיִתְפַּלֵּל בְּלֵב נֶאֱמָן
וּבְמַחְשָׁבָה²⁵⁴ נִקְיָה וּבְכֹנֶנֶה לְשִׁמּוֹ
הַגָּדוֹל. וּבָזָה אֲנִי חַיִּים לְבַטֵּחַ עָלָיו
וּלְהַתְחַנֵּן אֵלָיו²⁵⁵ לְעֹזֵר אוֹתָנוּ
וּלְהוֹרֹת לָנוּ²⁵⁶ תְּהַרְכִּים הַיְּשָׁרִים,
כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם:
”תְּהַרְכִּנִי בְּאִמְתָּךְ וּלְמַדְנִי” (תהלים
כה, ה), וְאָמַר: ”תְּהַרְכִּנִי בְּנֵתִיב²⁵⁸”

על מי שהרע לו. כזה היתה אכן השקפתו של דוד מלכנו. כאשר ברח מפני אבשלום יצא לקראתו שמעי בן גרא וקיללו קללה נמרצת. ביקש אבישי בן צרויה לפגוע בו, ודוד המלך עצרו באמרו: "ה' אמר לו קלל את דוד - ומי יאמר מדוע עשית כן?... הניחו לו ויקלל, כי אמר לו ה'!" (שמואל ב טז, י-יא). לא היתה כוונתו שהיה שמעי בן גרא נביא וקיבל ציווי מהבורא, שאם כן לא היה מורה לשלמה לנקום בו (מלכים א ב, ח-ט). אלא ידע שהכל

מכוון ממרום, וביד ה', ואין העושה אלא שליח (ומה שצויה להרגו, כי היה מורד במלכות החייב מיתה). (שיחות החפץ חיים, אות ה).

ביאורים

252. מֵיחָד לְבוּ. מרכז לבו ומחשבתו לקיים מצוות ה' בלב טהור ללא פניות אלא מתוך כוונה לעשותן למען שמו הגדול. 253. בְּכָל בַּחוּ. בזריות גדולה. 254. נִקְיָה. ממחשבות עניי עולם הזה וטרדותיו. 255. לְעֹזֵר אוֹתָנוּ. שיעזור לנו במעשה המצוות. 256. הַרְכִּים הַיְּשָׁרִים. כיצד להגיע לקיום מצוות התורה ללא הפרעות. 257. הַרְכִּנִי בְּאִמְתָּךְ. למדני לדעת אמיתת דרכך ואלך בה. 258. הַרְכִּנִי בְּנֵתִיב. הובילני לדורן בנתיב (שביל ומסילה) מצוותיך - "כי

מִצְוַתֶּיךָ" (שם קיט, לה), וְאָמַר: "דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בְּחַרְתִּי" (שם שם, ל). וְכָל זֶה רָאִיהָ שֶׁתִּהְיֶה בּוֹחֵר בְּמַעֲשֵׂה הָעֲבוּדָה. וַיִּתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵי דְבָרִים: הָאֶחָד - לְחֻזֵּק לְבוֹ בִּיחּוּדוֹ בְּאֱלֹהִים וְשִׁירְחִיק מִלְּבוֹ טְרִדַת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהַשֵּׁנִי - לְחֻזְקוֹ בְּגוּפוֹ וְאִיבָרָיו, ²⁶¹ שִׁיּוּבֵל לְהִתְחַזֵּק בְּמַעֲשֵׂים הַטּוֹבִים. ²⁶² וְזֶה מֵה שֶׁאָמַר, שִׁיעָלִיחֵהוּ בְּגוּפוֹ וּבִיחּוּד לְבוֹ לְאֱלֹהִים.

הַבְּטָחוֹן הַחֲמִישִׁי, הוּא חוֹבוֹת הָאִיבָרִים אֲשֶׁר הוּא עוֹסֵק לְהִיטִיב לְאַחֲרֵים, בְּגוֹן הַצָּדָקָה, וּלְלַמֵּד הַחֲכָמָה לְתַלְמִידִים, וּלְצִוּוֹת עַל הַטּוֹב וּלְהִרְחִיק מִן הָרָע, ²⁶³ וּלְהַשִּׁיב רָשָׁעִים אֶל הָאֱלֹהִים, וְלִסְבֹּל חֲרַפְתָּם בְּעֵת שֶׁהוּא מְזַהֵר עַל הָעֲבוּדָה ²⁶⁴ וּמְאִימָם בְּגִמּוּל.

ביאורים

בו חפצתי" - והבא לטהר מסייעין לו (מצודת דוד). 259. דרך אמונה. דרך אמת שבתורה בחרתי. 260. לחזק לכו וכו'. שה' יעזרוהו לרכז מחשבותיו ולחזק בחירתו לעבודת ה'. 261. שיוכל להתחזק וכו'. כדי שיהיה ביכולתו לעשות את פעולות עבודת ה' בשלימות. 262. וזה מה שאמר וכו'. בכת"י הגירסא: "וזה מה שאמר: 'הדריכני בנתיב מצותיך' (תהלים קיט, לה), 'סעדני ואושעה' (שם שם, קיז), והרבה כמוהו. ועל זה יבטח באלהים, שיעליחנהו בגופו וביחוד לכו באלהים". 263. ולהשיב. להחזיר את הרשעים בתשובה אל האלהים. 264. ומאימם בגמול וענינו. ממריץ אותם לקיום התורה על ידי שמודיעם את השכר שיקבלו על זה, ומפחידם מלעבור עבירות על ידי שמודיעם את העונש שיקבלו על זה.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

וְעָנַשׁ. וַיִּטְרַח בְּכָל בָּחוּז לְדַבָּרִים
הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹת, וַיִּכְטֹחַ בְּאֱלֹהִים
שִׁיעֲזָרָהוּ²⁶⁵ וַיִּשְׁלִים חֲפָצוֹ לְהִתְקַרֵּב
בְּזֶה אֶל הָאֱלֹהִים בְּלִבָּד, וְלֹא
לְקִנּוּת²⁶⁶ שֵׁם עָלֵיהֶם וְכְבוֹד בִּינֵיהֶם,
וְלֹא לַצָּפוֹת הַגָּמוּל מֵהֶם, וְלֹא
לְהִשְׁתַּרֵּר עֲלֵיהֶם. וַיִּזְהַר כָּפִי יִכְלָתוּ
²⁶⁷(לב) לְהִתְתִּיר, וְאִם לֹא יִכּוֹל
לְהִתְתִּיר - יִזְכֹּר שֶׁכָּל הַתּוֹעֵלֶת וְהַנֶּזֶק
לֹא יֵהָא מִן הַבְּרוּאִים כִּי אִם בְּרִשְׁוֹת
²⁶⁸הַבְּרוּא יִתְבָּרַךְ. וּבְכָל זֶה יֵשִׁים

לב. להסתיר. כתב
רבינו יונה: המתפאר
במצוה שעשה, כמעט
הוא נוטל בזה את
שכרו. (ספר היראה
צו). ואילו הרמ"א ורבי
חיים ויטאל כתבו: לא
די שאינו מקבל שכר,
אלא נדון בגיהנם על
כך, כי בפרסומו הוא
מגלה דעתו שאין
מעשיו לשם שמים.
(י"ד רמט, יג. שרי
קדושה ב"ד). [בשו"ע
או"ח תקס"ו, ו, כתב:
המתענה ומפרסם על
כך לאחרים להשתבח
שהוא מתענה, הוא

נענש על כך. וכתב המ"ב שם: ונכון הוא, שאפילו אם שואלים אותו אם הוא
מתענה שיאמר: לאו! כדי שלא להחזיק טובה לעצמו (עיי"ש עוד)].
כתב "חובת הלבבות" יסוד נורא: מצוות הנסתרות והצפונות מבני אדם, שאף
אחד אינו רואה אותם חוץ מהבורא - תשלום שכרם בעולם הבא. וזה שרמז
דוד (תהלים לא): "מה רב טובך אשר 'צפנת' ליראין". ומאידך מצוות הגלויות

ביאורים

265. וישלים חפצו. שה' יכוון רצונותיו שיהיו רק להתקרב אליו. 266. שם
עליהם וכבוד ביניהם. לא כדי לעשות לעצמו שם ולא כדי שבני אדם יכבדו
אותו. (בכת"י אין מלת 'עליהם'). 267. להסתיר. מעשיו הטובים מן הבריות.
כי כשמסתירים, שכרו יגדל יותר מהשכר שיקבל כשמפרסם את מעשיו (חזה"ל)
שער הבטחון פ"ד. 268. הבורא יתברך. ואם כן השתדלותו למצוא חן בעיני
בני אדם היא ללא כל תועלת.

והנראות לבריות - תשלום שכרם הוא גם כן נראה: בעולם הזה, וכמו כן בעבירות, על הגלויות - נענש בעולם הזה, ועל הנסתרות - בעולם הבא. (שער הבטחון ד).

ולפי זה - אמר רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל - כמה כדאי לאדם להשתדל בכל יכולתו ואפשרותו להצפין ולהסתיר את מעשיו הטובים כיסוי אחר כיסוי, ולא לספר מהם לבריות, כי אז מובטח לו ששכרו לא יבוזבז בתשלום עולם-

בַּמָּחֳנוֹ בִּשְׁם יִתְבָּרֵךְ. וְכֹאשֶׁר יִגְלַל
הַשֵּׁם יִתְעַלָּה מִצֹּהַ עַל-יָדוֹ, יִחְשַׁב
בְּלִבּוֹ כִּי הִיא טוֹבָה מֵאֵת הַבּוֹרָא
יִתְעַלָּה, שֶׁהֵיטִיב אֵלָיו, וְלֹא יִשְׁמַח
אִם מִשְׂבָּחִים אוֹתוֹ ²⁶⁹ בְּנִי-אָדָם.

הַבְּטָחוֹן הַשְּׂשִׁי, בְּעוֹלָם הַזֶּה:
שִׁיבְטָח בְּאַלֹהִים שְׁלֹא
יֶאֱכִילֶהוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה ²⁷⁰ חֵלֶק הָרְאוּי
לֹו בְּעוֹלָם הַבָּא, וַיִּבְטַח בּוֹ שִׁישְׁמֶרְהוּ
²⁷¹ מִפְּנֵי הָעוֹלָם וּמִתַּחֲלוּאִים
²⁷² וּמִדְּבַר וּמִחֶרֶב וּמִרָעָב וּמִשָּׂאָר

הזה החולף, כי אם מובטח לו שכר נצחי, אשר קורת רוח בעולם-הבא שוה מכל הנאות עולם-הזה, ועליו נאמר "עין לא ראתה אלקים זולתך". (לענוים יתן חן, עמוד רי).

ביאורים

269. בני אדם. על מעשיו הטובים, כדי שלא יבוא להתגאות בפעולתו, וכדי שלא יקלקל על ידי כך את המחשבה ואת הכוונה שיש לו לשם שמים, וכדי שפעולתו לא תאבד את ערכה, וכדי שלא יפסיד את שכרו. (חור"ל, שם).
270. חלק הראוי לו בעולם הבא. כלומר, שכר מצותיו שעשה בעוה"ז שראוי לקבל בעוה"ב, שלא יהיה מאלו הנאמר עליהם "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו". **271. מפני העולם,** אסונות טבע (רעידות אדמה, רוחות קשות וכדומה). **272. ומדבר ומחרב ומרעב.** דבר - הוא מוות שבא במגפה.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

הָרָעוֹת הַמַּתְרַנְּשׁוֹת לְבּוֹא בְּעוֹלָם. לֵךְ, וְהוּא זֶן מִקְרָנִי
וּכְשִׁיבָטָח, לֹא יִכָּמַח בְּשִׁבִּיל מַעֲשֵׂיו
הַטּוֹבִים, אֲךָ יַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂיו
בְּשִׁבִּיל הָאֵל יִתְעַלֶּה אֲשֶׁר גָּדְלוֹ
וְנִשְׁאֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִיטִיב לוֹ, אֵין
רָנַע בְּכָל יְמֵי חַיָּיו שְׂאִין טוֹבוֹת הַבּוֹרָא עָלָיו. וְיִחַשֵּׁב,
שָׂאם הָיוּ מַעֲשָׂיו ²⁷³כְּפִלִּי-כְּפִלִּים, לֹא הָיָה אֶחָד מֵרְבּוֹא
כַּמּוֹה שֵׁשׁ עָלָיו לַעֲשׂוֹת מַחֲמַת טוֹבוֹת הָאֵל יִתְבָּרַךְ שֶׁהֵן
עָלָיו בְּכָל רָנַע. וְאַחֵר שִׁיחַשֵּׁב כָּל זֶה, יִכָּמַח עַל חֲסָדֵי
הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא הַגּוֹמֵל חֶסֶד, הוּא הַמֵּרַחֵם יוֹתֵר
²⁷⁴מִמַּעֲשָׂיו שֶׁל אָדָם, כִּי בְּרַחֲמָיו נּוֹתֵן לָחֶם לַשָּׂרְצִים
וְלַבְּהֵמוֹת וְלַחַיּוֹת וְלַעוֹפּוֹת, ^(ב)וְהוּא זֶן ²⁷⁵מִקְרָנִי רִאמִּים
וְעַד ²⁷⁶בִּיצֵי כְּנִים (ע"ז ג, ב), וְכֹאשֶׁר מֵרַחֵם עַל אֵלּוּ לֹא
בְּשִׁבִּיל מַעֲשֵׂיהֶם ²⁷⁷הַטּוֹבִים, כִּךְ יִרְחַם עָלָיו.

ביאורים

חרב - של גייסות וליסטים. רעב - הבא מעצירת גשמים וכדומה (עלי אורח).
273. כפלי כפלים. גם אם היה עושה מעשים טובים פי כמה וכמה ממה שעשה.
274. ממעשיו של אדם. יותר ממה שמגיע לאדם עבור מעשיו הטובים.
275. מקרני ראמים. היא החיה הגדולה ביותר. 276. ביצי כנים. הם בעלי
החיים הקטנים ביותר [ביצי כנים' אינם ביצים של כנים, אלא מין שרץ קטן
הוא הנקרא 'ביצי כנים' - ראה שבת קז: (רש"י ע"ז ג:)]. 277. הטובים. בכת"י
הגירסא: הטובים, אך בשביל רחמיו הגדולים, כך ירחם עליו.

חלקים, ובחלק השלישי של היום שהוא משעה שישית עד שעה תשיעית] יושב הקב"ה חן את כל העולם, מקרני ראמים [-חיה גדולה] ועד ביצי כינים [-בע"ח הקטנים ביותר].

ה'חתם סופר' (שבת לא. ד"ה הנה) ביאר, שאין הכוונה שהקב"ה עושה ארובות בשמים להוריד בהם מזון ממש לארץ, אלא הוא מסבב סיבות ידועות כאן בעולם עפ"י דרך הטבע, כיצד יגיע שפע המזון לכל בריה [וכלשון רש"י (בר"ה יושב וזן): "קוצב להם מהיכן תזדמן להם פרנסתם"], ולא ניתן לא להוסיף ולא לגרוע מזה. והאדם החזק

הַבְּחֹן הַשְּׂכִיעִי, שְׂיָכַמַח עַל הַמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַמּוֹשֵׁל עַל כָּל, בְּרוּךְ הוּא, שְׂיָכִיא בְּיָמָיו תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, וְיִכְנֶה יְרוּשָׁלַיִם, וְיִכְוֶנֶן בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו. וְלֹא תִהְיֶה כּוֹנֵנַת בְּחֹנוֹנוֹ כְּדִי לַחַיּוֹת בְּשָׁלוֹה גְדוּלָּה כְּאֲשֶׁר תִּהְיֶה בְּיָמִים הָהֵם, וְלֹאכֹל הַפְּרוֹת הַמְּזוּכּוֹת וְלִשְׁתּוֹת יַיִן עָסִים (וְלֹא יִשְׂכַח דְּבָרֵי הַרְמַב"ם ז"ל, שְׁלֹא נִתְּאוּ הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, לֹא כְּדִי שְׂיִשְׁלְטוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הָעוֹלָם, וְלֹא כְּדִי שְׂיִרְדּוּ בְּעַמִּים, וְלֹא כְּדִי שְׂיִנְשְׂאוּ אוֹתָם הָעַמִּים), אֶךְ תִּהְיֶה כּוֹנֵנַת בְּחֹנוֹנוֹ ²⁷⁸שְׂיִתְּיָה בְּיָמִים הָהֵם ^(לד')כְּדִי

באמונתו מבלה כל ימיו בעסק התורה, ובאותה השעה שעוסק לפרנסתו יזדמנו לו בה כל הסיבות לפרנסתו.

לד. כדי לעבוד הבורא יתברך. במסכת שבת (לא.) אמרו ששואלין לו לאדם בשעת הדין (לאחר מותו): 'ציפית לישועה', כלומר, לגאולה ולביאת

ביאורים

278. שיהיה בימים. בכת"י הגירסא: שיגיע לימים.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

המשיח? והיינו כמו שאנו מתפללים בכל יום 'וקרנו תרום בישועתך'. כתב ה'חפץ חיים' (בקונטרס 'ציפית לישועה' פ"ג), שעצם הציפיה לישועה מקרבת את הגאולה, כמובא בילקוט איכה: בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה: רבש"ע, שמא אין חזרה לבנים? והשיב הקב"ה אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי, מיד הם נגאלים, שנאמר (ירמיה לא, טז) 'ויש תקוה לאחריתך' נאם ה' ושוב בנים לגבולם'. [ולשון 'ציפית לישועה' הוא כמו הצופה שעומד במקום גבוה, ומתכוון לראות איזה דבר חדש, כך צריך כל אחד לחכות למלכות שמים שתתגלה בקרוב]. עכ"ד.

אמנם מה שבכח הציפיה של האדם לישועה לקרב את הגאולה היא רק אם מעשיו נעשים לשם שמים, כי אז יתכן שגם ציפייתו תהא לשם שמים ללא שמץ פניה שלא לשמה, כמבואר במסכת ב"מ (פה); שרבי שאל את אליהו הנביא אם יש בעוה"ז אנשים כדוגמת האבות המסוגלים כנח תפלתם להביא לביאת המשיח, ענה אליהו שרבי חייא ובניו בכח מעשיהם מסוגלים לעורר את הגאולה. ובגמרא שם מבואר מעלתם הגדולה של רבי חייא ובניו שכל מעשיהם נעשו לקדש שם שמים ללא שמץ פניה שלא לשמה, עיי"ש כל המעשה, וממילא אף שאיפתם לביאת המשיח היא זכה ונקה לשם שמים.

בספר 'שפתי חיים' (מועדים ג) ביאר ענין זה: בדרך כלל כולנו שואפים ורוצים לראות בביאת המשיח, כל אחד מתאנח אימתי יבוא משיח, אבל השאלה למה הוא מייחל, ומה מקורה של שאיפה זו. האם לא טמון בשאיפה זו גם הרצון האישי, להקל מעליו את צרותיו, שיהיו לו חיים קלים "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" וכדומה. זו איננה צפייה למשיח, זו צפייה לדרישת טובת עצמו.

הצפייה למשיח הנדרשת מעמנו היא לייחל למשיח, ולמה? מכיון שאי אפשר לסבול את חילול השם שיש בבריאה, לראות את ההסתר פנים, וכל השאיפה אחת היא - שיתקדש שמו יתברך בבריאה, וכאשר כואב המצב לראות את השכינתא בגלותא, היא המביאה לשאיפה אמיתית לראות קידוש ה' והיא הצפייה האמיתית שמקרבת את ביאת המשיח.

דרגא עילאית זו שכל צפיתו היא רק כדי לקדש שם שמים שייכת אצל אדם

שגם מעשיו הם לש"ש. כשיש נגיעות לטובת עצמו זהו שלא לשמה, וגם אם כוונתו בעשיית המצוות כדי לזכות בעוה"ב, גם זה נכלל בשלא לשמה. "לשמה" היינו מטרה אחת בלבד - למען עשיית רצונו ית'. אדם שבמעשיו מתערב שלא לשמה, גם בציפיותו למשיח מעורב שלא לשמה.

רבי חייא ובניו שכל

לְעֵבֶר הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כִּי בַיָּמִים
הָהֵם יָסִיר ה' יָצַר הָרַע מִלֵּב עַמּוֹ,
וְכָלָם - קַטְנִים וְגִדּוּלִים - יִדְּעוּ אֶת
הַשֵּׁם, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם מוֹנֵעַ, לֹא דָבָר
וְלֹא רָעַב וְלֹא מִלְחָמָה וְלֹא טָרְדָה,
אֶךְ כָּלָם יִהְיוּ פְּנוּיִים, וְכָלָם יִשְׁגִּיגוּ
הַשְּׁגָה גְּדוֹלָה בִּידְעֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ,
וּבַיָּמִים הָהֵם תִּרְפָּה הַדַּעַת, כְּדַכְתִּיב:
"כִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ ²⁸⁰דְּעָה אֶת ה'
²⁸¹כְּמִים לַיָּם מְכַסִּים" (ישעיה יא, ט).

מעשיהם היו לקידוש שם שמים, גם צפייתם לישועה היתה לש"ש ללא שמץ פניה שלא לשמה. לפיכך בנח תפילתם היו מסוגלים לקרב את ביאת משיח גם קודם זמנו, כי כשהם ביקשו בתפילתם על ביאת משיח, היתה מטרתם אך ורק למען יתגדל ויתקדש כבוד ה' בבריאה.

ביאורים

279. הבורא יתברך. כן כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות תשובה ה"ב): ומפני זה התאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם ימות המלך המשיח, כדי שינוחו ממלכות הרשעה שאינה מנחת להן לישראל לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להן מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר "כי מלאה הארץ דעה את ה'". **280. דעה את ה'.** לדעת את ה' (רש"י). מכירים ומבינים שיש בורא לעולם ועובדים אותו. **281. כמים לים מכסים.** מקום המים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע, ואמר כמו שכל הים מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממולאים בדעה (מצודת דוד).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

הַבְּטָחוֹן

הַשְּׁמִינִי, עַל עֵינֵי עוֹלָם

הָבָא, אֲשֶׁר בּוֹ

²⁸²נְעִימוֹת לְאִין קִין וְאִין חֶקֶר, וְאִין

חֶפֶה יָכוֹל לְסַפֵּר יְפֵי הָעוֹלָם הַהוּא,

וְאִין הָעֵין יָכוֹלָה לְרְאוֹת זֵיו הַדֶּרֶת

הַצַּדִּיקִים, וְאִין שֵׁם לֹא אֲכִילָה וְלֹא

שְׁתִּיָּה. ²⁸³אִם בֶּן מָה תַעֲנוּג יֵשׁ שֵׁם?

לְכָךְ צָרִיד שְׁתַּכְּחֵן וְתַדַּע, כִּי פֶאֶשֶׁר

לה. לא נוכל להשיגם.
במסכת ברכות (לד):
אמר רבי חייא בר
אבא אמר רבי יוחנן,
כל הנביאים כולן
[שהתנבאו טובות
ונחמות], לא נתנבאו
אלא [את הטובות
שיהיו] לימות המשיח,
אבל לעולם הבא, 'עין
לא ראתה אלהים

²⁸⁴לֹא יָדַע הָעוֹף תַעֲנוּג חֶדֶג הַשָּׁט בְּמִים, כִּי הַתּוֹלְדוֹת

שְׁלָהֶם הֵם הַפּוֹף זֹו מִזֹּו, כִּי עוֹף יְמוֹת בְּמִים וְחֶדֶג יְמוֹת

בִּיבָשָׁה; כִּךְ מִי שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהַנֶּשְׁמָה ²⁸⁵מְעַרְבֶת

בְּגוֹף, לֹא יוֹכֵל לְדַעַת תַעֲנוּג ²⁸⁶הַנֶּשְׁמוֹת, כִּי ²⁸⁷אִין לָנוּ

אֶלָּא תַעֲנוּג הַגּוֹף, אֲכָל תַעֲנוּג מִתַעֲנוּגִים ²⁸⁸הָעֵלְיוֹנִים

(לה) לֹא נוֹכֵל לְהַשְׁיֵגם וְלֹא נוֹכֵל לְהַכִּיר אוֹתָם אֶלָּא אַחֲרֵי

ביאורים

282. נְעִימוֹת לְאִין קִין וְאִין חֶקֶר. עונג רוחני אשר לא ניתן להגבילה או לחקירה, לכן אי אפשר לתארו כלל במילים ובתיאורים. 283. אִם בֶּן. בכת"י הגירסא: ואין לחשוב: הואיל ואין שם לא אכילה ולא שתיה אם כן מה תענוג... 284. לֹא יָדַע הָעוֹף. בכת"י הגירסא: כי כאשר לא ידע הדג תענוג העוף הפורח באויר, וכאשר לא ידע העוף... 285. מְעַרְבֶת בְּגוֹף. שוכנת בתוך הגוף החומרי. 286. הַנֶּשְׁמוֹת. כשהן בלי מלבושי הגוף. 287. אִין לָנוּ. השגה והכרה אלא בתענוגי הגוף. 288. הָעֵלְיוֹנִים. הרוחניים בתכלית.

זולתך' (ישעיה סד, ג). [כלומר, הטובות שיהיו לעולם הבא לא נראו לשום נביא לרוב מעלתם, מלבד להקב"ה].

ביאר המהרש"א (ח"א ד"ה אלא), שכיון שימות המשיח הם בעולם הזה שהוא גשמי, אף השכר שבו הוא גשמי ועליו

²⁸⁹ רב המחשבה, וזהו מחמת שאנו בעולם הגופים, ועל-כן לא נכיר כי אם תענוגים האובדים והפוסקים, אבל תענוגי הנשמה הם תמיד ²⁹⁰ כלי הפסק, ואין בין אותם התענוגים ובין אלו התענוגים ²⁹² חבור ושתוף ולא קרבה בשום

התנבאו הנביאים, אבל העולם הבא כולו רוחני, והשכר שבו אף הוא רוחני ואין אדם יכול להשיגו.

וכן כתב הרמב"ם (תשובה ח, ז): כבר הודיעונו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו, ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל, אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון, ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון, הוא שישעיהו אמר (סד, ג) 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו', כלומר הטובה שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים, עשה אותה האלהים לאדם שמחכה לו. עכ"ל.

ביאורים

289. רב המחשבה. כלומר, יש קצת תענוגים רוחניים גם בעוה"ז כאשר יבאר רבנו בהמשך, אמנם צריך להתבונן בהם היטב עד שמשיגם. **290. תענוגים.** תענוגי הגוף הארציים והגשמיים. **291. כלי הפסק.** חז"ל (קידושין לט: קראו לעולם הבא "עולם שכולו ארוך", כי הוא עולם נצחי לעד ולעולמי עולמים, וכנוסח הברכה "אשר נתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו", ועיין ברכות (כח: כשחלה רבי יוחנן בן זכאי וכו'. וכן יסד הפייטן, "אוי לי שהחלפתי עולם עומד (-עוה"ב) בעולם חולף (-עוה"ז)". **292. חבור ושתוף ולא קרבה בשום**

ארחות

שער השמחה

צדיקים

ענין. ומי שזיזכה ²⁹³ למעלה תהיה אחר מותו, לא יאהב אלו התענוגים, כאשר לא יאהב המלך ²⁹⁴ לחלוץ מעליו יקר תפארתו ולשחק בחוצות עם הנערים. ולפעמים יהיה שחמלך קטן בשנים, ותגבר עליו שטות הקטנים, וישחק עם הנערים, ויניח יקר המלכות, וזהו מחמת שאין לו דעת לבחון בין ²⁹⁵ שני הדרכים, כאשר אנחנו מגבירים תענוג עולם זה על תענוג עולם הבא מחמת חסרון דעתנו ומעוט הפרתנו עולם הנשמות ותענוגיו.

ובעולם הזה תוכל להכיר קצת מתענוגי הנשמות בלא אכילה ושתיה, כגון בני-אדם ²⁹⁶ המתנקמים בשונאיהם, וכגון הכבוד בעת שמכבדים בני-אדם, וכשאדם רואה דברים יפים או כשרואה אדם

ביאורים

ענין. כלומר, אין שום קשר ודמיון או מכנה משותף בין התענוגים הגשמיים לתענוגים הרוחניים ואפילו במשהו. ²⁹³. למעלה תהיה. לזכות לתענוגי עוה"ב. ²⁹⁴. לחלוץ מעליו יקר תפארתו. להסיר מעליו את כבודו ולזלזל בעצמו. ²⁹⁵. שני הדרכים. להבחין בין מעלת כבוד המלכות לבין תענוג השחוק עם הנערים. ²⁹⁶. המתנקמים בשונאיהם. המרגישים אז תענוג גדול, כדברי ה'מסילת ישרים' (פ"א): "כי האדם מרגיש מאד (-רגיש ומתפעל מאד) בעלבונותיו ומצטער צער גדול, והנקמה מתוקה לו מדבש, כי היא מנוחתו לבדה".

לו. ולא נוכל לדמותו לשום תענוג בעולם הזה. שנינו במסכת אבות (ד, יז) "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה". כלומר, יפה אפילו רק שעה אחת של הנאה ונחת רוח הבאה מתוך שמחה שיש לאדם בעוה"ב, יותר מכל חיי העוה"ז.

בביאור 'קורת רוח' ו'כל חיי העולם הזה', ביאר הרב דסלר (מכתב

בנו החביב שלא ראה אותו זמן מרבה, או כששומע בשורות טובות. ובכל אלה יש תענוג גדול בלא אכילה ושתיה. ואם זה בעולם הגופים, שאנחנו רואים ²⁹⁷ שהנשמות נהנות, מזה תבין תענוג הנשמות כשתעלה ²⁹⁸ לשמי מרומים ותהנה מזיו העולם העליון ²⁹⁹ ומזיו השכינה. ואין לתענוג ההוא ³⁰⁰ ספור ולא ³⁰¹ תאר, (ולא נוכל לדמותו לשום תענוג בעולם הזה, אלא כמו שאמר הנביא, שהיה תמה ונפלא על יקר עולם הבא: ³⁰² "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" (תהלים

ביאורים

²⁹⁷. שהנשמות נהנות. למרות שנמצאות וקשורות בגוף. ²⁹⁸. לשמי מרומים. שאז תהיה מנותקת מהגוף, ללא מגבלות החומר. ²⁹⁹. ומזיו השכינה. וכמו שכתב ה'מסילת ישרים' (פ"א): "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' (-על הקשר עמו) ולהנות מזיו שכינתו (-מאור השכינה שה' משפיע על הדבקים בו), שזהו התענוג האמיתי (-השלם והמוחלט) והעידון הגדול (-הן באיכות והן בכמות) מכל העידונים שיכולים להמצא (-לא רק יותר מכל התענוגים הנמצאים בפועל, אלא גם מכל האפשריים בכוח)". עכ"ל. ³⁰⁰. ספור. אי אפשר לספר אותו. ³⁰¹. תאר. אי אפשר לתאר אותו. ³⁰². מה רב טובך וגו'. כמה רב הוא הטוב אשר גזנת לתת ליראיך בעולם הבא.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

לא, כ). וְעַל עוֹלָם הָבָא אֲשֶׁר הוּא סוֹף
כָּל אָדָם, יָשִׁים בְּה' בְּמַחְוֵנוּ עַל
שִׁיגִיעָהּ לְעוֹלָם הָעָלְיוֹן,³⁰³ וְאֵל
יִשְׁלִיכֶהוּ מִלְּפָנָיו.³⁰⁴ וְאֵין לוֹ בְּמַחְוֹן
בְּלֹא מַעֲשִׂים טוֹבִים, אֶךְ אַחֵר
שִׁיעֶסְכָּם בְּכָל יְכָלָתוֹ בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים

מאליהו, ח"א) בשם
מוהרצ"ה ברוידא
זצ"ל, כי ענין חיי
העולם הזה הוא, אם
נקבץ אל תוך רגע אחד
את כל שעות אושר
ונחת שיש לאדם
במשך כל ימי חייו,
ונצרף לזה את האושר
והנחת שיש לכל חבריו

בכל ימי חייהם, וכן כנ"ל לכל אנשי העיר ואת כל דיירי כל העולם שבכל הדורות
מראשית הבריאה ועד סוף כל הדורות, והכל ממש, כל טוב בעולם הזה בלי
שום יוצא מן הכלל, הכל ינתן לאדם אחד וברגע אחד ממש, אם כן הלא אין
לך אושר יתר על זה כלל, ואעפ"כ קורת רוח בעולם הבא גדול הימנו. וביאור
מדריגת קורת רוח, פירש אדמו"ר מו"ח זצ"ל, שהוא כציור שמחה גדולה בבית
מלכים אשר יעבור עני ויריח את ריח הסעודה מידי עברו ברחוב מחוץ לבית,
ויהנה מן הריח הטוב, זהו בבחינת קורת רוח. וכן גם בעולם הבא: אם אדם אינו
זוכה לעולם הבא גופא, אלא שמרשים לו לעבור מבחוץ ולהנות רק מריח הטוב
של העולם הבא המוכן לצדיקים, זהו פירוש מי שיש לו קורת רוח בעולם הבא,
הוא השכר היותר קטן אשר אפשר להמצא, ועל כרחנו הוא עבור המצוה היותר
קטנה אשר אין קטנה הימנה, שהרי כל מצוה יש לה מתן שכר בעולם הבא.
הרי שיתבאר לנו היטב כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הוא משום שאין לך
שום מצוה מן המצוות אפילו הקטנה ביותר, אשר לא יהיה שכרה יותר מכל מה
שאפשר שימצא שכר וטוב בכל העולם הזה כולו.

ביאורים

303. ואל יִשְׁלִיכֶהוּ מִלְּפָנָיו. כלומר, יבטח בה' שיזכהו לעולם הבא, ולא יהיה
מאותם שאין להם חלק לעולם הבא, או מאותם שנשמתם יורדת לשאול,
שנזרקים בכף הקלע ומטורפים לארץ (עיין רבנו יונה ב'שערי תשובה' שער ב'
אות י"ח מש"כ מענין זה). 304. וְאֵין לוֹ בְּמַחְוֹן וכו'. אי אפשר לבטוח בה' על
זה בלי שיעשה מצדו מעשים טובים.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

לז. הבוטח בה' מדה טובה גדולה היא מאד. הבטחון הוא אחד מהמצוות שבתורה, ובשעת הדין שואלים לו 'ציפית לישועה', פירוש, אם חיכה לישועה ולא נתייאש ממנה והתחזק בבטחונו בכל פרט שנתחדש

טובים יעלה אל מדרגות החסידות³⁰⁵ הראויות לענין זה,³⁰⁶ והוא שיוציא אהבת עולם הזה מלבבו, ויכניס במקום ההוא אהבת הבוֹרָא ברוך הוא, וימסר עצמו³⁰⁷ על קרֶשֶׁת הַשֵּׁם יתברך. ואם יעשה כן, ויבטח בבוֹרָא יתברך³⁰⁸ שיתחסד עמו כמו שהתחסד עם כל הנביאים והחסידים³⁰⁹ אשריו ואשרי חלקו.

הבוטח (זו) בה' מדה טובה גדולה היא מאד, וצריך האדם³¹¹ תקנון גדול טרם יבוא³¹² בעמק הכַּפְּחוֹן. הבוטח באלהים מִזְמַן לְקַבֵּל חֶסֶד, בְּדַכְתִּיב:

ביאורים

305. הראויות לענין זה. להגיע לעולם העליון ולהינות מזיו השכינה.
306. והוא שיוציא אהבת עולם הזה. בכלל מדרגת החסידות הוא שיסיר מלבבו אהבה ותשוקה לתענוגי עולם הזה. 307. על קדושת ה'. שיהיה מוכן למסור את חייו על קדושת ה' אם ידרש ממנו, וכן יתאמץ בכל כחו לקדש את ה' במעשיו. 308. שיתחסד עמו. שיעשה עמו חסד בעולם הבא, כשם שהוא עושה עם הנביאים והחסידים. 309. אשריו ואשרי חלקו. אשריו בעולם הזה ואשרי חלקו לעולם הבא (עלי אורח). 310. מדה טובה גדולה. כי זוהי שלימות האמונה. 311. תקנון גדול. לתקן נפשו מאוד בכדי שיוכל לייחד לבבו לבטוח בה'. 312. בעומק הכפחון. כדי שיהיה בוטח אמיתי ולא מדומה.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

"וְהַבּוֹטֵחַ בָּהּ"³¹³ חֶסֶד יִסּוּבְכֶנּוּ
 (תהלים לב, י); וְלֹא אָמַר "יִסּוּבְכֶנּוּ"
 אֶלָּא בְּשִׁבְלִי אֲשֶׁר הַבּוֹטֵחַ צָרִיךְ
³¹⁴ לִפְרֹץ בָּמָה פְּרָצוֹת שְׂאִינָן טוֹבוֹת
 לוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה: צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ אֶת
 הָרָבִים, וְאֶת-עַל-פִּי שְׁצָרִיךְ לִירָא
 מִהֶם פֶּן יִזְקוּהוּ³¹⁵ בְּגוֹפּוֹ וּבְמִמּוֹנּוֹ;
 וְגַם צָרִיךְ³¹⁶ לְהִתְיַאֵשׁ מִקְרוֹבָיו
 וּמֵאוֹהָבָיו, שְׁלֹא³¹⁷ יִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם
 בְּשְׂאִינָם הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ טוֹבָה
 וְשְׁלֹא יִתְנִיף לָהֶם; גַּם צָרִיךְ לַעֲזֹב
 הָרָבָה³¹⁸ עֶסְקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה
 וּלְפָנּוֹת לְבוֹ מַהֲבֵלִי הַעוֹלָם וְלַעֲסֹק
 בַּתּוֹרָה וְזֶה צָרִיךְ³¹⁹ בְּטָחוֹן גָּדוֹל,
 וְעֵבֹר בֶּן אָמַר הַכָּתוּב "חֶסֶד יִסּוּבְכֶנּוּ".

ביאורים

313. חסד יסובכנו. חסד יקיף אותו לשמרו. 314. לפרוץ כמה פרצות. צריך אומץ גם לעשות מעשים שעלולים להזיק לו בעולם הזה. 315. בגופו ובממונו. ולמרות כן אינו פוחד כי בוטח בה'. 316. להתיאש. להתרחק. 317. שלא ישתתף עמהם. שלא יתחבר עמם. 318. עסקים. שמניבים רווחים ויכולים להעשירו. 319. בטחון גדול. שיבטח בה' בכל לבו שישמור עליו מהזק ושידאג לכל צרכיו.

עליו. והבוטח מרויח בשתים, בעולם הזה בודאי ישיג מה שחסר לו מהצטרותו וכמאמר הכתוב 'לא ירעיב ה' נפש צדיק' וכתוב (תהלים קיב) 'משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' והרבה פסוקים כדומה לזה, ועוד זאת שכרו מרובה לעולם הבא, שזהו הוא כלל גדול בכל המצות ש'שכר מצוה באי עולמה ליכא', וכל טובת עולם הזה הם רק פרי המצוות שאוכל בעולם הזה והקרן קיים לעולם הבא שכולו טוב ('בית הלוי' ליקוטי מאמרים, מכת"י).

לת. והבטחון אי אפשר בלא אמונה. ב"אורחות חיים" להרא"ש (כה) כתב: "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית". וביאר ב"אור יחזקאל" (אמונה עמ' צט) שכונת הרא"ש ללמדנו שאמונה בהשגחה פרטית קודמת לבטחון. רק אחרי שהשיג האדם אמונה, יש לו תקוה

(לח) **וְהַבְטָחוֹן** ³²⁰ אִי אִפְשָׁר בְּלֹא אֱמוּנָה, דְּכָתִיב: **"וְיִבְטָחוּ בְךָ יְיָדֵי שְׂמֹךְ"** (תהלים ט, יא); **כִּי הַיּוֹדְעִים שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמַכִּירִים גְּדֻלָּתוֹ וּגְבוּרָתוֹ, וְהַמְאֲמִינִים כָּכָל לֵב, הֵמָּה יְכוּלִּים לְבָטַח בּוֹ, כִּי הַבְטָחוֹן וְהָאֱמוּנָה הֵם שְׂתֵּפִים: אִם אֵין אֱמוּנָה - אֵין בְּטָחוֹן. וְהָאֱמוּנָה הִיא** ³²² **רֹאשׁ הַתּוֹרָה, דְּכָתִיב: "אֲנֹכִי**

להגיע למידת הבטחון. ויש לבאר ענין אמונה וענין בטחון: 'אמונה' ענינו, שאדם מאמין שכל מה שנעשה בעולם, בין עמו בין עם אחרים, בין במדבר בין בחי בין בצומח ובין בדומם, הכל עד הפרט הקטן ביותר, הכל בכל מכל מושגח בהשגחה פרטית, ונעשה על ידי הקב"ה ממש כביכול, זהו ענין אמונה. אולם ענין הבטחון, הוא פנימי יותר, ועמוק יותר. 'בטחון' ענינו, שאני בוטח בו יתברך שמו שהוא ידאג לי וינהל את כל צרכי בין בגשמיות בין ברוחניות, הכל ינוהל על הצד היותר טוב. אין הכוונה שאני בטוח שיקרה כך או יקרה כך, כמו שכתבו הראשונים לשלול דעה זו (יש גם בחינה זו אולם אכמ"ל) בפירוש מילת בטחון. אלא עיקר הענין של בטחון הוא - הרגשת שלווה, הרגשת רוגע שיש מישוה שמסדר ודואג לכל צרכי. מישוה שיודע בדיוק מה אני צריך, מישוה שיודע בדיוק מה טוב לי הרבה יותר טוב מאשר אני יודע מה טוב לי. מישוה שכל כך אוהב אותי, שדואג לי בכל רגע ממש כל ימי חיי, הן בעולם הזה והן בעולם הבא לנצח

ביאורים

320. **אי אפשר.** להשיגו. 321. **יודעי שמוך.** המכירים את גדולתך. 322. **ראש התורה.** יסוד התורה והדברות הראשונות שנאמרו בהר סיני מפי הבורא

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עינים

ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים
אַחֲרָיו" (שמות כ, ב), וְאִם לֹא מֵאֲמִין
– ³²³ מַה יַּעֲמִיל תְּוֹרָתוֹ? וּבִזְמַן שֶׁאָדָם
מֵאֲמִין מַעֲמֵק הַלֵּב, שֶׁהַבּוֹרָא יִקְנֶים
כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, לַעֲשׂוֹת
פְּרָעָנִיּוֹת לַחַוִּטָּא וּלְשָׁלֵם שְׁכָר
לְמַקְנֵימִים אוֹתָהּ, אֲזַי שׁוֹמֵר הַתּוֹרָה,
כִּי כָּל הַגִּבּוֹרִים וְהַגְּדֹלָנוֹת אִם הָיוּ
יּוֹדְעִים בּוֹדָאֵי שְׁהָיוּ נִהְרָגִים עַל

נצחים, כל הזמן ממש
כל ענינו לדאוג שיהיה
אצלי הכל בסדר, הוא
אינו מסיח דעת מזה
אפילו לרגע ממש
כפשוטו. ובעיקר,
שהמישהו הזה לא רק
רוצה לדאוג לי, אלא
הוא אינו מוגבל לשום
דבר, כל מה שהוא
רוצה הוא יכול לעשות
ואין מונע לו כלל. ענין
הבטחון הוא תחושת
שלוה גמורה, שהנני
רגוע מכח ההרגשה

שהעול לא עלי, יש מישהו שדואג לכל והוא יסדר הכל על הצד היותר טוב.
בכדי להרגיש בטחון אמיתי, מוכרח שיקדם לכך אהבה אמיתית, אהבה
שמתוכה אדם נותן נאמנות גמורה בלב להקב"ה, נאמנות גמורה שאדם מרגיש
שבאמת הקב"ה כביכול עומד לידו לשרתו לכל צורך ממש. צריך להבין, ענין
הבטחון הוא אינו ענין שכלי, אלא מצב של נפש שכל כך מרגישה את הבורא
ומאמינה באהבתו אותה, שאינה דואגת כלל מכח ביטחונה שבודאי ובודאי
הוא לא יעזוב אותה אלא יהיה צמוד עמה בכל דרך שתלך. [מובא בזוהר (ח"ב
ה:)] "אלמלי הוו ידעין בני נשא רחמימותא דרחים קודשא בריך הוא לישראל,
הוו שאגין ככפריא למרדף אבתריה", תרגום: אילו היו בני אדם יודעים עד כמה
גדולה אהבת ה' לישראל, היו שואגים ככפירים לרדוף אחריו].

רק כאשר יש לאדם בטחון אמיתי, הוא זוכה לאושר רגוע ושלוה. לולי זאת,
כל החיים זהו מין שרשרת של לחצים מכאן ולחצים מכאן, רק ככח הבטחון
באהבת הבורא את הנברא, ודאגתו בכל רגע ובכל שעה, יש רגוע בעולם הזה.

ביאורים

יתברר. 323. מה יעמיל תורתו. הרי לא יקיים אותה.

לט. כל התורה כולה כלולה באמונה. זה לשון הרמב"ן (סוף פרשת בא): "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו

גִּנְבָתָם וַיְזַלְתָּם וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים
לְהַמְלִיט, ³²⁴ הָיוּ נִמְנָעִים. וְכָל הַגִּנְבִּים
וְהַזְזָלִים הֵם ³²⁵ בּוֹטְחִים לְהַנְצִל
לְעוֹלָם, וְעַל-כֵּן עוֹשִׂים מַה שְּׁלֹבָם
חָפִין. גַּם-כֵּן הַחוּטָא, אִם הָיָה מֵאֲמִין
בְּיֵדָאֵי עַל גְּדֹל עֲנָשׁוֹ, לֹא הָיָה חוּטָא.
לְכֹן ³²⁶ (לש) כָּל הַתּוֹרָה בְּלֹלָה
^(ב) בְּאֵמוּנָה, בְּדַבְתִּיב: ³²⁷ וְצִדִּיק

של עולם, בין ברבים בין ביחיד". עכ"ל.

ומצינו לשון הרמב"ם (בפירוש המשנה סוף ברכות) המבטא את גודל חשיבות האמונה בה. "ז"ל: "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו".

ובספר 'כד הקמח' (ערך אמונה) כתב: עיקר התורה והמצוה היא האמונה, כי מי שאין לו אמונה נוח לו שלא נברא, והיא מצוה תלויה בלב, והוא, שיאמין אדם שיש לעולם נמצא יחיד, והוא משגיח בעולם השפל במין האדם בכלל ובפרט, להוציא מלבם של כופרים והפושעים המורדים בהקב"ה, שאומרים שאין ההשגחה שופעת מגלגל הירח ולמטה וכו'.

מ. באמונה. במסכת מכות (כד.) דורשת הגמרא שאף שמנין המצוות הוא תרי"ג, בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר (חבקוק ב, ד) 'וצדיק באמונתו יחיה'. הסבא מקלם ז"ל מבאר, כיון שחבקוק היה מאחרוני הנביאים, העמיד את כל קיום התורה על אחת והיא האמונה. 'דדא ביה כולא ביה'. כאשר זוכה אדם

ביאורים

324. היו נמנעים. מלגנוב ומלגזול. **325.** בוטחים להנצל לעולם. בטוחים תמיד שלא יתפסו. **326.** כל התורה וכו'. כל קיום מצוות התורה תלוי בחזקת האמונה, עד כמה שהאמונה חזקה בלבו כך יקפיד על קיומם. **327.**

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

ורכש מעט אמונה, זכה בכל, כי האמונה היא העיקר. כל המדות כולם יסודם באמונה, המאמין השלם הוא בעל מדות טובות, כי האמונה יוצרת מדות טובות, וכן להיפוך בעל מדות רעות רחוק מאד מאמונה שמדותיו מונעות אותו מלהאמין, לכן העמיד את כל קיום התורה על האמונה - 'וצדיק באמונתו יחיה'. (אור יחזקאל, ח"ג מאמר והעמידן על אחת).

(שמות יד, לא-טו, א), וננאלו בזכות האמונה שהאמינו,

בְּאֱמוּנָתוֹ יַחֲיֶה" (חבקוק ב, ד).³²⁸ וְעַל אֲבֵרָהָם נֶאֱמַר: "וְהָאֱמִין בֹּה'³²⁹ וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צִדְקָה" (בראשית טו, ו)³³⁰ וְעַל כָּל הַטּוֹבוֹת לֹא נִכְתָּב כֵּן; וְעַל מֹשֶׁה נִכְתָּב: "בְּכָל בֵּיתִי" נֶאֱמַר³³² הוּא" (במדבר יב, ז), וְאֶמְרִינָן בְּמִדְרָשׁ (שמות רבה כב, כג): גְּדוּלָּה הָאֱמוּנָה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שֶׁבְּזִכּוֹת הָאֱמוּנָה שֶׁהָאֱמִינוּ אֲבוֹתֵינוּ שָׂרְתָה עֲלֵיהֶם רוּחַ-הַקְּדוֹשׁ וְאֶמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרֵינוּ בֹּה' וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוּ - אֲנִי יִשְׂרָאֵל מֹשֶׁה" וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל"³³³

ביאורים

וצדיק באמונתו יחיה. מי שהוא צדיק באמונתו, שברוב צדקתו מאמין בה' אמונה שלמה, יזכה לחיי עולם לו ולזרעו.³²⁸ ועל אברהם. אשר היה הראש והראשון למאמינים.³²⁹ והאמין בה'. פירש רש"י: לא היה צריך לומר שהאמין אברהם בה', אלא הכתוב בא לציין מעלה מיוחדת שהיתה באמונה זו, שכיון שהבטיח לו הקב"ה על ריבוי זרעו, אף לא שאל לו אות על זאת.³³⁰ ויחשבה לו צדקה. הקב"ה החשיב לו את הדבר לזכות ולצדקות על האמונה שהאמין בו מבלי לבקש כלל אות וסימן (רש"י).³³¹ ועל כל הטובות לא נכתב כן. בכת"י הגירסא: ועל כל שאר הטובות שעשה לא נכתב "צדקה", אלא על האמונה.³³² נאמן הוא. התורה מדגישה בכך את מעלתו של משה.³³³ ובני ישראל.

מא. והגליות מתכנסות בזכות האמונה. כתב ה'בית הלוי' (פרשת בא): היוצא מכל האמור למעלה דפרה רומזת על משיח והוא קץ וסוף לכל הגליות, וגם נתברר דשני שרשי חטאים הם, אחת ענין עבודה-זרה והיא הוספה בעצמו אמונה האסורה, והשניה הוא

דכתיב: "וַיֵּאמֶן הָעָם" (שם ד, לא). וְאָמְרוּ שָׁם: כָּל הַמִּקְבָּל מִצְוָה אַחַת בְּאֱמוּנָה, כְּדָאֵי הוּא שְׁתַּשְׂרָה³³⁴ עָלָיו רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ. (מא) וְהַגְלִיּוֹת מִתְכַּנְסוֹת בְּזִכּוֹת הָאֱמוּנָה, שְׁנֵאמַר: "תְּשׁוּרֵי מְרָאשׁ אֲמָנָה" (שה"ש ה, ח), וְאִמְרָה: "וְאִרְשְׁתִּיךָ לִי בְּאֱמוּנָה" (הושע ב, כב).

חטא חסרון אמונה. הראשונה היה בבית ראשון והשני היה בבית שני, ומש"ה נחרבו שניהם. ומש"ה קודם הגאולה יתגבר שנית היצה"ר של הכפירה ובפרט בתורה שבע"פ ובדברי החכמים ויסבלו ממנו ישראל הרבה, והיא כדי לתקן

ביאורים

במכילתא (בשלח, פרשה ו) הוסיף: "שכן מצינו במשה ובדוד ובדבורה, שאמרו שירה ושרתה עליהם רוח הקודש". ופירש הנצי"ב, שמביא ראייה ששרתה רוח"ק על ישראל שלא מפורש בכתוב, אלא מדמצינו משה דוד ודבורה שאמרו שירה ושרתה עליהם רוח"ק, דדבורה נביאה היתה, ודוד אמר רוח ה' דבר בי וגו', ויש ללמוד שכל האומר שירה אי אפשר בלי רוח הקודש. עכ"ל. **334. באמונה.** בכל יכלתו וכחו, שמכח האמונה הוא ימסור עליה נפשו ומאודו (הנצי"ב). **335. תשורי מראש אמונה.** תסתכלי ותתבונני מראשית אמונתך, אשר האמת בי בתחילת דרכך עמי, כמה תועלת הפקת מכך, עת הושעתך מראש שניר וגו' אשר היו דומים אז למעונות חיות טרף כששלטו בהם סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן, ואת, על ידי אמונתך בי ונאמנותך אלי, ניצחת את כל אויביי, נגד הטבע. [ויש מפרשים: 'תשורי מראש אמונה' - כנסת ישראל תשיר לעתיד שירה לה' על גאולתה בזכות אברהם - שהיה ראש המאמינים (עפ"י שמות רבה כג, ה)]. **336. וארשתוך לי באמונה.** ה' יהיה אלוקים של עם ישראל (-אקח

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

ועתה

נחזר לענין השמחה: **פי**
המאמין בלב שלם
והבוטח בעזר הצור, הוא שמח³³⁷
לעולם והוא³³⁹ **סובל כל דבר,**
כמו החולה שאוכל סמים המרים³⁴⁰
בשביל הרפואה. והסובל הוא³⁴¹
חפשי מדאגת העולם. גם הסובל³⁴²
מסתפק במעט שיש לו, כי יאמר:
די לי במה שגזר לי הבורא. ועתה
הבט וראה, כי השמחה פוללת הכל.

אותו החטא דעבורו נחרב הבית, ומי אשר ישאר שלם באמונתו יזכה לגאולה. וזהו מה דאמרו בסוף מכות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, דנבואת חבקוק קאי על ביאת משיח וכמו שאמר שם בפסוק (חבקוק ב, ג) כי עוד חזון למועד ויפיח לקץ ולא יכזב ואם יתמהמה חכה לו, דדברים אלו נאמרו על ביאת משיח

ועל זה אמר ואם יתמהמה חכה לו דגלות בבל היה זמנו קבוע שבעים שנה ומסיים הפסוק וצדיק באמונתו יחיה דכל מי שישאר חזק ושלם באמונתו אז צדיק יקרא לו ויחיה. עכ"ל.

ביאורים

אתכם להיות ארוסתי) בשכר האמונה שהאמנתם בה' עוד בגלותכם והאמונה שאתם מאמינים בה' כעת. **337. בעזר הצור.** בעזרת הבורא יתברך [צור' מלשון חזק, שבו אבטח בשאלותי (רד"ק תהלים יט, טו)]. **338. לעולם.** אף בזמנים קשים. **339. סובל כל דבר.** מקבל כל דבר (אף דברים קשים) באהבה ובהשלמה, מאחר והוא מאמין שכל הנעשה עמו הוא לטובתו. **340. בשביל הרפואה.** כדי להיות בריא הוא סובל את מרירות הסמים. **341. חפשי מדאגת העולם.** משוחרר הוא מדאגות אנשי העולם הדואגים מפני העתיד שמא יקרה להם דבר קשה. **342. מסתפק במעט שיש לו.** ושמח בכך. והיא מצוה תמידית כמו שכתב ב'שערי קדושה' (ח"א, ב'): "השמחה התדירית בחלקו, כי כל דעבדין מן שמיא לטב".

מב. אין לו מנוחה. במסכת סנהדרין (ק:); דורשת הגמרא את הפסוק (משלי טו, טו) "כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד". 'כל ימי עני רעים' - זה אדם שדעתו קצרה. פירש רש"י: משים

כי כל האדם חרואג³⁴³ על העולם הזה, (מב) אין לו מנוחה, ותמיד הוא מחשב להרויח ממון,³⁴⁴ ולא יסתפק במה שחלק לו האל. לכן השמח בחלקו³⁴⁵ (מב) הוא עשיר אף אם הוא

ללבו וכו' ודואג על כל מה שעתיד לבוא עליו. 'וטוב לב משתה תמיד' - זה שדעתו רחבה. ואינו משים ללבו דאגה כל כך.

המהר"ל מבאר מדוע ימיו רעים, כי הוא נפגש על פי טבעו של עולם 'ככל עת' בדבר המפריע למדתו, ולפיכך 'כל' ימיו רעים, ואלו שטבעם להיפך מזה, אף שנפגשים באופן קבוע עם מקרי העולם, אין הדבר פוגע בשמחתם ולכן לבם טוב תמיד.

כתב הגר"א (משלי שם): "והעני הוא מי שנפשו רחבה שאינו מסתפק בכל אשר לו וכל חללי דעלמא לא יספיקנו בדעתו, ועליו נאמר (משלי טו, טו) 'כל ימי עני רעים', כי אינו באפשרי שמשגיג כל חפצו וימלא דעתו, וכמו שאמרו (קהלת רבה א, יג) 'אין אדם מת וחצי תאוותו בידו'. אבל מי שמספיק במה שיש לו, עליו נאמר (משלי שם) 'וטוב לב משתה תמיד', שלבו שמח תמיד, כמו האיש אשר משתה בביתו שלבו שמח בעת שהוא שתוי יין עד שאז אפילו המלך אינו שווה לו, אך לאחר הפיג יינו אינו בשמחתו שהיה תחילה, מה שאין כן הטוב לב הוא תמיד שמח כעת שמחת השתוי בעת המשתה".

מג. הוא עשיר. וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"א) "איזהו עשיר השמח

ביאורים

343. על העולם הזה. על צרכי העולם הזה. 344. ולא יסתפק וכו'. כי עושר העולם אינו יכול להשביע נפש שוקקה אשר לאדם החומד בהנאת העולם הזה, וכמאמרם ז"ל (קהלת רבה ג, יג) 'אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, מי שיש לו מנה רוצה מאתים ומי שיש לו מאתים רוצה ארבע מאות וזו'. ואמרו 'העולם הזה דומה לשוטה מים מלוחים, נדמה לו שמרווה וצמא יותר' (עלים לתרופה להגר"א ז"ל). 345. הוא עשיר. האמיתי, הראוי להתהלל בעושרו (רע"ב אבות

ארחות שער השמחה צדיקים עינים

³⁴⁶עני (עיין אבות פ"ד מ"א), כי ישמח באלהים ³⁴⁷שהוא חלקו ונחלתו. וכן כתוב: ³⁴⁸"חלקי ה' אמרתי" (תהלים קיט, נו). וכן הוא אומר: ³⁴⁹"ישמח לב מבקשי ה'" (שם קה, ג). והמדה הזאת ³⁵⁰בנפשות הצדיקים,

בחלקו. ופירש רבינו בחיי, שמקבל בעין יפה כל מה שהקב"ה נותן לו, בין טוב ובין רע, בין רב ובין מעט, ואינו להוט ומתאמץ להשיג יותר מחלקו, ומודה להקב"ה על כל מה שנתן לו.

וכתב השל"ה (שער האותיות): "מידה של 'הסתפקות' היא אבן יקרה כתר ועטרה, אשריו בעולם הזה טוב לו לעולם הבא, בעולם הזה אשריו כי הוא עשיר, כהא דתנן 'איזהו עשיר השמח בחלקו', מה שאין כן הבלתי מסתפק לעולם הוא חסר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קהלת רבה ג, יג) 'אין אדם מת וחצי תאותו בידו', יש לו מנה מתאוה מאתים, ועל כן 'מרבח נכסים מרבה דאגה' (אבות פ"ב מ"ז), כי ביותר שמרבה נכסים ביותר מרבה דאגה, כיצד, תמיד מה שבידו היא חצי תאותו ומתאוה עוד כהנה, נמצא כשיש לו מנה אינו דואג אלא להמציא עוד מנה, וכשיש לו מאתים דואג לעוד מאתים, וכן לעולם. נמצא מבואר המרבה נכסים מרבה דאגה, אבל השמח בחלקו וממה שחננו השם יתברך, יאכל הן רב הן מעט ומספיק לו בטוב, נמצא הוא לעולם עשיר. ולענין עולם הבא נמשך ממעלת הסיפוק כמה מעלות טובות, לא יתאוה ולא יחמוד, ומכל שכן שלא יגזול ולא יאנה את חברו, ויהיה משאו ומתנו באמונה, ולא ימלא רצון היצר הרע שרוצה תמיד בריבוי, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, וכדפירשנו כי מרבה דאגה."

ביאורים

פ"ד מ"א), מאחר ואינו מרגיש עצמו חסר. ³⁴⁶עני. בממון. ³⁴⁷שהוא חלקו ונחלתו. כנאמר (תהלים טז, ה) "ה' מנת חלקי". כלומר, רק ה' הוא המנה שנופלה לחלקי. ³⁴⁸חלקי ה' אמרתי. אמרתי לכל כי כל מנת חלקי הוא ה' (ולא כאחרים שבחרו לחלקם את הנאות העולם הזה). ³⁴⁹"ישמח לב מבקשי ה'". ישמח לבם של כל דורשי ה'. ³⁵⁰בנפשות הצדיקים. כלומר, מדת השמחה טבועה ומושרשת עמוק בנפשות הצדיקים עובדי ה' הפרושים מעיני עוה"ז.

מר. ובעת שיעשה המצוות ישמח בלבו. הרמב"ם בהלכות לולב (פ"ח הט"ו) כתב: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב"... ואין הגדולה והכבוד אלא

שָׁהֵם ³⁵¹ בְּנֹעֵם שְׁלֹם ³⁵² בְּעִנְיָן
עֲבוֹדָתָם וּבְשִׂמְחָה גְדוֹלָה
³⁵³ בְּפִרְיֵשׁוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂמְחוּ
בַּה' ³⁵⁴ וְגִילּוּ צְדִיקִים, ³⁵⁵ וְהִרְנִינוּ כָּל
יִשְׂרָאֵל לֵב" (שם לב, יא), וְכֵן הוּא אֹמֵר:
"אוֹר זֶרַע לְצַדִּיק וְלִישְׂרָאֵל לֵב שִׂמְחָה"
(שם צו, יא). לְכֵן יִשִּׁים כָּל הָאָדָם
³⁵⁶ שִׂמְחָתוֹ עַל הַתּוֹרָה, (מ"ד) וּבִעֲת
שִׂיעֵשָׂה הַמִּצְוֹת וְיִשְׂמַח בְּלִבּוֹ עַל

לשמוח לפני ה', שנאמר "והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה'" וגו'. ע"כ.

בספר "חומת אנך" להרב חיד"א על תהלים (פרק קי"ב) הביא בשם הרב "זרע ברך" ז"ל שכתב, במה שאמרו רבותינו ז"ל "שכר מצות בהאי עלמא ליכא", וכן אמרו "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", וקשה, דתיכף כתיב "והיה עקב תשמעון וכו' ושמר ה' אלוךך לך את הברית ואת החסד" וגו' והם טובות העולם הזה, והווי תרתי דסתורן? וניחא ליה להרב ז"ל, דגוף המצות אין שכרן בעולם הזה, אך השמחה ששמח בעשיית המצות ובעסק התורה, שמחה זו נוטל שכרה בעולם הזה, וזהו שאמרו "היום לעשותן" גוף המצות עצמן,

ביאורים

351. בְּנֹעֵם שְׁלֹם. בשלוח מוחלטת ובנעימות גמורה. 352. בְּעִנְיָן עֲבוֹדָתָם. בעבודת ה' שלחם, ולמרות כל טרחתם בעבודת ה' אינם חשים בזאת קושי אלא נעימות גדולה. 353. בְּפִרְיֵשׁוֹתָם. מתענוגי ועיני עוה"ז. 354. וְגִילּוֹ. ועלו. 355. וְהִרְנִינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב. ושירו לפניו (השמיעו רנה ותהלה) כל אלו שלבם תמים וישר עם ה'. 356. שִׂמְחָתוֹ עַל הַתּוֹרָה. ששמחתו תהיה רק מהתורה ומהמצוות (כלומר, לזה יפנה את כל שמחתו) ולא יחפש שמחה בעיני העוה"ז.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

שְׂזָכָה לְהַיִּית עֶבֶר לְמֶלֶךְ עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר
³⁵⁷בְּנֵי מַעְלָה יִשְׁתַּחֲווּ לוֹ, וְכֵן אָמַר
 דָּוִד: ³⁵⁸"שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל אֲמֶרְתְּ
 כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב" (שם קיט, קסב). וְכָל
 הָעוֹשֶׂה הַמִּצְוֹת בְּשִׂמְחָה, יֵשׁ לוֹ
 שָׂכָר ³⁵⁹אֶלֶף יְדוֹת יוֹתֵר מִמֵּי
 שֶׁהַמִּצְוֹת עָלָיו ³⁶⁰לְמִשְׁאֵ. אֲבָרְהָם
 וְדָוִד כָּל הַיּוֹם פָּלוּ הָיוּ עוֹסְקִים
 בַּתּוֹרָה, וּמִפְּאָרִים וּמִשְׂפָּחִים בְּשִׁירוֹת
 וְתַשְׁבָּחוֹת. לְחֶקְדֹּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
 לְהַרְיֵם קוֹל בְּשִׂמְחָה (עֵיין שַׁבַּת לֹא; ב"ר
 נו, כ.). ³⁶¹וְאִזּוּ מִצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו,

"ולמחר לקבל שכר", אבל "והיה עקב" אין והיה אלא לשון שמחה, כלומר אם תשמח בעשיית המצות ותלמוד תורה, אז בעבור השמחה אז "ושמר" וכו' טובות העולם הזה, זהו תורף דבריו. וכתב הרב חיד"א זצ"ל לפרש עפ"י הפסוק "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד", דאין ספק דהחפץ במצות ובפרט דכתיב 'מאד', הוא שמח שמחה גדולה, ואז אוכל בעולם הזה השמחה שישמח, ולזה

אמר "גבור בארץ וכו' הון ועושר בביתו" שהם טובות העולם הזה על השמחה שהוא שמח, שזו שכרה בעוה"ז.

ביאורים

357. בְּנֵי מַעְלָה. המה המלאכים. 358. שֵׁשׁ אֲנֹכִי וְגו'. לא יצויר אצלי שמחה משום דבר בעולם, כי "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" - שהיא השמחה היותר גדולה, ואם כן השמחה הגדולה תבטל השמחה הקטנה (מלב"ם). 359. אֶלֶף יְדוֹת. אלף פעמים. 360. לְמִשְׁאֵ. לטורח. המצוות הם כמשא כבד המונח עליו ומקיימם ללא חשק ושמחה. 361. וְאִזּוּ מִצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו. כלומר, כשעושה המצוות בשמחה, זוכה ומצליח בכל דרכיו. [בחכמת הנפש הגורסא: "ואז מאציל מקול דבריו". פירוש, מקרין על אחרים מקול דבורו וטעמו הטוב].

מה. ומגלה לו רזים וחדושים של מעלה. בספר "חרדים" (בהקדמת ספרו ד"ה התנאי הרביעי) כתב: ולפי רוב השמחה יגדל שכרו, וכן גילה

מה. ומגלה לו רזים וחדושים של מעלה. בספר "חרדים" (בהקדמת ספרו ד"ה התנאי הרביעי) כתב: ולפי רוב השמחה יגדל שכרו, וכן גילה

הרב החסיד המקובל מוה"ר יצחק אשכנזי זצ"ל לאיש סודו, שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי החכמה ורוח הקודש, בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית, ואמר דהיינו דכתיב "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל", פירוש מרוב כל, מכל מיני תענוג ושבועלם ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות, ע"כ.

ובהקדמת ספר "שער המצוות" לרבינו חיים וויטאל זצ"ל (שער החמישי) כתב וז"ל: אבל השורש שהכל נשען עליו הוא, שבעשיית המצוה אל יחשוב שהיא עליו כמשא וממחר להסיר מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאילו בעשותו אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב, ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול, כאילו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה, וזהו סוד הפסוק "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב" וכו', וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי כך יזכה לקבל אור העליון, ואם יתמיד בזה אין ספק שישירה עליו רוח הקודש, וענין זה נוהג בקיום כל המצות כולם בין בעת שעוסק בתורה שיהיה בחשק גדול וכו', ע"כ.

ועיין באגרות ה'חזון איש' (קובץ אגרות ח"ב אגרת צ"ד) שכתב וז"ל: מה יקרה את שמחה! ומה נעימה היא צמחה! רוח הקודש שורה! הלב מלא אורה! להבין סודות התורה! בשמחה של מצוה הכתוב מדבר! ע"כ.

ביאורים

362. וטוב טעמיו. הקב"ה נותן לו עצות טובות ורעיונות טובים וממילא מצליח בדרכיו. או הכוונה, שמצליח להסביר היטב את דבריו, ונותן בהם טעם המתקבלים על לב השומעים וכל זה מחמת היותו בשמחה. 363. ושולה. לקב"ה. 364. רזים. סודות התורה.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וְחִדּוּשִׁים שֶׁל מַעֲלָה, לְפִי שֶׁהוּא יֵרָא הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא
וַיֵּשֶׁר, ³⁶⁵ וְנִכְנַס הַטַּעַם בְּקֶרְבוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה:
³⁶⁶ "נִפְשִׁי יֵצֵא בְּדַבָּרוֹ" (שיר השירים ה, ו); ³⁶⁷ "וְתַעֲלֶזְנָה
כְּלִיזְתִּי בְּדַבָּר שֶׁפָּתִיחַ מִיִּשְׂרָאֵל" (משלי כג, טז). וְכֵן אָמַר
דָּוִד: ³⁶⁸ "בָּרְכִי נַפְשִׁי" (תהלים קג, א) - לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ
³⁶⁹ מִמַּעַל הָעוֹלָה לְמַעַלָּה, וְכֵשׁ הִיא יוֹדַעַת עֲנִין ³⁷⁰ סוּדָּהּ
הִיא תֹאכֵל אֶת בּוֹרָאָהּ ³⁷¹ וְתִסְגֹּל מִצּוּתֶיהָ, וְכֵאֲשֶׁר תִּגְיַע
הַנֶּפֶשׁ ³⁷² אֶל הַמַּחֲצֵה וְהַמַּעֲלָה אֲשֶׁר הִיא דוֹמָה לוֹ, אִזּוֹ

ביאורים

365. וְנִכְנַס הַטַּעַם בְּקֶרְבוֹ. מכח שמחת המצוה נכנס בקרבו טעם רוחני
השווה יותר מכל טעם גשמי אחר. [או הכוונה, שנכנס טעמי התורה בקרבו,
ושכר זה הוא במדה כנגד מדה, כי השמח במצוות ה' מוכיח בזה שדרגתו היא
פנימית ואמיתית, ולכן הקב"ה מגלה לו טעמי תורה, כדי שידע את התורה
על פנימיותה ואמיתותה (עלי אורח)]. 366. נַפְשִׁי יֵצֵא בְּדַבָּרוֹ. הוא כלות
הנפש מרוב שמחה ועונג רוחני. 367. וְתַעֲלֶזְנָה כְּלִיזְתִּי. אשמח שמחה רגשית
פנימית אמיתית, כשאשמע אותך לומד תורה ולשונך נקיה. 368. בָּרְכִי נַפְשִׁי.
נפשי השכלית ברכי את ה' (-כי רק היא מכרת בגדולתו ויכולתו לברכו, רד"ק).
369. מִמַּעַל הָעוֹלָה לְמַעַלָּה. שורשה של הנפש ממקום שיש בו תמיד עליה
רוחנית, כי היא ממין הנבראים העליונים. 370. סוּדָּהּ. סוד שורשה שהיא כולה
רוחנית. 371. וְתִסְגֹּל מִצּוּתֶיהָ. תייקר ותחבב ביותר את מצוות ה', ותקיימם
מתוך אהבה ושמחה. 372. אֶל הַמַּחֲצֵה וְהַמַּעֲלָה אֲשֶׁר הִיא דוֹמָה לוֹ. הנפש
נמצאת בגוף האדם, אמנם כאשר אדם מתעלה - הנפש מגיעה ומתחברת
למקור שורשה, והגוף בטל והנשמה שולטת ומגיעה אל מקומות רוחניים
הדומים לה (-לנשמה שגם היא רוחנית ומן העליונים) ומשתלבים עמה, ואז
אין עירוב גשמי, כלומר, שאז הגוף לא מהווה מחיצה עבור הנשמה, וזוכה אז
הנשמה להשיג מיני השגות אלווקיות נעלות ביותר.

³⁷³ תִּיַּחְדְּהוּ ³⁷⁴ בְּמִצְפּוֹנִיָּה וְתִשְׁעֶשְׁעַ בְּחִדְרֶיהָ, וּבְכָל עַת
 וּבְכָל רֶגַע ³⁷⁶ חוֹשֶׁקֶת אֶהְבֶּתוּ זְוִכְרָת אוֹתוֹ בְּלִילָה עַל
 יָצוּעוֹ, אִזּוּ הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא שׁוֹלַח בָּהּ ³⁷⁷ חֶשֶׁק הַשְׂמֻחָה,
 וְהֵלֵב יִבְעַר וַיִּדְלַק מֵרֵב חֶשֶׁק הָאֶהְבָּה, כְּעֵנֶן שְׁנֵאָמַר:
 "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בָּהּ, תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהִי" (ישעיה סא, י). וְאַשְׁרֵי
 הַנֶּפֶשׁ הַזֹּכֶה לְאוֹתָהּ שְׂמֻחָה. וְאִין הַשְׂכִּינָה ³⁷⁸ שׁוֹרָה
 אֶלָּא מֵתוּךְ שְׂמֻחָה (שבת ל, ב), וְכָל הַנִּבְיָאִים לֹא הָיוּ
 מֵתַנְבְּאִים כָּכָל עַת שִׁירָצוֹ, אֶלָּא מְבוֹנִים דַּעְתָּם וַיּוֹשְׁבִים
 שְׂמִיחִים וְטוֹבֵי-לֵב וּמֵתַנְבְּאִים, שְׂאִין הַנִּבְּוָאָה שׁוֹרָה מֵתוּךְ
 עֲצָלוּת וְלֹא מֵתוּךְ ³⁸⁰ עֲצָבוֹת אֶלָּא מֵתוּךְ שְׂמֻחָה (מידה"ג
 ויגש מה, כז), לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנִּבְיָאִים מְבִיאִים לְפָנֵיהֶם נֶכֶל
 וְתַף וְכִנּוּר וּמִבְקָשִׁים הַנִּבְּוָאָה, כְּדִכְתִּיב: "וְהָיָה כִּנְגֻן
 הַמִּנְגֵּן וְתִהְיֶה עָלָיו יָד ה'" (מלכים ב, טו).

ביאורים

³⁷³. תִּיַּחְדְּהוּ. את הקב"ה. ³⁷⁴. בְּמִצְפּוֹנִיָּה. בפנימיותה. ³⁷⁵. וְתִשְׁעֶשְׁעַ
 בְּחִדְרֶיהָ. תשמח ותתענג על הקב"ה בקרבה ובחדרי לבו. ³⁷⁶. חוֹשֶׁקֶת
 אֶהְבֶּתוּ. של הבורא יתברך. ³⁷⁷. חֶשֶׁק הַשְׂמֻחָה. הקב"ה שולח לנפש
 התעוררות של שמחה גדולה יותר ממה שהשיג עד כה. ³⁷⁸. שׁוֹרָה. על
 האדם. ³⁷⁹. עֲצָלוּת. כי העצלות מונעת את השקידה וההתבוננות (מאירי).
³⁸⁰. עֲצָבוֹת. כשהוא עצב, שהעצבות מטמטמת את הלב, וסותמת את שבילי
 ההכנה [לעבודת ה'] (מאירי). ³⁸¹. וְהָיָה כִּנְגֻן הַמִּנְגֵּן. הפסוק מספר איך
 ביקש אלישע הנביא לרומם את רוחו על ידי ניגון המנגן, כדי שתשרה עליו
 שכינה.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

תפארת הנשמה - שתתפאר בתפארת השמחה³⁸²
 אשר תשמח בה,³⁸³ ותבחיך זיו וראתה³⁸⁴
 להבחיך יקר הודה,³⁸⁵ ויערב אור המדותה ליוצרה
 באהבת השוקת חשק תאות³⁸⁶ עליון³⁸⁷ להתעטר עטרת
 יפי המחשבות הזכות הטהורות, ותהיה³⁸⁸ נוחמת מגדל
 עליצותה לידידה ידיד עליון, ותתקשר בקשרי חבה,³⁸⁹
 ותהיה דורשת וחוקרת אחר³⁹⁰ המעלות³⁹¹ לאור באור
 החיים, ובעת אשר היא מתרוממת ומגדלת ומגלגלת
 לדעת קדשת יוצרה ומדבקת באמונה לבוֹרֵא יתברך, אז
 היא³⁹² מתפשטת בחדוש גיל ומרחבת בשמחתה, באותה
 שעה מתקדשת קדשת קדש הקדשים, ואז מתאזה

ביאורים

382. תפארת הנשמה. הפאר והיופי של הנשמה היא כשתיגע לדרגה כזאת שהיא מתפארת בתפארת השמחה בה'. 383. ותבחיך זיו וראתה. תאיר אור היראה של הנשמה. 384. להבחיך יקר הודה. ובוה היא מאירה את כבוד הדרה, כלומר, את פנימיות הנשמה. 385. ויערב אור המדותה ליוצרה. ימתק וינעם אור תאותה ליוצרה ברוך הוא. 386. עליון. הבורא יתברך שמו. 387. להתעטר וכו'. המחשבות הזכות והטהורות מעטרות ומקשטות את הנשמה, כי הם תוצאה של דבקותה בה'. 388. נוחמת. משמיעה קולה. 389. עליצותה. שמחתה. 390. המעלות. הרוחניות. 391. לאור באור החיים. להאיר את עצמה באור החיים - באור רוחני, כלומר, תשוקתה תהיה להשיג יותר ויותר מעלות רוחניות. 392. מתפשטת וכו'. מתמלאה ומתגדלת יותר ויותר במעלתה הרוחנית ומתחדשת אצלה התחדשות של שמחה ביתר שאת וביתר עוז, כלומר, מתעלה בדרגות השמחה.

וְנוֹשְׂאֵת חַן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, וּבָעֵת הַהִיא
מִתְיַקֵּרֶת וּמִתְיַפֵּה וּמִתְהַדְרֶת בְּהַדְרַת גָּאוֹן עַד תִּקְרָה
הַדְרָתָהּ, וְאִזְ הָעֲלִיּוֹן ³⁹³ יִסְגְּלָנָה ³⁹⁴ לְהַצְחִיר זִיוָהּ,
לְהַכְנִיסָהּ ³⁹⁵ בְּחֻדְרֵי זֹהַר ³⁹⁶ וּלְצַרְרָהּ בְּצֹרֹר הַחַיִּים.
וְהִרְחֹקָן יְשִׁימָנו מֵאֲנָשֵׁי עֲבוֹדָתוֹ הַשְּׂמֵחִים.

עוֹד יֵשׁ תּוֹעֵלֶת בְּשִׂמְחָה, כְּמוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים שְׂאֵמְרוּ
עֲלֶיהֶם ³⁹⁷ שְׁהִיוּ ³⁹⁸ מִבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא בְּשִׁבְלִי
שְׁהִיוּ אֲנָשִׁים שְׂמֵחִים, וּכְשֶׁהֱיוּ רוֹאִים אִישׁ עֹצֵב הָיוּ
מִשְׂמֵחִים אוֹתוֹ, וּכְשֶׁהֱיוּ רוֹאִים שְׁנַיִם מִתְקוּטָטִים זֶה עִם
זֶה, הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם מֶלֶךְ הַבְּרִיחוּתָא עַד שְׁהִיוּ עוֹשִׂים

ביאורים

³⁹³. יסגלנה. יחבבנה, יבחרנה וילמדנה ויאפשר לה. ³⁹⁴. להצחיר זיוה. להאיר ולהבהיק את אורה. ³⁹⁵. בחדרי זוהר. בחדרי אורה. ³⁹⁶. ולצררה. לקושרה. ³⁹⁷. שהיו מבני העולם הבא. במסכת תענית (כב.) מסופר: רב ברוקא מעיר 'חוזאה' היה מצוי בשוק של מקום הנקרא "לפט", והיה רגיל לפגוש שם את אליהו הנביא. תוך כדי שיחתם, באו לשוק שני אחים. אמר אליהו לרב ברוקא: האחים הללו הם בני עולם הבא! הלך רב ברוקא אצלם, שאלם: מה מעשיכם? השיבו: אנחנו אנשים שמחים, ומשמחים בני אדם הנראים עצובים. כמו כן, אם אנו רואים אנשים מתקוטטים, טורחים אנו ואומרים להם מילי דבדיחותא עד שהם עושים שלום ביניהם. ³⁹⁸. מבני העולם הבא. הגאון רבי עקיבא איגר (בגליון הש"ס, שם) מציין לדברי ה"תורת חיים" סנהדרין (פח): שהגדרת "בן העוה"ב" – כמו שהוא חי, כן יזכה לעוה"ב. וכן גם כאן במעשה דידן. הרי לנו מעלת המשמח את הבריות, שזוכה להעולם הבא בלא דין ובלא יסורים.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

שְׁלֹם בִּינְיָהֵם. וְכֵן לְעִנִּין הַחֲלָקָה,
 399 מִתְחִילִין בְּמִלֵּי דְבָרֵיחוּתָא לְפָתַח
 הַלֵּב (כו') לְלַמֵּד בְּשִׁמְחָה, 400 אֵךְ לֹא
 שִׁמְחָת נִבְלָה וְשִׁמְחָת הַבָּלִים, אֵלָא
 דְּבָרֵי הַמְצֻזוֹת הַמְשֻׁמָּחִים אֶת הַלֵּב,
 בְּדָתֵיב: "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּחִי
 לֵב" (תהלים יט, ט) וְכָל זֶה בְּשִׁמְחָת
 מְצֻזָּה.

מו. ללמוד בשמחה.
 שנינו במסכת אבות
 שאחת המעלות שבהן
 נקנית התורה היא
 שמחה, וביאר הגאון
 רבי חיים מוולאז'ין
 זצ"ל ("רוח חיים"
 שם): "כי הלומד
 בשמחה, בשעה אחת
 ילמוד יותר הרבה ממה
 שילמוד בכמה שעות
 בעצבות, וגם כי התורה
 היא שעשועים של

הקב"ה, צריך שישמח בדבר גדול כזה".
 ועיין בפירוש רבינו אברהם מן ההר (נדרים מח.) שביאר שעצם מצות לימוד
 תורה הוא שיהא בשמחה, וזה חלק מן המצוה.
 בעל ה"אבני נזר" כתב (בהקדמת ספרו "אגלי טל"): "ומדי דברי זכור אזכור מה
 ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורתנו הקדושה ואמרו

ביאורים

399. מתחילין במילי דבדיחותא וכו'. כלומר, ראוי לו להרב שיתחיל שיעורו
 בדברים המשמחים, כדי לפתוח את לבבות התלמידים. הגמרא בשבת (ל):
 מספרת שכן היה רבה נוהג לעשות: קודם שהתחיל שיעורו לתלמידיו היה אומר
 דבר בדיחה, והתלמידים היו מתבדחים; מתוך כך נפתח לבם מחמת השמחה,
 ויכלו להתרכז בלימוד. אבל אחרי ששימח אותם היה יושב באימה ומתחיל את
 השיעור. 400. אך לא שמחת נבלה וכו'. במסכת שבת (שם): ללמדך שאין
 השכינה שורה על האדם לא מתוך עצבות (-כשהוא עצב) ולא מתוך עצלות ולא
 מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש (-לצון) ולא מתוך שיחה (-של מה בכך) ולא
 מתוך דיבור של דברים בטלים שאין בהם ממש, אלא (-שורה היא על האדם)
 מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי
 עליו יד ה'".

כי הלומד ומחדש
חידושים ושמח
ומתענג בלימודו, אין
זה לימוד התורה כל
כך לשמה כמו אם היה

וְכֵן

כְּשֵׁשׁ לְאָדָם שֵׁם יִסּוּרִים,

(בז) יִשְׂמַח גַּם-בֵּן. וְכֵן אָמְרוּ

חֲכָמִים: ⁴⁰¹חֲבִיבֵי יִסּוּרִין (כרכות ה

לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה. אבל הלומד ומתענג בלימודו, הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו".

"ובאמת זו טעות מפורסמת. ואדרבא, כי זה הוא עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה. ובזוהר הק' איתא, דבין יצר הטוב ובין יצר הרע אינן מתגדלין אלא מתוך שמחה. יצר הטוב מתגדל מתוך שמחה של תורה. יצה"ר וכו'. וכיון שיצה"ר ט מתגדל מזה, בודאי זה הוא עיקר המצוה".

מז. יִשְׂמַח גַּם בֵּן. אל לו לאדם להתמרמר כלל על יסורים הבאים עליו, אומר ה"חפץ חיים" בספר "שם עולם" (פרק ג). הנה במדרש שנינו שיצחק אבינו, שהכיר היטב כמה נוראה היא מידת הדין לעתיד לבוא, תבע יסורים. ותשובת הקב"ה לתביעה זו הייתה: "חייך, דבר טוב אתה מבקש וממך אני מתחיל, שנאמר: 'ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות'".

ומעיד ה"חפץ חיים": שמעתי מזקן איש אמונים ששמע בעצמו מהרה"ג ר' יעקב משה ז"ל שאמר בשם זקנו הגר"א ז"ל שאלמלי היסורין לא מצאנו ידינו ורגלינו בזה העולם.

פשר הדבר הוא, שבשעה שהאדם נפטר והנשמה עולה למעלה היא ניצבת לפני מאזניים גדולים שבהם שוקלים את מעשיו על מנת לקבוע אם ירבו הזכויות על החובות או להיפך, ח"ו. ובעוד הנשמה עומדת שם נשמעת בת קול היוצאת ומכריזה שכל הזכויות שצבר הנפטר כל ימי חייו יתקבצו ויבואו להשקל במאזניים. והקול נשמע בכל העולמות שמשתרש שם שורש נשמתו. לשמע הקול מתקבצים ובאים מיד כל המליצים שנבראו מהמצוות ועומדים מימין המאזניים.

אחר כך יוצאת בת קול נוספת וקוראת לכל העוונות שעשה הנפטר בכל ימי

ביאורים

401. חבִיבֵי יִסּוּרִין. לזכר את האדם.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

(ב). וְעִיד אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַשְּׂמֵחַ
בְּיִסּוּרִים שְׂבָאִין עָלָיו (מח) מְבִיא
יְשׁוּעָה לְעוֹלָם (תענית ה, א). וְיִרְגֵּיל

חייו שיתקבצו גם
הם ליד המאזניים.
בהשמע הקול הנוסף
הזה מתקבצים ובאים
המוני המוני לבושי

שחורים. כאשר מלאכי הזכות על כף אחת של המאזניים ומלאכי החובה על
השניה, מתברר כי רבים הם מלאכי החובה ממלאכי הזכות וכף החובה מכרעת.
ההכרעה לכף חובה אינה נובעת רק מריבוי המקטרגים, אלא גם מכיון שאין
כחם של מלאכי הזכות יפה כל כך משום שהמצוות אינן נעשות בכוונה וברצון
הראוי, לעומת העוונות הנעשות בתשוקה ובחפץ.

כאשר האדם רואה את המצב העגום של ההכרעה לכף חובה הוא מתמרמר
עד מאד, ואין לשער את גודל עגמת הנפש לנוכח המסקנה המתבקשת
מאליה - שיוכרז עליו שהוא רשע ומקומו בגיהנם. עוד הוא עומד ומתמרמר,
יוצאת לפתע בת קול נוספת ומכריזה בקול גדול: היכן היסורים שהיו לאדם זה
בעודו בעולם הזה? מיד מתקבצים ובאים כל היסורים שהיו לו בכל ימי חייו
ומצטרפים אל הזכויות. בכך מוכרז דינו לזכות, כי על ידי היסורים נתכפרו לאדם
הרבה מעוונותיו והוא נשאר בחזקת צדיק, ושמח ומוודה לה' על כל מה שעבר
עליו.

כל זה שמע ה"חפץ חיים" מזקן איש אמונים משמו של הגר"א.
מח. מביא יְשׁוּעָה לְעוֹלָם. שנאמר (ישעיהו סד, ד): "פגעת (-הכית) את ש
(-שמח)... עולם ונושע" (תענית ח). ב'בן יהודע' מבאר מדוע השמח ביסורים
מביא גאולה לעולם? כי כפי הטבע אי אפשר לשמוח ביסורים, אולם אפשר
שישמח בהם מפני שחושב בדעתו שצער זה הוא צער שעה, והקב"ה נתן
לו צער שעה שיצילו מצער עולם של שנים רבות, והמאמין בזה ודאי ישמח,
ונמצא לפי זה שהשמחה היא מפני שחושב שה'י' [-צעקת כאב] של היסורים
הוא רק לשעה, וכל רגע ורגע מצפה לישועה שהקב"ה יסיר את היסורים
מעליו, ולכן בשכר זה שהוא מאמין שהיסורים הם לשעה ומצפה לישועה,
מביא יְשׁוּעָה לְעוֹלָם, כי 'וי' עם 'שעה' היינו 'ישועה'.

ביאורים

402. השמח ביסורים. שמצדיק עליו דין שמים, ומקבלו באהבה.

מט. טובה עתידה להיות לו מהם. בספר "חוט המשולש" (עמוד 403) פיו לומר גם זו לטובה" (שם כא, א), או 404 כל מה דעבד רחמנא לטב

עבד" (ברכות ס, ב), כי יש פמה רעות 405 אשר סופם טובות, וכן דרשו רבותינו על מקרא זה 406" או דף ה' כי אנפת בי, 407 ישב אפך ותנחמני" (ישעיה יב, א). מושל לשני בני-אדם שהלכו 408 לעבר בספינה. האחד 409 ישב לו קוץ ברגלו, עד שלא היה יכול לילך בספינה, וחרבו נכנס בספינה לעבר. התחיל זה 410 לקלל את יומו. לימים שמע שנמטפה הספינה ומתו האנשים אשר בה, אז התחיל זה 411 לשבח לבורא יתברך, כי ראה שהיה זאת 412 בדי להחיותו (נדה לא, א). לכן ישמח אדם בפורין ובשאר נזקין שיהיו לו, כי אינו יודע מה (מט) טובה עתידה

ביאורים

403. גם זו לטובה. גם מאורע הנראה לכאורה רע אינו נעשה אלא לטובה. 404. כל מה דעבד וכו'. כל מה שעושה הקב"ה, לטובה הוא עושה. 405. אשר סופם טובות. כי גם כשיאירע לאדם דבר הנראה לכאורה שהוא רע, הרבה פעמים תכליתו לטוב לו טובה, כמו במעשה שהיה ברבי עקיבא המובא בגמרא ברכות (ס): 406. או דף ה' כי אנפת בי. אני מודה לך ה' על שכעסת עלי, כי לטובתי היה. 407. ישב אפך ותנחמני. ועתה ששב אפך ממני, נחמתי. 408. לעבד בספינה. להפליג בספינה. 409. ישב לו קוץ. נתקע לו קוץ ברגלו, שמנע ממנו מלעלות לספינה. 410. לקלל את יומו. מרוב צער על ההזדמנות שהחמיץ להפליג בים לסחורה. 411. לשבח לבורא. על הקוץ שמנע ממנו שלא יעלה לספינה, ובכך ניצלו חייו, שאילו היה עולה היה גם הוא טובע בים. 412. בדי להחיותו. ובגמרא שם מסיימת: "לכן נאמר 'שוב אפך ותנחמני'". כלומר, הכעס שהראית לי בתקיעת הקוץ ברגלי השיב לאחר את

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

**לְהִיזֹת לוֹ מִקֶּהם. וְכֵן עָשָׂה נַחֲוִים
אִישׁ גַּם זֶה (תענית כא, א).**

ס"ת, בהג"ה שם) כתב
בשם הגאון בעל ה"חתם
סופר" צ"ל, שהיה רגיל
לפרש הפסוק "וראית
את אחורי ופני לא
יראו" (שמות לג, כג),
כי לפעמים מזדמנים לו
לאדם כל מיני מאורעות
שונות, והוא אינו יודע

**עוֹד⁴¹⁴ טוֹבָה, לְשִׁמַּחַת חֲתָן
וְכֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹל⁴¹⁶**

מה טיבם ולמה באו לו אלו המאורעות, ולבסוף לאחר זמן מתברר לו כי מאורעות
אלו היו הכנות גדולות לניסים ולישועות שבאו לו, או שבאו לכלל ישראל, וזהו רמז
הפסוק "וראית את אחורי" לאחר שנעשה תכלית הדבר, וכבר באו כל המעשים
והמאורעות, אז תבין ותראה למפרע לאיזה כונה טובה וחסד עליון היו כל הסיבות
והענינים הקודמים שבאו עליו, אבל "ופני לא יראו", מה שלפני, מה שעתידי לבא,
דהיינו קודם שבאו כל השתלשלות המאורעות, לא יראו ולא יבינו טבעם ותכליתם
של המעשים שארעו לכלל או לפרט, עכ"ד.

נ. לשמח חתן וכלה. במסכת כתובות (יז). מסופר: רב שמואל בר רב יצחק היה
מרקד לפני הכלה עם שלשה ענפי הדס, שהיה זורק אחד ומקבל אחד. אמר רבי
זירא: הזקן מביישונו, שמזלזל בכבוד תלמידי חכמים ונוהג קלות ראש בעצמו.
כשנפטר רב שמואל מן העולם, הבדיל עמוד אש בינו לבין שאר העם, לכבודו. וקבלה

ביאורים

כעסק הגדול יותר, וניחם אותי בכך שהציל אותי מאסון הרבה יותר חמור (מהרש"א).
413. וכן עשה נחום איש גז. שעל כל מאורע שבא עליו, אפילו הנראה
לרעה, אמר: "גם זו [שנראית לכאורה לרעה, אינו אלא] לטובה". כלומר,
שהיה בטוח שהכל נעשה בהשגחה פרטית לטובת האדם. ועל שם כך נקרא
בשם "נחום איש גז" **414. עוד טובה.** בכת"י הגירסא: עוד טוב השמחה.
415. לשמח חתן וכלה. בשו"ע אה"ע (סה, א): "מצוה לשמח חתן וכלה, ולרקד
לפניהם ולומר שהיא נאה וחסודה". ומצוה זו היא בכלל "הכנסת כלה", והיא חלק
ממצות גמילות חסדים בגופו (רמב"ם הלכות אבל יד, א). **416. קול שישון וגו'.**
במסכת ברכות (יז) אמר רב חלבו אמר רב הונא, כל הנהנה מסעודת חתן ואינו

בידינו שאין עמוד אש
מבדיל אלא לאדם

שִׁשְׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה, קוֹל חֵתָן וְקוֹל
אחד בדור או לשנים בדור. אמר רב זירא: ענף ההדס הועיל לו לזקן לזכות לכבוד זה. ויש אומרים (שרבי זירא אמר): שטותו של הזקן - שהיה מתנהג כשוטה, הועילה לו. ויש אומרים (שרבי זירא אמר): שיטתו ומנהגו של הזקן הועילה לו. [בראשונים (שם) שאלו, מנין רבי זירא ידע שרב שמואל בר יצחק זכה לכבוד זה בזכות ריקודו בשמחת נישואין? ותמצו, מפני שעמוד האש היה בצורת ענף של הדס].

וכתב ב"ד הקטנה" (רטז, ב): אף שהיה רב שמואל בר רב יצחק צדיק גמור וגדול בדורו, לא זכה לעמודא דנורא בשביל תורתו או צדקתו, אלא בשביל החדש שעשה תמיד לשמח בהתלהבות הנפש ובשמחת הלב, וכוונתו היתה רק לעשות נחת רוח ליוצרו ולהתדבק במדותיו. עכ"ד.

עמוד האש שהפסיק בינו לבין העם, מרמז, שאין הדור ראוי לעמוד במחיצתו, כדאמרינן: כל אחד נכוה מחופתו של חברו לעולם הבא (ב"ב עה). למדנו, שבדבר קל יזכה הצדיק למעלה רמה כזו (מהרש"א כתובות יז). הרי לנו, שהגיע למעלה עליונה שאין הדור ראוי לעמוד במחיצתו, מכח השתתפותו בשמחת הזולת ולשמחו בכל האפשר!

כתבו השל"ה (דף קמד; וטטה משה קט, ב): "על כן הוצה להיות חסיד, לאחוז בדרכי הקדמונים, יגמול חסד עם חתנים לשם שמים. יכבדם וישבחם, ומהקב"ה תהא משכורתו שלימה. וירבה בתחבולות ביותר לשמח חתן וישבח הכלה בפניו. וכשמשמחם לשם שמים ולא לתשלום גמול, עדיפא מצות שמחת חתן וכלה משאר חסדים".

ביאורים

משמחו עובר (-מזלזל) בחמשה קולות [שבירך בהם הקב"ה את ישראל, המפורטים בפסוק זה], שנאמר (ירמיה לג, יא) 'קול שישון וקול שמחה קול חתן וקול כלה' וגו' [ירמיה מתנבא שאף על פי שערי יהודה וחוצות ירושלים חרבים הם כעת, יבוא יום בו ישובו חמשת הקולות האלו להישמע בהם]. ופירש רש"י, אדם שאינו משמח את החתן כשזה נדרש ממנו, מראה בכך ששמחת החתן אינה יקרה בעיניו. בהתנהגותו זו הוא מביע את חוסר הערכתו לחמשת הקולות אשר מבטיח הקב"ה להשיב לישראל, אשר בתוכם גם קולות של שמחת חתן וכלה.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

כָּלֶּה" (ירמיה ז, לד). וּמָאֹד יִזְהָר
(נא) שְׁלֹא לְשִׁמְחָה ⁴¹⁷בְּנִבּוּל פֶּה, כִּי
זֹאת הַשִּׁמְחָה הִיא ⁴¹⁸אֶף וְחִמָּה
וְקֶצֶף, וְלֹא שִׁמְחַת אֲנָשִׁים וְנָשִׁים
יִתְדּוּ, כִּי זֹאת הַשִּׁמְחָה הִיא קִלּוֹת
רֹאשׁ, וְאִפְלוּ ⁴¹⁹בְּשַׁעַת הַהֶסְפֵּד

נא. שלא לשמחה
בנבול פה. במסכת
שבת (לג.) אמרו:
בעון נבלות פה צרות
מתרבות וגזירות
קשות מתחדשות
וכו', שנאמר "על כן
גוי' ועוד ידו נטויה"
(-עדיין מידת דינו
עליהם). מאי (-מה

פירוש) "ועוד ידו נטויה"? אמר רב חנן בר רבא: הכל יודעין (ואין צורך לפרש)
כלה למה נכנסה לחופה, אלא (-אבל) כל המנבל פיו (-ומפרש), אפילו חותמין
(-אם כבר חתמו) עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה (שיחיה בטוב ובנועם
שבעים שנה), הופכין עליו (בעוון זה את גזר דינו) לרעה.

כתב ב"פלא יועץ" (ערך 'חתן'): "ישורר לפני החתן, וידבר לפניו מילי דבדיחותא,
וכדומה בדברים שאין בהם ביטול יראת ה'. אבל לא תהא כזאת בישראל לשורר
לפניו שירי גויים ושירי עגבים, ולדבר דברי נבלות ודברי ליצנות. מה תועלת
ישנה אם ישמח לב החתן - ונפשו עליו תאבל? כי בזה הוא מכעיס את בוראו!
ועיקר שמחת חתן תהיה כאשר יודיענו מה שגילו לנו חז"ל (מדרש שמואל, יז)
שהנושא אשה מוחלין לו על כל עונותיו..."

וב"בן איש חי" (ח"א שופטים, חי) כתב: "רק יזהר שלא ישמחם בליצנות,
וכל איסור קל אפילו מדרבנן לא הותר בגללם. וכל שכן שלא ירקדו אנשים
ונשים יחדיו, ואפילו שירקדו הנשים לבדן בפני גברים אסור, כי היצר מגרה
את הרואה".

ביאורים

417. בְּנִבּוּל פֶּה. בדיבור גס. **418.** אֶף וְחִמָּה וְקֶצֶף. כעס ורוגז מאת הקב"ה
על המדברים נבול פה, ונהפכה השמחה לתוגה. **419.** בְּשַׁעַת הַהֶסְפֵּד וְהָאֵבֶל.
שאז זוהי שעת צער ואין אדם מיקל אז ראשו, בכל זאת אמרו שצריך להבדיל
אנשים מנשים [ובמסכת קידושין (פ): דורשת הגמרא את הנאמר בפסוק
(איכה ג, לט): "מה יתאוון אדם חי גבר על חטאיו", אפילו בשעת אנינותו של

נב. כשבתות. חז"ל ב"ספרי" (פרשת בהעלותך) דרשו את הפסוק "וביום שמחתם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם, ותקעתם בחצוצרות וגו' (במדבר י, י), "וביום שמחתכם - אלו שבתות". מבואר שמלבד המצוה להתענג בשבת, ישנה גם מצוה לשמוח בשבת.

[אלא שבהגהות הגר"א

וְהָאֵכֶל⁴²⁰ אֲמַרְיִן: אֲנָשִׁים לְבָד וְנָשִׁים לְבָד (סוכה נב, א),⁴²¹ כָּל-שָׁבֶן בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵחָה. וְדַרְשִׁינָּה: "וְהִצַּנַּע לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ" (מיכה ו, ח)⁴²² זו הוֹצֵאת הַמֶּת וְהַכְּנַסַת כָּלָה לַחֲפָה (סוכה מט, ב).

גם צריך לשמח (נב) **בשבתות וימים**

על הספרי גורס: "וביום - אלו השבתות, שמחתכם - אלו הרגלים" וכן הוא הגירסא בספרי זוטא שם, ובילקוט שמעוני שם, וכן נקט ה'זית רענן' על הילקוט שמעוני שם, ולפי זה אין ראייה מהספרי שהשבת היא יום שמחה. אולם נראה שגרסתינו

ביאורים

אדם יצרו מתגבר עליו. ופירש רש"י (ד"ה מה יתאונן): "מה מועיל אנינות לאדם לסמוך על כך מלהזהר ביצרו, כל זמן שהוא חי צריך להיות גבר על חטאיו, שאם לא כן יהא יצרו גובר עליו ויחטיאנו".⁴²⁰ אמרינן, אנשים לבד ונשים לבד. נאמר בזכריה (יג, יב): "וספדה הארץ [על הריגת משיח בן יוסף במלחמת גוג ומגוג] משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד, ונשיהם לבד". כלומר, שהאנשים יספדו לבד והנשים תספודנה לבד.⁴²¹ כ"ש בשעת השמחה. אשר קרובה להביא לקלות ראש.⁴²² זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה. מצוות אלו דרכן להיעשות בגלוי. אף על פי כן, הכתוב מזהיר עליהן שיקיימו אותן במידת הצניעות האפשרית. והיינו, שלא יפריז בהן מתוך רגשות לבו, אלא יעשה הכל במשקל נכון. לדוגמא: בהוצאת המת, יספידו במדה נאה ולא יגזים יותר מדאי. כמו כן בהכנסת כלה, אל ינהג קלות ראש בעצמו, אלא ישמח במדה נאה (רש"י סוטה מט: עפ"י ר"ב רנשבורג ודפוס ראשון).

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

בספרי היא שהיתה למראה עיני הראשונים – ראה ספר המנהיג הלכות שבת סימן א' "שגם שבת נקרא יום שמחה, ובספרי וביום שמחתכם אלו השבתות", וכן הוא באבודרהם סדר תפילת שבת, ושבלי הלקט הובא בב"י סימן רפ"א].

הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל ("פחד יצחק", שבת, מאמר ג', י"ז) מבאר את דברי ה"ספרי" הנ"ל, שאין הכוונה שיש מצוה להיות בשמחה ביום השבת, אלא שזו קביעת עובדה, שאנו שמחים ביום זה על כך שזכינו לקבל את השבת, וז"ל: "... נתפרש לנו עוצם היחוד, שקדושת יום טוב מתאחדת היא עם השמחה, וקדושת שבת מתאחדת היא עם העונג. ואם בכל זאת מוצאים אנו הזדמנות יחידה ששמחה משמשת כינוי לשבת, כמו שאמרו "ביום שמחתכם – אלו השבתות", הרי ברור הוא כי כינוי של שמחה לשבת, מובדל הוא מעיקרו משם של שמחה ליום טוב.

וכל מי שדברי חכמים מחודדים הם באזניו, מקשיב היטב כי הבדל זה עולה הוא מעצם הביטוי של "ביום שמחתכם", כלומר: אין כאן שום רמז של ציווי בסגנון "ושמחת בחגך", אלא קביעות עובדה גרידא, דהיינו: היום הזה הוא שאתם שמחים בו.

משל למה הדבר דומה, לאחד שקיבל תמונה יקרה העולה על כל הון, ששמח הוא מאד ברכישת תמונה זו, אע"פ שאינו מוכרח שתוכן התמונה עצמה הוא תוכן של שמחה דוקא, דתוכן התמונה יכול להיות כל תוכן שבעולם, אלא שקבלת התמונה היא סיבה של שמחה בשביל המקבלה. שבת היא מעין יום שכולו שבת, כלומר: תמונה של עונג ולא של שמחה, אלא שאנו שמחים בזה שזכינו לקבל תמונה זו. התמונה היא תמונה של עונג, אבל קבלת התמונה היא סיבה של שמחה". עכ"ל.

וראה עוד בהגהות הגר"פ על הרס"ג ששבת הוא יום שמחה אבל אין חיוב שמחה למעשה. ועיין עוד בחידושי הנצי"ב (העמק סאלה פרשת חיי שרה) שר"ל שהכוונה על שמחת הנפש, אבל אין מצוה בשבת על שמחת הגוף באכילה ושתייה כביום טוב. ועיין עוד ב'שפת אמת' (עה"ת סוכות תר"ט) שבשבת אין צריך לעורר השמחה ע"י דברים אחרים, שהשמחה היא בעצם היום (לכן גם אין ציווי לשמח). ועיין עוד ב'פרי צדיק' (פר' נצבים עמ' 158) שאף שלא נצטוו בשבת על השמחה, רק ישראל עצמו משיג בשבת השמחה כמו שאומרים "שמחו במלכותך". ועיין עוד ב"שדי חמד" (ח"א, מערכת האל"ף כללים, סימן פ"ב, סק"ז) וב"תורה תמימה" (בראשית ב, ג) שהאריכו בידון האם יש חיוב שמחה בשבת.

נג. כולם לזכר יציאת מצרים. וכן הנוסח בקידוש של שבת "זכרון למעשה בראשית וכו', זכר ליציאת מצרים". ויש לעיין, מה השייכות בין יציאת מצרים לשבת? הראשונים נחלקו בביאור הדברים. יש שכתבו שהשבת היא זכר ליציאת מצרים, על פי הפסוק (דברים ה, טו) 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים

מוֹצִיָּם וּפּוֹרִים, ⁴²³כִּי בָּלֵם בְּלֹאם לְזָכֶר יִצִּיאת מִצְרַיִם ⁴²⁴וּלְזָכֶר הַנִּסִּים שֶׁהִפְלִיא עִם בְּחִירָיו, לָכֵן יִשְׁמַח בְּלִבּוֹ בְּזָכְרוֹ חֲסְדֵי הַמָּקוֹם וְגָדֵל מִזִּבְחוֹתָיו עִם עוֹשֵׁי רְצוֹנוֹ, וּבַעֲבוּר בֶּן ⁴²⁵מִתְקַנֵּים מִטְּעָמִים וּמִלְבוּשִׁים ⁴²⁶יִקְרִים וְשׂוֹתִים יַיִן בְּדֵי לִשְׁמַח הַלֵּב. ⁴²⁷וְיִזְהַר שֶׁלֹּא יִשְׁמַח בְּשִׂמְחָה תַּהֵיָא עַל הַהֶבְלִים, אֲלָא יִשִּׁים הַשִּׂמְחָה עַל

ויוציאן ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את השבת'. ראה רמב"ן (דברים שם) שהביא פירושים שונים לשייכות בין יציאת מצרים לשבת, אם משום שהמנוחה בשבת היא זכר להוצאתנו מעבדות לחרות, ואם משום שהאמונה בחידוש העולם והאמונה בכח ה' היכול-הכל, תלויות זו בזו ומורות זו על זו [עיין שם]. ויש שכתבו ש'זכר ליציאת מצרים' נסוב על 'מקראי קודש', שהמועדים הם זכר ליציאת מצרים, ראה בטור (או"ח סי' רעא), ושני הפירושים הובאו באבודרהם.

ביאורים

423. כי כולם לזכר יציאת מצרים. כוונת רבינו על שבתות וימים טובים ולא על פורים שהוא זכר להצלת ישראל מידי המן. 424. ולזכר הנסים וכו'. כי חג הפסח זכר לניסי יציאת מצרים, וחג הסוכות זכר לענני כבוד וחג השבועות זכר לניסי מתן תורה וימי הפורים זכר לניסי ההצלה של עם ישראל בזמן מרדכי ואסתר. 425. מתקנים מטעמים. מכינים מאכלים ערבים. 426. יקרים. נכבדים, מיוחדים לשבת ויום טוב. 427. ויזהר שלא ישמח בשמחה. בכת"י הגירסא: ויזהר שלא ישים השמחה.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

אֶהְבֶּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, ⁴²⁸וַיִּתְנַעֲנַע
בְּשִׁעְשׁוֹעַ אֶהְבֶּת הַצּוּר, וַיִּשְׁמַח וַיִּגִּיל
בְּשִׂמְחַת אֲדוֹן כָּל, אֲשֶׁר צִוָּה לְהִתְעַנֵּג
בַּיּוֹם הַהוּא וּלְשִׂמְחָתוֹ. גַּם יִזְכָּר בְּיָמִים
הָהֵם נַעַם עוֹלָם הַבָּא, אֲשֶׁר הָיָה
תְּכֵלִית הַנְּעִימוֹת. וְנָאָה לְאָדָם בְּעֵת
הַהִיא שִׂמְחָתוֹ בְּתַעֲנוּגִים, שִׁיזְכֹּר
⁴²⁹הַתַּעֲנוּגִים הַגְּדוֹלִים וַיִּתְאַוֶּה לָהֶם,
⁴³⁰כְּרַבְתִּיב: "אֲזַתְתַּעֲנֵג עַל ה'" (ישעיה
נח, יד).

גַּם יִשְׁמַח בְּשִׂירָאָה שִׂמְחַת
הַרְשָׁעִים וְתַעֲנוּגֵי הַפּוֹשְׁעִים
וַיִּחְשֹׁב: ⁴³¹אִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ כֵּךְ
⁴³²לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ עַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה (נדרים נ, ב). וְעַל זֶה

נר. אם לעובדי רצונו
כך וכו'. בבראשית
רבה (תולדות סוף
פס"ה עה"פ 'וירח את
ריח בגדיו') מסופר:
יקום איש צרוות בן
אחותו של ר' יוסי בן
יעוזר איש צרידה, היה
רוכב על הסוס בשבת,
והוליכו לפניו קורה
לתלות בו את דודו ר'
יוסי בן יעוזר אמר לו
יקום לר' יוסי דודו:
ראה הסוס שהרכיבני
עליו אדוני וראה גם
סוסך שהרכיבך עליו
אדוניך, ר"ל הקורה
שאתה עומד ליתלות
עליה, כלומר, הלכתי
בתאוות לבי ועלתה לי,
ואתה עמלת בתורה

ביאורים

428. ויתנענע. בכת"י הגירסא: "ויתענג". 429. התענוגים הגדולים. התענוגים
הגדולים והאמתיים - 'להתענג על ה' - שזהו נועם עוה"ב ותכלית האדם,
כמבואר במס"פ פ"א. 430. כרבתיב, אז וגו'. "וקראת לשבת ענג... אז תתענג על
ה'". 431. אם לעובדי רצונו כך. אם שמחה ותענוגים כאלו מגיעים למי שעובר
על רצונו יתברך. 432. לעושי רצונו עאכ"ב. ודאי שיגיע כן למי שעושה
רצונו.

ובמצוות כל ימין וסופך תהא נתלה. אמר לו ר' יוסי: אם כך טובה ושלוח נותן הקב"ה למכעיסיו - כל שכן שיהיה כך לעושי רצונו.

נה. כי בשביל טובתו לא ישמח בתקלת העולם. וזה שייר

אמר דוד: "נִתְּתָה שְׂמֻחָה בְּלִבִּי

⁴³³ מֵעַתָּה וְדִגְגָם וְתִירוֹשָׁם רָבוּ" (תהלים

ד, ח). מִשָּׁל: זֶה דִּוְמָה לְמֶלֶךְ שְׂזֻמָּן

אוֹרְחִים, וּבְשִׁהֲגֵיעוֹ לְחֶצֶר הַמֶּלֶךְ

רָאוּ שֶׁהַכִּלִּים אוֹכְלִים אֲזוּזִים

וְתִרְנְגוּלִים, אִזּוֹ שְׂמֻחוֹ הָאוֹרְחִים

וְאִמְרוּ: אִם כָּלִים כֵּן, אֲנִי הַמְּזֻמָּנִים

לְסַעַד עִם הַמֶּלֶךְ מֶה יִהְיֶה לָנוּ (מדרש שוחר טוב, ד, יא).

⁴³⁴ וְאֵינִי לְשִׂמְחָה ⁴³⁵ בְּמִוְכָתוֹ וְלֹא יִשְׂמַח בְּשׁוֹם עֲנִיָּן אֶלָּא

בְּעֲנִיָּן הַמִּבְיֵאוֹ לְעִבּוּדַת הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא.

⁴³⁶ צָרִיךְ אָדָם שֶׁלֹּא לְשִׂמְחָה עַל דְּבַר שֶׁהוּא טוֹב לוֹ וְיֵשׁ

בּוֹ תַקְלָה לְאַחֲרִים, כְּגוֹן אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּבוּאָה

- לֹא יִשְׂמַח אִם יִהְיֶה יָקָר וְרָעֵב, ^(נב) כִּי בְּשִׁבִּיל מִוְכָתוֹ לֹא

ביאורים

⁴³³. מעת דגגם ותירושם רבו. כלומר, מעת שאני רואה שתבואת השדה והכרם של הגוים מרובים. ⁴³⁴. ואין לשמוח בטובתו. בכת"י הגירסא: ואין לשמוח על טוב הבלי העולם-הזה, כי המכיר עולם זה לא ישמח בטובתו. ⁴³⁵. בטובתו. במסכת שבת (ל: דורשת הגמרא את הפסוק (קהלת ב, ב): "ולשמחה מה זה עושה", על "שמחה שאינה של מצוה". שלמה המלך מגנה את השחוק ואת השמחה כשהם קשורים לענינים גשמיים [כגון שלוות הרשעים, ושמחה שאינה של מצוה]. ⁴³⁶. צריך אדם שלא. בכת"י הגירסא: "צריך אדם לזהר מאד שלא".

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עינים

יִשְׂמַח בְּתַקְלַת הָעוֹלָם. גַּם לֹא יִשְׂמַח
בְּמִיתַת הָאָדָם אֶף-עַל-פִּי שְׂתַהֲיָה לוֹ
יִרְשָׁה מִמֶּנּוּ אוֹ שְׂאָר טוֹבוֹת. סוּף
דָּבָר: לֹא יִשְׂמַח בְּתַקְלַת שׁוֹם אָדָם
בְּשִׁבִּיל הַנָּאֲתוֹ, ^(כז) וְעַל זֶה נֶאֱמַר:
"וְאַהֲבַתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח).
וְיִרְגֵּל אֶת לְבוֹ לְהִיזֹת שְׂמִיחַ כְּשִׂישׁ
לְאַחֵרִים טוֹבוֹת, וּבִיזֵת יִשְׂמַח
בְּרֵאוֹתוֹ בְּנֵי-אָדָם הַמְּחַזְּרִים עַל
הַמְּצוֹת לַעֲשׂוֹת רְצוֹן הַבּוֹרָא
יִתְבָּרֵךְ. וְלֹא יִשְׂמַח וְלֹא יִמְלֹא פִּי
שְׂחוֹק, כִּי עֲכָשׁוּ ⁴³⁷ עֲרֵבָה כָּל שְׂמִיחָה

למידה הנפלאה של
נושא בעול עם חברו,
ואף על פי שאינו יכול
לעזור לו, מכל מקום
חייב הוא להרגיש את
צערו של הזולת ואין
ישמח? (עלי אורח).
נ. ועל זה נאמר
'ואהבת לרעך כמוך'.
הגמרא בשבת (לא).
מספרת בנכרי אחד
שבא לפני הלל וביקש
לגיירו בתנאי שילמדנו
כל התורה כולה
כשהוא עומד על רגל
אחת. הלל גיירו, וכדי
ללמד את כל התורה
על רגל אחת כמו
שהתנה עמו, אמר לו:
"דעלך סני, לחברך לא

תעבד" [מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך!] "זו היא כל התורה כולה, ואידך
פירושה הוא, זיל גמור" – וכל השאר פירושה של נקודה מרכזית זו הוא, לך
ללמד בתורה מה הם הדברים השנואים, ותדע כיצד להתנהג].

המהרש"א מקשה, שלכאורה מבוססים דברי הלל על הפסוק "ואהבת לרעך
כמוך" (ויקרא יט, יח), ואם כן, מדוע שינה הלל מלשון חיובי ("ואהבת") ללשון
שלילי ("לחברך לא תעבד")? מתרץ המהרש"א, שהפסוק בא מיד אחרי "לא
תקום ולא תטור", כלומר, עיקר "ואהבת לרעך כמוך" הוא מה שאסור לעשות.

ביאורים

437. ערבה כל שמחה. חשכה כל שמחה, בגלל אבילות על חורבן בית
המקדש.

(ברכות לא, א), כי כיום שְׁחִיחַ שוֹחֵק בוֹ רַבְּנֵי הַקְּדוֹשׁ
⁴³⁸חִיְתָה בָּאָה פְּרַעְנוֹת לְעוֹלָם (נדרים נ, ב). וכן ⁴³⁹עַד כָּאן
הביא רבי ירמיה לרבי זירא לידי גְּחוּף וְלֹא גְחִיף (נדה כג,
א). ⁴⁴⁰וּמַתִּי יֵשׁ לְשִׁמּוֹחַ וְלִשְׁחֹק? ⁴⁴¹בָּעֵת אֲשֶׁר תַּחְזֹר
הַשְּׂכִינָה לְצִיּוֹן, שֶׁהִיא שְׂמֻחָה גְּדוּלָּה, בְּדִכְתִּיב: (תהלים
קכו, ב): ⁴⁴²"אִזְ יִמְלֹא שְׁחֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה, אִזְ יֵאמְרוּ
בְּגוֹיִם הַגְּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהִ" (ברכות שם).

ביאורים

⁴³⁸. היתה באה פורענות לעולם. לפי שרבי היה ראש גולת ישראל והיה לו
להצטער על חרבן בית המקדש ועל הגלות, ומתוך שהיה עשיר גדול היה נראה
כשהיה שוחק כאילו אינו חושש ואינו מצטער על הדבר (שטמ"ק נדרים נ: בשם
הרי"ף ז"ל). ⁴³⁹. עד כאן הביא וכו'. רבי ירמיה עשה תחבולות להביא את רבי
זירא לידי שחוק (שאלו שאלה בדרך שחוק) ולמרות שרבי ירמיה התאמץ בזה,
רבי זירא לא שחק, מפני שאסור לאדם למלא פיו שחוק בעוה"ז, ורבי זירא היה
מחמיר על עצמו ביותר. וכתב הריטב"א שלמרות שבדיחות שכוז מותרת מן
הדין והחכמים רגילים בה, עם כל זה רבי זירא נזהר אפילו בזו משום חומרא
וקדושה, שחשש שמא יבא לידי שחוק אסור. ⁴⁴⁰. ומתי יש לשמוח. כלומר,
מתי האיסור יתבטל. ⁴⁴¹. בעת אשר תחזור השכינה לצייון. בגאולה העתידה
ובבנין בית המקדש. ⁴⁴². אז ימלא וגו'. רק "אז" יהיה ראוי למלאות את פינו
בשחוק, ולא עכשיו. ומתי יהיה זה? לעתיד לבוא, בזמן ש"יאמרו בגוים הגדיל
ה' לעשות עם אלה [כאשר יראו "בשוב ה' את שיבת ציון" (תהלים קכו, א),
יאמרו הגוים "הגדיל ה'" וגו']].

ארחות יושר

למרחן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

הַשְׁגָּחָה

הַנֶּהָה רָאִינוּ בְּכָל הַיּוֹר הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם
וַתִּפְרֹד עַל הַצְדִּיקִים לְמַלְטָם
מִכָּל רָע וּלְבָרְכָם, בְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:
"הַנֶּה מִלְאָךְ ה' סָבִיב לִירְאָיו
וַיַּחֲלֹצֵם". וּבִתְעֵנִית (כ"א א') גִּבִּי
²נַחֲוֹם אִישׁ גִּמְזוּ שְׁהִיתָה מִטָּתוֹ
מִנַּחַת בְּבֵית רְעוּעַ, אָמַר לָהֶם:
בְּנִי, פָּנּוּ אֶת הַבָּלִים אַחֵר כֶּךָ
פָּנּוּ אֶת מִטָּתִי, ^(א)שְׁמִכְטָה לָכֶם

א. שמוכטת לכם, כל זמן שאני בבית אין הבית נופל. הקשה המהרש"א, הרי אמרו (בגמרא תענית כ, ב): אסור לאדם לעמוד במקום סכנה ולומר עושים לי נס, שמא אין עושים לו נס, ואם תמצוי לומר עושין לו נס, הרי ממעטים לו מזכויותיו בעבור הנס שנעשה לו. הרי שאין לסמוך על הנס שיגן מפני הסכנה? וכתב ליישב, מאחר והטעם שלא יסמוך

אדם על הנס הוא מחמת שמא יגרום החטא, ונחום איש גמזו היה מחשיב עצמו צדיק גמור, לכך לא חשש.

אך ב"גבורות ארי" השיג על זה, הרי בגמרא הוכיחו מיעקב אבינו שחשש שמא יגרום החטא ואפילו שהיה צדיק גדול, ומוכח שגם לצדיק גמור אין לסמוך על הנס, ואם כן איך סמך נחום איש גמזו שיפנו קודם הכלים ורק אח"כ יוציאוהו? וכתב ליישב, שודאי לכתחילה אין לעמוד במקום סכנה ואפילו לצדיק גמור, אך אם נדמן לצדיק גמור לעמוד במקום סכנה בלא להתכוון וכמעשה דנחום איש גמזו שהיה מוטל כבר בבית רעוע, בזה אף אם מאריך ומרחיב את הזמן של הנס קצת יותר, אין לו לחשוש מזה, כיון שתחילת הנס מוכרח שיקרה ולא יפול הבית עד שיוציאוהו, ובודאי עושים לו נס ואין מנכין לו מזכויותיו כיון שלא נתכוון לכך.

ביאורים

1. **הנה מלאך ה'.** כשהאויבים פונים סביבם להרע להם, מלאך ה' חונה סביבם ואין להם כח לגעת בהם ויחלצם. (רד"ק, תהלים לד, ח).
2. **נחום איש גמזו.**

ארחות

השגחה

יִישָׁר

עיונים

(ב) **כָּל זְמַן שְׁאֲנִי בְּבֵית אֵין הַבֵּית נֹפֵל.**
וְכֵן שֵׁם (כ' ב')³ בָּרַב אֲדָא בְּרַ אֲהֵבָה
שְׁהֲכִנְסוּ רַב הוֹנָא לְבֵית רָעוּעַ בְּרִי
לְפָנֹת הַיֵּין מִשֵּׁם, שְׁהִיָּה מְבַטֵּחַ שְׁכָל
זְמַן שְׁהוּא שֵׁם לֹא יִפֹּל הַבֵּית, וְכֵן
הָהָה. וְשֵׁם (כ"א ב'):⁴ בְּסוּרָא הָוֹת
 ב. כל זמן שאני בבית נופל.
 ב"בן יהודע": אע"פ
 שהיה עניו מאד, אין
 כונתו בזה להגדיל
 עצמו, אלא כונתו
 לומר כי השטן שמח
 ביסורים שלו שהם
 קשים ממיתה, ואינו
 חפץ במיתתו אלא
 רוצה שישאר חי ביסורים אלו, לכן ישתדל שלא יפול הבית עליו. [סברא זו,
 מיישבת גם את קושיית המהרש"א בקטע הקודם].

ביאורים

נחום איש גמזו היה עיור בשתי עיניו, שתי ידיו ושתי רגליו קטועות, וכל גופו
 מלא שחין, ורגלי מטתו היו מונחים בספלים של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים
 דרך רגלי המטה (שמכיון שהיו ידיו קטועות, אם היו עולים עליו נמלים לא היה
 יכול ליטלם בידי ולוזרקם). פעם אחת כאשר מטתו היתה מונחת בבית רעוע,
 בקשו תלמידיו לפנות מטתו מהבית ואחר כך לפנות את הכלים הנמצאים בבית
 (שחששו שמא יפול עליו הבית), אמר להם נחום איש גמזו, בני, פנו את הכלים
 ואחר כך פנו את מטתי, שמובטח לכם שכל זמן שאני נמצא בבית אין הבית נופל
 (ולא ינזקו הכלים), וכך עשו, פינו תחילה את הכלים ואחר כך פינו את מטתו,
 ואז (לאחר שהוציאוהו) נפל הבית. 3. **ברב אדא בר אהבה.** רב הונא היה לו יין
 בבית רעוע, רוצה לפנות את היין משם לפני שיפול הבית, הכניס את רב אדא בר
 אהבה לשם, כדי שבזכותו לא יפול הבית כל עוד שהוא בתוכו, והאריך לדבר עמו
 בדברי תורה עד שגמר לפנות את הבית. 4. **בסורא הוות.** בעיר "סורא" השתוללה
 מגיפת דבר. בשכונתו של רב לא פגע הדבר. סבורים היו האנשים, לפי שזכותו
 של רב גדולה, לכן אין הדבר שולט בשכונתו. הראו מהשמים בחלום לאותם
 אנשים: רב יש לו זכויות רבות, ונס זה קטן הוא לפי גדולת רב. ברם, הנס התרחש
 בגלל אדם אחד שדר באותה שכונה, שהיה משאיל כלי חפירה לחפור בהם בבית
 הקברות.

דְּבִרְתָּא, בְּשִׁיבְבוּתִיהָ דְּרַב לֹא הָוֵת דְּבִרְתָּא. סְבָרוּ מִינֵיהּ
מְשֻׁם זְכוּתִיהָ דְּרַב דְּנַפִּישׁ. אִיתְחַזִּי לָהּ בְּחֶלְמָא: רַב
דְּנַפִּישׁא זְכוּתִיהָ טוֹבָא - הָא מִלְתָּא זִוְטָרָא לִיהּ לְרַב,
אֲלֵא מְשֻׁם הָהוּא גִבָּרָא דְשִׁייל מָרָא וְזִבְלָא לְקַבּוּרָה.
5 בְּדְרוּקְרַת הָוֵת דְּלִיקְתָּא, וּבְשִׁיבְבוּתִיהָ דְּרַב הוּנָא לֹא
הָוֵת דְּלִיקְתָּא. סְבָרוּ מִינֵיהּ בְּזְכוּתָא דְּרַב הוּנָא דְּנַפִּישׁ,
אִיתְחַזִּי לָהּ בְּחֶלְמָא: הָאִי זִוְטָרָא לִיהּ לְרַב הוּנָא, אֲלֵא
מְשֻׁם הָהִיא אֲתָתָא דְּמַחְמָמַת תַּנּוּרָא וּמִשְׁיָלָא
לְשִׁיבְבוּתִיהָ.

וְכַתֵּב הַגְרָ"י מְלַצֵּן זְכָרוֹנִי לְבִרְכָּה בְּסֻדּוֹר הַגְרָ"א:
וְלִכְאוּרָה מַח בְּכַךְ דְּנַפִּישׁ זְכוּתִיהָ, וְכִי בְּשִׁבְלִי
זֶה לֹא יָכוֹל לְהִיזֵת גַּם זְכוּת זֶה בְּסֻבָּתוֹ? וְתַרְצֵן בְּשֵׁם
הַ"יַּעֲרוֹת דְּבֵשׁ" וְהַ"אֲהֲלִי יַעֲקֹב", מְשֻׁם שֶׁכֶּבֶד אָמְרוּ

ביאורים

5. בדְרוּקְרַת הָוֵת. בעיר "דְרוּקְרַת" פרצה דליקה, ולשכונתו של רב הונא לא הגיעה. סבורים היו האנשים, לפי שגדולה זכותו של רב הונא. הראו מהשמים בחלום לאותם אנשים: רב הונא יש לו זכויות רבות, ונס זה קטן הוא לפי ערכו. ברם, הנס התרחש בזכות אשה אחת שדורה באותה שכונה, שהיתה מסיקה את תנוורה בעצים שלה מערב שבת לערב שבת, ונותנת רשות לשכנותיה לאפות בתנור המוסק. בגלל חסדיה אלו, נהגו בה מדה כנגד מדה, והאש לא שלטה בשכונתה. 6. דְנַפִּישׁ זְכוּתִיהָ. שיש לו זכויות רבות.

(כבא קמא ס' א'): כיון ששניתן⁷ רשות
למשחית - ⁸אין מבחין בין צדיק
לרשע. אבל במה דברים אמורים,
בצדיק שאינו גמור, אבל צדיק גמור
- אין לו שליטה עליו, וגם אם היה הדבר בשכונתו לא
היה מזיק לו, כמו שנאמר (תהלים צ"א ז'): "פל מצדד
אלף ורבקה מימינה אליה לא יגש". רק משום שהוא
גמור שלא היה זכותו גדולה כל-כך, היו מבחין
להציל את כל השכונה כדי שלא יזיק לו. ומצינו (סנהדרין
ס"ז ב'): ¹⁰היה איתא דהיה קא מהדרא למשקל עפרא
מתותי פריעה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתעית זילי
עבדי, "אין עוד מלבדו" בתיב (דברים ד' ל"ה). ופריה,

ביאורים

7. רשות למשחית. להשחית. 8. אינו מבחין בין צדיק לרשע. ומשחית גם
את הצדיק. 9. משום שהוא גמור. משום האדם ההוא. 10. היה איתא.
מעשה באשה אחת שהיתה מחזרת ליטול עפר מתחת רגליו של רבי חנינא, כדי
לעשות לו כישוף ולהמיתו. אמר רבי חנינא למכשפה: אם תצליחי לעשות לי
כישוף - עשי, ואני מקבל זאת, לפי שכך נגזר עלי בשמים, כיון ש'אין עוד מלבדו'
כתוב, ואם הקדוש ברוך הוא חפץ בי, לא תצליחי להרע לי. מקשה הגמרא, האם
אכן כך הוא שאין כח בכשפים להרע לו?! הרי אמר רבי יוחנן, למה נקרא שמן
מכשפים, 'שמכחישין פמליא של מעלה', משמע שיש לכשפים כח לפעול נגד
הכוחות הטבעיים שבעולם? מתרצת הגמרא, שונה רבי חנינא משאר בני אדם
לפי שיש לו הרבה זכויות, ועושים בשמים מאמצים גדולים להצילו, ולכן רבי
חנינא לא פחד מהם.

**וְהָאֵמֶר רַבִּי יוֹחָנָן לָמָּה נִקְרָא שְׁמִן
בְּשָׂפִים, שְׁמִכְחִישִׁין פְּמִלְיָא שֶׁל
מַעְלָה? וּמִשְׁנִי, שְׂאֵנִי רַבִּי חֲנִינָא
דְּנִפְיֵשׁ זְכוּתֶיהָ וְאֵין מִתְּיָרָא מֵהֶם.
וּבִקְדוּשִׁין (כ"ט ב'): ¹¹ הָיָה הַהוּא מְזִיק**

זכויותיו כל כך מתורתו ומעשיו הטובים המרובים, שלכן היה סומך שלא תשלוט בו פעולת הכשפים. אלא שידע ושיער בנפשו שקבועה בלבו באמת ההכרה האמיתית

שרק הקב"ה לבדו הוא שליט יחיד בעולמו, ואין עוד שום כח בעולם מלבדו שיכול להשפיע, להועיל או להזיק, ולכן כאשר רצתה האשה לעשות לו כישוף, והוא ידע שכוחות הכישוף אינם יכולים לגבור על כוחות הקדושה, קישר את עצמו בקדושת מחשבתו לה' אדון הכוחות כולם, שאין שום שליטה ומציאות של כח אחר כלל מלבדו, ועל ידי התקשרות לכוחות שמעל לכוחות הטומאה, ידע שלא ישלטו עליו כוחות הכישוף.

ממשיך ומוסיף ה"נפש החיים" בזה הלשון: "ובאמת הוא עניין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינים ורצונות אחרים, שלא יוכלו לשלוט בו ושלא יעשו בו שום רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר: הלא הוא האלוקים האמיתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל והכל – מלא רק אחדותו הפשוטה יתברך שמו, ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ועל שום רצון אחר בעולם, ומשעבד ומדביק את טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא. כן יספיק הקב"ה בידו, שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל".

ביאורים

11. הוּא הַהוּא מְזִיק. היה בבית המדרש של אביי מזיק, שהיה מזיק אפילו אם היו באים שנים ביחד ואפילו ביום (בדרך כלל, אין השדים מזיקים לא בשעות היום (אלא בלילה), ורק כשאדם נמצא בודד, ולא כשנמצא עם אדם נוסף). אביי שמע שרב אחא בר אהבה עומד לבוא, אמר אביי לתלמידיו: אל תתנו לו מקום ללון, כדי שילון בבית המדרש, ומתוך חסידותו יעשה לו נס ויהרוג את המזיק. וכך היה, שרב אחא נכנס ולן בבית המדרש, התגלה לו המזיק, והיה נדמה לרב אחא כמו תנין עם שבע גולגלות, כל כריעה שכרע רב אחא בתפילתו על אותו

ארחות

השגחה

יושר

עיונים

בִּי רִבְנָן דְּאַבְיִי, דְּכִי הָווּ עִילֵי בְתַרְיִן
אֶפְלֹ בִּימָמָא הָווּ מִתְזַקִּי, ^(ד)וְאַבְיִי
צִוָּה שִׁיכְנִיסוּ שָׁם אֶת רַב אַחָא בְּר
יַעֲקֹב שְׁלִיחִין שָׁם בְּלִילָה וּבְיֹדָאֵי יְהִרְג
אֶת הַמְּזִיק, ^(ה)וְכֵן הָיָה. עֵינִ שָׁם. וְכֵן

ד. ואבבי צוה שיכניסו
שם את רב אחא
בר יעקב שליח שם
בלילה. יש להקשות,
איך דחהו אבבי למקום
סכנה, הרי אף אם
יקרה לו נס ינכו לו
מזכויותיו?

המהרש"א תירץ,

שאבבי סמך על חסידותו של רב אחא בר יעקב ושמתוך תפילתו לא יהיה
ניזוק ויהרוג את המזיק, ודבר זה אינו נחשב נס כיון שבא על ידי התפילה, אלא
שעדיין חשש שמא קודם שיתפלל יקרה לו נס וינכו לו מזכויותיו, אך סבר
שמשום חשש זה אין למנוע הרווח הודאי שיהרוג את המזיק.

וב'בן יהוידע' כתב, שאם המזיק לא היה ניגש אליו כלל היו מנכים לו מזכויותיו,
משום שהתועלת בכך היא רק לעצמו, אך אם יתפלל על המזיק ויהרגנו לא
ינוכה לו מזכויותיו, משום שיש בכך תועלת לכלל, והוא צורך רבים, וקויה אבבי
שיתפלל על כך רב אחא בר יעקב.

וב'רמת שמואל' תירץ, שמה שמנכים מזכויותיו הוא רק באופן שמעמיד עצמו
במקום סכנה, אך כאן לא ידע שיש סכנה.

ועוד יישב ב'רמת שמואל', שכנגד מה שמנכים מזכויותיו תהיה לו זכות גדולה,
שהציל הרבה נפשות מהמזיק.

ה. וכן הוה, ע"ש. בגמרא שם נאמר, שאבבי אמר לתלמידיו לא לתת לרב אחא
מקום ללון, "אפשר" שיקרה לו נס. מלשון 'אפשר' משמע שהסתפק אבבי האם
יעשה לרב אחא נס, ויש להבין איך רצה להציל עצמו על ידי סיכון חי רב אחא?
[עייין לעיל בקטע הקודם תירוץ המהרש"א על קושיתו שם ועל פי זה מתורצת
גם קושיא זאת].

המהרש"ל מבאר, שהיה פשוט לאבבי שלא יארע לרב אחא מאומה, משום
שצדיק גמור היה, אך הסתפק האם יהיה זה נס נסתר, כגון שרק לא יפגע בו

ביאורים

מזיק - נשר אחד מראשי המזיק, עד שנשרו כולם ומת.

המזיק, ואם כן לא יועיל להם כלום, או שיהיה זה על ידי נס גלוי כפי שהיה לבסוף, ובזה יועיל להם שיהרוג המזיק.

וב'כן 'הוידע' ביאר, שאביי לא אמר שיכניסוהו לבית המדרש ללון שם, אלא רק ציוה שלא יזמניוהו כלל להתארח, אך עדיין יתכן שלא ילון שם אלא יבקש מעצמו לישון בבית ישראל, ובודאי שלא יגרשוהו, וסמך אביי על כך שאם הוא ראוי להרוג את המזיק, יתנו בלבו מן השמים לישון בבית המדרש, ואם אינו ראוי לכך, יכנס בליבו פחד ויישן מחוץ לבית המדרש.

מצינו בקדמונים, עין ב'אוצר מדרשים' (עמוד של"ו) נדפס מעשה ברבי יהודה החסיד שגוי רצה להרגו, והכנים ראשו בחלון ונתתדק החלון סביבו ולא יכל להוציאו, עין שם בארץ. וב'סדר הדורות' (שנת ד"א תתס"ה) מביא מעשה מרש"י, שגוי בא להרגו לא ראהו, שנעלם מן העין. עין שם בארץ כל המעשה.

וגם בדורות האחרונים, עין בספר

אגרות סופרים (אגרת מ"ג

בהגה"ה), כאשר בא הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר ז"ל פעם אחת לורשא, ובא אל המרא דאתרא הגאון מורנו ורבנו הרב זלמן ז"ל

בעל שו"ת חמדת שלמה וכו', ואז באה אשה אחת בוכיה לפני הגאונים הקדושים ז"ל, היות כי בעלה נשתמד ורחמנא לצלן זה איזה שנים ואינו רוצה לתת לה גט פטורין, וכבר עמל בזה הרבה הגאון בעל חמדת שלמה

ארחות

השגחה

יושר

ולא עלתה בידו, ועתה בשמעה כי הרב מפוזנא הוא
 בורשא באה במר נפש, אולי בהתאחדו יחדו גאונים הדור
 כמותם ומצאו עצה ותחבולה להוציאה מפבלי העגון.
 והגאון ה"חמדת שלמה" פנה אל הגאון רבי עקיבא איגר
 ז"ל ואמר, מהראוי שיעזר לה מר גאון כי רחמנות
 גדולה היא. ואמר הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל, אולי נוכל
 לפעל שיבא לפנינו המומר? ועשו השתדלות אצל רעיו
 וידידיו של המומר שיפתו אותו לילך אל הרבנים באשר
 יזמינו אותו אליהם, ואמרו אליו בשחוק וליצנות, כי מה
 אתה ירא לפניהם, הלא תוכל לעמד בדעתך, ומה
 יכולים הרבנים לעשות לך? המשמד בא, ואמר אליו
 הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל: למה אינך פוטר את אשתך?
 אם אתה חלכת בדרך שבחרת לך, אכל מה-לך אל
¹²העניה סערה הזאת? והוא השיב בלעג שאינו רוצה
 לפטר אותה. ושוב אמר הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר
 ז"ל: הלא שמעתי עליך אשר בילדותך למדת גמרא
 בבית המדרש, ואמר הן. וצוה הגאון רבי עקיבא איגר
 ז"ל להביא גמרא מסכת קדושין, ופתח הגמרא בריש

ביאורים

12. העניה כוערה. המסכנה אשר נפשה סוערת מרוב צרותיה.

ו. יוכל להיות הדרך השני כמיתת הבעל. והמשומד אחזו השבץ ונפל מן המדרגות ונהרג במקומו. כתב החינוך (מצוה רלא): "כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים",

המסכתא וְהִרְאָה לוֹ בְּאַצְבָּע עַל הַדֶּרֶךְ, וְאָמַר בְּזֶה הַלְשׁוֹן: הֲלֹא אָמַרְנוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּהּ בְּמוֹשְׁנָה: "הָאִשָּׁה נִקְנִית וְכו' וְקוֹנָה אֶת עַצְמָהּ בְּגִט וּבְמִיתַת הַבַּעַל". אִם כֵּן, מִמָּה - נִפְשָׁהּ, אוֹ פֶטֶר אוֹתָהּ בְּגִט, אוֹ בְּאֵם לֹא תִרְצָה - ^(ה)יֻכַּל לְהִיזֵת הַדֶּרֶךְ

ותירגם אונקלוס "לרוח ממללא", נתן כח רב לפעול אפילו במה שהוא חוץ ממנה, ועל כן ידענו ונראה תמיד כי לפי חשיבות נפש האדם ודבקותה בעליונים כנפש הצדיקים והחסידים, ימהרו דבריהם לפעול בכל מה שידיברו עליו, וזה דבר ידוע ומפורסם בין יודעי דעת ומביני מדע".

הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל כתב בספרו "קובץ שיעורים" (כתובות סב, ב, אות ר"ח): "הדיבור של פה קדוש פועל בטבע אפילו בלי שום כונה, כמו שנאמר: "ואשים דברי בפין לנטוע שמים וליסד ארץ", והוא כמו הגרון החוצה גם בלא כונה רק מטבעו, כן הוא גם דיבור האדם, אלא שאם טימא שפתיו בדיבורים אסורים הוחלש כוחו, כמו הסכין שעלה עליו חלודה הרבה שאין בכוחו לחתוך עד שיסירו החלודה ממנו".

במדרש רבה (שיר השירים א, ב) דרש על הפסוק: "רוממות אל בגרונו וחרב פיפיות בידם" (התלים קמט, ו), שהן גוזרין על העליונים (להשמע להם) ועושין (העליונים כדבריהם, והם גוזרים) על התחתונים (להשמע להם) ועושין (התחתונים כדבריהם), [דרש מילת "פיפיות" "פה פיות", פה אחד ופיות הרבה, כלומר, תלמידי החכמים, שכל אחד מהם עוסק בתורה בפיהו האחד, סופם שהם זוכים שניתן להם לכל אחד "שני פיות" לגזור, שהעליונים והתחתונים נשמעים לגזירות פיהם ופועלים על פיהם. גם שרי מעלה וצבא השמים, כיעקב ששלח מלאכים אל עשיו אחיו (בראשית לב, ד, וכפרש"י שם בשם ב"ר עה, ד), וכיהושע בן נון שהעמיד חמה ולבנה וכוכבים ברקיע במאמר פיו (יהושע י, יב), וגם ברואי מטה, כמשה שקרע את הים, וכאלישע שהמתיק את המים,

ארחות

השגחה

יושר

עיונים

השני, במיתת הבעל. והמשמר שחק וועוד רבות כהנה שבכל דור ודור (עיין דבר"י, ב-ג).

ז"ל ויצא מבית הרב. והנה בקליקתו מן הבית והתחיל לירד מן המדרגות למטה, פתאום הרגיש כי עיניו פחות ונחשכו לו, ואחזו השבין ונפל מן המדרגות ונהרג במקומו והיה לנם. עד כאן לשונו.

ובספר "שם הגדולים" החדש (אות ח' סימן כ"ט) מספר על רבנו הגאון חיד"א ז"ל, שלעת זקנתו באשר היה בקהלת קדש ליוונו בא אליו אדם חשוב¹³ בקובלנא על אשתו לאשר כי נסתרה עם איש אחר, גם דיני העיר המבוקשים ישבו שם, ויאמר לו הגאון אשר כפי מצוות התורה מכרה הוא לגרשה. ולא יכלו הדינים להתאפק, ובפרט כי היו קרובים להאשה הנזכרת לעיל ורצו לחפות עליה, ויאמרו לו: ולמדנו רבנו מאין לו מקור דין זה לשפט בלא עדים? אין זה אלא דברי נביאות, ¹⁴ולא בשמים היא! ואם נעשה דין ומשפט על

ביאורים

13. בקובלנא. בטענה. 14. ולא בשמים היא. מקרא הוא בתורה (דברים ל, יב) "לא בשמים היא [התורה]". כלומר: מאז שניתנה תורה לישראל, ההכרעה בעיניי הלכה נקבעת אך ורק על פי דעת חכמי התורה לפי הכללים שנכתבו

פי רוח הקדש, יצא חם וחלילה משפט¹⁵ מעקל, כי בעונותינו הרבים אין לנו בזמן הזה לא ביהן ונביא, אלא דברי חכמינו זכרונם לברכה על פי דברי תורתנו הקדושה. והנאון הנזכר לעיל לא השיב להם מאומה, אך אמר פעם שנית להאיש בעל האשה: שמע בקולי וגרש את האשה הזאת! וכראותם כי לא ענה אותם דבר, וילכו לקרובי האשה אשר היו נכבדי העיר הזאת, ויספרו להם את כל¹⁶ ונכחת, וילינו עליו את כל העדה. וכשמוע הנאון הנזכר לעיל את דברי ריבות האלה,¹⁸ ותהי עליו רוח ה', וישלח ויקרא את האשה, ותבא אליו לבית העליה אשר שם היה חדר למורדו ובית תפלתו. וכראותו אותה, ויקם מכסאו וילך להארגזו אשר בו היו מנחים ספרי תורות, ויקח ספר תורה ויקרא באזניה¹⁹ פרשת הפסטה בטעמי הנגינות. ויהי

ביאורים

בתורה ושנמסרו למשה בהר סיני, ולא על פי נבואה ורוח הקודש המגיע מהשמים. 15. מעוקל. מעוות. 16. ונכחת. כנגד מי שיטיל ספק בדברים, יהיה לכם מענה להשיב להם ולהוכיח פשט הרב אינו תקף, מאחר ולא פסק עפ"י דין תורה, אלא עפ"י דברי נביאות, ולא בשמים היא. (מלשון "ונכחת" (בראשית כ, טז), ועיין פירש"י שם). 17. וילינו עליו את כל העדה. הם גרמו שכל העדה יתלוננו עליו. 18. ותהי עליו רוח ה'. נחה עליו רוח נבואה. 19. פרשת הסוטה. הפסוקים (במדבר ה, כא-כב) שהכהן מקריא לאשה שחשד בה בעלה והזהירה שלא להתיחד עם פלוני ועברה ונסתרה עמו, ולא ידוע אם נטמאה,

²⁰ כִּהְפַנּוּתָהּ שִׁכְמָהּ לִלְכֵת, וַיִּקְרָא עָלֶיהָ הַנָּאֹן אֲזוּלָאֵי בְּקוּל: "אִם לֹא שְׂמִית וְגו' ²¹ וְאֵת כִּי שְׂמִית" וְגו'. וְכֹאשֶׁר שָׁמָּה רָגְלָה עַל הַמַּעֲלָה הָרְאשׁוֹנָה - לֹא הִסְפִּיקָה לָרֶדֶת עַד שִׁפְנִיָּה נִחְפְּכוּ ²² לִירְקוֹן וְעִינֶיהָ בָּלְטוּ, ²³ וְכָל הַכְּתוּב בַּחֲפָרְשָׁה נִתְקַנָּם עָלֶיהָ. וְלִקּוּל הַזַּעֲקָה אֲשֶׁר צָעָקָה בְּקוּל, כָּאוּ הַדִּינִים וְהַרְבֵּה מֵאַנְשֵׁי הָעִיר לִרְאוֹת אֶת הַמַּחֲזָה הַנּוֹרָא הַזֶּה, וַיִּבְהֻּ מְאֹד, וַיִּקְרְאוּ: הוֹצִיאוּ אֶת הָאֲדוֹרָה הַזֹּאת וְשִׁמְטוּהָ, שְׁלֹא תִטְמֵא אֶת בֵּית רַבְּנֵנוּ! וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ: עֵתָה יִדְעֵנוּ כִּי אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ הוּא, וְדָבַר ה' בְּפִיו יֵאָמֵר. וּמַעַת הַזֹּאת יֵרָאוּ לְגִשָּׁת אֵלָיו, וַיִּקֶּר שָׁמָּה מְאֹד לְאִישׁ מוֹפֵת. וְלִמְעַן יִהְיֶה לְזִכָּר עוֹלָם, צִוּוּ גְדִיכֵי הָעִיר לְצַפּוֹת אֶת הַמַּעֲלֹת אֲשֶׁר מֵתָה עָלֵיהֶם בְּזָהָב, לִהְיוֹת לְזִכְרוֹן מַעֲשֵׂי הָאִישׁ הַנּוֹרָא הַזֶּה וְהַמַּעֲשִׂיהַּ הַנִּפְלְאָה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְשִׁמְעָתִי, שֶׁחֲמֻדְרָגוֹת הַמְּזֻהָבוֹת הָאֵלוּ הָיוּ קִימִין

ביאורים

בעלה מעמידה לבדיקה לפני כהן במקדש, הכהן משיבע את האשה שבועת-אלה שלא סטתה בעת שנסתרה, ומקריא את הפסוקים הכתובים שם בתורה. ²⁰ כִּהְפַנּוּתָהּ שִׁכְמָהּ לִלְכֵת. הפנתה את גבה ללכת. ²¹ וְאֵת כִּי שְׂמִית וְגו'. הם הפסוקים שהכהן משיבע אותה ואומר לה שאם נטמאת, יתן ה' את ירכן נופלת ובטנן צבה (שהמעיים שבתוכה יתנפחו). ²² לִירְקוֹן. הצהיבו פניה והשתנו לרעה. ²³ וְכָל הַכְּתוּב בַּחֲפָרְשָׁה. "ובאו המים המאורים (המקללים) האלה במעריך (בתוך המעים שלה) לצבות (לנפח) בטן ולנפיל (ולהפיל את ה)ירך".

שם עד המלחמה האחרונה.

וְשִׁמְעָתִי מְגִיכֵי הַנָּאֹן הַצַּדִּיק

רַבִּי שְׂאוּל בְּרוּם זצ"ל

שְׁאָמַר, שְׁמָרֵן הַחַזוֹן אִישׁ אָמַר לוֹ,

שְׁעַד הַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן הָיוּ רוֹאִים בָּלָם

הַשְּׁגָחָה עַל גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל. ^(א) וְהַנָּאֹן

רַבִּי אֱלֻעָזָר מֹשֶׁה מְפִינֶסֶק זצ"ל, הָיוּ

הַגּוֹיִם דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ שִׁיִּדְרֹךְ עַל

שְׂדוּתֵיהֶם, בִּי יָדְעוּ שֶׁהַשְּׂדָה שֶׁהוּא

דוֹרֶךְ עָלֶיהָ מִתְבָּרְכֶת. ^(ח) וְהַגְּדוּל

ז. והנאון ר' אלעזר משה מפינסק זצ"ל היו הגוים דוחפים אותו שידרוך על שדוניהם, כי ידעו שהשדה שהוא דורך עליה מתברכת. מצינו כמה פעמים שמקום שהצדיק דורך עליו הרי הוא מתברך. כשיעקב ביקש מלבן רשות ללכת לביתו, ביקש ממנו לבן שימשיך הלאה להשאר אצלו ונימק לו הטעם: "ויברכני ה' בגללך" (בראשית ל, כז). אח"כ כתוב שיעקב אמר לו

"ויברך ה' אותך לרגלך" (שם ל). לבן אמר לו "בגללך", אמנם יעקב לא רצה לומר "בגללי", אלא אמר "לרגלי" דרך ענוה, "כי מעת שבא רגלי בביתך היית מתברך" (רמב"ן). כי "יש רגל-אדם מברכת בית, ויש רגל-אדם מחרבת בית, והיה רגל יעקב מברכת בית" (פרקי דר"א, לו). ובמדרש רבה (שם) כתב עה"פ "ויברך ה' אותך לרגלי", "כל מקום שהצדיקים הולכים - ברכה משתלחת שם" [מפני כי בכל מקום שהצדיקים הולכים - השכינה הולכת עליהם". לשון המדרש, להלן שם פ, ו], ירד יצחק לגור באת ברכה לרגלו שנאמר (בראשית כו, יב) "ויוזע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים", ירד יעקב אצל לבן ובאת ברכה לרגלו, שנאמר "ויברך ה' אותך לרגלי", יוסף ירד אצל פוטיפר באת ברכה לרגלו, שנאמר (שם לט, ה) "ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף".

ח. והגדול ממינסק היו בעירו כלבים רעים שכל העובר שם היו מתנפלים עליו וכשהגדול הנ"ל היה עובר - היו בורחים. הסבר הדבר, על פי המובא בגמרא (שבת קנא, ב): "אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו (אותו) אדם) כבהמה".

ארחות

השגחה

יושר

עיונים

**מִמֵּינֶם, הָיוּ בָּעִירוֹ כְּלָבִים רָעִים
שֶׁכָּל הָעוֹבֵר שָׁם הָיוּ מִתְנַפְּלִים עָלָיו,
וְכִשְׁהַגְדוֹל הַנֶּזֶק לָעִיל הָיָה עוֹבֵר -
הָיוּ בּוֹרְחִים. וְזֶה יָדְעוּ כָּל הָעִיר. רַק
בְּדוֹר הָאַחֲרוֹן מִמֶּשׁ כָּטַל זֶה (בְּנִרְאָה**

וביאור המהר"ל, דאין הכוונה לומר שהבהמה טועה במראהו ונראה לו בדמות בהמה, אלא שאם מתנהג האדם בלתי הגון, האימה שהיה מטיל על בעלי החיים [כנאמר "ומוראכם וחתכם יהיה

על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים" (בראשית ט, ב)] מתבטלת, כיון שזו מקורה בצלם אלהים השורה על האדם, וכאשר הוא חוטא הצלם מסתלק ממנו. (עיין זוהר נח עא, א). [כן גם ביאר המהרש"א (שם): "דאימת האדם על החיות משום הנשמה שבו שהיא צלם אלהים, וכיון שנדמה כבהמה וצלם אלהים אזל לו ממנו, והרי הוא כשאר בהמה שהחיה שולטת בה". וכן חזר וכתב במסכת סנהדרין (לח, ב) וז"ל: "כל זמן שיש לאדם צורת אדם נאמר "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ" וגו' כפירוש רש"י בחומש, ומשאבד לו צורה זו ונדמה לבהמה, שולט בו החיה כמו בבהמה" עכ"ד.]

במשלי (טז, ז): "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו". ובמדרש רבה (בראשית, נד): רבי שמואל בר נחמני אומר, אויביו זה הנחש. אומר ר' ברכיה אויביו "גם" אויביו, לרבות מזיקי ביתו, כגון פרעושים יתושים וזבובים [פירוש, גם מטורדת אותן שרצים הנלוים אל האדם תמיד, ניצול אותו אדם שדרכיו רצוים לה']. ובירושלמי (ברכות פ"ה ה"א): תני רבי שמעון בן יוחאי "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" - "כל" לרבות רוחות ושדים" שאף הם יראו ממך].

ומאידך, מצינו שבעלי חיים חשים גם אנשים שליליים, ונמנעים עקב כך מלהתקרב אליהם, דהנה בזוהר (וירא קו, א) כתב דעופות השמים מנעו עצמם מלהכנס לסדום ועמורה, דכתיב "נתיב לא ידעו עיט וגו'" (איוב כח, ז) שגם עוף הנקרא עיט לא נכנס שם, והטעם כיון דעופות מכירים בצרי עין ולא אוכלים משלהם (כמובא במסכת סוטה לח, א), ואין לך צרי עין כאנשי סדום ועמורה, שמנעו מלתת פת לעניים ולאורחים, לכך נמנעו העופות מלהכנס לעיר הדרים בה כאלה אנשי רשע.

ט. ואמר שהיה בטוח שלא ינזק. הרמב"ן (איוב לו, ז): "החסיד הגמור הדבק באלוקיו תמיד, ולא יפרד הדבק במחשבתו בו מ[פני] עניני העולם, יהיה נשמר תמיד מכל מקרי הזמן אפילו ההווה בטבע, וישתמר מהם בנס [אשר] יעשה לו תמיד, כאילו יחשב מכת העליונים [אשר] אינם מבני ההויה וההפסד למקרי העיתים. וכפי קרבתו להדבק באלוקיו, ישתמר שמירה מעולה."

כתב הרמב"ם (מו"נ, ח"ג, פרק נא): "כפי שיעור של כל בעל שכל, תהיה ההשגחה בו, והאיש השלם

להגדיל הנסיון בעקבתא דמשיחא, ואף על פי כן, מי שרוצה לראות - רואה גם היום. וספר על עצמו, שבשעה כמינסק בזמן המלחמה לא היה לו פספורט, ושם מי שנתפס בלי פספורט היו יורים בו מיד. ושמע שבאו חילים לעיר לחפש, והלך לברח מהעיר, רק טעה, ובמקום לברח לצד השני - פרח לצד שהחילים עמדו. והם עמדו שם בשתי שורות, והוא עבר ביניהם, ואף אחד לא אמר לו דבר, עד שעבר עד הסוף וברח משם.^(ט) ואמר, שהיה בטוח שלא ינזק, שבשיל^(י) שנמר אז לכתב ספרו על עירובין.

בהשגתו אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד - תהיה ההשגחה בו תמיד". ובספר "כד הקמח" (לרבינו בחי, ערך נר חנוכה) כתב: "הצדיק הגמור שלא חטא הוא בתכלית השמירה וההשגחה, וראוי הוא להיותו כלל כל טובות העולם, שקראן "אור זרוע", לפי שהוא הדבק בהשם יתברך, כן השגחת השם יתברך דבקה בצדיק".

י. שנמר אז לכתוב ספרו על עירובין. בתנא דבי אליהו (זוטא ריש פרק ט"ז), ובאבות דרבי נתן: "אמר רבי שמעון בר יוחאי, כל הנותן דברי תורה על לבו,

ארחות

השגחה

יושר

עיונים

**עַד כָּאֵן מָה שֶׁסִּפֵּר לִי הַנָּאֹן רַבִּי
שָׂאוּל ז"ל בְּשֵׁם מָרְן זצ"ל. וְכִהְיֶה יֵשׁ
מַעֲשֵׂיֹת לְרַב עַל גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל,
עֲדִיזֹת נְאֻמָּנוֹת שְׂאֵי אֶפְשָׁר
לְהַכְחִישׁן, וְהַרְצָה לְרֹאזֹת - רוֹאָה.**

מעבירין ממנו עשרה
דברים קשים: הרהורי
עברה, הרהורי חרב
[לא ידאג שמא יהרג
על ידי חרב. (ישועות
יעקב)], הרהורי מלכות
[שינצל שהמלכות לא
תעליל עליו (שם)]...".

במדדש רבה (שיר השירים א, ב): "משלו דברי תורה כזין (ככלי מלחמה), מה
הזין הזה מתקיים לבעליו (להכרית אויביו) בשעת מלחמה (ולתת לו בכך שקט
ושלוח), כך דברי תורה (התורה) מתקיימת (לעוסק בדבריה) עם מי שעמל בהן
כל צרכן (להכרית אויביו ומשטינים ולתת שלום ושלוח)". ובמדדש תהלים
(תשכ"ב): "הקב"ה אמר לדוד עסוק בתורה ואני נלחם מלחמתך". כתב באבות
דברי נתן: "כל השוקד עצמו על דברי תורה, מוסרין לו שקדנין כנגדו" [לשומרו
תמיד]. במסכת סנהדרין (צד, ב): "אין נמסר עם עייף בתורה ביד מי שמציק
לו", פירש רש"י: לא נמסר עמו של חזקיהו שהוא עייף בתורה (מרוב עמל
ויגיעה בה), ביד סנחריב המציק לו.

כתב ב'נפש החיים' (פרק י"ח): "ולזאת, האדם המקבל על עצמו עול התורה
הקדושה לשמה לאמיתה, הוא נעלה מעל כל עניני זה העולם, ומושגח מאתו
יתברך השגחה פרטית, למעלה מהוראת כוחות הטבעיים והמזלות כולם, כיון
שהוא דבוק בתורה ובהקדוש ברוך הוא ממש כביכול... וכל הנהגותיו יתברך
עמו רק למעלה מהוראת כוחות הטבעיים".

עשור שנות פעילות

תשע"ב - תשפ"ב

כנס היסוד
ל"ארחות יושר"

מעמד סיום לימוד
ספר ארחות יושר

מעמד סיום לימוד
ספר ארחות צדיקים

מעמד סיום לימוד
ספר שערי תשובה

הקהל
במעמד

מעמד פתיחת
כולל ארחות יושר

מעמד פתיחת לימוד
ספר חובות הלבבות

מרתן רה"י הגר"ג
אדלשטיין שליט"א
במעמד

בחלוקת תמיכות
לחגים ע"י
ארחות יושר

מרן וצוק"ל
עם חוברת
שערי תשובה

מרן וצוק"ל
עם חוברת
ארחות יושר

יום בית המדרש
לבעלי בתים

ירחי כלה
לבעלי בתים

לימוד ספרי
ארחות יושר
בשיעור תורה

ילדי תשב"ר בלימוד בספרי ארחות יושר

קאמער ר'ם ניסן תשע"ז
 ה' נ' רבני הרבנ' ה' א"י קניסין בן שפ' הרבני' א"י' נ'ל י"ז א' ש'נ' א'ח'ר' א'
 ח'נ'כ'ים, א'ר'ח'ק' א'י'נ'ר' ו'א'ר'כ'נ' כ'י'נ'ט' ו'ג'ל'ט' א'נ'ר' נ'ל' א'ע'ק'ן פ' ח'נ'ר'ק' ש'י'ט' א'י'.
 י'ר'י'ט' א'מ'י'ט' ו'מ'ק'ן ש'י'ט' א'ל'ט' ו'ר'י'ט' מ'ל'כ' א'ל'ט' א'מ'י'ט' ח'י'ט' ק'ני'ט'ן

בעה"ח ר"ח ניסן תשע"ז

הנה נכדי הרח"ק ר' ארי' קניבסקי בן בני הגרא"ש שליט"א נטל עול על שכמו לחבר את
 הספרים ארחות המוסר ולהפיצם בישראל וזכות גדולה נפלה בחלקו כי הספרים מביאים
 לידי יראת שמים ותיקון מדות טובות וודאי מצוה גדולה לסייעו

חיים קניבסקי

ירחי כלה לבעלי בתים

אחד ממכתבי מרן זצוק"ל
 על ארגון ארחות יושר

מעמד סיום לימוד
ספר חובות הלבבות

פתיחת תוכנית
"מתעלים"
לע"נ מרן זצוק"ל

ספרים וחבורות בהוצאת ארחות יושר

מתעלים

לימוד מוסר יומי

לעילוי נשמת רבינו שר התורה מרן
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל